

ΑΝΟΙΚΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΥΠΡΟΥ

**ΣΧΟΛΗ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ**

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ»**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**" Εμπειρική διερεύνηση της "λιμνάζουσας φοίτησης" συναρτήσει της πρόσβασης στην
ανώτατη εκπαίδευση και κοινωνικών χαρακτηριστικών των φοιτητών "**

ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΚΑΡΑΛΗ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: Δρ. Νικόλαος Παναγιωτόπουλος

ΑΘΗΝΑ, ΜΑΪΟΣ 2016

Ευχαριστώ πολύ τον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Παναγιωτόπουλο
για τη σημαντική βοήθεια και καθοδήγησή του.

Πίνακας περιεχομένων

Περίληψη.....	5
Abstract.....	6
Πρόλογος.....	7
Εισαγωγή.....	9
1. Θεωρητικός προβληματισμός και ερμηνευτικές προσεγγίσεις.....	17
2. Βιβλιογραφική επισκόπηση.....	24
2.1. Πρόσβαση στην ανώτατη εκπαίδευση και λιμνάζουσα φοίτηση στο εξωτερικό..	26
2.2. Πρόσβαση στην ανώτατη εκπαίδευση και λιμνάζουσα φοίτηση στην Ελλάδα...	29
2.3. Συμπεράσματα από βιβλιογραφική επισκόπηση.....	35
3. Η έρευνα.....	38
3.1. Στόχοι και ερευνητικά ερωτήματα.....	38
3.2. Μεθοδολογία υλοποίησης.....	39
3.2.1. Συμμετέχοντες.....	41
3.2.2. Εργαλεία και διαδικασία διεξαγωγής της έρευνας.....	45
3.2.3. Αξιοπιστία και εγκυρότητα.....	51
3.2.4. Δεοντολογικές αρχές.....	53
3.3. Αναγωγές στο κοινωνικό γίνεσθαι.....	55
4. Αποτελέσματα της έρευνας.....	56
4.1. Τα κοινωνικά χαρακτηριστικά των φοιτητών.....	57
4.1.1. Επάγγελμα γονέων.....	57
4.1.2. Επίπεδο εκπαίδευσης γονέων.....	60
4.1.3. Επάγγελμα και επίπεδο εκπαίδευσης παππούδων.....	62
4.2. Συμπλήρωση μηχανογραφικού δελτίου.....	66
4.2.1. Βοήθεια στη συμπλήρωση μηχανογραφικού δελτίου.....	66
4.2.2. Λάθος κατά τη συμπλήρωση του μηχανογραφικού.....	68
4.3. Επιλογή σπουδών.....	69
4.3.1. Συζήτηση επιλογής σχολής/τμήματος.....	69
4.3.2. Λόγοι επιλογής τμήματος.....	70
4.3.3. Σειρά προτίμησης του τμήματος φοίτησης στο μηχανογραφικό.....	71
4.3.4. Δήλωση άλλων σχολών.....	72

4.3.5. Γνώση του περιεχομένου σπουδών.....	72
4.4. Εργασία φοιτητών.....	74
4.4.1. Εργασία κατά τη διάρκεια των σπουδών.....	74
4.4.2. Εργασία κατά τη διάρκεια της έρευνας.....	76
4.5. Λόγοι καθυστέρησης των σπουδών.....	77
4.6. Ολοκλήρωση σπουδών.....	78
4.7. Προτάσεις για την αντιμετώπιση του φαινομένου της καθυστέρησης των σπουδών.....	78
5. Σύζησηση αποτελεσμάτων	80
5.1. Η κοινωνική προέλευση.....	81
5.2. Παράγοντες που συνδέονται με τις διαδικασίες πρόσβασης στην ανώτατη εκπαίδευση.....	84
5.2.1. Η πίεση της προετοιμασίας.....	85
5.2.2. Η επιλογή των σπουδών	86
5.2.3. Λόγοι επιλογής των σπουδών.....	87
5.2.4. Συμπλήρωση του μηχανογραφικού δελτίου	88
5.3. Λόγοι καθυστέρησης των σπουδών.....	88
5.3.1. Εργασία-οικονομικοί παράγοντες	88
5.3.2. Αδυναμία ανταπόκρισης στο πρόγραμμα των σπουδών.....	89
5.3.3. Προσωπικοί λόγοι-φοιτητική ζωή.....	90
5.3.4. Η δυσκολία κατά την πρόσβαση στην αγορά εργασίας.....	90
5.3.5. Λοιποί παράγοντες καθυστέρησης των σπουδών.....	91
5.4. Προτάσεις των φοιτητών για την αντιμετώπιση της λιμνάζουσας φοίτησης	91
6. Συμπεράσματα	92
7. Προτάσεις.....	99
Βιβλιογραφία	104
Παραρτήματα	114

Περίληψη

Η διεύρυνση της Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης με τη δυναμική συμμετοχή αριθμού φοιτητών από τα μεσαία και κατώτερα κοινωνικά στρώματα, αποτέλεσε κύριο μέλημα του εκδημοκρατισμού της εκπαίδευσης που αντιτίθεται στους μηχανισμούς αναπαραγωγής κοινωνικών διακρίσεων και ανισοτήτων. Αποτελέσματα ερευνών αποδεικνύουν πως στο χώρο της ανώτατης εκπαίδευσης οι ταξικές ανισότητες – που αποτελούν αιτία της σχολικής επιτυχίας και των διακρίσεων – δυσχεραίνουν με την επενέργεια ευρύτερου φάσματος παραγόντων την ακαδημαϊκή πορεία των φοιτητών των λαϊκών στρωμάτων. Το ποσοστό των εγγεγραμμένων φοιτητών που η διάρκεια φοίτησής τους ξεπερνά την κανονική διάρκεια του προγράμματος σπουδών τους, μεγαλώνει με αυξανόμενο ρυθμό καθιστώντας αναγκαία τη διερεύνηση των αιτιών πρόκλησής του. Οι επιδράσεις του φαινομένου της λιμνάζουσας φοίτησης στην προσωπική και επαγγελματική πορεία των φοιτητών αλλά και στην αποτελεσματική λειτουργία των Πανεπιστημιακών ιδρυμάτων, καθιστά επιβεβλημένη την ανάληψη δράσεων και διατύπωση προτάσεων μέσω της εκπόνησης σχετικών μελετών.

Βασική στόχευση της συγκεκριμένης μελέτης είναι η αναζήτηση των παραγόντων που ευνόησαν τη μη έγκαιρη ολοκλήρωση των σπουδών τριάντα φοιτητών του Πανεπιστημίου Πατρών, σε συνάρτηση με τις διαδικασίες πρόσβασης στην ανώτατη εκπαίδευση και κοινωνικών χαρακτηριστικών τους, όπως αποτυπώνονται από στοιχεία που προσδιορίζουν τη μορφωτική και επαγγελματική θέση των γονέων τους. Η θεωρία του πολιτισμικού κεφαλαίου του P.Bourdieu, που αποτελεί μια ερμηνευτική προσέγγιση της ταξικά διαφοροποιημένης κουλτούρας και της συμβολής της στην αξιοποίηση ή μη των κληρονομούμενων πολιτισμικών αγαθών που αντανakλούν την κοινωνική προέλευση, αποτέλεσε τη βασική παραδοχή που συνέθεσε το θεωρητικό πλαίσιο της μελέτης. Τα ευρήματα της έρευνας που προέκυψαν από την ανάλυση των ποιοτικών συνεντεύξεων, επιβεβαίωσαν τη δυναμική συμβολή των κοινωνικών και θεσμικών παραγόντων στην καθυστέρηση των σπουδών και οδήγησαν στην εξαγωγή συμπερασμάτων και τη διατύπωση προτάσεων για την υλοποίηση ειδικών παρεμβάσεων με στόχο την υποστήριξη του φοιτητικού πληθυσμού.

Abstract

The investigation of Tertiary Education with the active participation of many students from middle and lower social classes has been the main concern of the democratisation of education which is opposed to social discrimination and inequality. Research results show that social inequality, which in higher education is a reason for academic success and discrimination, is encumbered with the influence of a wider range of factors regarding the academic development of students from lower social classes. The number of registered students who exceed the normative duration of their study programme is increasing, making the investigation of the causes imperative. The effects of the extended duration of studies in the students' personal and professional course along with the effective operation of the Universities, makes both taking action and submitting a proposal of relevant research essential

The main aim of the current research is the investigation of the factors which foster the delayed completion of studies of 30 students attending the University of Patras in conjunction with the entry requirements into higher education and their social characteristics as they are illustrated in the results describing their parents' educational and professional position. The main idea forming the theoretical framework of this research is B.Bourdieu's theory of cultural capital, which takes an investigative approach towards cultural distinctions between classes in order to examine what contributes to the successful or unsuccessful utilisation of the inheritance of cultural goods which is a reflection of social origin. The findings of the research, which arose from the analysis of qualitative interviews, confirm the inextricable link between both social and institutional factors for the delay in studies and has led to drawing conclusions and formulating a proposal for the undertaking of specific intervention with the aim of supporting student population

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η αποτύπωση και η ανάλυση θεμάτων που άπτονται της εκπαιδευτικής πραγματικότητας, επιτρέπουν τον ευχερή επαναπροσδιορισμό τους – με την επίκληση ετερογενών επιστημολογικών οπτικών που συνάδουν με την κατάλυση αυταπόδεικτων συσχετισμών – και επικαιροποιούν την ανάγκη της αποτελεσματικής διαχείρισής τους μέσω μεταρρυθμιστικών προτάσεων, διορθωτικών προσεγγίσεων και ουσιαστικών παρεμβάσεων, στη ρητορική της συνεκτίμησης των κοινωνικών και θεσμικών παραγόντων που επενεργούν στη διαμόρφωσή τους. Ένα από τα θέματα που υπόκειται στο ερευνητικό ενδιαφέρον της κοινωνιολογίας της εκπαίδευσης αποτελεί η λιμνάζουσα φοίτηση και η ανίχνευση των βαθύτερων αιτιών που την ευνοούν και των στοιχείων εκείνων που συμβάλλουν στη συντήρηση και όξυνσή της, ως απόληξη των κοινωνικών σχέσεων που διαμορφώνουν την πολιτική για την ανώτατη εκπαίδευση. Η διερεύνηση και ανάδειξη του προβλήματος της λιμνάζουσας φοίτησης αποτελούν πρόσφορο έδαφος για ουσιαστική ενδοσκόπηση της οργάνωσης και σύνθεσης δομικών στοιχείων του εκπαιδευτικού συστήματος και του στοχαστικού τρόπου επαναξιολόγησης βασικών μηχανισμών του. Η γενικευμένη τάση της καθυστέρησης ή της εγκατάλειψης των σπουδών, αναδεικνύει το φανερό ή λανθάνοντα κοινωνικό χαρακτήρα της Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και απαιτεί την υπαγωγή των Πανεπιστημιακών ιδρυμάτων στην πολιτική ανάπτυξης και επέκτασης των ποιοτικών χαρακτηριστικών τους.

Το φαινόμενο της μη ολοκλήρωσης των σπουδών – που δεν έτυχε ευρείας και συστηματικής μελέτης και ανάλυσης στο παρελθόν – απαιτεί μια πολυδιάστατη ερμηνευτική προσέγγιση που επιδέχεται αξιολογικής θεώρησης και κριτικής εξέτασης των κοινωνικών διαστάσεων του, οι οποίες καταγράφουν συγχρόνως τις βασικές κοινωνικές λειτουργίες του εκπαιδευτικού συστήματος. Η διατυπωμένη θέση που εδράζεται στη μονόπλευρη επίδραση των προπτυχιακών σπουδών στην καθυστέρηση της φοίτησης, αντί να επιτάσσει την καθολίκευση του ζητήματος ως προς την απόπειρα εξήγησής του, ουσιαστικά την οδηγεί σε μια ελλιπή συναγωγή που στερείται της θεμελιώδους σημασίας πολυποίκιλων επιδράσεων και επί το ακριβέστερον όλων των παραγόντων που αποτυπώνουν τις διαδικασίες πρόσβασης στο πανεπιστήμιο και όλων των συνιστωσών που συγκροτούν την κοινωνική και οικονομική προέλευση των φοιτητών. Η βασική παραδοχή της διατήρησης κοινωνικών πρακτικών που επενεργούν στη συγκείμενη εκπαιδευτική πραγματικότητα – ως επίφαση ευρύτερων κοινωνικών αναπαραστάσεων και παράγωγο των υφιστάμενων κοινωνικών δομών και αναδυόμενων δράσεων – προσδιορίζουν εννοιολογικά βασικά στοιχεία της

εκπαιδευτικής διαδικασίας και αποτελούν τον άξονα γύρω από τον οποίο δομείται η ακαδημαϊκή πορεία και οι εκπαιδευτικές επιλογές των φοιτητών.

Εισαγωγή

Η εγχάραξη και εφαρμογή της εκπαιδευτικής πολιτικής υπό το πρίσμα αλλαγών και καινοτόμων θεσμικών ρυθμίσεων που συνεπάγονται πολυσύνθετες διεργασίες συγκρότησης και επαναπροσδιορισμού των βασικών λειτουργιών της, δημιουργεί εύλογο πεδίο στοιχειώδους δόμησης του προσανατολισμού της κοινωνικής έρευνας, ως αναγκαίο τρόπο ανάδειξης ευρύτερων κοινωνικών ζητημάτων. Η διερεύνηση και κριτική αξιολόγηση εν μέσω των σύγχρονων παιδαγωγικών-διδακτικών, πολιτιστικών και πολιτισμικών απαιτήσεων, αποτελεί το βασικό περίγραμμα εμπλουτισμού και ανανέωσης του περιεχομένου της σχολικής γνώσης, αλλά και αντιμετώπισης προβλημάτων που ανακύπτουν κατά την εκπαιδευτική διαδικασία, έτσι ώστε να υπάρξει επιτυχής συγκερασμός κατά το δοκούν ανάμεσα στο δέον και το είναι. Το ζήτημα των κοινωνικών ανισοτήτων και των παραγόντων που επιδρούν ώστε οι ανισότητες αυτές να αποκρυσταλλωθούν αλλά και να μετασηματιστούν, αποτελεί αντικείμενο επιστημονικού στοχασμού αλλά και ευρύτερη πολιτική στόχευση. Το αίτημα της εκπαιδευτικής πολιτικής να χειριστεί και – μέσω διορθωτικών “νομιμοποιητικών” παρεμβάσεων – να ανταποκριθεί στα ζητούμενα της νέας πραγματικότητας, ιχνηλατεί μεθοδευμένα τις βασικές αρχές της εκπαίδευσης, αποτυπώνοντας τις νέες εξελίξεις στην Κοινωνία της γνώσης σε όλες της βαθμίδες και κυρίως στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση (Ματθαίου, 2003). Η κοινωνική λειτουργία που το σχολείο επιτελεί και η αντανάκλαση της λειτουργίας αυτής υπό το πρίσμα των ιστορικών συγκυριών, διαμορφώνουν το κανονιστικό πλαίσιο μέσα στο οποίο το Πανεπιστήμιο καλείται να επικυρώσει τους μορφωτικούς και ευρύτερους κοινωνικούς του στόχους (Σιάνου-Κύργιου, 2006).

Κατά τη μεταπολεμική περίοδο η σχέση της κοινωνιολογίας της εκπαίδευσης με την πολιτική για την ανώτατη εκπαίδευση χαρακτηρίζεται από την κοινή στόχευση της ισότητας των ευκαιριών και της κοινωνικής κινητικότητας και υποδηλώνει μια εν δυνάμει έκφραση της ισότητας, μέσω της συμμετοχής των φοιτητών από όλα τα κοινωνικά στρώματα (Σιάνου-Κύργιου, 2009). Το άνοιγμα της δευτεροβάθμιας και ανώτερης εκπαίδευσης με τη συμμετοχή μαθητικού δυναμικού από τα μικροαστικά και μεσοαστικά στρώματα, αποτέλεσε κατά καιρούς προσπάθεια παλινόρθωσης του εκδημοκρατισμού της, που σφυρηλατήθηκε από τη γενίκευση της δευτεροβάθμιας και τη μαζικοποίηση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Στο δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα διαφαίνεται η προσχώρηση σε μια νέα φιλοσοφία αναφερόμενη σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης – που αντίκειται στις επιλεκτικές εκπαιδευτικές λειτουργίες που παγιώνουν τις διακρίσεις και τις

επιλεκτικές προσχωρήσεις και επιτρέπουν τη διείσδυση στην Πανεπιστημιακή εκπαίδευση μόνο των κοινωνικών ελίτ – η οποία ευνοεί την καθολική συμμετοχή στο επίπεδο της υποχρεωτικής εκπαίδευσης και δίνει προτεραιότητα στη μαζική προσέλευση των φοιτητών στις ανώτερες βαθμίδες, συνοδευόμενη από το διακριτό στίγμα των εξειδικευμένων προγραμμάτων και των διαφοροποιημένων κατευθύνσεων σπουδών (Σαουνά, 2006). Η οικονομική ανάπτυξη, οι εξελίξεις επί μέρους κλάδων στον τομέα της επιστήμης και της τεχνολογίας, η παραγωγική ανασυγκρότηση και η οργάνωση και σύνθεση των κοινωνικών δομών – ως διεργασίες που διαπνέονται από τη σύνδεση εμπειριών και την επίτευξη κοινωνικών στόχων αλλά και τους «μετασχηματισμούς των ιδεολογικών συντεταγμένων των μετακινουμένων φορέων» (Τσουκαλάς, 1976 σ.381) – κατέστησαν αναγκαία την παροχή εκπαίδευσης υψηλού επιπέδου σε μεγάλες ομάδες του μαθητικού πληθυσμού, σύμφωνα με τις απορρέουσες ανάγκες, με στόχο την άμβλυση των κοινωνικών ανισοτήτων και την απόλειψη των διακρίσεων.

Από το 1998 έως το 2006, η ίδρυση 90 τμημάτων ανώτατης εκπαίδευσης αποτέλεσε μια οργανωμένη και συντονισμένη προσπάθεια αύξησης των εγγεγραμμένων φοιτητών, εν ονόματι της διευρυμένης πρόσβασης σε προγράμματα σπουδών (ΕΣΥΕ, 2008). Η ισότητα των ευκαιριών ανεξαρτήτως των κοινωνικών κριτηρίων και οικονομικών καταβολών – που βρίσκει έκφραση στη θεωρία της κοινωνικής δικαιοσύνης – αποτέλεσε ένα εκ των οποίων που άνευ διακρίσεων στις αρχές της εκπαιδευτικής πολιτικής, που εφαρμόζεται μέσω ενός διευρυμένου δικτύου Πανεπιστημιακής εκπαίδευσης που αφορά πολλούς κλάδους σπουδών και μεγάλο αριθμό φοιτητών. Η ανομοιογένεια του φοιτητικού πληθυσμού εν μέσω των διαδικασιών αυτών, αποτέλεσε έναν εν δυνάμει επαναπροσδιορισμό των ιεραρχήσεων και ηχηρό αντιστάθμισμα των εκπαιδευτικών ανισοτήτων.

Η θεωρία του ανθρώπινου κεφαλαίου που συνδέει – βάσει φορμαλιστικών σχημάτων και απλουστευτικών αναγωγών – τη λειτουργία του Πανεπιστημίου με ευρύτερες στοχεύσεις για ατομικά αλλά και κοινωνικά οφέλη, λανθάνει έναν ενεργητικό ρόλο της Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ως δυναμικό παράγοντα οικονομικής ανάπτυξης, σταθερότητας και ευημερίας, διαμορφώνοντας τους κεντρικούς άξονες της λειτουργίας της, ως φορέας κοινωνικής συναίνεσης. Η αποτίμηση της ύπαρξης δυσεπίλυτων προβλημάτων και κοινωνικών ανισοτήτων, καθιστούν επίκαιρες και καίριες τις προτάσεις για κοινωνική αλλαγή με σκοπό την αναδιαμόρφωση της εκπαιδευτικής προσέγγισης των κοινωνικών φαινομένων με την προώθηση των ανάλογων θεσμικών αλλαγών. Ο στόχος της οικονομικής αποτελεσματικότητας – όπου η εκπαίδευση ως “επενδυτικό αγαθό” και

οικονομική επένδυση μέσω της βελτίωσης δεξιοτήτων και της μετάδοσης γνώσεων, «καθιστά ευχερή την ένταξη στην αγορά εργασίας» (Κυπριανός, 2004 σ.290) και οδηγεί αφ' ενός στην άνοδο του μορφωτικού επιπέδου του πληθυσμού και αφ' ετέρου στην επίτευξη της οικονομικής ανάπτυξης και παραγωγικότητας – προβλήθηκε ως προτεραιότητα ανάπτυξης και προσαρμογής στους κοινωνικούς σχηματισμούς και τους αναγκαίους μετασχηματισμούς που αυτοί επέφεραν. Του εκσυγχρονισμού αυτού των κοινωνικών δομών ακολούθησε και η γενικευμένη απαίτηση του εκδημοκρατισμού της εκπαίδευσης, ως βασικός ιδεολογικοπολιτικός άξονας της “φιλελεύθερης εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης” – δια μέσου της δομικής αναδιάρθρωσης και του ποιοτικού εκσυγχρονισμού της εκπαίδευσης – με την προοπτική της επέκτασης των εκπαιδευτικών ευκαιριών και της αξιοκρατικής πρόσβασης, ως φιλελεύθερη προσέγγιση και αντίληψη του επανακαθορισμού της αποστολής της (Ψαχαρόπουλος & Καζαμίας 1985).

Η εφαρμογή αυτή όμως των αντισταθμιστικών αυτών μέτρων – και μέσω της αναντιστοιχίας των πτυχιούχων και των προσφερομένων θέσεων στην αγορά εργασίας – δεν απεμπόλησε την ισχύ των δύσκαμπτων και κοινωνικά προκαθορισμένων παρεμβάσεων στην περιρρέουσα εκπαιδευτική πραγματικότητα, αφού παρά τη φαινομενική αύξηση όλων των τάξεων στην Τριτοβάθμια εκπαίδευση, οι φοιτητές εκπροσωπούνται σ’ αυτήν ανάλογα με το κοινωνικό-οικονομικό τους “status-quo”, ως μέσο πρόσκτησης της επιστημονικής γνώσης και μέσο ενίσχυσης της καλλιέργειας των πνευματικών δεξιοτήτων τους (Παπακωστόπουλος, 2000).

Οι μετασχηματισμοί των δομών του εκπαιδευτικού συστήματος – που επιχειρούνται μέσω μεταρρυθμιστικών σχημάτων – έχουν ως εμφανές σύμπτωμα την αναπαραγωγή κοινωνικών προνομίων, την κατίσχυση διακρίσεων, ομαδοποιήσεων και σχέσεων εξουσίας, παρά τις δηλούμενες απαιτήσεις για βελτιωτικές παρεμβάσεις και καινοτόμες στρατηγικές. Το εκπαιδευτικό σύστημα, όπως αποτυπώνεται από τις οπτικές θεωρήσεις πλήθους ερευνών, επιτελώντας τον “ανισωτικό” του ρόλο δεν κατάφερε να ανατρέψει το κυρίαρχο διάζευγμα της επίσημης και ανεπίσημης εκπαιδευτικής λειτουργίας με την επικυριαρχία των πολιτισμικών και ιδεολογικών μορφών εξουσίας: οι κοινωνικές σχέσεις που ενέχονται στον εκπαιδευτικό θεσμό αναπλαισιώνουν και εδραιώνουν τις άνισες θέσεις του κοινωνικού καταμερισμού εργασίας και εγχαράσσουν συνακόλουθα – μέσω της εδραίωσης της κοινωνικής και ταξικής επιλογής και αναπαραγωγής των προκαθορισμένων οικονομικών και επαγγελματικών ιεραρχιών και της τεχνοκρατικής οπτικής (Κυρίδης, 1994) – κοινωνικές συγκρούσεις και ιδεολογικοπολιτικές παρεμβάσεις, ανατρέποντας την

ευρεία απαίτηση για εφαρμογή αντισταθμιστικών προγραμμάτων, αντιμετώπιση της σχολικής αποτυχίας των "κοινωνικά αδυνάτων", ισότητα ευκαιριών και κοινωνική κινητικότητα. Οι μεταρρυθμιστικές απόπειρες του παρελθόντος αποδείχτηκαν ανεπίκαιρες και μακράν αποστασιοποιημένες από μια ριζική αναδόμηση του προσφερόμενου εκπαιδευτικού έργου, για τα παιδιά των λιγότερα προνομιούχων κοινωνικών ομάδων.

Η στόχευση της εκπαίδευσης για οικονομική αποτελεσματικότητα εν μέσω του αναπτυξιακού προσανατολισμού – που προέβαλε τον τεχνοκρατικό κυρίως χαρακτήρα της και προωθούσε μοτίβα της εκπαιδευτικής προσφοράς ανάλογα με τη ζήτηση των κυρίαρχων σχημάτων συνδράμοντας την επαγγελματική αποκατάσταση των πολιτών μέσω της αξιοποίησης ατομικών κλίσεων και δεξιοτήτων ανεξαρτήτως των κοινωνικών καταβολών – δεν κατάφερε να προαγάγει την κοινωνική σταθερότητα και να ενεργοποιήσει τους εκσυγχρονιστικούς μηχανισμούς για ισότητα ευκαιριών, μέσω της υιοθέτησης πολιτικών μεταρρυθμίσεων, καταγράφοντας τις θεσμικές αδυναμίες του συστήματος και επικρίνοντας τις εκπαιδευτικές πολιτικές, κυρίως για τις ανώτερες εκπαιδευτικές βαθμίδες. Οι επιστημολογικές αιτιάσεις για μονομέρεια και αναποτελεσματικότητα, διατυπώνονται μέσω της υπερεκπροσώπισης των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων στα Πανεπιστημιακά ιδρύματα, ενώ οι παράμετροι που προσδιορίζουν και μορφοποιούν τους περιορισμούς πρόσβασης, βασίζονται σε κοινωνικές και οικονομικές δομές που συνδέονται με κριτήρια όπως το εισόδημα, η επαγγελματική κατάσταση, αλλά και το εκπαιδευτικό υπόβαθρο των γονέων των φοιτητών (Ψαχαρόπουλος, 2003). Η διαδικασία αυτή που επιβουλεύεται την ισότητα των ευκαιριών επιδεικνύει στην ουσία πανίσχυρο – μέσω της επικαιροποίησης των εκπαιδευτικών ανισοτήτων – τον αδιάλειπτο κύκλο δράσης των κοινωνικών ανισοτήτων (Παπακωστόπουλος, 2000).

Η αύξηση των εισακτέων στα πανεπιστήμια, παρά τη μεθοδευμένη επιδίωξη της κοινωνικής ανόδου και την προάσπιση της ισότητας των εκπαιδευτικών ευκαιριών των "μειονεκτουσών" ομάδων, στην ουσία δεν απεμπόλησε την ισχύ των κοινωνικών ανισοτήτων – ως μέσο αποτελεσματικού κοινωνικού ελέγχου – και δε συνέτεινε στην ανατροπή εμποδίων και περιορισμών πρόσβασης στην ανώτατη εκπαίδευση που επικυρώνουν την ύπαρξή τους στην κοινωνική προέλευση (Σιάνου-Κύργιου, 2006). Η αύξηση του αριθμού εισακτέων στην Τριτοβάθμια εκπαίδευση δε μείωσε ούτε τις διαφοροποιήσεις μεταξύ γνωστικών περιοχών και ακαδημαϊκών ιδρυμάτων, ούτε τις ιεραρχήσεις στην αγορά εργασίας (Γουβιάς, 2010). Η διαφαινόμενη τάση να αποτελέσει η

ανώτατη εκπαίδευση – τόσο για τα άτομα, όσο και για την κοινωνία – μηχανισμό κοινωνικής συναίνεσης και οικονομικής σταθερότητας, περιορίστηκε στη λογική της στρωματοποίησης, επιτείνοντας τις διαφοροποιήσεις στην κοινωνική σύνθεση του φοιτητικού πληθυσμού (Σιάνου-Κύργιου, 2009).

Οι βασικές συνιστώσες της κοινωνικής διαστρωμάτωσης συνεπώς βρίσκουν έδαφος και στην Τριτοβάθμια εκπαίδευση, αφού η προοπτική της αξιοκρατικής εκπαιδευτικής επιλογής και κοινωνικής ουδετερότητας δεν καταφέρνει να συγκεράσει – μέσω μιας ιδεολογικο-κοινωνικής αναδιάρθρωσης – την αύξηση του αριθμού των εισακτέων στα Πανεπιστήμια με την ισοδύναμη εκπροσώπηση των “μη προνομιούχων τάξεων” σ’ αυτά (Κιντής, 1980). Η επίσημη ισότητα εκπαιδευτικών ευκαιριών – ως φορέας πρόδηλων αντιφάσεων των σχημάτων της εκπαιδευτικής πολιτικής – όσον αφορά στην πρόσβαση στο Πανεπιστήμιο, δεν είναι εφικτό να υποσκελίσει ή να αντικαταστήσει τις υπάρχουσες “κοινωνικές ταυτότητες” εισαγωγής των νέων φοιτητών που σηματοδοτούν την κοινωνικό-οικονομική τους προέλευση (Κιντής, 1980), καθώς ορίζει πρωτίστως «το επάγγελμα ως καθολικά σηματοδοτούσα κοινωνική ταυτότητα» (Τσουκαλάς, 1986 σ.205) και το βασικό παράγοντα πρόκλησης της σχολικής επιτυχίας. Οι επαγγελματικές προτιμήσεις εξάλλου των μαθητών αποτελούν απόλυτη «έκφραση της ιδεοπολιτικής θέσης των γονέων τους» (Τζάνη, 1983 σ.117) και πιστή αναπαραγωγή των κοινωνικών τους δομών. Φυσικό παρεπόμενο των διαδικασιών αυτών αποτελεί η αναστολή της κοινωνικής κινητικότητας, ως ευκαταίο ωφέλημα και συνακόλουθο παράγωγο της ευρείας πρόσβασης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση (Κάτσικας & Θεριανός, 2004).

Η πρόσβαση στην Τριτοβάθμια εκπαίδευση, εμπίπτει ακολούθως στη δεσπόζουσα τάση διασύνδεσης των σπουδών με την αποκατάσταση και αναδόμηση της κοινωνικής θέσης των φοιτητών, χωρίς να συνοδεύεται απαραίτητα από κάποια εύληπτη εξήγηση της αξίας της αποκτηθείσας γνώσης. Οι μεταρρυθμίσεις που στόχευαν στην εγχάραξη της εκπαιδευτικής πολιτικής ως φορέα κατευθύνσεων συμβατών με τις κυρίαρχες οικονομικές ανάγκες – στο πλαίσιο εισόδου της χώρας στην ΕΟΚ – και τα συμφέροντα των παραγωγικών δυνάμεων, δεν επέφεραν την επίλυση των υπαρχόντων εκπαιδευτικών προβλημάτων. Από το δεύτερο μισό της δεκαετίας του ’90, η πολιτική της συνεχούς ίδρυσης νέων πανεπιστημιακών ιδρυμάτων, συντείνουν στη μαζική παροχή μορφωτικών αγαθών αποσυνδεδεμένων από εργασιακά δικαιώματα και τη δυνατότητα κοινωνικής κινητικότητας (Κάτσικας & Θεριανός, 2004). Η τακτική που συνδέει την εργασιακή απασχόληση με την πρόσβαση στο πανεπιστήμιο τυγχάνει αρνητικών παραμετρικών

διαχύσεων σε επίπεδο κοινωνικών προσδοκιών, καθώς η αναπαραγωγή κοινωνικών αντιθέσεων και η ενδυνάμωση ανάλογων συγκρούσεων, διαπερνούν το εκπαιδευτικό σύστημα και εγχαράσσουν την κυρίαρχη ιδεολογία εν μέσω αλλαγών της δομής και των βασικών λειτουργιών του.

Οι συγκριτικές μελέτες της τελευταίας δεκαετίας αποτελούν απόηχο του ευρύτερου ενδιαφέροντος για τις συνέπειές των κοινωνικών λειτουργιών της ανώτατης εκπαίδευσης και στο παρεχόμενο εκπαιδευτικό έργο. Οι μελέτες που εστιάζονται στην προβληματική των κοινωνικών ανισοτήτων διαπιστώνουν τόσο την αναποτελεσματικότητα του Πανεπιστημίου για την άρση των ανισοτήτων αυτών, όσο και τον ενεργητικό του ρόλο στη διατήρηση των υφιστάμενων δομών και όξυνση των ανταγωνιστικών προσανατολισμών (Σιάνου-Κύργιου, 2009). Η αύξηση των φοιτητών που καθυστερούν ή εγκαταλείπουν τις σπουδές τους, αποτελεί μείζον πρόβλημα για τα Πανεπιστημιακά ιδρύματα όλων των χωρών – αν και στις περισσότερες χώρες η λιμνάζουσα φοίτηση περιορίζεται σημαντικά από την ισχύουσα διάταξη που προβλέπει συγκεκριμένο χρόνο για την ολοκλήρωση των σπουδών και οικονομικές επιβαρύνσεις για την παράτασή τους – φαινόμενο που σχετίζεται με τις συνακόλουθες πολιτικές για τη μαζικοποίηση της ανώτατης εκπαίδευσης και στην Ελλάδα.

Η μη έγκαιρη ολοκλήρωση των σπουδών θέτει περιορισμούς και εμπόδια στην προσωπική, επαγγελματική και κοινωνική πορεία των φοιτητών, αλλά επιφέρει σοβαρές επιπτώσεις και στη λειτουργία των Πανεπιστημιακών ιδρυμάτων: η συνεχής διαδικασία των εξετάσεων, η απαξίωση του πτυχίου ως απόρροια της λιμνάζουσας φοίτησης, αλλά και η πολυπληθής παρουσία των φοιτητών κατά τη διδασκαλία, επηρεάζουν σαφώς και την ποιότητα των παρεχόμενων γνώσεων και τα προγράμματα σπουδών. Η μεγάλη αναλογία διδασκόντων και διδασκομένων κρίνεται επιζήμια και για το κύρος των Πανεπιστημιακών ιδρυμάτων, καθώς εμπίπτει με την έκδηλη και μη εύρυθμη λειτουργία των σχολών και αποτελεί έντονη επικριτική περιγραφή κατά τη διαδικασία αξιολόγησής τους.

Η απουσία ουσιαστικών ρυθμίσεων για το ανώτατο όριο φοίτησης και η βασική παραδοχή των ιδιαιτεροτήτων του θεσμικού πλαισίου πρόσβασης, καθιστά το εν λόγω θέμα δεκτικό στην πληρέστερη μελέτη, διεξοδικότερη ανίχνευση των αιτίων πρόκλησής του και συστηματικής αξιοποίησης των συμπερασμάτων των ερευνητικών σχεδιασμών που στοχεύουν στη διερεύνησή του. Η νομολογία που ισχύει για τη λιμνάζουσα φοίτηση

καθορίζεται από τον Νόμο Ν.4009/11(ΦΕΚ1195,τ.Α) όπου αναφέρεται πως η μέγιστη φοίτηση σπουδών προβλέπει συγκεκριμένη διάρκεια σπουδών, πέραν της οποίας οι φοιτητές χάνουν τη φοιτητική τους ιδιότητα. Όπως τεκμαίρεται από τις νομοθετικές διατάξεις ο όρος "λιμνάζοντες φοιτητές" αναφέρεται στους φοιτητές που δεν ολοκληρώνουν τις σπουδές τους εντός του προβλεπόμενου χρονικού ορίου. Ωστόσο το θέμα διαγραφής των λιμνάζοντων φοιτητών και η ισχύς των σχετικών διατάξεων παραμένει πόλος αντιπαράθεσων και διχογνωμιών¹.

Βασική στόχευση της συγκεκριμένης μελέτης είναι να διαφανεί η σχέση ανάμεσα στις διαδικασίες πρόσβασης – σε συνάφεια με τα κοινωνικά χαρακτηριστικά των φοιτητών – και τους παράγοντες που ευνοούν τη λιμνάζουσα φοίτηση. Μετά τη θεωρητική συζήτηση, τις ερμηνευτικές προσεγγίσεις, την επισκόπηση της διεθνούς και ελληνικής βιβλιογραφίας για το ζήτημα των λιμνάζοντων φοιτητών, παρουσιάζουμε τα αποτελέσματα της έρευνας που επικεντρώνεται στη διερεύνηση των αιτίων της καθυστέρησης των σπουδών τριάντα φοιτητών του Πανεπιστημίου Πατρών, με την επαλληλία των θεσμικών, κοινωνικών, οικονομικών και ακαδημαϊκών παραγόντων που επηρεάζουν την πρόσβασή τους στην ανώτατη εκπαίδευση. Η σχέση ανάμεσα στο επάγγελμα των γονέων και την καθυστέρηση των σπουδών, ο συσχετισμός της επίδοσης στις πανελλαδικές εξετάσεις με τη λιμνάζουσα φοίτηση και η επενέργεια παραγόντων που σχετίζονται με την εισαγωγή στην Τριτοβάθμια εκπαίδευση, τις διαφορετικές προσλαμβάνουσες και την κοινωνική προέλευση των φοιτητών, αποτελούν ερευνητικά ερωτήματα που αναμένεται να απαντηθούν στην απόπειρα δόμησης γνώσεων, αξιοποίησης συζητήσεων και κριτικών τοποθετήσεων για το υπό διερεύνηση φαινόμενο. Τα ευρήματα της έρευνας και η συζήτηση των αποτελεσμάτων της, μας επιτρέπουν την εξαγωγή συμπερασμάτων και τη διατύπωση προτάσεων για την αντιμετώπιση του προβλήματος τόσο σε επίπεδο εκπαιδευτικής πολιτικής, όσο και σε επίπεδο θεσμικού πλαισίου πρόσβασης με την ανάδειξη ενεργητικών, παιδαγωγικά και κοινωνικά δραστικών και με αναπόδραστη ωφέλεια για την επαγγελματική και προσωπική προοπτική των φοιτητών παρεμβάσεων.

---

¹ Εφημερίδα "Καθημερινή", <http://www.kathimerini.gr/801566/opinion/epikairothta/politikh/aiwnia-pa8ogeneia-aiwnioi-foithtes> ημερομηνία πρόσβασης 20/09/2016

1. Θεωρητικός προβληματισμός και ερμηνευτικές προσεγγίσεις

Ο κοινωνικός αποκλεισμός – ως απουσία παρέμβασης της κοινωνικής πολιτικής και ελλιπούς εκπροσώπησης των κοινωνικών ομάδων στις διαδικασίες της κοινωνικής ανάπτυξης, νοείται έννοια ταυτόσημη με τον εκπαιδευτικό αποκλεισμό. Οι μαθητές που εγκαταλείπουν το σχολείο με ανεπαρκή προσόντα και μη αξιοποιώντας τις προϋπάρχουσες εμπειρίες και ικανότητές τους οδηγούνται, ως αποδεικνύεται εν πολλοίς, σε έναν επαγγελματικό και συνεπώς οικονομικό-κοινωνικό αποκλεισμό. Η σχολική επιτυχία-αποτυχία αποτέλεσε μια θεσμοθετημένη διαδικασία που πλαισιώθηκε εν μέσω σχολικών και κοινωνικών πρακτικών του εκπαιδευτικού συστήματος, οδηγώντας σε μια ευρύτερη κινητοποίηση παραγόντων που επιβεβαίωσαν την απουσία υποστηρικτικού πλαισίου που υπαγορεύει εκπαιδευτικές τεχνικές αποκλεισμού των φοιτητών που συνδέονται με το γενικότερο κοινωνικό αποκλεισμό τους (Σταμέλος, 2002). Το σύνολο των εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων που πραγματοποιήθηκαν κατά καιρούς, δεν αποτέλεσε αντισταθμιστικό παράγοντα των μορφωτικών ελλειμμάτων των υποδεέστερων μαθητών. Η επέκταση της υποχρεωτικής εκπαίδευσης, στα τέλη της δεκαετίας του '70 τροποποιεί τη θεσμοθετημένη αντίληψη της σχολικής αποτυχίας και επιτυγχάνει τη διατήρηση μεγάλου αριθμού μαθητών στο σχολείο. Η σχολική αποτυχία και η επίδοση συνεπώς, αποδεικνύονται αντίστοιχες της κοινωνικής προέλευσης. Η αξιολογική κλίμακα του σχολείου νομιμοποιεί μια πιστή αναπαραγωγή των κοινωνικών και επαγγελματικών ιεραρχιών και το εκπαιδευτικό σύστημα απαρτίζει το αναπαραγωγικό μέσο ενεργοποίησης και ενίσχυσης των κοινωνικών συγκρούσεων και αντιφάσεων που απορρέουν από την αντανάκλαση των κοινωνικών λειτουργιών και προτύπων που αποτυπώνουν τις υπάρχουσες κοινωνικές δομές.

Η σχολική αυτή επιλογή αποτέλεσε και αποτελεί τον προεξάρχοντα νομιμοποιητικό μηχανισμό της άρχουσας τάξης να διατηρήσει απροσπέλαστη την κοινωνική της θέση, εμποδίζοντας ταυτόχρονα την ανατροπή της θέσης των "υποδεέστερων" κοινωνικά στρωμάτων ως ευκρινή στρατηγική αποφυγής της ταξικής μετατόπισης με ο,τι αυτή συνεπιφέρει (Τζάνη, 1983). Η σχολική ταξινόμηση – δίνοντας το διακριτό στίγμα του ετεροκαθορισμού και του κοινωνικού καθορισμού των εκπαιδευτικών δράσεων – προκαθορίζεται από τις πρώτες τάξεις του δημοτικού σχολείου και εξακτινώνεται εκτεταμένα και ποικιλόμορφα στην ανώτατη εκπαίδευση, καθώς η μαθησιακή εξέλιξη αρχικά και η ακαδημαϊκή πορεία αργότερα σχετίζονται με την επίδοση των μαθητών σε όλες τις τάξεις των διαφόρων βαθμίδων, ως επιφανιόμενη κατίσχυση της προέλευσης των

γονέων τους (Ψαχαρόπουλος & Καζαμιάς, 1985) δημιουργώντας ένα παγιωμένο μηχανιστικό σύστημα όπου «η ανισότητα της διαλογής τείνει να μειώνει προοδευτικά και μερικές φορές να ακυρώνει τα αποτελέσματα της ανισότητας πριν από τη διαλογή» (Bourdieu & Passeron, 2014 σ.109). Ίδιον των μαθητών που οι αξίες και οι αντιλήψεις τους δε συνάδουν με το πρότυπο των πολιτιστικών αξιών και την ευρύτερη κουλτούρα των “ανώτερων” κοινωνικά στρωμάτων, θεωρείται η επιβολή αφομοίωσης – ελλείψει της αυτονομίας και του κριτικού στοχασμού – σε ένα εκπαιδευτικό σύστημα που αποτελεί τροχοπέδη στην πολιτισμική ετερογένεια, στην πολυδιάστατη προσέγγιση και ενεργητική αξιοποίηση στάσεων και απόψεων. Οι εκπαιδευτικές ανισότητες που στην ουσία επιβεβαιώνουν τον προσανατολισμό της άρχουσας τάξης να εδραιώσει την επικυριαρχία της μεταδίδοντας το πολιτιστικό της κεφάλαιο στις “ασθενέστερες ομάδες” (Bourdieu & Passeron, 2014) συνδέονται και με την αγορά εργασίας και τις επαγγελματικές προοπτικές των αποφοίτων, καθώς γίνονται νοητές ως εμπόδιο σε μια ευοίωνη επαγγελματική εξέλιξη (Γουβιάς, 2010).

Η θεώρηση αυτή που θεσμοθετεί την υπέρβαση του αυστηρού εκπαιδευτικού πλαισίου και επιτρέπει την παραμονή του συνόλου των μαθητών στο σχολείο, εδραιώνεται και στη δεκαετία του '80, μέσω μιας λανθάνουσας πολιτικής και κοινωνικής προσέγγισης που δεν καταφέρνει να απεμπολήσει την ισχύ των κοινωνικών ανισοτήτων και δυσλειτουργιών και τη διασύνδεσή αυτών με το σύνολο του επίσημου και ανεπίσημου εκπαιδευτικού προγράμματος (Σταμέλος, 1999). Σχετικές έρευνες αποδεικνύουν πως η ταξική προέλευση – μέσω της άνιση κατανομής των σχολικών ευκαιριών – αποτελεί το βασικό προσδιοριστικό που επιδρά αρνητικά στη σχολική απόδοση. Η αδιάκοπη διασύνδεση της ιδεολογικο-πολιτικής θέσης των γονέων με το σχολικό προσανατολισμό του μαθητή και η επαναλαμβανόμενη σχέση επίδοσης και ταξικής προέλευσης, είναι καταφανείς σε όλες τις εκφάνσεις της σχολικής του ζωής. Ο ταξικός χαρακτήρας της Ελληνικής παιδείας επιβεβαιώνεται από έρευνες (Τζάνη, 1983) που μαρτυρούν πως τα κοινωνικά χαρακτηριστικά – αν και δημιουργούν εύλογο πεδίο αντιπαράθεσης – διαβιούν εντός του σχολείου (Α/θμια και Β/θμια Εκπαίδευση) αποκλείοντας την κοινωνική κινητικότητα και επιτρέποντας την εγχάραξη και παγίωση της δεδομένης “προβληματικής” κατάστασης και σε επίπεδο Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Η θεωρία του εκπαιδευτικού συστήματος ως συμβολική εξουσία και μέσο αναπαραγωγής των λειτουργικών δομών και σχέσεων που τη συγκροτούν, αποτελεί την ερμηνευτική προσέγγιση του Bourdieu (2002), για φαινόμενα που απασχολούν το εκπαιδευτικό

περιβάλλον ως τεκμηριωμένη θέση που στηρίζεται σε φιλοσοφικο-κοινωνιολογικό υπόβαθρο και επιστημονική γνώση και ως ανάγκη επαναπροσδιορισμού των περίπλοκων, πολλαπλών και ετερογενών στοιχείων που προσδιορίζουν τις εκπαιδευτικές λειτουργίες. Το ιεραρχημένο πεδίο που αναφέρεται στις εκπαιδευτικές δομές, ενδημεί μέσα από αντιθετικά σχήματα και μετασχηματισμούς εντός του Πανεπιστημίου, καθώς η πρόσβαση των ατόμων σε αυτό εξετάζεται σε σχέση με τις ευρύτερες κοινωνικο-οικονομικές αλλαγές και τις δομικές αιτίες που μετασχηματίζουν και προκαθορίζουν τις εκπαιδευτικές σχέσεις (Θάνος, 2013). Στη συγκεκριμένη αυτή εκπαιδευτική πραγματικότητα, οι περιορισμοί των ευκαιριών και η επίσημη εγχάραξη των κοινωνικών ανισοτήτων επιδρούν εμφιατικά και ποικιλοτρόπως, επιστέγασμα δε της επιρροής αυτής αποτελεί η καθυστέρηση ή η εγκατάλειψη των σπουδών (Bourdieu & Passeron, 1977). Η ιδεολογική βαρύτητα του πολιτισμικού κεφαλαίου – ως μοντέλο διαμόρφωσης της κοινωνικής συντήρησης – αποτυπώνει τον κορμό της ενσωμάτωσης ή μη των φοιτητών στις εκπαιδευτικές πρακτικές και την κουλτούρα που το εκπαιδευτικό περιβάλλον – ως αναπαραγωγικό στερεοτυπικό σχήμα – επιτάσσει (Bourdieu & Passeron 1993 σ.2014).

Για τις παραδοχές που συνθέτουν το γενικό θεωρητικό πλαίσιο της εργασίας, την αποσαφήνιση των δηλούμενων σχέσεων και την ερμηνεία των αποτελεσμάτων της έρευνάς μας, επιλέγουμε να αξιοποιήσουμε την προαναφερθείσα θεωρία. Πιο συγκεκριμένα: Ο Bourdieu (1973) εξετάζοντας τη συμβολή της εκπαίδευσης στη διαίωση των συμβολικών σχέσεων μεταξύ των κοινωνικών τάξεων, υποστηρίζει πως τα αναπαραγωγικά σχήματα των συστατικών δομών των κοινωνιών επαναξιολογούν και συντηρούν την επικυριαρχία των κοινωνικών τάξεων και την επικύρωση του δείκτη της ποιοτικής και ποσοτικής επέκτασης των κοινωνικών ανισοτήτων – διατηρώντας τις αμετάβλητες και αδιάβλητες – καθώς δημιουργούν τις κατάλληλες προϋποθέσεις για το μεγαλύτερο βαθμό σύγκλισης ιεραρχιών και προνομίων των προνομιούχων κοινωνικά στρωμάτων. Η ανώτατη εκπαίδευση αναπλαισιώνοντας με πολλούς τρόπους τις παιδαγωγικές πρακτικές – αποτελώντας τη συνισταμένη της δράσης πολλών θεμελιωμένων και αποδεδειγμένων παραγόντων – διαδραματίζει σημαντικό ιδεολογικό ρόλο στη δικαιολόγηση της κοινωνικής αναπαραγωγής, καθώς τροποποιεί ή αναπαράγει την κοινωνική λειτουργία του εκπαιδευτικού συστήματος, μέσω της συμβολικής δύναμης των πανεπιστημιακών τίτλων και της νομιμοποιητικής εννομάτωσης των κοινωνικών ανισοτήτων. Η διαδικασία αυτή επιδρά μεταξύ άλλων και στην ολοκλήρωση ή μη των σπουδών των φοιτητών.

Κατά τον Bourdieu (2002) το πολιτισμικό κεφάλαιο αναφέρεται στο σύνολο των διαφοροποιημένων δεξιοτήτων, τρόπων έκφρασης και σκέψης που εκκινούν από το οικογενειακό περιβάλλον – ως κληρονομούμενα πολιτισμικά αγαθά – αποτελούν αντανάκλαση των δομών της κοινωνικής προέλευσης και προσδιορίζουν τα εκπαιδευτικά εφόδια που τυγχάνουν της εκτίμησης και της αποδοχής του ευρύτερου κοινωνικού, αλλά και εκπαιδευτικού περιβάλλοντος. Η λειτουργία του σχολικού συστήματος συνδέει σχεσιακά – μέσω μιας συστηματικής και ασφαλούς μεταβίβασης – το κληρονομημένο από την οικογένεια πολιτισμικό κεφάλαιο με το σχολικό κεφάλαιο, ως μέσο επίκλησης, εφαρμογής και εγχάραξης αναγνωρισμένων γνώσεων, ιδιοτήτων, εμπειριών, τρόπων συμπεριφοράς και χαρακτηριστικών που εκπηγάζουν από την οικογένεια και προσδιορίζουν κοινωνικά τα υποκείμενα, ως διαθέσεις συμβατές με την κυρίαρχη κουλτούρα.

Η αξιωματική θέση των χαρακτηριστικών αυτών – που διαφοροποιούνται ανάλογα με την κοινωνική θέση των ατόμων – σε συγκεκριμένα κοινωνικά περιβάλλοντα, όπως στο εκπαιδευτικό σύστημα, αποτελούν τη συγκρότηση και αντανάκλαση της κυρίαρχης κουλτούρας της αστικής τάξης και λειτουργούν σε αντίστιξη με κανονιστικούς κώδικες και σχολικές απαιτήσεις που ιεραρχούν τη γλώσσα, τον τρόπο έκφρασης, τις εμπειρίες, τα πνευματικά στοιχεία και την καλλιέργεια με την «ιδιαιτέρη περίπτωση του αποτελέσματος καταστατικής απονομής ιδιοτήτων» (Bourdieu, 2002 σ.66). Η ιδιοποίηση αξιών και η επικύρωση και καθολίκευση ταξινομήσεων διαμέσου της χειραγώγησης συμπεριφορών και επιβολής καθηκόντων που πλαισιώνουν μετ' επιτάσεως τις σχολικές πρακτικές, επί της ουσίας επιτελούν έργο αποδοχής και πιστοποίησης της τυπικής αυτής και μονομερούς καλλιέργειας που μέσω των αποκτημένων γνώσεων και δεξιοτήτων η εκπαιδευτική πραγματικότητα προάγει, καθώς παγιώνεται μια ιεραρχημένη τάξη πραγμάτων, έργων και συμφερόντων που προσδιορίζουν την ουσία και διαίωνιση ενός συστήματος κατάταξης συμπεριφορών και τίτλων που ο σχολικός θεσμός ως "εγγυητής" καλείται να επιβεβαιώσει και να διαφυλάξει.

Σύμφωνα με το πολιτισμικό κεφάλαιο, η σχολική επιτυχία – μέσω μιας απλουστευτικής αναγωγής και μονόπλευρης ερμηνευτικής προσέγγισης – αποτιμάται με ένα καθ' όλα υποκειμενικό και μονομερή τρόπο, συμβάλλοντας στη νομιμοποίηση και εδραίωση της άνιση κατανομής προνομίων των κυρίαρχων τάξεων με την επιβράβευση συγκεκριμένων γνώσεων και συμπεριφορών που πλαισιώνουν επίσημα και ανεπίσημα, ως εκπαιδευτικά εφόδια, το σχολικό θεσμό. Απόρροια του γεγονότος αυτού αποτελεί το γεγονός ότι οι

φοιτητές που προέρχονται από ένα προνομιούχο οικογενειακό περιβάλλον, απολαμβάνουν τα πλεονεκτήματα και τα κοινωνικά προνόμια της οικονομικής και πολιτισμικής τους ισχύος σαν κεκτημένο, μέσω της εξοικειώσής τους με τους κώδικες συγκεκριμένων συμπεριφορών και εύκολης πρόσβασης και διείσδυσης στην ακαδημαϊκή κουλτούρα (Bourdieu & Passeron, 1993). Με τον τρόπο αυτό η άνιση κατανομή του πολιτισμικού κεφαλαίου που επιτυγχάνεται μέσω οικογενειακών καταβολών, μεταβιβάζεται σε επίπεδο εκπαιδευτικών ανισοτήτων και στο Πανεπιστήμιο. Οι φοιτητές που απολαμβάνουν των προνομίων της κοινωνικής τους προέλευσης, εξασφαλίζουν την εισαγωγή τους και την ανεπίληπτη παραμονή τους σε "σχολές κύρους", ως αιτιοκρατική εκπλήρωση των αντίστοιχων εκπαιδευτικών προσδοκιών τους. Το διαρκές αυτό σύστημα έκλυσης προνομίων που απεργάζεται την κοινωνική κινητικότητα, αποκλείει από τις εκπαιδευτικές διαδικασίες μαθητές και φοιτητές που λόγω οικογενειακών καταβολών δεν απηχούν την προαπαιτούμενη οικονομική και πολιτισμική κληρονομιά. Οι στάσεις και πεποιθήσεις της κυρίαρχης κουλτούρας επιβραβεύονται σε όλες τις εκφάνσεις και τις μορφές τους, καθώς αποτελούν τις προσδοκώμενες συμπεριφορές του μηχανιστικού κώδικα του εκπαιδευτικού συστήματος, μέσω της ενίσχυσης και αναπαραγωγής των ταξικών ιεραρχιών και των πρακτικών που συμπλέουν με την άνιση κατανομή των κοινωνικών προνομίων.

Παράλληλα με το πολιτισμικό κεφάλαιο και το "έθος" κατά τον Bourdieu (2002) ως το σύνολο των προδιαθέσεων που σηματοδοτούν τις ενέργειες και τις αντιδράσεις των ατόμων στις κοινωνικές περιστάσεις – αποτελεί εργαλείο της ερμηνευτικής προσέγγισης και ενσωμάτωσης των φοιτητών στο ακαδημαϊκό περιβάλλον. Οι προδιαθέσεις και οι στάσεις – που αποτελούν το σύνολο των κανόνων, αξιών και εντυπώσεων που αποκτήθηκαν από την παιδική ηλικία κυρίως μέσω της εκπαίδευσης – αντανακλούν τις κοινωνικές συνθήκες απόκτησής τους και παράλληλα προδιαγράφουν τον τρόπο αντίδρασης των ατόμων στις κοινωνικές περιστάσεις, μέσω της ενεργοποίησης ανάλογων αρχών, πρακτικών και αντιλήψεων. Η διαρκής αυτή σύνθεση και ανασύνθεση, μέσω του "έθους", αποτελεί έναν συνεχή τρόπο σκέψης, δράσης και αντίληψης που συγκροτεί τις αρχικές εμπειρίες, αλλά και νοηματοδοτεί τη δράση των νέων εμπειριών, ως το σύνολο ιδεών, κοινωνικών πρακτικών και αναπαραστάσεων, που διαμορφώνονται σε συγκεκριμένες συνθήκες.

Συνοψίζοντας, όπως αναφέρθηκε, η κοινωνική θέση των γονέων επιδρά απρόσκοπτα στη μορφωτική εξέλιξη των μαθητών καθώς η κληρονομιά που φέρει το παιδί από το οικογενειακό του περιβάλλον – ως φυσικό παρεπόμενο του περιβάλλοντος αυτού – έχει

περιορισμένη ή εκτεταμένη εμβέλεια και εφαρμοσιμότητα κατά τη μαθησιακή διαδικασία, ανάλογα με την προέλευσή της και το σημείο αναφοράς της (Φραγκουδάκη, 1985). Ακολουθώς ο ρόλος του σχολείου – μέσω της αυστηρής κοινωνικής επιλογής – επηρεάζει την εισαγωγή και φοίτηση στην Τριτοβάθμια εκπαίδευση. Το πολιτισμικό κεφάλαιο συνδέεται και με την ολοκλήρωση ή μη των σπουδών, καθώς διαφαίνεται η υπερίσχυσή του στο βαθμό ενσωμάτωσης των φοιτητών στην ακαδημαϊκή ζωή, μέσω της προσωπικής ανάπτυξης και ενεργητικής συμμετοχής και αξιοποίησης των αποκτηθεισών γνώσεων και επιθυμητών συμπεριφορών τους. Κατά συνέπεια η υπεροχή των κοινωνικών προνομίων αποτελεί σαφές πλεονέκτημα για τους φοιτητές των ανώτερων κοινωνικών τάξεων – και ιδιαίτερος αρνητικό πρόσημο για τους φοιτητές που προέρχονται από μη προνομιούχα περιβάλλοντα – κυρίως στη φάση ολοκλήρωσης των σπουδών τους, αφού η εξοικείωσή τους με την Πανεπιστημιακή κουλτούρα προδιαγράφει – μέσω της μεταβίβασης των μη οικονομικών αγαθών που σχηματοποιείται από το οικογενειακό περιβάλλον – τις ευνοϊκές προοπτικές φοίτησης, τη θετική ανταπόκρισή τους στα προαπαιτούμενα του Πανεπιστημιακού περιβάλλοντος και την επιτυχή επίλυση προβλημάτων και διευθέτηση θεμάτων σύμφυτων με τη φοίτηση: θέματα που συνιστούν τελικά το θεμέλιο λίθο της επιτυχούς ολοκλήρωσης των Πανεπιστημιακών τους σπουδών.

2. Βιβλιογραφική επισκόπηση

Το πρόβλημα των εκπαιδευτικών ανισοτήτων αποτέλεσε από τη δεκαετία του '60 αντικείμενο διερεύνησης πλήθους μελετών, προκειμένου να εξεταστούν τα αίτια που επηρεάζουν την άνιση συμμετοχή των μαθητών στην εκπαιδευτική διαδικασία και αποτελούν το μέσο για την απόκτηση ή όχι των εκπαιδευτικών αγαθών. Οικονομικοί και κοινωνικοί λόγοι εμπλέκονται σε ένα πολυσύνθετο πλέγμα που προκαθορίζουν την εκπαιδευτική πορεία, ανακόπτοντας προσδοκίες και ελπίδες για ισότητα ευκαιριών και μηχανισμούς υποστηρικτικών δράσεων (Παπακωστόπουλος, 2000). Το ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο αποτελεί ενεργητική παρέμβαση για τη διαμόρφωση ενός πεδίου συνδιαλλαγής όπου «ο γενικευμένος τρόπος αναπαραγωγής των κοινωνιών με βάση τη σχολική συνιστώσα έχει αρχίσει να παράγει μια σειρά σημαντικών αντιφάσεων με μείζονα δομικά αποτελέσματα» (Παναγιωτόπουλος & Θάνος, 2008 σ.38) συνδέοντας το σχολικό κεφάλαιο με ανισονομία των εκπαιδευτικών ευκαιριών που επιτρέπει την αμφισβήτηση του δημοκρατικού και αξιοκρατικού χαρακτήρα της εκπαίδευσης μέσω πολυάριθμων ερευνητικών ευρημάτων που τεκμηριώνουν την άσκηση της κοινωνικής επιλογής και την ενίσχυση της κοινωνικής ανισότητας (Ασκούνη, 2007). Η αναπαραγωγή αυτή των κοινωνικών ανισοτήτων, αποτελεί ουσιαστικά μια άμεση συνέπεια του ανισωτικού χαρακτήρα της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, ως οπτική που μορφοποιείται με το σύστημα εισαγωγής στην Τριτοβάθμια εκπαίδευση, το οποίο και ενθαρρύνει εμφανώς διακρίσεις εξαρτημένες από κοινωνικο-οικονομικά δεδομένα.

Το φαινόμενο της εγκατάλειψης της υποχρεωτικής εκπαίδευσης – που σχετίζεται με την εγκατάλειψη της φοίτησης στο Πανεπιστήμιο – αποδίδεται σε πλήθος παραγόντων που ενισχύουν τις αδυναμίες και δυσχεραίνουν τη μελέτη, την πνευματική ανάπτυξη και την τακτική παρακολούθηση του μαθητή: το επίπεδο της κοινωνικό-επαγγελματικής ιεραρχίας των γονέων, το επίπεδο της εκπαίδευσής τους, αλλά και ο τόπος διαμονής τους, κρίνονται αποφασιστικής σημασίας για την υπέρβαση δυσκολιών και τη διευθέτηση μαθησιακών προβλημάτων των μαθητών (Λαρίου-Δρεττάκη, 1993). Η ευρεία επέκταση του φαινομένου της λιμνάζουσας φοίτησης, έχει εισαγάγει επιτακτικά τόσο τη διαδικασία διερεύνησής του, όσο και την εξεύρεση της εμπλοκής όλων των παραγόντων που προκαλούν την όξυνσή του. Στην προβληματική που έχει αναπτυχθεί έντονα γύρω από το θέμα, συμμετέχει ενεργά και η Ελλάδα με την εκπόνηση σχετικών ερευνών και την αξιοποίηση ερευνητικών συμπερασμάτων. Η μαζικοποίηση της Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα τις τελευταίες δεκαετίες, το θεσμικό πλαίσιο φοίτησης και οι ευρύτερες

κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες, δεν επιτρέπουν την αναγωγή ενός πολυσύνθετου εκπαιδευτικού και κοινωνικού φαινομένου, μακράν αποστασιοποιημένου από τις ιδιαιτερότητες του Ελληνικού εκπαιδευτικού περιβάλλοντος και τις συνθήκες που αντικατοπτρίζουν τα βαθύτερα αίτια του προβλήματος.

Το πεδίο προβληματισμού για τη λιμνάζουσα φοίτηση, όπου αποτελεί αντικείμενο συνδιαλλαγής και αντιπαράθεσης θέσεων και απόψεων, περικλείει τις επιστημονικές προσεγγίσεις, τις ερμηνευτικές απόπειρες και τις πολυδιάστατες εξηγήσεις για το εν λόγω θέμα. Οι εσωτερικές διαφοροποιήσεις της καθυστέρησης ή της διακοπής των σπουδών που άπτονται των θεσμικών διαδικασιών για την πρόσβαση και τη φοίτηση στα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα, αποτελούν τον πυρήνα του κοινωνικού, επιστημολογικού και επιστημονικού διαλόγου, καθώς οι συνέπειές τους επισημαίνονται ως άδηλες, αλλά σημαντικές προεκτάσεις της κοινωνικής και οικονομικής ζωής. Οι ομοιότητες ή οι διαφορές των θέσεων αυτών που επιδίδονται στην εξεύρεση των βαθύτερων αιτιών που σχετίζονται με τη λιμνάζουσα φοίτηση, αποτελούν αντικείμενο στοχασμού και μελέτης με ευρεία εμβέλεια και εφαρμοσιμότητα.

Όπως αποδεικνύουν οι εμπειρικές έρευνες, οι πτυχιούχοι του Πανεπιστημίου αντιμετωπίζουν προβλήματα τόσο κατά τη διάρκεια της φοίτησής τους – με την καθυστέρηση ή την εγκατάλειψη των σπουδών τους – όσο και κατά τη μετάβασή τους από το Πανεπιστήμιο στην αγορά εργασίας (Cabrerá, Nora, Terenzini, & Hengstler, 1992), γεγονός που αποδίδεται σε ένα σύνολο παραγόντων που επιτρέπουν τη διαιώνιση και όξυνση των κοινωνικών διαφορών (Σιάνου-Κύργιου, 2010). Η πορεία της φοιτητικής ζωής και το ζήτημα των σπουδών, κρίνονται αποφασιστικής σημασίας για τη μετέπειτα επαγγελματική διαδρομή των φοιτητών (Κυπριανός & Κονιόρδος, 2003).

Η μαζικοποίηση της ανώτατης εκπαίδευσης, όπως αναφέρθηκε, επέτεινε το φαινόμενο της λιμνάζουσας φοίτησης επί μακρόν κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών. Η λεπτομερής ανάλυση του θέματος με τη συνεξέταση των παραγόντων, των στοιχείων και των σχέσεων που τα διέπουν, απασχολούν την έρευνα τόσο στην Ελλάδα, όσο και στις χώρες του εξωτερικού. Τα πρώτα δείγματα ερευνών αφορούν σε μελέτες που εκπονούνται κυρίως στις ΗΠΑ γίνεται αναφορά στην καθυστέρηση ή την εγκατάλειψη των σπουδών, χωρίς την εξεύρεση αιτιών και την αναζήτηση των πολυποίκιλων συνθηκών που την ευνοούν. Οι νεότερες ερμηνευτικές προσεγγίσεις επιδίδονται στη συσχέτιση πολλών παραγόντων που επιβουλεύονται την έγκαιρη ολοκλήρωση των σπουδών και

επιδεικνύονται επίκαιρες ως προς τον εντοπισμό και την ανασύνθεση των στοιχείων που διαδραματίζουν πρωτεύοντα ρόλο στη μη υλοποίησή τους. Στη βιβλιογραφική επισκόπηση για τη λιμνάζουσα φοίτηση που ακολουθεί, θα ξεκινήσουμε με την παρουσίαση-συνοπτική ανάλυση ερευνών από την ξένη βιβλιογραφία και εν συνεχεία με τη μελέτη σχετικών ερευνών που εκπονήθηκαν στην Ελλάδα.

2.1. Πρόσβαση στην ανώτατη εκπαίδευση και λιμνάζουσα φοίτηση στο εξωτερικό

Ο Tinto (1975) παρουσιάζει το θέμα της εγκατάλειψης της φοίτησης ως μια διαδικασία που έχει διαμορφωθεί στο οικογενειακό περιβάλλον του φοιτητή και επηρεάζει σαφώς την ακαδημαϊκή του πορεία, τους στόχους που θέτει εντός του εκπαιδευτικού ιδρύματος, αλλά και τους τρόπους υλοποίησής τους. Η ακολουθία με την οποία ο φοιτητής θέτει σε εφαρμογή και διεκπεραιώνει τις υποχρεώσεις του, είναι υποκείμενη σε ανάλογες εμπειρίες διευθέτησης ζητημάτων-δεσμεύσεων εντός του οικογενειακού και τέως σχολικού περιβάλλοντός του. Το οικογενειακό περιβάλλον, τα ατομικά του χαρακτηριστικά, αλλά και οι τρόποι της ακαδημαϊκής και κοινωνικής ενσωμάτωσής του φοιτητή – ως δυνατότητα εναρμόνισής του με την ακαδημαϊκή κουλτούρα και επιτυχούς ανταπόκρισής του στις απαιτήσεις του ακαδημαϊκού περιβάλλοντος – αποτελούν, κατά τον Tinto, μερικούς από τους παράγοντες που ευθύνονται για την εγκατάλειψη της φοίτησης. Η ελλιπής ενσωμάτωση του φοιτητή στην κοινωνική ζωή αποτελεί μια δηλούμενη πρόδρομη αποτύπωση της ακαδημαϊκής ενσωμάτωσής του και αποπεράτωσης ή όχι των σπουδών του. Χαρακτηριστικό είναι πως η εγκατάλειψη των σπουδών συσχετίζεται και με το βαθμό αλληλεπίδρασης των φοιτητών με τους συμφοιτητές και καθηγητές τους (Tinto, 1997).

Τα ποσοστά αποφοίτησης κατά κύριο λόγο επηρεάζονται από τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των φοιτητών τόσο σε επίπεδο πτυχίου, όσο και σε επίπεδο μεταπτυχιακού τίτλου (Bills, 2003). Το μορφωτικό επίπεδο και το επάγγελμα των γονέων αποτελούν το εφελτήριο ανάπτυξης δεξιοτήτων και στάσεων για την ανάλυση και αφομοίωση των μηχανισμών εκείνων που καθιστούν συμβατή και προσιτή, ως δυνητικό αποτέλεσμα, την προσφερόμενη ακαδημαϊκή γνώση. Η αξιολογική κατηγοριοποίηση και ιεραρχική κατάταξη των φοιτητών εξάλλου με βάση τη συμπεριφορά τους – μέσω των απλουστευτικών αναγωγών που το ακαδημαϊκό περιβάλλον υιοθετεί – αποτελεί

ταυτοχρόνως αλυσιδωτή επίπτωση της διαβάθμισης της φοιτητικής τους πορείας, η οποία εμφορείται από τη δυνατότητα πρόσληψης και ανασύνθεσης στοιχείων που συνάδουν με τα κανονιστικά πρότυπα της ακαδημαϊκής ζωής (Astin, 1993). Ακολούθως η αδυναμία εξοικείωσης με τα συγκεκριμένα πρότυπα συμπεριφοράς που τα Πανεπιστημιακά Ιδρύματα προβάλλουν, θεωρείται αιτία εγκατάλειψης ή καθυστέρησης φοίτησης, κυρίως για τους φοιτητές εκείνους που οι γονείς τους δεν είχαν ανάλογες εμπειρίες στο παρελθόν.

Ένας σημαντικός παράγοντας που επηρεάζει την ολοκλήρωση των σπουδών είναι και η οικονομική κατάσταση των φοιτητών. Το χαμηλό οικονομικό εισόδημα αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα για την έγκαιρη αποπεράτωση των σπουδών τους, αφού προκαθορίζει την πορεία της φοίτησής τους (Adelman, 2006). Οι υποτροφίες και οι ποικίλοι τρόποι οικονομικής ενίσχυσης των φοιτητών (δωρεάν σίτιση και στέγαση), ευνοούν την παρακολούθηση των μαθημάτων, καθώς εξασφαλίζουν την απρόσκοπτη συμμετοχή τους και αποτρέπουν την καθημερινή εργασία τους, κυρίως για τη φοίτηση στα Πανεπιστημιακά εκείνα ιδρύματα που η καταβολή διδάκτρων αποτελεί προαπαιτούμενο της εγγραφής (Pascarella & Terenzini, 2005). Η απουσία ενδεδειγμένου σχεδιασμού και στοχευμένων πολιτικών και υποστηρικτικών δράσεων των Πανεπιστημιακών ιδρυμάτων, ενισχύει τον κίνδυνο η ανισότητα των εχόντων και μη εχόντων να αποτελέσει συνθήκη για την ακαδημαϊκή διαδρομή των φοιτητών. Η κακή οικονομική κατάσταση της οικογένειας επιτείνει το πρόβλημα, καθώς η έλλειψη σωστής προετοιμασίας – απουσία του υψηλού οικογενειακού εισοδήματος – δημιουργεί μια έντονη και ενεργητικά αμφίδρομη σχέση με την παράταση και την εγκατάλειψη των σπουδών, ως θέμα που ανακύπτει από την ανισότητα πρόσβασης και τις ανομοιογενείς συνθήκες εισαγωγής στα Πανεπιστημιακά ιδρύματα (Cabrera, Burkum, La Nasa & Bibo, 2003).

Πέραν του οικογενειακού περιβάλλοντος όμως και το φιλικό περιβάλλον ασκεί ισχυρή επίδραση στη μη ολοκλήρωση της φοίτησης, καθώς αποδεικνύεται καίριο για τον προσανατολισμό των σπουδών και το συσχετισμό των εμπειριών των φοιτητών με την επιστημονική γνώση, όπως αυτή ορίζεται και διαμορφώνεται από την περιρρέουσα ακαδημαϊκή ατμόσφαιρα (Pascarella & Terenzini, 2005). Η υποστηρικτική δράση τόσο της οικογένειας, όσο και των φίλων, κρίνεται σημαντική για την επιτυχημένη πρόσβαση των υποψηφίων φοιτητών στην ανώτατη εκπαίδευση και την υψηλή επίδοσή τους στις ανάλογες εξετάσεις. Αφ' ης στιγμής η οικογένεια ή οι φίλοι του υποψηφίου τον ενθαρρύνουν και τον ενισχύουν άμεσα ή έμμεσα στην προσπάθειά του, ο ίδιος προσπορίζει την ώθηση αυτή προς όφελος του, τόσο σε επίπεδο προσωπικών φιλοδοξιών,

όσο και σε επίπεδο ικανοποιητικών χειρισμών των μελλοντικών ακαδημαϊκών καταστάσεων κατά τη διάρκεια φοίτησής του σε Πανεπιστημιακά ιδρύματα.

Η παρουσία της έμφυλης διάστασης εξάλλου – ως προς τις επιδόσεις που προέρχονται από τη μεθοδική και αποτελεσματική προετοιμασία των γυναικών για τις εισαγωγικές εξετάσεις (Bourdieu P. & Passeron, 1993) – αποτελεί έναν επιπρόσθετο διαφοροποιητικό παράγοντα πρόσβασης αρχικά και φοίτησης εκ των υστέρων, που επηρεάζει την ολοκλήρωση των σπουδών των ανδρών και επιτείνει την άνιση διευθέτηση γνώσεων και εμπειριών που ξεκινούν από τη Β/θμια εκπαίδευση και επεκτείνονται ως τη φοίτηση στα Πανεπιστημιακά ιδρύματα.

Οι διαδικασίες πρόσβασης στην ανώτατη εκπαίδευση – σύμφωνα με συμπεράσματα σχετικών ερευνών (Pascarella & Terenzini, 2005 · Sanders & Higham, 2012) – αποτελούν ένα βασικό παράγοντα που σχετίζεται με τη λιμνάζουσα φοίτηση. Η επαρκής προετοιμασία των υποψηφίων φοιτητών στο Λύκειο, αποτελεί σημαντική παράμετρο για την ομαλή φοίτηση και έγκαιρη αποπεράτωση των σπουδών τους (Adelman, Daniel, Berkovitz & Owings, 2003). Ο McDonough (1997) αναφέρει χαρακτηριστικά πως η μελλοντική αποτυχία των φοιτητών και η λιμνάζουσα φοίτηση συνδέονται με την ατελή προετοιμασία και την απουσία κατάλληλων εφοδίων κατά τη διαδικασία πρόσβασης στην Τριτοβάθμια εκπαίδευση. Αυταπόδεικτος διαφαίνεται και στο σημείο αυτό και ο συσχετισμός με το πολιτισμικό κεφάλαιο της οικογένειας, ως μέσο διεύρυνσης και εμπάθυνσης πρότερων γνώσεων και εμπειριών που ανασηματοδοτούνται κατά την Πανεπιστημιακή φοίτηση. Η επίδραση του πολιτισμικού κεφαλαίου – ως το σύνολο των πολλαπλών δυνατοτήτων και εκπαιδευτικών εφοδίων συμβατών με μια ποικιλία γνώσεων και δεξιοτήτων που αποκτώνται εντός του οικογενειακού περιβάλλοντος και διαφοροποιούνται ανάλογα με την κοινωνική προέλευση – είναι εμφανής στις ευκαιρίες πρόσβασης και συμμετοχής στην ανώτατη εκπαίδευση, καθώς δημιουργείται και αναδημιουργείται η “συμβολική ιδιοκτησία” που εκλογικεύεται, διατηρείται και κατανέμεται κατά τη διάρκεια της ακαδημαϊκής πορείας των φοιτητών, ως ιδεολογικός και πολιτιστικός μηχανισμός μιας άνισης και ταξικά προσδιορισμένης κοινωνίας (Bourdieu, 2002).

2.2. Πρόσβαση στην ανώτατη εκπαίδευση και λιμνάζουσα φοίτηση στην Ελλάδα

Σύμφωνα με πορίσματα σχετικών μελετών στην Ελλάδα (Λάμπας, 2004), η γενική τάση παράτασης ή εγκατάλειψης των σπουδών – εξαιτίας εγγενών προβλημάτων του Πανεπιστημιακού συστήματος, αλλά και οικονομικών προβλημάτων των φοιτητών – διαφαίνεται έντονα από τις πρώτες δεκαετίες λειτουργίας του Πανεπιστημίου. Την περίοδο 1837-1880, περισσότερο από τους μισούς φοιτητές εγκαταλείπουν τις σπουδές τους. Τάση εγκατάλειψης των σπουδών πριν από το πτυχίο, παρατηρείται και στους φοιτητές που ανήκουν στις “ανώτερες” κοινωνικές κατηγορίες είτε γιατί το επαγγελματικό τους μέλλον θεωρείται εξασφαλισμένο, είτε γιατί συνεχίζουν τις σπουδές τους σε πανεπιστήμια του εξωτερικού. Μικρά ποσοστά εγκατάλειψης ωστόσο υπάρχουν σε σχολές κύρους (π.χ. Ιατρική). Με την πάροδο των χρόνων, η διάρκεια σπουδών περιορίζεται αισθητά και αποκτά μια σχετική κανονικότητα.

Στις μελέτες που εκπονήθηκαν τον 19^ο αιώνα, η αξιολόγηση της κοινωνικής προέλευσης των φοιτητών – όπως υποδηλώνεται μέσω του επαγγέλματος του πατέρα και της οικογενειακής περιουσίας – μας επιτρέπει να συναγάγουμε συμπεράσματα για τη σταδιακή μείωση, έως και μηδενική εκπροσώπηση των κατώτερων και μεσαίων κατηγοριών στην Πανεπιστημιακή βαθμίδα. Η σχέση εγγεγραμμένων-πτυχιούχων και η άνιση κατανομή των φοιτητών σε σχολές, ποικίλει ανάλογα με τη σχολή και τη γεωγραφική προέλευση των φοιτητών και φαίνεται να επηρεάζεται από την κοινωνική και οικονομική τους κατάσταση. Είναι φανερό ότι η επιλογή των σχολών και η κοινωνική συγκρότηση του φοιτητικού σώματος βρίσκεται σε σχέση αλληλεπίδρασης με την κοινωνική προέλευση των φοιτητών, ενώ το σύνολο των διαφοροποιήσεων αντανακλά μια πραγματικότητα που επιβεβαιώνεται και σε μεταγενέστερες εποχές, καθώς αποδεικνύεται ότι υπάρχει θετική συσχέτιση ανάμεσα στο κύρος της σχολής φοίτησης και στην κοινωνική τάξη των φοιτητών. Οι κοινωνικές και μορφωτικές ανισότητες εξάλλου, περιορίζουν σημαντικά τις δυνατότητες πρόσβασης στο Πανεπιστήμιο μεγάλου αριθμού μαθητών από τα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα, αποδεικνύοντας πως παρά τις προτάσεις για ελεύθερη πρόσβαση, περιορισμοί ταξικού τύπου καθορίζουν το βαθμό συμμετοχής των διαφόρων κοινωνικών ομάδων σ’ αυτό.

Μέχρι το 1980 η επικρατούσα τάση που προβάλλει το πτυχίο στην Ελλάδα ως ταυτόσημο της επαγγελματικής σταθερότητας και κοινωνικής ανόδου, συνεπικουρεί στην έγκαιρη ολοκλήρωση των σπουδών. Την είσοδο μεγάλου αριθμού φοιτητών όμως σε

Πανεπιστημιακά ιδρύματα, ακολουθεί η αύξηση του αριθμού των φοιτητών που καθυστερούν ή εγκαταλείπουν τις σπουδές τους. Οι περισσότερες έρευνες για την Τριτοβάθμια εκπαίδευση, αποσκοπούσαν στη μελέτη του θέματος της ζήτησης των σπουδών και της κοινωνικής σύνθεσης των φοιτητών, αλλά και της διαδρομής των νέων πριν την εισαγωγή τους στο πανεπιστήμιο και μετά την αποφοίτησή τους απ' αυτό. Η εγκατάλειψη των σπουδών και η διερεύνηση της οργάνωσης και σύνθεσης των δομικών στοιχείων που την καθορίζουν, αποτελεί αντικείμενο μελέτης των τελευταίων ερευνών.

Σύμφωνα με τους Κυπριανό και Κονιόρδο (2003) κατά τη δεκαετία του 1980, η κατανομή των "μέτριων μαθητών", μαθητών μη εύπορων πολιτισμικά και οικονομικά ομάδων σε τμήματα των ΑΕΙ με χαμηλές βάσεις και ακολούθως με χαμηλή κοινωνική αξία, εκθέτει αναλυτικά την εγκατάλειψη των σπουδών στη διαφαινόμενη τάση της μείωσης του επαγγελματικού χαρακτήρα του πτυχίου και της συμβολικής απόδοσης των Πανεπιστημιακών τμημάτων με το κοινωνικό αντιστάθμισμά τους. Η αποσύνδεση του πανεπιστημιακού τίτλου από την αγορά εργασίας, λειτουργεί για πρώτη φορά στην Ελλάδα προς επίρρωση της καθυστέρησης της φοίτησης, κυρίως σε γνωστικά αντικείμενα και σχολές που δεν τυγχάνουν της ευρύτερης καταξίωσης και αποδοχής, ως επιτυχές μέσο κοινωνικής ανόδου. Η καθυστέρηση των σπουδών συνδέεται με το αβέβαιο επαγγελματικό μέλλον που συνοδεύει την απόκτηση πτυχίου (ιδιαίτερος για συγκεκριμένες σχολές). Η αδυναμία απορρόφησης των πτυχιούχων από την αγορά εργασίας, εξοβελίζει τη σταθερότητα και την ισχύ του Πανεπιστημιακού τίτλου και καθιστά τους φοιτητές απρόθυμους ως προς την αποπεράτωση των σπουδών τους, καθώς η προοπτική απόκτησής του δε συνοδεύεται απαραίτητα από την πλήρη αξιοποίησή του.

Ο Σταμέλος (2002) αναφέρει πως η προβληματική πρόσβαση και η δυσκολία αποπεράτωσης των σπουδών παρατηρείται κυρίως σε σχολές χαμηλού κύρους, όπου η απόκτηση του πτυχίου δε συνάδει με την οικονομική εξασφάλιση και την επαγγελματική αποκατάσταση. Το μεγαλύτερο ποσοστό φοιτητών στις σχολές αυτές απαρτίζεται από φοιτητές με χαμηλή κοινωνική προέλευση. Η λιμνάζουσα φοίτηση ακολούθως δημιουργεί μια ανισορροπία ως προς τη συχνότητα εμφάνισής της σε όλες τις Πανεπιστημιακές σχολές, καθώς υποκινείται, υπό μίαν έννοια, από την κοινωνική σύνθεση του φοιτητικού πληθυσμού με ο,τι αυτό συνεπάγεται για την πορεία της φοίτησης.

Η είσοδος στη Β/θμια Εκπαίδευση επαγγελματικών ομάδων που μέχρι πρότινος είχαν περιορισμένη πρόσβαση (μαθητές που προέρχονται από στερημένο κοινωνικο-πολιτισμικό

περιβάλλον) – με σκοπό την κοινωνική άνοδο που διατρέχει εν δυνάμει την απόκτηση των μορφωτικών πιστοποιητικών – δεν επέφερε και την αύξηση του ποσοστού συμμετοχής τους στην Ανώτατη εκπαίδευση, ιδιαιτέρως στη δεκαετία του '80 όπου και παρατηρούμε την κλιμάκωση των ευκαιριών πρόσβασης των προνομιούχων τάξεων, που άπτεται του κοινωνικού σχηματισμού και της κοινωνικο-πολιτικής λειτουργίας του σχολείου.. Η κοινωνική διαφοροποίηση των φοιτητών στην ανώτερη και ανώτατη εκπαίδευση αποτυπώνει και τη συσχέτισή τους με την ιεραρχικά δομημένη επαγγελματική ανέλιξη και αποκατάστασή τους, μέσω της επιτυχούς μελλοντικής ένταξής τους σε επαγγελματικές ομάδες υψηλού ή χαμηλού κύρους, συναφείς με τις κοινωνικοπολιτισμικές καταβολές τους (Θάνος, 2007 · Παναγιωτόπουλος & Θάνος, 2008). Τα θέματα αυτά γίνονται αντιληπτά υπό την έννοια του εκδημοκρατισμού της ανώτατης εκπαίδευσης και της σταθεροποίησης του κοινωνικά διαφοροποιημένου κοινού της.

Όπως τεκμαίρεται από πλήθος ερευνών, η κοινωνική ιεράρχηση επικρατεί μέσω των θεσμοθετημένων ή άτυπων διαφοροποιήσεων ανά κλάδο σπουδών στην Τριτοβάθμια εκπαίδευση, ενδογενής πραγματικότητα αυτής δε αποτελεί το γεγονός ότι οι νέοι από μη προνομιούχες τάξεις – παρά τη διευρυμένη συμμετοχή τους σε αυτήν – εγκαταλείπουν νωρίτερα τις σπουδές τους, γεγονός που υποδηλώνει τον απόηχο των σχέσεων εξουσίας των κοινωνικών σχηματισμών και εντός του εκπαιδευτικού τοπίου (Σαπουνά, 2006). Τα διαφορετικά στοιχεία κοινωνικής προέλευσης (φύλο, εθνικότητα, κουλτούρα, πολιτισμικό φορτίο) εξακολουθούν να αποτελούν νομιμοποιητικό άξονα επιβίωσης και διαίωσης ανισοτήτων. Η κοινωνική προαγωγή και οι επαγγελματικές προοπτικές των βαθμίδων και των κλάδων σπουδών, είναι ανάλογες της κοινωνικής διαστρωμάτωσης των εκπαιδευομένων και της συντήρησης της κοινωνικής τους θέσης που εκπορεύεται από το οικογενειακό τους περιβάλλον. Της διαδικασίας αυτής απέχει μακράν η πλήρης και ουσιαστική αξιοποίηση των εκπαιδευτικών προσόντων και ιεράρχηση δεξιοτήτων αλλά και η ομαλή κοινωνικο-επαγγελματική ένταξη και αποκατάσταση των φοιτητών μετά το πέρας των σπουδών τους. Αυτή ακριβώς η λειτουργία της εκπαίδευσης που συνδέεται με τον κοινωνικό καταμερισμό της εργασίας, αποτελεί ένα αποδεκτό αξιοκρατικό σχήμα που θεμελιώνεται από μια ευρύτερη αντίληψη κοινωνικής δικαιοσύνης.

Τη διερεύνηση της εξέλιξης και ακαδημαϊκής μορφολογίας των φοιτητών του Παντείου Πανεπιστημίου επεχείρησε η μελέτη των χαρακτηριστικών του φοιτητικού πληθυσμού σε σχέση με τη διάρκεια σπουδών τους και το βαθμό πτυχίου (Τομαρά-Σιδέρη, 1991). Η ανάλυση των αποτελεσμάτων επιβεβαίωσε την αναπαραγωγή των κοινωνικών διαφορών

στο επίπεδο της ακαδημαϊκής πορείας των φοιτητών, κυρίως ως τα τέλη της δεκαετίας του '50. Από τη μεταπολίτευση μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '80 διαπιστώνεται η πτωτική τάση του μηχανισμού κοινωνικής επιλογής και η δημιουργία προσδοκιών κοινωνικής ανόδου, στα πλαίσια της λειτουργίας της σχολής.

Σύμφωνα με τη Σιάνου-Κύργιου (2006), η κοινωνική τάξη των γονέων μπορεί να αλληλοσυσχετιστεί και να αντιστοιχηθεί με την πρόσβαση και με την ολοκλήρωση των σπουδών, καθώς το γνωσιακό έλλειμμα των φοιτητών λειτουργεί αποτρεπτικά τόσο κατά τη διάρκεια της προετοιμασίας, όσο και κατά τη διάρκεια της επιλογής των σπουδών και της φοίτησής τους. Η έλλειψη εμπειριών και γνώσεων των φοιτητών τη χρονική περίοδο που προηγήθηκε πριν την εισαγωγή τους – ως απαραίτητη προϋπόθεση εναρμόνισης και σύμπραξης με την ακαδημαϊκή ζωή – μειώνει σημαντικά τη μελλοντική έκθεσή τους σε μια ετερογένεια πηγών και προοπτικών συμβατών με τις απαιτήσεις και τα προαπαιτούμενα του Πανεπιστημιακού τρόπου εκπαίδευσης. Φυσικό παρεπόμενο όλων αυτών που επιβεβαιώνουν τη δομή της κοινωνικής διαδικασίας του συστήματος πρόσβασης, αποτελεί η αδυναμία προσανατολισμού των φοιτητών με το ακαδημαϊκό περιβάλλον, η σταδιακή μείωση του ενδιαφέροντός τους για το αντικείμενο των σπουδών τους και εντέλει η αδυναμία ολοκλήρωσής τους, ως αποτέλεσμα του ελλείμματος της γνωσιακής υποδομής τους.

Η μείωση αυτή του ενδιαφέροντος για τις σπουδές προέρχεται εκτός των άλλων και από την ακύρωση των πρότερων αντιλήψεων και προσδοκιών των φοιτητών για το αντικείμενο των σπουδών τους, ως επιγενόμενο της λανθασμένης ή αναγκαστικής επιλογής τους. Ο μη λειτουργικός σχεδιασμός προσκρούει στη μελλοντική ανατροπή των φιλοδοξιών, στην παράβλεψη των υποχρεώσεων και στη διεκπαιρωτική αντιμετώπιση των σπουδών, ως συνέπεια και επιταγή της διάψευσης και αποδυνάμωσης των φιλοδοξιών των φοιτητών γι' αυτές.

Η εμφατική εξάρτηση και ο προσανατολισμός των επιλογών αυτών από τη μελλοντική τάξη των μελλοντικών φοιτητών, υποδηλώνεται και οριοθετείται από τον καταναγκασμό της θέλησης και τον περιορισμό των προσδοκιών τους που συνιστούν ένα επιπλέον παράδειγμα που εδραιώνει την ισχυρή δυναμική της κοινωνικής τάξης. Η έλλειψη της επαγγελματικής αποκατάστασης και ο συνακόλουθος ανταγωνισμός στην αγορά εργασίας – που λειτουργεί εν είδη απειλής για τα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα – δημιουργεί την περιχαράκωση των επιλογών μέσω της μονομερούς επισήμανσης συγκεκριμένων

στοιχείων του Πανεπιστημιακού τμήματος επιλογής, που στην καθολίκευσή τους επαγγέλλονται την καίρια σημασία του οικονομικού παράγοντα, που λειτουργεί περιοριστικά ως προς την αξιοποίηση των ευκαιριών πρόσβασης και κυριαρχεί κάθε μελλοντικού σχεδιασμού και στόχου. Αντίστοιχος παράγοντας βέβαια – ενδεικτικός της ανομοιογένειας του συνόλου των υποψηφίων φοιτητών – που συλλειτουργεί και συνδιαμορφώνει το χάρτη των προτιμήσεών τους αποτελεί – πέραν της κοινωνικά προκαθορισμένης επίδοσής τους και του ενδιαφέροντός τους για το αντικείμενο των σπουδών τους – και η θέση που καταλαμβάνει το Πανεπιστημιακό τμήμα επιλογής τους στην ακαδημαϊκή ιεραρχία, ως μια διηνεκή ανανέωση που αφ' ενός κατά τρόπο ανανεώνει και διασφαλίζει τη διατήρηση των "άνωτερων τάξεων" και αφ' ετέρου εξοβελίζει τις "κατώτερες τάξεις" από τις αξιώσεις ανατροπής και μετασχηματισμού της κοινωνικής δομής τους (Σιάνου-Κύργιου, 2006).

Τα πορίσματα της έρευνας του Ελληνικού Ιδρύματος Ευρωπαϊκής και εξωτερικής πολιτικής (ΕΛΙΑΜΕΠ, 2006) για την Πανεπιστημιακή εκπαίδευση στην Ελλάδα, αναφέρονται μεταξύ άλλων στον κρατικό συγκεντρωτισμό, στους αναποτελεσματικούς εσωτερικούς ελέγχους, στις πολιτικές παρεμβάσεις, αλλά και στην έλλειψη κινήτρων για την ποιοτική αναβάθμιση του Πανεπιστήμιου. Το φαινόμενο της παράτασης των σπουδών – που παρουσιάζεται με ιδιαίτερη ένταση τελευταίως και συνοδό σύμπτωμα αυτού αποτελεί η δυσκολία της εύρυθμης λειτουργίας του Πανεπιστημίου – συνδέεται σχεσιακά με πλήθος κοινωνικών, οικονομικών, πολιτικών, ακαδημαϊκών και προσωπικών παραγόντων, που ακολούθως σχετίζονται άρρηκτα με την άσκηση της εκπαιδευτικής πολιτικής και κυρίως με τον τρόπο πρόσβασης των μη προνομιούχων κοινωνικών στρωμάτων στο Πανεπιστήμιο. Η χαμηλή κοινωνική προέλευση και ο τρόπος πρόσβασης, αποτελούν τη συνάρθρωση που επηρεάζει και εν πολλοίς καθορίζει τη λιμνάζουσα φοίτηση, που στην πράξη δομείται και αναδομείται λόγω της ατελούς ενσωμάτωσης των φοιτητών στο ακαδημαϊκό περιβάλλον και της αδυναμία διαχείρισης της ακαδημαϊκής πραγματικότητας, ενώ το πρόβλημα των "αιώνιων φοιτητών" που υφίσταται φαίνεται να επηρεάζει αρνητικά τη λειτουργία των Πανεπιστημίων.

Η έκθεση για τους λιμνάζοντες φοιτητές του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (Χατζηπέτρου & Αγγελής, 2012), επικεντρώνεται στην κατάσταση των ευαίσθητων κοινωνικά ομάδων φοιτητών, όπως αποτυπώνεται από τον τρόπο εισαγωγής τους. Όπως προκύπτει από την ανάλυση των στοιχείων, τα τέκνα των Ελλήνων του εξωτερικού και οι αλλοδαποί φοιτητές, αποτελούν το μεγαλύτερο ποσοστό της λιμνάζουσας φοίτησης, καταδεικνύοντας

αδήριτη την ανάγκη για εντοπισμό των αιτίων και συσχετισμό των παραγόντων που επηρεάζουν την ακαδημαϊκή πορεία των φοιτητών και προδιαγράφουν την εξέλιξή τους.

Στην καταγραφή και μελέτη της λιμνάζουσας φοίτησης του Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών από το 2008 έως το 2011 (Μπεθάνης, 2013), εξετάζεται μεταξύ άλλων ο τρόπος εισαγωγής των εισερχομένων σε σχέση με την πιθανότητα αποπεράτωσης των σπουδών τους. Τα βασικά συμπεράσματα της έρευνας είναι ότι εγκαταλείπουν τις σπουδές τους σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό όσοι εισάγονται με ειδικά κριτήρια στο συγκεκριμένο τμήμα, η λιμνάζουσα φοίτηση μεγαλώνει με αυξανόμενο ρυθμό, ενώ οι άρρενες σε πολύ μεγαλύτερο ποσοστό οδηγούνται στη μη ολοκλήρωση των σπουδών τους. Παρόμοια έρευνα που αναφέρεται στο σύστημα της Τριτοβάθμιας επαγγελματικής εκπαίδευσης (Τσαμαδιάς, 2000) καταλήγει, μετά τη διαπίστωση του μεγάλου αριθμού των λιμναζόντων φοιτητών, στην επιβάρυνση του κοινωνικού κόστους – ως απόρροια του γεγονότος της παράτασης των σπουδών– και στην επιτακτική ανάγκη θεσμοθετημένων ρυθμίσεων για την επίλυση του προβλήματος.

2.3. Συμπεράσματα από βιβλιογραφική επισκόπηση

Η ευσύνοπτη αποτίμηση των θεωρητικών και εμπειρικών ερευνών της βιβλιογραφικής επισκόπησης που προηγήθηκε, μας επιτρέπει να καταλήξουμε στα κάτωθι συμπεράσματα σχετικά με τους λόγους καθυστέρησης των σπουδών και τα ζητήματα πρόσβασης στην ανώτατη εκπαίδευση: το θεσμικό πλαίσιο πρόσβασης αντίκειται στην ορθή κατανομή των υποψηφίων με βάση τη σωστή επιλογή των σπουδών και την αντικειμενική εκτίμηση και αξιολόγηση των γνώσεων και εμπειριών τους. Η δυνατότητα εισαγωγής των φοιτητών σε σχολές που δε συνάδουν με τα ενδιαφέροντά τους και δεν αφορούν τις μελλοντικές επαγγελματικές δεξιότητές τους, αποτελούν συνακόλουθο χαρακτηριστικό της μη ολοκλήρωσης των σπουδών τους. Επιπλέον η αύξηση του αριθμού των εισακτέων δεν αποδεικνύει τον επαναπροσδιορισμό και την επαναδιαπραγμάτευση του περιεχομένου της βασικής έννοιας της ισότητας των ευκαιριών, γεγονός που αμβλύνει τις υποκείμενες σε κοινωνικά κριτήρια αντιφάσεις και διαμορφώνει τις αναγώγιμες σε κοινωνικά χαρακτηριστικά αντιπαραθέσεις εντός του ακαδημαϊκού περιβάλλοντος, παράγοντες που αποτελούν τις υπέρτατες αιτίες της λιμνάζουσας φοίτησης.

Κοινή ρητορική της ανάγνωσης των μελετών αποτελεί η παραδοχή πως η διεύρυνση της συμμετοχής και η υπέρβαση των διαφόρων και διαφορετικών δυνατοτήτων ως προς την πρόσβαση, δεν αποτελούν συνιστώσες ενός ενιαίου πλαισίου αναφοράς, στη λογική του οποίου εντάσσεται η άρση των κοινωνικών ανισοτήτων για τη φοίτηση και τους παράγοντες που καθορίζουν την έγκαιρη ή μη ολοκλήρωσή της. Η "ανοιχτή" πρόσβαση στην Τριτοβάθμια εκπαίδευση επιτρέπει την εμπλοκή της φοίτησης σε ένα πολυσύνθετο ερμηνευτικό πλέγμα, όπου τα διαφορετικά σημεία εκκίνησης – ως προς το κοινωνικο-οικονομικό υπόβαθρο των φοιτητών – αποτελούν τις ενδογενείς μεταβλητές που συντείνουν στην επικράτηση των διαφορών και επιφέρουν δυσπραγία στις επιλογές και τις προοπτικές της ακαδημαϊκής τους ζωής. Κατ' αναλογία αυτών, η λιμνάζουσα φοίτηση αποτελεί συνάρτηση πολλών μεταβλητών, παραμέτρων και παραγόντων που διαμορφώνουν και ισχυροποιούν τα συστατικά και καθοριστικά στοιχεία της, ενώ οι συνέπειές της κρίνονται επιζήμιες τόσο σε προσωπικό όσο και σε κοινωνικό επίπεδο.

Οι περισσότερες έρευνες καταδεικνύουν πως η μαζική εισαγωγή στα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα – που αποτέλεσε αίτημα της Ελληνικής κοινωνίας και ανάγκη για να προκύψουν ανταποδοτικά οφέλη στην οικονομία και σε όλο τους τομείς αγαθών και υπηρεσιών – δεν επέφερε θετική εξέλιξη και ωφελμιστική παρέμβαση στην επιλεκτική προβολή της κοινωνικής καταγωγής και στη θέσπιση αξιοκρατικών και δημοκρατικών κριτηρίων για την προαγωγή όλων των κοινωνικών ομάδων. Υπό αυτή την έννοια η καθυστέρηση των σπουδών συνταυτίζει τη λειτουργία της Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης με τη διαδικασία αναπαραγωγής και εδραίωσης της κοινωνικής διαστρωμάτωσης.

Η εισαγωγή και η φοίτηση στα Πανεπιστημιακά ιδρύματα, κατανοείται στο πλαίσιο μιας καθ' υποφοράν δημοκρατικής εκπαίδευσης που απαιτεί την υπαγωγή του σχολείου – παρά τις έωλες διαβεβαιώσεις για το αντίθετο – σε ένα εργαλειακό κανονιστικό σύστημα που αφενός συντείνει στη διατήρηση διαίωνιση των κοινωνικών σχηματισμών και αφετέρου εξασφαλίζει κοινωνική άνοδο και καταξίωση βάσει των κατά συνεκδοχή κοινωνικών και πολιτισμικών καταβολών των φοιτητών. Χαρακτηριστικό είναι πώς η κοινωνική θέση του πατέρα (δηλωτική για το επίπεδο εκπαίδευσής του), λειτουργεί δεσμευτικά για την είσοδο του μαθητή στο Πανεπιστήμιο (Κιντής, 1980) επιτείνοντας τις άρρητες παραδοχές του ιδεολογικο-πολιτικού χαρακτήρα της πρόσβασης. Το μεγάλο ποσοστό πρόσβασης των αποφοίτων των "χαμηλών" κοινωνικών στρωμάτων της Β/θμιας Εκπαίδευσης σε κάποιο τμήμα της Γ/θμιας εκπαίδευσης, δε συνεπάγεται κατ' επέκταση και την υπέρβαση των γνωστικών και μη εμποδίων, την ενίσχυση της επίδοσής τους και την άμβλυνση της

ανισοκατανομή των εφοδίων και ευκαιριών που προϋποθέτει την αναμενόμενη ολοκλήρωση των σπουδών τους. Τα ευρήματα των ερευνών, όπως διαφαίνεται εξάλλου, «δικαιολογούν την άποψη ότι η “μαζική” αλλά εσωτερικά διαφοροποιημένη ανώτατη εκπαίδευση είναι ίσως η πιο αντιπροσωπευτική περίπτωση που απεικονίζει με σαφήνεια την έμμεση συμβολή της εκπαίδευσης στην αναπαραγωγή των κοινωνικών ανισοτήτων» (Σιάνου-Κύργιου, 2006 σ.7). Η λανθασμένη επιλογή των σπουδών – που εναπόκειται στη λανθασμένη πληροφόρηση των υποψηφίων κατά την πρόσβαση – εξακολουθεί να αντανακλά την επενέργεια όλων των κοινωνικών παραγόντων και θεσμικών περιορισμών που οδηγούν εντέλει στην καθυστέρηση ή τη μη ολοκλήρωση τους (Sianou-Kyrgiou & Tsiplakides, 2009).

3. Η έρευνα

3.1. Στόχοι και ερευνητικά ερωτήματα

Αφετηρία και πυρήνα αναφοράς της έρευνάς μας, η οποία αποπειράται να διερευνήσει τους παράγοντες που εμπλέκονται στο φαινόμενο της λιμνάζουσας φοίτησης, αποτελεί το ζήτημα πρόσβασης στην ανώτατη εκπαίδευση, ενώ το κεντρικό αντικείμενό της, συνίσταται στη μελέτη και συνεξέταση των βασικών κοινωνικών χαρακτηριστικών των φοιτητών, υπό την επίδραση των λειτουργιών της κοινωνικής επιλογής δια της εκπαίδευσης, οι οποίες – σύμφωνα με το σύνολο των μελετών της βιβλιογραφικής επισκόπησης που προηγήθηκε – προσδιορίζονται από τις ελλοχεύουσες εκπαιδευτικές ανισότητες κατά τη διάρκεια της φοίτησης. Η προσέγγιση του ζητήματος της παράτασης και εγκατάλειψης των σπουδών αποτυπώνεται στη διατύπωση επιμέρους βασικών ερευνητικών στόχων και στην ανάπτυξη και επεξεργασία ερευνητικών ερωτημάτων που αποτελούν την αναδίπλωση και τη λεπτομερή εξέταση όλων των παραγόντων που συνθέτουν το υπό διερεύνηση φαινόμενο.

Οι βασικοί στόχοι της έρευνας είναι:

- Να διερευνήσουμε αν τα κοινωνικά χαρακτηριστικά των φοιτητών σχετίζονται με το φαινόμενο της λιμνάζουσας φοίτησης.
- Να εξετάσουμε αν η καθυστέρηση των σπουδών επηρεάζεται από το θεσμικό πλαίσιο πρόσβασης στα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα.
- Να εντοπίσουμε τη σχέση επιλογής των σπουδών με την καθυστέρηση ή την εγκατάλειψή τους.
- Να συσχετίσουμε την εργασία των φοιτητών κατά τη διάρκεια φοίτησης με την καθυστέρηση των σπουδών τους.
- Να προσδιορίσουμε τους λόγους που οι ίδιοι οι φοιτητές θεωρούν υπαίτιους για τη μη έγκαιρη ολοκλήρωση των σπουδών τους.
- Να καταγράψουμε τις απόψεις των φοιτητών για "τη λιμνάζουσα φοίτηση" που μπορούν να εκληφθούν ως προτάσεις επίλυσης του θέματος.

Τα βασικά ερευνητικά ερωτήματα που θέσαμε για το αντικείμενο της έρευνάς μας, διατυπώθηκαν στη λογική της γενικότερης προβληματικής της έρευνας, με την προοπτική της νοηματικής συνοχής, της σύνδεσης και της συνέπειας (Mason, 2003). Ο σχεδιασμός του πλέγματος των ερευνητικών ερωτημάτων και υποερωτημάτων καλύπτει τους βασικούς

άξονες της συνέντευξης, στο πλαίσιο μιας οπτικής εστιασμένης στους βασικούς στόχους της έρευνας ως προς το υπό διερεύνηση φαινόμενο.

Οι παραπάνω στόχοι εξειδικεύονται στα κάτωθι ερευνητικά ερωτήματα με σκοπό τη συστηματική μελέτη των δεδομένων και την εξαγωγή και ανάλυση αξιόπιστων συμπερασμάτων:

- Τα στοιχεία κοινωνικής προέλευσης που αποτυπώνουν τη σύνθεση του φοιτητικού δυναμικού σχετίζονται με την λιμνάζουσα φοίτηση;
- Σε ποιο βαθμό η επιλογή των σπουδών και η σειρά προτίμησης του Πανεπιστημιακού τμήματος συνδέεται με την καθυστέρηση των σπουδών;
- Οι προσδοκίες των φοιτητών σχετικά με την ακαδημαϊκή τους πορεία και την επαγγελματική τους αποκατάσταση, συναποτελούν αίτιο της μη ολοκλήρωσης των σπουδών τους;
- Πως αποτιμώνται, σύμφωνα με τα παραπάνω ερωτήματα, οι αναπαραγωγικές λειτουργίες του εκπαιδευτικού συστήματος;

3.2. Μεθοδολογία υλοποίησης

Η μεθοδολογία της έρευνας αποτελεί μέρος μιας διαδικασίας κατά την οποία ο ερευνητής καλείται να προσδιορίσει, να αξιολογήσει και να επιλέξει τις μεθόδους της έρευνας (Wellington, 2000), με σκοπό τη διερεύνηση των ερευνητικών ερωτημάτων και την εύστοχη κατανόηση, περιγραφή, ανάλυση και ερμηνεία των κοινωνικών φαινομένων (Ιωσηφίδης, 2003). Η μεθοδολογία πέραν των τεχνικών και εργαλείων που χρησιμοποιούνται για τη συλλογή των στοιχείων και την απεικόνιση των πρόδηλων ή "αφανών" κοινωνικών φαινομένων, εκπέμπει και το μήνυμα έναρξης της σχέσης μεταξύ ερευνητή και αντικειμένου έρευνας, καθώς αυτή αποτελεί δηλωτική του στοχασμού, του αναλογισμού, της ερμηνείας, αλλά και αμφισβήτησης των φαινομένων αυτών που λαμβάνουν χώρα, υπό την έννοια της ευρύτερης διαμόρφωσης του κοινωνικού γίνεσθαι (Λυδάκη, 2001). Η κοινωνική έρευνα – που γίνεται αντιληπτή ως ερμηνευτική προσέγγιση των κοινωνικών νοημάτων και πρακτικών – αποτελεί στην ουσία «μια σειρά στενά συνδεδεμένων δραστηριοτήτων που συνεχώς αλληλεπικαλύπτονται, παρά μια αυστηρά προδιαγεγραμμένη αλληλουχία φάσεων» (Φίλιας, 2000 σ.18).

Η μελέτη της κοινωνικής δομής που «εκφράζει τα σταθερά στοιχεία της κοινωνίας, τα οποία οφείλονται στην κοινωνική δράση και στις θεσμικές ρυθμίσεις των κοινωνικών σχέσεων» (Ψαρού & Ζαφειρόπουλος, 2004 σ.26), αποτελεί στην ουσία μια απόπειρα ελέγχου, διερεύνησης και λογικής εξήγησης μιας πολύπλοκης, ανοιχτής και ελάχιστα ελεγχόμενης κατάστασης που αποτελεί "τον πραγματικό κόσμο" (Robson, 2010 σ.4). Η κριτική αλλά ευπροσάρμοστη εξέταση των κοινωνικών φαινομένων αναφέρεται στη διερεύνηση και λογική εξήγηση του κοινωνικού κόσμου μέσα από τη διαδικασία του αναστοχασμού αλλά και της ευαίσθητης ερευνητικής στρατηγικής (Mason, 2003) της κοινωνικής πραγματικότητας, με στόχο τον έλεγχο και την εξήγηση των μη μετρήσιμων διαστάσεών της, μέσω ερευνητικών πρακτικών που ευνοούν τόσο την ανάλυση της πολυπλοκότητάς τους – με τη συνακόλουθη διερεύνηση της λειτουργίας παραγωγής και αναπαραγωγής τους – όσο και με την ιχνηλάτηση και ολιστική κατανόηση των λεπτομερειών, των μηχανισμών και των κοινωνικών πλαισίων, στα οποία αυτά λαμβάνουν χώρα. (Ιωσηφίδης, 2000).

Η ποιοτική προσέγγιση στην έρευνα – η οποία αποτελεί την ενδεδειγμένη μεθοδολογία για την ανάδυση και ολιστική κατανόηση αναπαραστάσεων, στάσεων, αντιλήψεων και κινήτρων και στοχεύει στη διερεύνηση και ανάλυση ενός κεντρικού φαινομένου σε βάθος μέσω της αποτύπωσης και ανάλυσης των απόψεων των συμμετεχόντων – συντίθεται αφ' ενός από μη τυποποιημένες και αυστηρά δομημένες μεθόδους συλλογής δεδομένων που χαρακτηρίζονται από ενσυναίσθηση και ευλυγισία για το κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο αναφέρονται και αφ' ετέρου στοιχειοθετείται από «μεθόδους ανάλυσης και επεξηγηματικής δόμησης, οι οποίες προϋποθέτουν την κατανόηση της πολυπλοκότητας, της λεπτομέρεια και του πλαισίου» (Mason, 2003 σ.20). Ο ερευνητής στην ευρύτερη αναζήτηση αιτίων και αποτελεσμάτων πολύπλοκων προβλημάτων – σε σύμπραξη με τα υποκείμενα της έρευνας – συνδέεται με την αναζήτηση των δομικών στοιχείων τους και την εμβάθυνση των κοινωνικών επιρροών που τα υποκείμενα έχουν δεχτεί (Παπαγεωργίου, 1998) κατά τη διαδικασία διαμόρφωσής τους. Σύμφωνα με τον Ιωσηφίδη (2003), η ποιοτική κοινωνική έρευνα απαντώντας στο "πώς" και το "γιατί", αποτελεί βασικό ερευνητικό εργαλείο των κοινωνικών επιστημών και συμβάλλει στην κατανόηση των φαινομένων που παρουσιάζονται γύρω από το εκπαιδευτικό πλαίσιο. Η οπτική της συνεξέτασης παραγόντων που συνθέτουν τα κοινωνικά και γενικευμένων προτάσεων προβλήματα – οι οποίες περιγράφουν βασικές κατευθύνσεις και τάσεις που τα πλαισιώνουν (Ψαρού & Ζαφειρόπουλος, 2004) – αποτελούν πεδίο συνδιαλλαγής, κριτικής

και αντιπαράθεσης απόψεων στη βάση της εξήγησής τους, αλλά και δόμησης της γνώσης μέσω της ποιοτικής μεθοδολογικής προσέγγισής τους.

Στη συγκεκριμένη ερευνητική μελέτη η φύση του ερευνητικού προβλήματος, η διερεύνηση του φαινομένου της λιμνάζουσας φοίτησης δηλαδή, επιτάσσει την αποκάλυψη συσχετίσεων ανάμεσα σε κοινωνικά υποκείμενα και κοινωνικές ομάδες και τη διακρίβωση κοινωνικών σχέσεων, θέσεων και ρόλων, τη διερεύνηση δηλαδή κοινωνικών ποιοτήτων και την ανάλυση της δομής και της λειτουργίας τους με στόχο την αποκάλυψη αιτιακών σχέσεων πέρα από την απλή αναγωγή τους σε μετρήσιμες ποσότητες (Ιωσηφίδης, 2003). Η μεθοδολογία της ποιοτικής έρευνας συνεπώς "επιστρατεύεται" για να προσδιορίσει τις βασικές ορίζουσες της ερευνητικής μας στρατηγικής.

3.2.1. Συμμετέχοντες

Πληθυσμό της έρευνας αποτελούν φοιτητές ανώτατης εκπαίδευσης που συνεχίζουν να φοιτούν στο Πανεπιστημιακό τμήμα που είναι εγγεγραμμένοι, επί δύο έτη και πέρα από τα προβλεπόμενα έτη ολοκλήρωσης των σπουδών τους. Σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής αρχής του 2015 (ΕΛΣΤΑΤ, 2015) για την Ανώτατη εκπαίδευση – τα οποία αναφέρονται στη λήξη του ακαδημαϊκού έτους 2013/2014 – οι φοιτητές σε όλα τα Πανεπιστήμια της χώρας που τέλειωσαν τα προβλεπόμενα από το νόμο εξάμηνα σπουδών αλλά οφείλουν μαθήματα, ανέρχονται σε 193.207, παρουσιάζοντας αύξηση 6,1% σε σχέση με το ακαδημαϊκό έτος 2012/2013. Στο Πανεπιστήμιο Πατρών ειδικότερα η αύξηση είναι 4,1% καθώς οι 9.757 λιμνάζοντες φοιτητές του ακαδημαϊκού έτους 2012/2013 σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία, αυξήθηκαν σε 10.158 για το ακαδημαϊκό έτος 2013/2014.

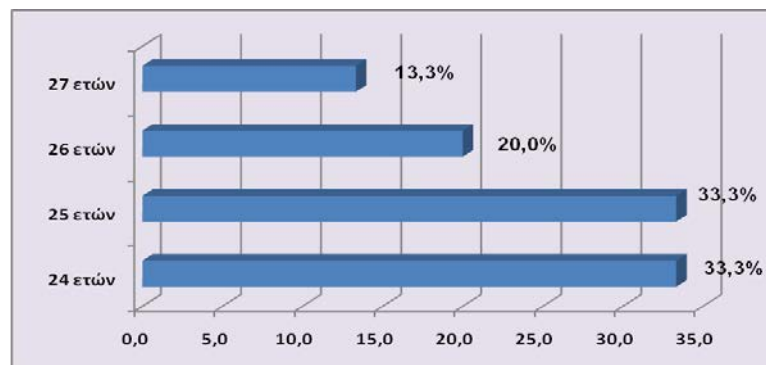
Στο Πανεπιστήμιο Πατρών λειτουργούν 24 προπτυχιακά προγράμματα σπουδών από αντίστοιχα ακαδημαϊκά τμήματα που είναι οργανωμένα σε 5 Σχολές. Οι προπτυχιακοί φοιτητές – σύμφωνα με την επίσημη καταγραφή του Πανεπιστημίου στις 31/08/15 πατέρα² – είναι 30.254, στους οποίους προστίθενται και οι νεοεισαχθέντες προπτυχιακοί φοιτητές του ακαδημαϊκού έτους 2015-2016, που ανέρχονται σε 3.000.

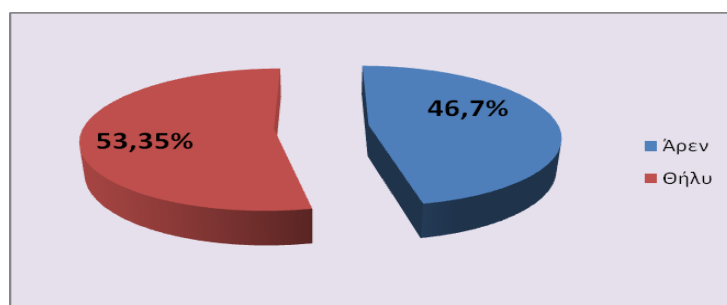
²<http://www.upatras.gr/el/students> ημερομηνία πρόσβασης 05/01/16

Ο αρχικός σχεδιασμός και προσανατολισμός της επιλογής του δείγματος απέβλεπε στην εκπροσώπηση όσο το δυνατόν περισσότερων σχολών και τμημάτων στην έρευνά μας – με τη συμμετοχή των αντίστοιχων φοιτητών, οι οποίοι είχαν υπερβεί το καθορισμένο όριο φοίτησης – παρά το γεγονός ότι ο ποιοτικός χαρακτήρας της έρευνας δεν επιτρέπει την εμπειρική γενίκευση των αποτελεσμάτων της, με την αναγωγή των ερευνητικών δεδομένων του δείγματος στο γενικό πληθυσμό (Cohen & Manion, 1994). Το δείγμα της έρευνάς μας αποτελούν τριάντα “λιμνάζοντες” φοιτητές 18 τμημάτων του Πανεπιστημίου Πατρών κατά το ακαδημαϊκό έτος 2015-2016, οι οποίοι έχουν παρατείνει κατά δυο και πλέον έτη τις σπουδές τους από τα προβλεπόμενα έτη ολοκλήρωσής τους. Οι φοιτητές δηλαδή θα έπρεπε να είχαν εγγραφεί στη σχολή τους έως και το ακαδημαϊκό έτος 2009-2010 (για τα Πανεπιστημιακά Τμήματα τετραετούς φοιτήσεως), το 2008-2009 (για τους φοιτητές που παρακολουθούσαν πενταετές πρόγραμμα σπουδών) και το 2007-2008 για τους φοιτητές της Ιατρικής.

Από το σύνολο των συμμετεχόντων στην έρευνα το 66,6% των συμμετεχόντων είναι 24-25 ετών (γράφημα 1), ενώ το 46,7% του δείγματος είναι φοιτητές και το 53,3% του δείγματος είναι φοιτήτριες (γράφημα 2).

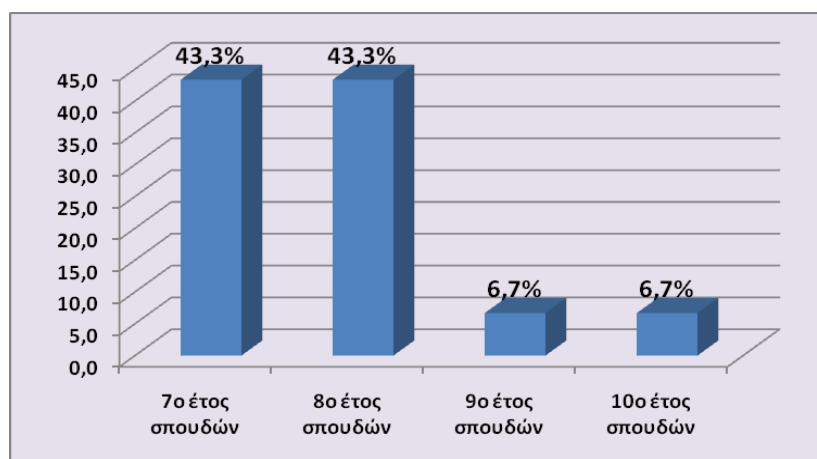

Γράφημα 1. Ποσοστιαία (%) κατανομή των φοιτητών του δείγματος κατά ηλικία.

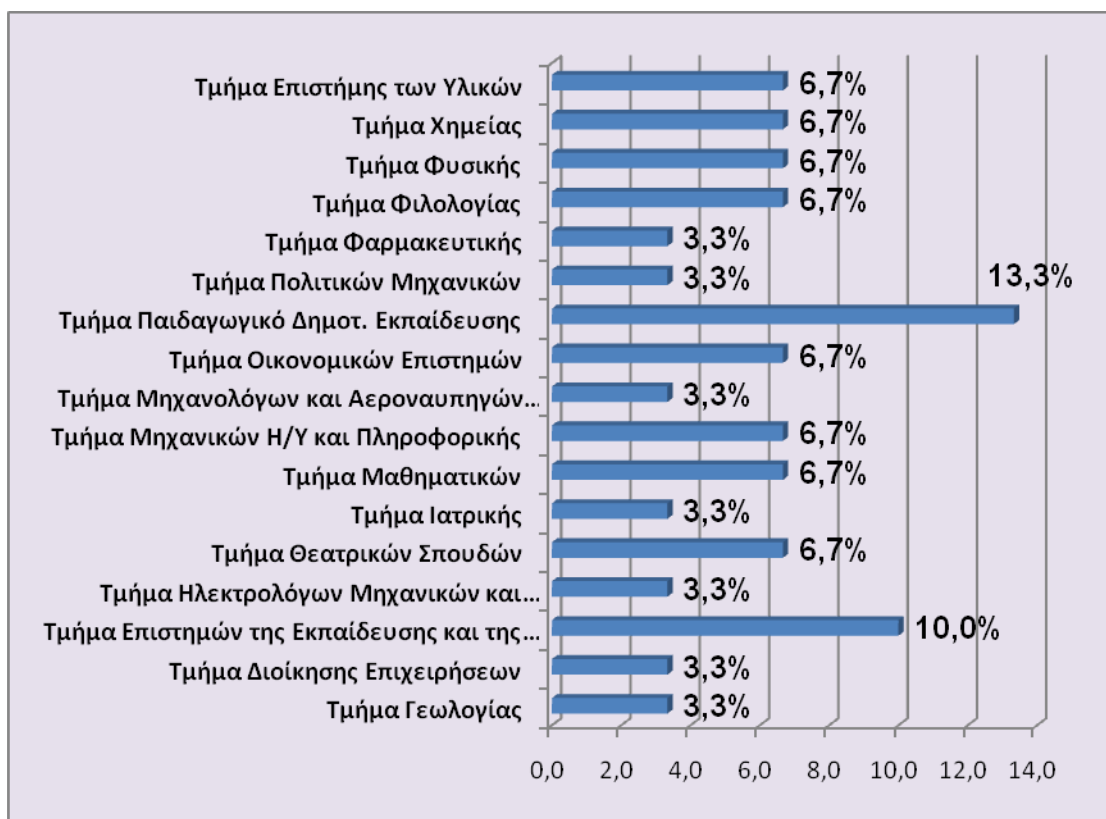
Γράφημα 2. Ποσοστιαία (%) κατανομή των φοιτητών του δείγματος κατά φύλο.

Το 86,6% των φοιτητών βρίσκεται στο 7^ο και 8^ο έτος σπουδών και το 13,4% των φοιτητών στο 9^ο και 10^ο χρόνο σπουδών (γράφημα 3).

Γράφημα 3. Ποσοστιαία (%) κατανομή των φοιτητών του δείγματος κατά έτος σπουδών

Το 13,3% του δείγματος των φοιτητών φοιτούν στο τμήμα Παιδαγωγικής και Δημοτικής Εκπαίδευσης και το 10,0% στο τμήμα Επιστημών της Εκπαίδευσης και της Αγωγής στην προσχολική ηλικία (γράφημα 4). Οι υπόλοιποι φοιτητές του δείγματος φοιτούν: στο τμήμα Επιστήμης των υλικών (6,7%), στο τμήμα Χημείας (6,7%), στο τμήμα Φυσικής(6,7%), στο τμήμα Φιλολογίας (6,7%), στο τ Οικονομικών επιστημών (6,7%), στο τμήμα Μηχανικών Η/Υ(6,7%), στο Μαθηματικών (6,7%), στο Θεατρικών σπουδών (6,7%), στη Φαρμακευτική (3,3%) στο τμήμα Πολιτικών Μηχανικών (3,3%), στο τμήμα Μηχανολόγων και Αεροναυπηγών (3,3%), στην Ιατρική (3,3%), στο Ηλεκτρολόγων Μηχανικών(3,3%), στο Διοίκησης Επιχειρήσεων (3,3%) και στο τμήμα Γεωλογίας (3,3%)

Γράφημα 4. Ποσοστιαία (%) κατανομή των φοιτητών του δείγματος κατά Πανεπιστημιακό τμήμα φοίτησης.

Επειδή ακριβώς στην ποιοτική μελέτη επιλέγουμε εκ προθέσεως άτομα που θα μας εξασφαλίσουν τις απαιτούμενες πληροφορίες για να κατανοήσουμε το υπό διερεύνηση φαινόμενο, η ενδεδειγμένη μέθοδος δειγματοληπτικής επιλογής της έρευνάς μας είναι η σκόπιμη δειγματοληψία. Πιο συγκεκριμένα για την επιλογή του δείγματος χρησιμοποιήσαμε την ποιοτική δειγματοληψία-χιονοστιβάδα, η οποία αποτελεί «μια μορφή σκόπιμης δειγματοληψίας που συνήθως εξελίσσεται μετά την έναρξη μιας μελέτης και πραγματοποιείται όταν ο ερευνητής ζητά από τους συμμετέχοντες να προτείνουν άλλα άτομα προς μελέτη» (Creswell, 2011σ.247). Ο αρχικός εντοπισμός μικρού αριθμού λιμναζόντων φοιτητών δηλαδή, μας οδήγησε εν συνεχεία – και μετά τη διενέργεια των πρώτων συνεντεύξεων – στον τελικό αριθμό του δείγματος με βασικό κριτήριο την εκπροσώπηση όσο το δυνατόν περισσότερων τμημάτων του Πανεπιστημίου Πατρών στην έρευνά μας.

3.2.2. Εργαλεία και διαδικασία διεξαγωγής της έρευνας

Το μεθοδολογικό εργαλείο που επιλέχτηκε στη συγκεκριμένη ερευνητική μελέτη για την άντληση λεπτομερών πληροφοριών που άπτονται του θέματος της λιμναζουσας φοίτησης, είναι η συνέντευξη σε βάθος. Η συνέντευξη ως μέσο συλλογής ερευνητικού υλικού αλλά και προϊόν του τρόπου επικοινωνίας ενός συνεντευκτή και ενός ερωτώμενου (Παρασκευόπουλος, 1993 σ.127), αποτελεί βασική ερευνητική μέθοδο που χρησιμοποιείται στις κοινωνικές επιστήμες ως διαδικασία επιστημονικής έρευνας που χρησιμοποιεί το λόγο για να αντλήσει πληροφορίες σχετικές με τον στόχο της έρευνας (Grawitz, 2006). Η βασική παραδοχή της συνέντευξης ως γλωσσικό συμβάν που πραγματώνεται σε ένα ευρύτερο κοινωνικό-πολιτισμικό πλαίσιο και δομείται από κοινού ανάμεσα στα εμπλεκόμενα πρόσωπα – βασιζόμενη στην εκατέρωθεν κοινά αποδεκτή αντίληψη του παραγόμενου νοήματος – καθόρισε το πλαίσιο επικοινωνίας της ερευνητικής μας πρακτικής (Mishler, 1999). Η πρακτική αυτή διαπνεύσθηκε και συνδιαμορφώθηκε «από έναν τύπο συνομιλίας που βασίζεται και εξαρτάται από πολιτισμικά κοινές και συχνά άρρητες υποθέσεις περί του τρόπου έκφρασης και κατανόησης πεποιθήσεων, εμπειριών, συναισθημάτων και προθέσεων» (Mishler, 1999 σ.27), με σκοπό την επίτευξη αξιόπιστων πληροφοριών, σχετικών με τα ερωτήματα της έρευνας (Φίλιας, 2000). Με το μεθοδολογικό αυτό εργαλείο, δόθηκε η δυνατότητα προσέγγισης απόψεων, αξιών και αναπαραστάσεων των συμμετεχόντων αβίαστα και σε

βάθος (Wellington, 2000), αλλά και ενδελεχούς μελέτης και αποσαφήνισής τους. Η λεκτική συναλλαγή που εστιάστηκε σε ένα θεματικό αντικείμενο στερήθηκε προκαθορισμένων κρίσεων και βοήθησε «στη διαδικασία ανάπτυξης και αποσαφήνισης εννοιολογικών κατηγοριών» (Κυριαζή, 1999 σ.52).

Η συνέντευξη σε βάθος ειδικότερα αποτελεί μια τεχνική συνέντευξης με τη χρήση μη δομημένου ερωτηματολογίου όπου την προεξάρχουσα θέση καταλαμβάνει ο ερωτώμενος, ο οποίος καλείται να απαντήσει ελεύθερα σε ένα σύνολο βασικών ερωτήσεων που πηγάζουν από τη γενική στοχοθεσία της έρευνας, με τη βοηθητική και υποστηρικτική παρουσία του ερευνητή. Ο ρόλος του συνεντευκτή διατηρείται ενεργός, υποβοηθητικός και υποστηρικτικός καθ' όλη τη διάρκεια υλοποίησης της συζήτησης – χωρίς υποδείξεις, καθοδηγήσεις και αυστηρά αξιολογικές κρίσεις – προκειμένου η προσέγγιση των ερωτημάτων να πραγματώνεται και να ενεργοποιείται σε μεγαλύτερο βάθος και με διαφορετικές οπτικές, υπό το πρίσμα μιας αναστοχαστικής ερευνητικής διαδικασίας που αποτελεί μια δημιουργική και εκατέρωθεν ανατροφοδοτική διαδικασία για τα εμπλεκόμενα μέρη χωρίς κατευθυντικό χαρακτήρα. Η σαφήνεια των ερωτήσεων και η διαβεβαίωση για την ακριβή καταγραφή των απαντήσεων των ερωτώμενων, αποτελεί σαφές πλεονέκτημα για την πορεία της συνέντευξης, καθώς ενισχύει τις προσδοκίες τους για αποφυγή παραποιήσεων και διαστρεβλώσεων των απόψεων τους. Με τη χρήση της συνέντευξης σε βάθος και την πρακτική εφαρμογή της προσαρμοστικότητάς της, ο ερευνητής μπορεί να ανιχνεύσει ενδελεχώς κίνητρα και απόψεις των ερωτώμενων που δε μπορούν να διαφανούν από άλλα ερευνητικά εργαλεία, καθώς οι ερμηνείες και οι περιγραφές που βασίζονται σε ένα ανοιχτό και ευέλικτο σχήμα, αποβλέπουν στην ανάδειξη της θεωρίας μέσω εύπλαστων, μη τυποποιημένων και αυστηρά δομημένων εννοιολογικών κατηγοριών των συμμετεχόντων.

Η συνέντευξη σε βάθος επιπροσθέτως – που αποδίδει προεξάρχουσα αξία στον προφορικό λόγο και στοχεύει στην άντληση στοιχείων μέσω της άμεσης λεκτικής συναλλαγής (Cohen & Manion, 1994) – επιτρέπει την αβίαστη ενεργοποίηση, ανάδυση και αξιοποίηση εμπειριών, βιωμάτων και θέσεων των υποκειμένων της έρευνας, μέσω της πρόσληψης απαντήσεων επικεντρωμένων στο υπό μελέτη φαινόμενο, με στόχο την αποσαφήνιση και ακριβή αιτιολόγηση των παραγόντων πρόκλησής του. Η προσωπική και άμεση επαφή συνεντευκτή και συνεντευξιαζόμενου «η από κοινού οικοδόμηση του λόγου» (Mishler, 1999 σ.207) είναι ιδιαίτερος σημαντική καθώς συντείνει στη δημιουργία μιας προσωπικής συνάντησης, η οποία μας επιτρέπει να εξετάσουμε το ερευνητικό πρόβλημα σε

μεγαλύτερο βάθος (Παρασκευόπουλος, 1993). Καθώς ο βασικός στόχος της συνέντευξης σε βάθος είναι η συλλογή ιδεών, το βάθος των απαντήσεων των ερωτώμενων και των εισερχόμενων πληροφοριών, αποτελεί το ζητούμενο. Χαρακτηριστικό είναι πως οι ερωτήσεις που τίθενται και οι απαντήσεις που καταγράφονται αναδιαμορφώνουν, προσθέτουν, τροποποιούν και επανακαθορίζουν τις ερωτήσεις που ακολουθούν, σε ένα σχήμα αλληλεπίδρασης που η συλλογή και η ερμηνεία των δεδομένων, αλληλοδιαπλέκονται και ετεροκαθορίζονται. Οι γενικές και ανοιχτές ερωτήσεις επιτρέπουν την παράθεση σκέψεων με ελάχιστη καθοδήγηση ή έλεγχο, αλλά με απεριόριστη και αυθόρμητη έκφραση των υποκειμενικών συναισθημάτων και απόψεων (Cohen & Manion, 1994) με τον τρόπο που ο ερωτώμενος κρίνει σκόπιμο και επιθυμεί στο γενικό πλαίσιο συζήτησης που συνάδει με τους βασικούς άξονες των ερωτημάτων όπως αυτοί ορίζονται από το σχέδιο της έρευνας.

Στον ερευνητικό μας σχεδιασμό, η συνέντευξη διεξάγεται με σκοπό την ενίσχυση του ρόλου και λόγου των ερωτώμενων μέσω της λεπτομερούς, ευρύτερης και πληρέστερης απόδοσης των νοημάτων, των κρίσεων και των απόψεών τους για το θέμα της λιμνάζουσας φοίτησης, υπό την έννοια των ευρύτερων ιδεολογικών και πολιτικών οριζουσών που το επηρεάζουν και εν πολλοίς το καθορίζουν. Ο στόχος της μεθοδολογικής μας επιλογής διαπνέεται από την ανάλυση δομικών αιτιοτήτων που διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στη μη έγκαιρη αποπεράτωση των σπουδών και την οργάνωση και αποσαφήνιση του νοηματικού πεδίου των απαντήσεων των ερωτώμενων φοιτητών, χωρίς την αποπλαισίωσή τους, από το κοινωνικο-ιδεολογικό περιβάλλον που συμβάλλει στη διαμόρφωσή τους. Οι γενικές ερωτήσεις μεγάλου εύρους, η στόχευση για την ανάδειξη προσωπικών σκέψεων και πεποιθήσεων, η περιγραφή και η ανάλυση των λέξεων (Creswell, 2011), επιτρέπουν την ανάδειξη θεμάτων που αντικατοπτρίζουν τις διαφαινόμενες τάσεις και τις συνακόλουθες διατυπωμένες θέσεις των συμμετεχόντων φοιτητών για το θέμα μας. Μέσω της διαδραστικής επικοινωνίας με τον ερωτώμενο και της αφηγηματικής ή βιωματικής προσέγγισης που επιτυγχάνεται με τη συζήτηση, βασιζόμαστε σε ένα γενικό πλάνο ερωτήσεων και ταυτόχρονα ακολουθούμε την αφήγηση ή τη σειρά που ο ίδιος ο ερωτώμενος επιλέγει να ακολουθήσει, προκειμένου να διαφανούν προσωπικές του ερμηνείες, αντιλήψεις και εμπειρίες συναφείς με το θέμα συζήτησης. Η έμφαση «στο βάθος, στην περιπλοκότητα και τη σφαιρικότητα των δεδομένων, σε αντίθεση με το είδος εκείνο των γενικών επισκοπήσεων επιφανειακών κοινωνικών προτύπων» (Mason, 2003 σ.94) που ακολουθεί μια απαιτητική, αυστηρή και δομημένη

μορφή προκαθορισμένων ερωτήσεων επιτρέπει την λεπτομερή προσέγγιση και την αντίστοιχη αναλυτική δόμηση εξηγήσεων για το ζήτημα της καθυστέρησης των σπουδών.

Πρόθεσή μας είναι – μέσω των εις βάθος συνεντεύξεων – η σύνδεση και ο συσχετισμός των ερωτήσεών μας για την καθυστέρηση ή την εγκατάλειψη των σπουδών, να ορίσουν και να οριοθετήσουν τους δυνητικούς συνειρμούς των ερωτώμενων (αναφορικούς με προηγούμενες εμπειρίες, κοινωνικές πρακτικές και συμπεριφορές τους) και να προκαλέσουν το διάλογο και τη λεκτική αλληλεπίδραση με το συνεντευκτή, αποκλείοντας τη μηχανιστική και τυποποιημένη διαδικασία της ερώτησης-απάντησης, που αφ' ενός εμποδίζει τη δυνατότητα για ενεργητική και ουσιαστική συμμετοχή των συμμετεχόντων – υπό την έννοια «ενός συμπεριφορικού γεγονότος ή μιας λεκτικής ανταλλαγής, αντί ενός γλωσσικού συμβάντος» (Mishler, 1999 σ.235) – και αφ' ετέρου δυσχεραίνει την ολόπλευρη ερμηνευτική προσέγγιση και εννοιολογική αντίληψη του θέματός μας. Η διατήρηση του ενδιαφέροντος των ερωτώμενων φοιτητών για το αντικείμενο της έρευνας λειτούργησε ενισχυτικά και πραγματώθηκε με την αυθόρμητη συζήτηση που στηρίχτηκε βέβαια στους βασικούς κανόνες του διαλόγου που διέπουν τις ερωτοαπαντήσεις και εκδηλώθηκε με την ελευθερία του ερωτώμενου να εκφράσει τα υποκειμενικά του συναισθήματα, όσο επιλέγει ή μπορεί (Cohen & Manion, 1994) ως προσπάθειες θεώρησης της κοινωνικής πραγματικότητας που «γίνονται αναπόφευκτα γλωσσικές ερμηνείες και θεωρήσεις οι οποίες προέρχονται από τη δυναμική της διυποκειμενικής επικοινωνίας» (Ιωσηφίδης, 2006 σ.24).

Η κατανόηση των κοινωνικών μηχανισμών και διαδικασιών που συντηρούν και ευνοούν το ζήτημα της καθυστέρησης των σπουδών μπορούν – μέσω της συνέντευξης – να πραγματοποιηθούν με την ουσιαστική εμπλοκή τους, ως προς το επικοινωνιακό πλαίσιο, του συνεντευκτή με το συνεντευξιζόμενο, με σκοπό τη διερεύνηση των πτυχών των ερευνητικών δεδομένων και τις απαντήσεις των διατυπωμένων ερευνητικών ερωτημάτων. Παρά το εύρος και την πολυπλοκότητα της γλώσσας, οι αμοιβαίοι στόχοι αποτέλεσαν το σημείο εκκίνησης της συνέντευξης και τεκμηρίωσαν – στη βάση αναγωγών και κοινά αποδεκτών αξιωμάτων – την επιτυχή εξαγωγή συμπερασμάτων, πιστοποιώντας ταυτόχρονα τη διαμόρφωση ενός πεδίου συνδιαλλαγής, όπου η απρόσκοπτη και ουσιαστική αλληλόδραση των εμπλεκόμενων μερών, διατήρησε προεξάρχουσα θέση.

Οι συνεντεύξεις έλαβαν χώρα στην Πάτρα – κατόπιν συνεννόησης με τους επιλεγθέντες λιμνάζοντες φοιτητές – σε περιβάλλον που πληρούσε τις προϋποθέσεις για τη διενέργεια

της συζήτησης και τη δημιουργία θετικού και φιλικού κλίματος. Σε κάθε περίπτωση δόθηκε σημασία στη διασφάλιση των βέλτιστων συνθηκών, ενώ η διάρκεια της κάθε συνέντευξης ήταν περίπου 30 λεπτά. Οι συνεντεύξεις διεξήχθησαν με βάση τις αρχές των εις βάθος συνεντεύξεων και με τη χρήση του κασετοφώνου για τη συστηματική και αναλυτική καταγραφή των ερωτήσεων των ερωτηθέντων. Η ερευνητική μας πρακτική βασίστηκε στην κατάλληλη επιλογή του τρόπου και χρόνου διατύπωσης των ερωτήσεων, με σκοπό τη διατήρηση του ενδιαφέροντος των ερωτώμενων για το αντικείμενο μελέτης και την ταυτόχρονη παραγωγή χρήσιμων πληροφοριών προς ανάλυση. Οι ελλείψεις και αόριστες απαντήσεις και τα αφαιρετικά σχήματα, ακολουθηθήκαν από λεπτομερείς περιγραφές και επεξηγηματικά σχήματα στη λογική των αποσαφηνίσεων και του εντοπισμού λεπτομερών περιγραφών, αναφορών και παραστάσεων. Ο προσεκτικός χειρισμός του υπό πραγμάτευση αντικειμένου μελέτης, επήλθε με την απουσία ελέγχου και περιορισμών στα ίχνη της λογικής της δημιουργίας ενός φιλικού κλίματος που προσδιόρισε την ερευνητική σχέση και συνέτεινε στην ελεύθερη δράση, συμπεριφορά και βούληση των υποκειμένων, προκειμένου η ερευνητική πρακτική να αποτελέσει το σημείο συνάντησης της κοινωνικής πραγματικότητας και της προσωπικής έκφρασης.

Οι ερωτήσεις και οι άξονες και της συνέντευξης που θα χρησιμοποιήσουμε ως εργαλείο συλλογής δεδομένων, βασίζεται και επικεντρώνεται τόσο στο στόχο της έρευνάς μας, όσο και στα ερευνητικά ερωτήματα που έχουμε θέσει (Κυριαζή, 2005). Ο συνδυασμός γενικών ερωτήσεων μεγάλου εύρους που επιτρέπουν τη συγκέντρωση δεδομένων και την ανάδειξη θεμάτων (Creswell, 2011), αλλά και ειδικών ερωτήσεων που στοχεύουν στην πολυδιάστατη θεώρηση του θέματος μας και επικαιροποιούν την εμπλοκή του με διαφορετικές κοινωνικές και εκπαιδευτικές παραμέτρους, χαρακτήρισαν το ερευνητικό μας εγχείρημα. Βασικό χαρακτηριστικό της συνέντευξης ήταν ότι οι ερωτήσεις προσαρμόστηκαν ανάλογα με την πορεία της συζήτησης, την ελεύθερη ανάπτυξη του αντικειμένου μελέτης και την περιγραφή των εμπειριών των φοιτητών του δείγματος.

Οι βασικοί τύποι των ερωτήσεων των συνεντεύξεων εις βάθος που πραγματοποιήθηκαν και η εναλλαγή αυτών, αφ' ενός διευκόλυναν την ανίχνευση του φαινομένου με τη συλλογή των απαιτούμενων στοιχείων και αφετέρου βοήθησαν στον εντοπισμό και στην ερμηνευτική απόπειρα των υπό διερεύνηση ζητημάτων εκπροσωπώντας τη συνέχεια, τη συνέπεια και τη νοηματική σύνδεση των θεμάτων της έρευνας (Mason, 2003). Η μετατροπή της συνέντευξης σε αντικείμενο μελέτης – έτσι ώστε να προκληθεί έλεγχος των επιδράσεων της συνέντευξης στην παραγωγή πληροφοριών (De Montlibert, 1999) –

προσέδωσε στη συζήτηση μια αποστασιοποίηση από το φορμαλισμό και ταυτοχρόνως επικέντρωση στη στοχευμένη άντληση της γνώσης. Η συλλογή και καταγραφή των απόψεων, εμπειριών και στάσεων των ερωτηθέντων επετεύχθη με τη συνδυαστική χρήση: ανοιχτών ερωτήσεων που επιτρέπουν την ελεύθερη έκφραση με πολλά περιθώρια ανάπτυξης, κλειστών ερωτήσεων που απηχούν τον εστιασμό της προσοχής και αποσαφήνιση επιμέρους σημείων, ερωτήσεων που αποβλέπουν στην αποτύπωση αντιλήψεων και απόψεων των συμμετεχόντων, διευκρινιστικών ερωτήσεων που συνδέουν και επεξηγούν προαναφερθέντα θέματα, ερωτήσεων αναζήτησης μηχανισμού αιτιοτήτων: αιτιώδους συνάφειας αιτίας και αποτελέσματος.

Οι άξονες της συνέντευξης δομήθηκαν σε σχέση με τον ευρύτερο στοχασμό αναζήτησης και συμβολής των κοινωνικών παραγόντων που επενεργούν – σύμφωνα με την προηγηθείσα μελέτη ερευνών της ελληνικής και ξένης βιβλιογραφίας – στην καθυστέρηση των σπουδών, αλλά και με την αποτύπωση της οπτικής των φοιτητών για τα αίτια πρόκλησης του φαινομένου ως «συνθεώρηση των παγιωμένων δομών του συστήματος και του τρόπου με τον οποίον αυτές προσλαμβάνονται και ερμηνεύονται αλλά και “λειτουργούν” από τα ίδια τα δρώντα κοινωνικά υποκείμενα» (Λυδάκη, 2001 σ.28). Βασικό εργαλείο για τη διεξαγωγή των συνεντεύξεων αποτέλεσε ένας οδηγός που περιείχε τους βασικούς άξονες της συνέντευξης αναφορικά με τη λιμνάζουσα φοίτηση, οι οποίοι και διαμορφώθηκαν ως ακολούθως:

- Στοιχεία που αφορούν τις σπουδές (Πανεπιστημιακό τμήμα φοίτησης, έτος φοίτησης).
- Κοινωνικά χαρακτηριστικά των φοιτητών.
- Στοιχεία που προσδιόρισαν την επιλογή των σπουδών (συμπλήρωση μηχανογραφικού δελτίου, λόγοι επιλογής τμήματος φοίτησης).
- Κίνητρα-ενδιαφέρον για τις σπουδές.
- Εργασία, απασχόληση κατά τη διάρκεια των σπουδών.
- Λόγοι καθυστέρησης των σπουδών.
- Απόψεις των φοιτητών για την αποφυγή της καθυστέρησης των σπουδών.

3.2.3. Αξιοπιστία και εγκυρότητα

Τα σφάλματα κατά την πορεία της έρευνας, δεν οφείλονται μόνο στο λανθασμένο σχεδιασμό της και στην ανεπαρκή τεκμηρίωση των μεθόδων, των ευρημάτων, των συμπερασμάτων και των μεθοδολογικών στρατηγικών της, αλλά εστιάζονται και σε ανεπιτυχείς χειρισμούς της ερευνητικής συνέπειας τόσο κατά τη συλλογή και ανάλυση των δεδομένων, όσο και κατά τη φάση αλληλεπίδρασης ερευνητή και υποκειμένων έρευνας. Η εγκυρότητα και η αξιοπιστία αποτελούν επί της ουσίας τη διαφορετική μέτρηση της ποιότητας, της αυστηρότητας και της ευρύτερης δυναμικής της έρευνας (Mason, 2003). Η επίτευξη ακριβών και αξιόπιστων πληροφοριών διευκολύνουν την «οικονομικότερη επίτευξη των σκοπών της έρευνας» (Φίλιας, 2000 σ.66), καθώς οι έγκυρες και αξιόπιστες τιμές αποτελούν τις κύριες συνιστώσες ενός καλού ερευνητικού εργαλείου. Η επαναληψιμότητα των ευρημάτων – μέσω της σταθερότητας των απαντήσεων που προκλήθηκαν από τη συνέντευξη, οι οποίες καταδεικνύουν το βαθμό της συμφωνίας μεταξύ επαναλαμβανόμενων μετρήσεων κάτω από τις ίδιες συνθήκες (Παρασκευόπουλος, 1993) – αλλά και η εγκυρότητά της – που «συνεπάγεται την ακρίβεια του αποτελέσματος σε σχέση με τον επιδιωκόμενο στόχο, την αντιστοιχία με την επιλεχθείσα πραγματικότητα» (Grawitz, 2006 σ.552) – αποτέλεσαν σαφείς εκφράσεις και κατευθυντήριες αρχές του συνεκτικού συνόλου του ερευνητικού μας σχεδιασμού.

Πιο συγκεκριμένα: Η σαφήνεια και η ορθότητα διατύπωσης των ερωτήσεων – που δεν επιδέχονται ασαφειών, διαφορούμενων εννοιών και παρερμηνειών – μεθοδεύουν εύστοχα την αξιοπιστία της έρευνάς μας, δεδομένου ότι «η κατοχύρωση των αληθινών απόψεων των ερωτώμενων και η ελαχιστοποίηση πιθανών διαστρεβλώσεων και παραποιήσεων» (Mishler, 1999 σ.37) επιτυγχάνεται στο μέγιστο βαθμό, καθώς η σημασία της ερώτησης και της απάντησης δημιουργούν ελάχιστες αποκλίσεις ως προς την απόδοση των νοημάτων τόσο για τον ερευνητή όσο και για τον ερωτώμενο (Grawitz, 2006). Η αξιοπιστία της ποιοτικής έρευνας αναφέρεται κυρίως στην ποιότητα των δεδομένων και στο συσχετισμό τους με αληθινά ευρήματα που απηχούν την πραγματικότητα. Η διάρκεια των εις βάθος συνεντεύξεων, οι επιβεβλημένες τροποποιήσεις και εναλλαγές των ερωτήσεων, ο τρόπος προσέγγισης των ερωτώμενων, η πλήρης και η συστηματική καταγραφή των απαντήσεων, η διάθεση του απαιτούμενου χρόνου της συνέντευξης, αλλά και οι “εϋήνεμες” συνθήκες υλοποίησής της (δημιουργία κατάλληλης ατμόσφαιρας, απουσία άλλων προσώπων, έλλειψη θορύβων και περισπασμών), ευνόησαν τόσο τη

συλλογή αξιόπιστων δεδομένων την εννοιολογική αποσαφήνιση όρων του θέματός μας, όσο και την αποτύπωση της ερμηνευτικής εξήγησης του φαινομένου της λιμνάζουσας φοίτησης, με τη συλλογή σημαντικών πληροφοριών προς ανάλυση, για τη δημιουργία κατηγοριών βασισμένων στο κεντρικό αντικείμενο της ερευνητικής μας εργασίας και προσανατολισμένων στην ανάπτυξη και επεξεργασία των ειδικών ερευνητικών ερωτημάτων της μελέτης μας (Cohen & Manion, 1994).

Αυτή ακριβώς η αναγνώριση του λόγου του αντικειμένου της μελέτης ως πραγματική και αληθινή, η οποία δίνει τη δυνατότητα στον ερευνητή αφ' ενός να αποστασιοποιείται από πρόσωπα και καταστάσεις και αφ' ετέρου να μετασχηματίζει τη γνώση σε πράξη και πρακτική που προέρχεται από το στοχασμό, την κρίση, τη δράση και την παρατήρηση (Λυδάκη, 2001) αλλά και να βλέπει τα πράγματα με τη δική του οπτική, όντας κάτοχος ενός επιστημολογικού προνομίου (Mason, 2003), αποτελούν βασικά στοιχεία που συνδράμουν στην εγκυρότητά της μελέτης μας. Στη φάση του αρχικού σχεδιασμού, ελέγξαμε αν το εργαλείο συλλογής δεδομένων μας – παρά την ανοιχτή και ευέλικτη φύση του ως προς την καθοδήγηση και τον έλεγχο του αυθορμητισμού και της ελεύθερης έκφρασης των υποκειμένων – θα μας εξασφαλίσει έγκυρες και αξιόπιστες τιμές: διερευνήσαμε τον τρόπο για την καλύτερη διεξαγωγή της έρευνας και την πληρέστερη διατύπωση θεμάτων και κατηγοριών, ελέγξαμε την αποτελεσματικότητα του πλέγματος των ερευνητικών μας ερωτημάτων ως προς τη συλλογή ικανοποιητικών, χρήσιμων, αλλά και αναδύομενων δεδομένων, επιβεβαιώσαμε αν οι συνεντεύξεις εις βάθος είναι σε αντιστοιχία και συνάφεια με τις πτυχές των διατυπωμένων ερευνητικών ερωτημάτων και αν η επιλεγείσα μεθοδολογία αποτυπώνει την εις βάθος διείσδυση του θέματος της καθυστέρησης των σπουδών.

3.2.4. Δεοντολογικές αρχές

Καθώς οι ερευνητές θα πρέπει να διατηρούν υψηλά δεοντολογικά κριτήρια είναι απαραίτητο να διασφαλίζονται ισχυρές δεοντολογικές επιλογές στη φάση προγραμματισμού και σχεδιασμού της έρευνας, προκειμένου να αντιμετωπίζονται εγκαίρως ανυπέρβλητα εμπόδια, ανασταλτικά για την πορεία υλοποίησής της (Wadeley, 1999). Ηθικά διλήμματα προκύπτουν όταν οι ερευνητές θα πρέπει να ανακαλύπτουν – μέσω συγκεκριμένων διαδικασιών – την πραγματικότητα και την αλήθεια, αλλά και να υπεραμύνονται των δικαιωμάτων των υποκειμένων που εν δυνάμει απειλούνται από την

έρευνα (Cohen & Manion, 1994). Η ανθρώπινη αξιοπρέπεια με βάση την ηθική και τους προσωπικούς και κοινωνικούς κανόνες συμπεριφοράς είναι απαραίτητο να αποτυπώνεται στην ερευνητική διαδικασία, καθώς ο ερευνητής θα πρέπει να είναι όσο το δυνατόν λιγότερο προκατειλημμένος και αποστασιοποιημένος κατά τη διαδικασία της κοινωνικής αλληλεπίδρασης με τους ερωτώμενους (MacRae, 1999). Τα θέματα ηθικής και δεοντολογίας της κοινωνικής έρευνας συνεπώς – που αποτελούν λεπτά και ταυτοχρόνως σύνθετα ζητήματα (Cohen & Manion, 1994) – αφορούν τις αρχές και ηθικές υποχρεώσεις του ερευνητή απέναντι στα υποκείμενα που θα εμπλακούν στην έρευνά του. Η παραγωγή ενός δεοντολογικού ερευνητικού σχεδιασμού σημαίνει πέραν της παραγωγής και ανάλυσης των δεδομένων σύμφωνα με δεοντολογικά κριτήρια, η διατύπωση των ερευνητικών ερωτημάτων να βασίζεται σε κώδικες και αρχές ηθικής και μη αμφιλεγόμενης πρακτικής που θα οριοθετήσουν τη γενική μεθοδολογική και αναλυτική στρατηγική που θα υιοθετήσουμε σε όλες τις φάσεις υλοποίησης της ερευνητικής μας μελέτης (Mason, 2003).

Επειδή ακριβώς το θέμα της λιμνάζουσας φοίτησης σχετίζεται με προσωπικά δεδομένα, η εξασφάλιση της εμπιστοσύνης των ερωτώμενων και της ευχάριστης αίσθησης της συζήτησης επέφεραν την εξοικείωσή τους με όλες τις φάσεις της ερευνητικής διαδικασίας και ταυτόχρονα επέτρεψαν την ερμηνευτική και στοχαστική ανάγνωση, την εμπάθουση και την κριτική θεώρηση των εισερχόμενων πληροφοριών, υπό την προοπτική της ευρύτερης διάστασής τους στο κοινωνικό περιβάλλον που αυτές λαμβάνουν χώρα. Πιο αναλυτικά: η εξασφάλιση του απαιτούμενου χρόνου για την υλοποίηση των συνεντεύξεων, η συστηματική καταγραφή των απαντήσεων, η δήλωση του σκοπού, των διαδικασιών και των ωφελημάτων της έρευνας, οι πληροφορίες για τον τρόπο συγκέντρωσης των δεδομένων, οι απαντήσεις σε ερωτήματα που προέκυψαν για τη φύση της ερευνητικής διαδικασίας, η διαβεβαίωση της ανωνυμίας των συμμετεχόντων και της εμπιστευτικότητας των ερευνητικών δεδομένων, ο προσδιορισμός του ακριβούς χρόνου διεξαγωγής της έρευνας, αλλά και η αρχή της συνειδητής συναίνεσης που βασίζεται στο δικαίωμα του ατόμου στην αυτοδιάθεσή του (Cohen & Manion, 1994), χαρακτήρισαν τον ερευνητικό μας σχεδιασμό. Η ενίσχυση της ελεύθερης έκφρασης των ερωτώμενων, αλλά και η προσωπική στάση του ερευνητή – που χαρακτηρίστηκε από την εξίσωση και ομογενοποίηση της ουδετερότητας του με το αμείωτο ενδιαφέρον του για την πορεία της έρευνας και τα λεγόμενα των συνεντευκτών – συνέκλιναν στη δημιουργία ενός φιλικού κλίματος και εννοημάτωσαν την “ευταξία” και την αποτελεσματικότητα της έρευνας, διαμορφώνοντας και εγείροντας την απρόσκοπτη και ομαλή διεξαγωγή των εις βάθος

συνεντεύξεων. Η αυτονόητη απουσία διορθώσεων, σχολίων, προσωπικών-υποκειμενικών εκτιμήσεων, αποδοκιμασιών ή επιδοκιμασιών του ερευνητή για τις απαντήσεις των ερωτώμενων και τις προσλαμβάνουσες πληροφορίες, «ως “κόστος” διεξαγωγής της διερεύνησης που αντιτίθεται στο “όφελος” που περιλαμβάνει τη γνώση» (Robson, 2010 σ.77), διασφάλισε το πλαίσιο για άριστη συνεργασία και δημιουργία σχέσης εμπιστοσύνης μεταξύ ερευνητή και ερευνώμενων, καθώς ενισχύθηκε η ενεργός συμμετοχή, η αυτοπεποίθηση και η ελεύθερη έκφρασή τους, χωρίς την αίσθηση της απομόνωσης ή της απώλειας της αυτοεκτίμησής τους (Cohen & Manion, 1994).

3.3.Αναγωγές στο κοινωνικό γίνεσθαι

Βασική μας επιδίωξη ήταν η συνέντευξη να αποτελέσει μια ουδέτερη κοινωνικά σχέση ανάμεσα στον ερευνητή και στον ερωτώμενο που θα προσδιορίσει την αβίαστη και φυσική μορφή του εκφερόμενου λόγου και θα επιτρέψει επεξηγηματικά σχήματα των διαμορφούμενων νοητικών κατασκευών και των προς ανάλυση όρων. Η λεπτομερής περιγραφή πρακτικών και παραστάσεων του κοινωνικού κόσμου που περιβάλλει τα υποκείμενα της έρευνας, θεωρήθηκε ενδεικτική της “πολιτισμικής βιογραφίας” και του κοινωνικού πλαισίου δράσης των ερωτηθέντων λιμναζόντων φοιτητών, ως απόπειρα πολυσήμαντης ερμηνευτικής προσέγγισης του υπό διερεύνηση φαινομένου, χωρίς την αποπλαισίωσή του από την κοινωνικό-ιδεολογική βάση και το περιβάλλον διαμόρφωσής του. Τα εσωτερικευμένα σχήματα που συνδέουν κοινωνικές καταστάσεις με κοινωνικές πρακτικές και εν συνεχεία επιτρέπουν την αξιολόγηση και δράση των υποκειμένων σε συγκεκριμένες κοινωνικές συνθήκες εκφράζουν το “habitus” των υποκειμένων και αποτελούν το σημείο σύγκλησης, ενοποίησης και διασύνδεσης της κοινωνικής πραγματικότητας και του ατομικού επιπέδου ανάλυσης (Κυριαζή, 2005).

Ιδιαίτερος σημαντική και επιβεβλημένη για την ερευνητική μας πρακτική ήταν η νοηματοδότηση της σχέσης ανάμεσα στον ερωτώμενο και το συνεντευκτή – η οποία περιβάλλεται πρωτίστως από ανθρώπινο ενδιαφέρον δεκτικότητα, αμοιβαιότητα, και ισοτιμία και τεκμηριώνεται από ειλικρίνεια, ενάργεια, ευθύτητα και σαφήνεια κατά τη διαδικασία των εις βάθος συνεντεύξεων – με σκοπό την αναζήτηση και τον εντοπισμό των στοιχειωδών συσχετίσεων, των κοινωνικών γεγονότων και την ανακάλυψη της κανονικότητας πίσω από την επιφανειακή και πολυσύνθετη κοινωνική πραγματικότητα

(Κυριαζή, 2005). Δηλωτική της σχέσης αυτής που προσιδιάζει με μια υπάρχουσα αναφορά, επικοινωνία και συνάφεια μεταξύ προσώπων και όχι με μια τυπική και κατευθυνόμενη και σχέση (Λυδάκη, 2001), αποτελεί το γεγονός ότι τα υποκείμενα της έρευνας συνιστούν πρόσωπα με δικά τους νοήματα, δράση και δυνατότητα μεταβίβασης δηλουμένων ή λανθανόντων μηνυμάτων και υπαρκτών νοημάτων, μέσω του εκφερόμενου λόγου τους. Η συζήτηση που διεξάχθηκε υπό την έννοια αυτή, αποτέλεσε περισσότερο ένα είδος προτροπής για τη δόμηση των εμπειριών των συμμετεχόντων και τη διερεύνηση μηχανισμών που τις καθοδήγησαν. Οι τιθέμενες ερωτήσεις και οι συνακόλουθες απαντήσεις αποτέλεσαν έναυσμα για την εμβάθυνση του αντικειμένου μελέτης, ως μέσο στοιχείων που προσδιορίζουν τη σκέψη, τη συμπεριφορά και τις παραστάσεις των συμμετεχόντων και νοούνται ως προϊόντα του συστήματος διαθέσεων και προδιαθέσεων τους που υπαγορεύουν τις συμπεριφορές τους και στοιχειοθετούν την κοινωνική τους δράση (Παναγιωτόπουλος, 2005). Η επιλογή των ερωτήσεων συνεπώς, έγινε υπό την έννοια της ευρύτερης εμπλοκής των ερωτηθέντων σε δράσεις του κοινωνικού γίγνεσθαι με την προοπτική συλλογής πληροφοριών ικανών να αποτυπώσουν και να σκιαγραφήσουν το βασικό περίγραμμα των εμπειριών και των αναπαραστάσεών τους, κατ' αντιστοιχίαν των δομών, συγκυριών, νοημάτων και όρων που καθορίζουν την παραγωγή τους.

4.Αποτελέσματα έρευνας

Για την ανάλυση της έρευνας χρησιμοποιήσαμε το στατιστικό πρόγραμμα "IBM SPSS Statistics 20". Για την περιγραφή της έρευνας και την ανάλυση των ποιοτικών δεδομένων χρησιμοποιήσαμε γραφήματα (πίτες και ραβδογράμματα).

4.1. Τα κοινωνικά χαρακτηριστικά των φοιτητών

Σ' αυτό το κεφάλαιο παρουσιάζονται τα κοινωνικά χαρακτηριστικά των φοιτητών με κριτήριο το επάγγελμα και το επίπεδο σπουδών των γονέων και των παππούδων, τόσο από την μεριά του πατέρα όσο και από την μεριά της μητέρας τους.

4.1.1. Επάγγελμα γονέων

Με βάση με το επάγγελμα του πατέρα ³ (γράφημα 5) το 16,6% των φοιτητών του δείγματος έχει πατέρα που το επάγγελμά του εντάσσεται στα επιστημονικά επαγγέλματα. Από αυτούς το 3,3% είναι εκπαιδευτικοί και το 10% ασκεί κάποιο ανώτερο επιστημονικό επάγγελμα. Το 60% των φοιτητών έχει πατέρα που το επάγγελμά του εντάσσεται στις μεσαίες κοινωνικο-επαγγελματικές κατηγορίες (μικροϊδιοκτήτες οικογενειακής επιχείρησης 23,3%, ιδιωτικοί υπάλληλοι-πωλητές 10%, δημόσιοι υπάλληλοι 6,7%,

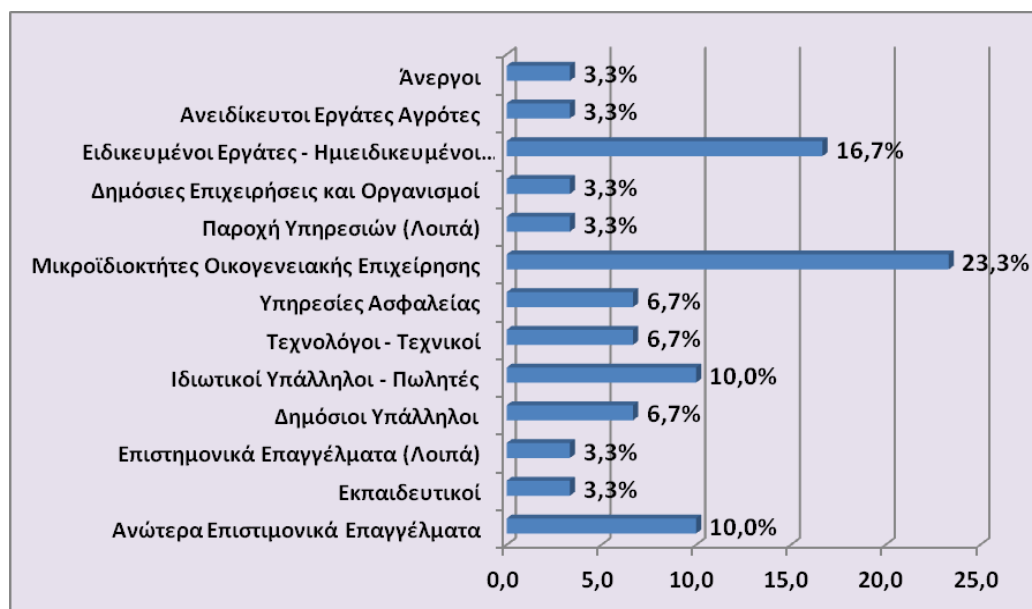
---

³ Για τις κατηγορίες επαγγελμάτων βασιστήκαμε στον κάτωθι διαχωρισμό:

- 1) Υψηλού επιπέδου στελέχη του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα, εργοδότες / Ανώτεροι υπάλληλοι του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα, αυτοαπασχολούμενοι που ασκούν ανώτερα επιστημονικά επαγγέλματα.
- 2) Υπάλληλοι του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα ή αυτοαπασχολούμενοι που ασκούν χαμηλότερα επιστημονικά επαγγέλματα
- 3) Χαμηλότερου επιπέδου, μη χειρώνακτες υπάλληλοι του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα ή αυτοαπασχολούμενοι που ασκούν μη επιστημονικά επαγγέλματα / Χειρώνακτες υπάλληλοι του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα, μικροεπαγγελματίες, αυτοαπασχολούμενοι τεχνίτες.
- 4) Ημειδικευμένοι εργάτες
- 5) Ανειδίκευτοι εργάτες και αγρότες.
- 6) Όσοι δεν εργάστηκαν ποτέ ή είναι άνεργοι.

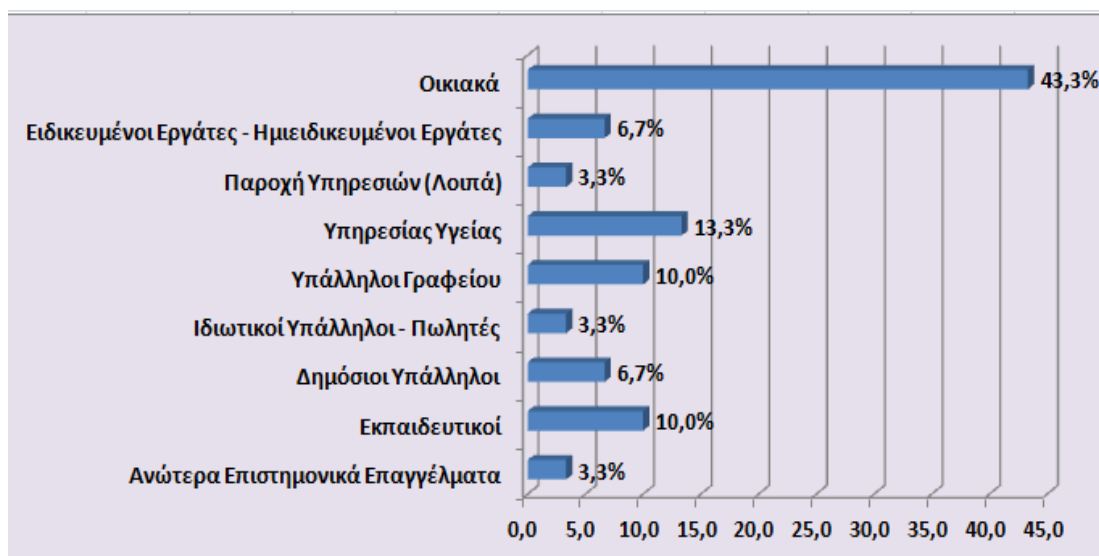
πηγή: Σιάνου-Κύργιου, Ε. (2006). *Εκπαίδευση και Κοινωνικές Ανισότητες. Η Μετάβαση από τη Δευτεροβάθμια στην Ανώτατη Εκπαίδευση (1997-2004)*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

τεχνολόγοι τεχνικοί 6,7 %, δημόσιες επιχειρήσεις 3,3%, παροχή υπηρεσιών-λοιπά 3,3%). Το 23,3% των φοιτητών του δείγματος έχει πατέρα που το επάγγελμά του εντάσσεται στις κατώτερες κοινωνικο-επαγγελματικές κατηγορίες (ειδικευμένοι και ημειδικευμένοι εργάτες 16,7%, ανειδίκευτοι εργάτες και αγρότες 3,3 % και άνεργοι 3,3%).

Γράφημα 5. Ποσοστιαία (%) κατανομή των φοιτητών του δείγματος κατά επάγγελμα πατέρα.

Με βάση το επάγγελμα της μητέρας (γράφημα 6) το 50% του δείγματος των λιμναζόντων φοιτητών έχει μητέρα που το επάγγελμά της εντάσσεται στις κατώτερες κοινωνικο-επαγγελματικές κατηγορίες (οικιακά 43,3%, ειδικευμένη εργάτες (6,7 %). Το 36,6 % του δείγματος έχει μητέρα που το επάγγελμά της εντάσσεται στις μεσαίες κοινωνικο-επαγγελματικές κατηγορίες (υπηρεσίες υγείας 13,3%, υπάλληλοι γραφείου 10%, δημόσιοι υπάλληλοι 6,7% ιδιωτικοί υπάλληλοι-πωλητές 3,3%, και παροχή υπηρεσιών-λοιπά 3,3%). Οι μητέρες που το επάγγελμά τους εντάσσεται στις ανώτερες επαγγελματικές κατηγορίες αφορούν το 13,3% του δείγματος.

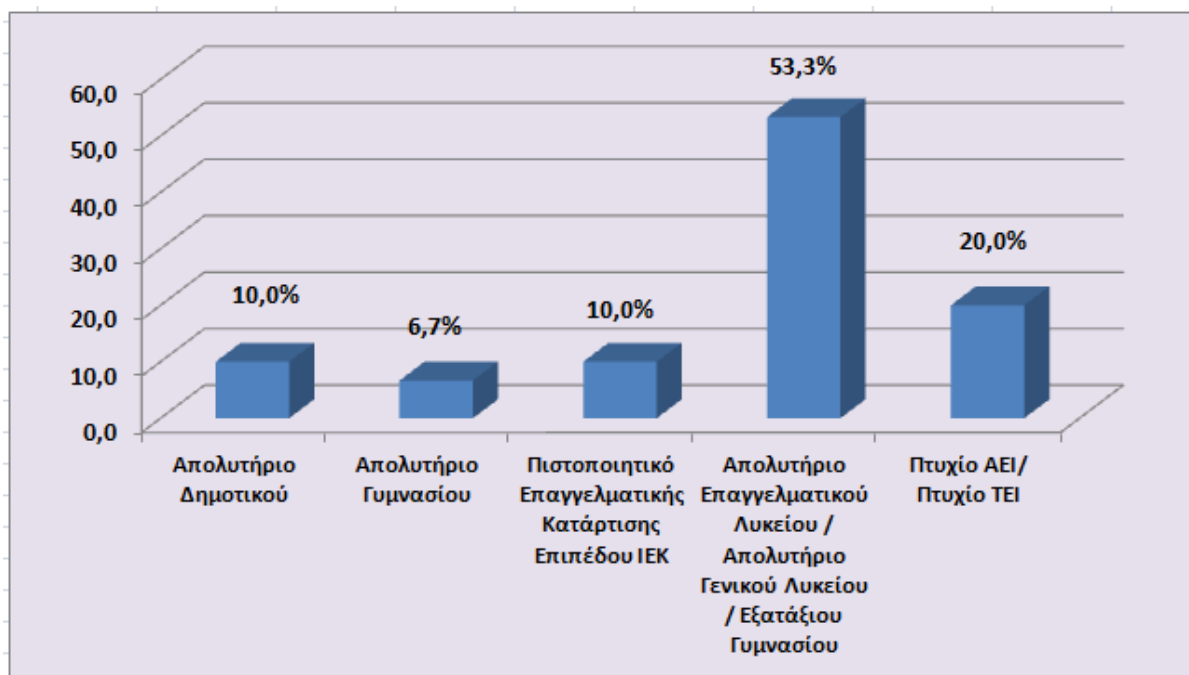

Γράφημα 6. Ποσοστιαία (%) κατανομή των φοιτητών του δείγματος κατά επάγγελμα μητέρας

Μεταξύ του επαγγέλματος του πατέρα και της μητέρας παρατηρούνται βασικές διαφοροποιήσεις με κυριότερη το υψηλό ποσοστό των μητέρων που δεν εργάζονται. Η κατηγορία οικιακά για το επάγγελμα της μητέρας εκπροσωπείται στους μισούς περίπου φοιτητές. Ακόμα οι φοιτητές εκπροσωπούνται με βάση το επάγγελμα της μητέρας τους σε υψηλότερο ποσοστό σε εκπαιδευτικούς και σε πολύ μικρότερο ποσοστό στα επιστημονικά επαγγέλματα. Οι υπηρεσίες υγείας και οι υπάλληλοι γραφείου είναι επαγγελματικές κατηγορίες που δεν εκπροσωπούνται καθόλου από τα επαγγέλματα των πατέρων των φοιτητών του δείγματος. Οι δημόσιοι υπάλληλοι και στις δυο κατηγορίες εκπροσωπούνται με το ίδιο ακριβώς ποσοστό.

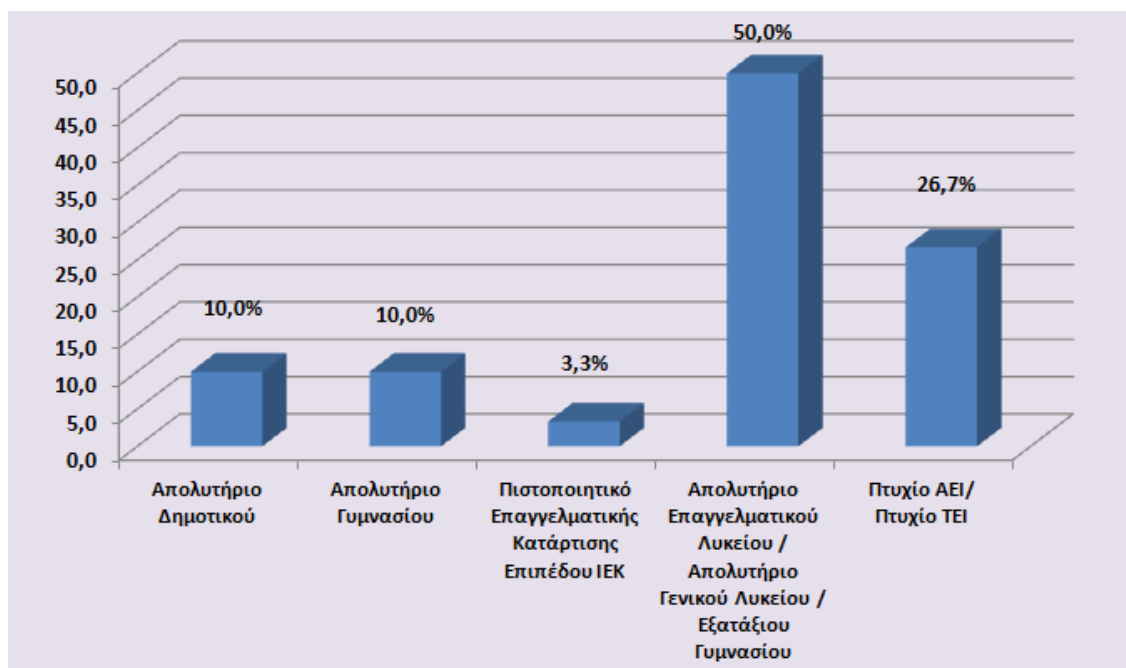
4.1.2. Επίπεδο εκπαίδευσης γονέων

Στο γράφημα 7 παρουσιάζεται το επίπεδο εκπαίδευσης των γονέων των λιμναζόντων φοιτητών του δείγματος: το 53,3% των φοιτητών έχει πατέρα απόφοιτο επαγγελματικού Λυκείου ή γενικού Λυκείου, το 20% πατέρα απόφοιτο ΑΕΙ/ΤΕΙ, το 10% απόφοιτο ΙΕΚ, το 10% απόφοιτο Δημοτικού και το 6,7% πατέρα απόφοιτο Γυμνασίου.

Γράφημα 7. Ποσοστιαία (%) κατανομή των φοιτητών του δείγματος κατά επίπεδο εκπαίδευσης πατέρα

Σύμφωνα με τα στοιχεία του γραφήματος 8 οι φοιτητές με μητέρα απόφοιτη Λυκείου εκπροσωπούνται με ποσοστό 50%, ενώ 26,7% των φοιτητών έχουν μητέρα πτυχιούχο ΑΕΙ/ΤΕΙ, 10% μητέρα απόφοιτη Δημοτικού, 10% απόφοιτη Γυμνασίου και 3,3% απόφοιτη ΙΕΚ.

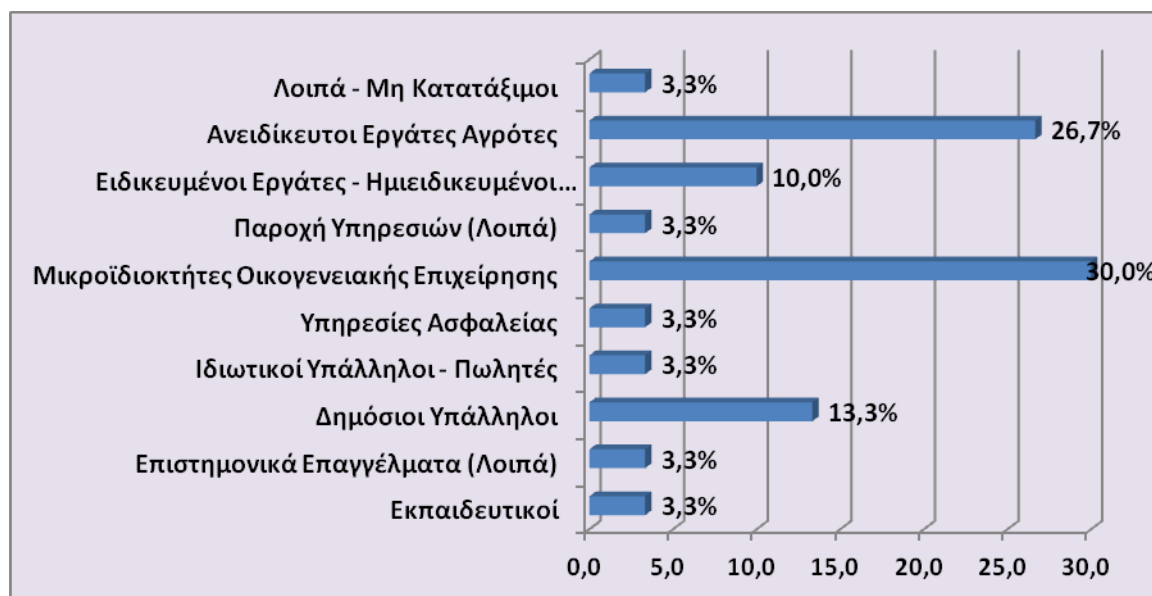

Γράφημα 8. Ποσοστιαία (%) κατανομή των φοιτητών του δείγματος κατά επίπεδο εκπαίδευσης μητέρας

Συγκριτικά με τα επίπεδα εκπαίδευσης πατέρα και μητέρας παρατηρείται ίδιο ποσοστό και στις δυο κατηγορίες σε αποφοίτους Δημοτικού και μικρή διαφοροποίηση στις υπόλοιπες κατηγορίες: οι μητέρες με πτυχίο Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης υπερτερούν αριθμητικά έναντι των πατέρων των φοιτητών του δείγματος, ενώ οι απόφοιτοι εννιάχρονης υποχρεωτικής εκπαίδευσης (Δημοτικού και Γυμνασίου) με μικρή απόκλιση αποτελούν τους μισούς περίπου γονείς (σε ποσοστό 53,3% και 50% αντιστοίχως σε ποσοστό που αναλογεί στους πατέρες και στις μητέρες) των λιμναζόντων φοιτητών.

4.1.3. Επάγγελμα και επίπεδο εκπαίδευσης παππούδων

Σχετικά με το επάγγελμα του παππού από την μεριά του πατέρα των φοιτητών (γράφημα 9) το 6,6% των φοιτητών του δείγματος έχει παππού που το επάγγελμά του εντάσσεται στα επιστημονικά επαγγέλματα. Από αυτούς το 3,3% είναι εκπαιδευτικοί και το 3,3% ασκεί κάποιο ανώτερο επιστημονικό επάγγελμα. Το 56,5% των φοιτητών έχει παππού που το επάγγελμά του εντάσσεται στις μεσαίες κοινωνικο-επαγγελματικές κατηγορίες (μικροϊδιοκτήτες οικογενειακής επιχείρησης 30%, δημόσιοι υπάλληλοι 13,3%, ιδιωτικοί υπάλληλοι-πωλητές 3,3%, υπηρεσίες ασφαλείας 3,3%, παροχή υπηρεσιών-λοιπά 3,3%, λοιπά επαγγέλματα 3,3%). Το 36,7% των φοιτητών του δείγματος έχει παππού που το επάγγελμά του εντάσσεται στις κατώτερες κοινωνικο-επαγγελματικές κατηγορίες (ειδικευμένοι και ημειδικευμένοι εργάτες 10%, ανειδίκευτοι εργάτες και αγρότες 26,7%).

Γράφημα 9. Ποσοστιαία (%) κατανομή των φοιτητών του δείγματος κατά επάγγελμα παππού (από πατέρα).

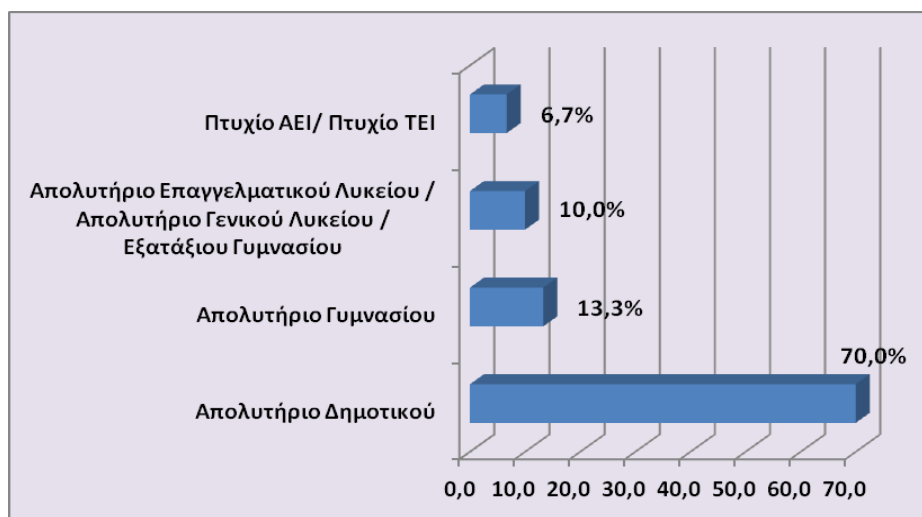
Αναφορικά με το επάγγελμα του παππού από την μεριά της μητέρας των φοιτητών (γράφημα 10) το 6,6% των φοιτητών του δείγματος έχει παππού που το επάγγελμά του εντάσσεται στα επιστημονικά επαγγέλματα. Από αυτούς το 3.3% είναι εκπαιδευτικοί και το 3.3% ασκεί κάποιο ανώτερο επιστημονικό επάγγελμα. Το 33,35% των φοιτητών έχει παππού που το επάγγελμά του εντάσσεται στις μεσαίες κοινωνικο-επαγγελματικές κατηγορίες (μικροϊδιοκτήτες οικογενειακής επιχείρησης 20%, παροχή υπηρεσιών-λοιπά 6,75%, εργαζόμενοι σε δημόσιες υπηρεσίες και οργανισμούς 3,3%, τεχνολόγοι-τεχνικοί 3,3%). Το 60% των φοιτητών του δείγματος έχει παππού που το επάγγελμά του εντάσσεται στις κατώτερες κοινωνικο-επαγγελματικές κατηγορίες (ειδικευμένοι και ημειδικευμένοι εργάτες 20%, ανειδίκευτοι εργάτες και αγρότες 40%).

Γράφημα 10. Ποσοστιαία (%) κατανομή των φοιτητών του δείγματος κατά επάγγελμα παππού (από μητέρα)

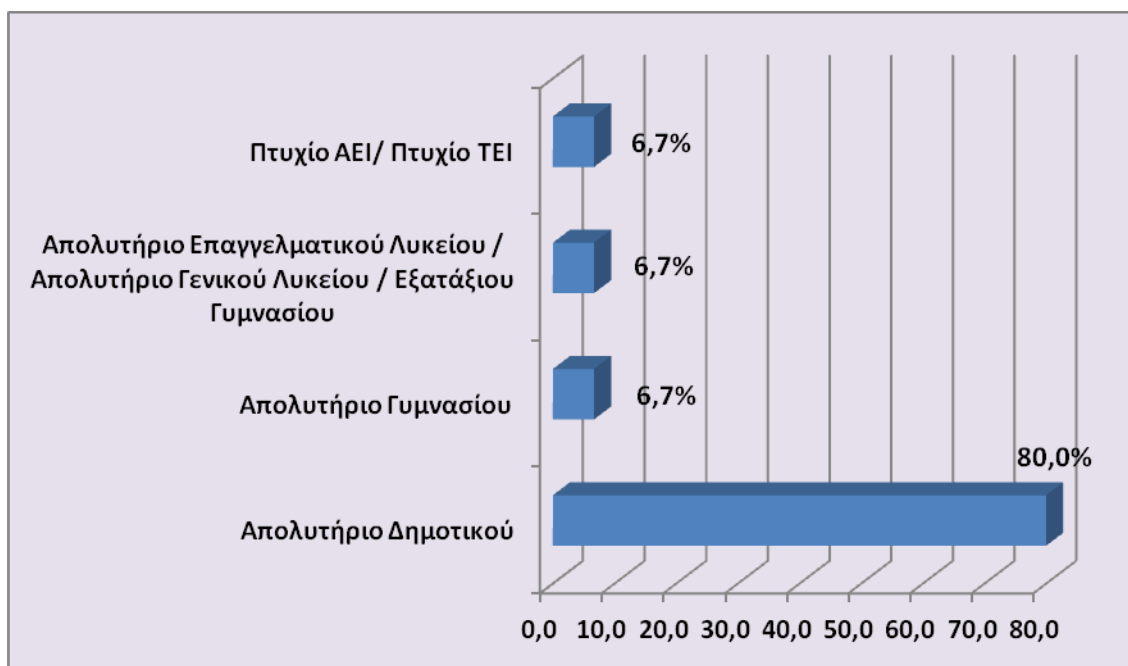
Συγκριτικά με το επάγγελμα του παππού από την πλευρά του πατέρα και της μητέρας των φοιτητών, παρατηρείται το ίδιο μικρό ποσοστό στα επιστημονικά επαγγέλματα, και πολύ υψηλά ποσοστά σε επαγγέλματα που κατατάσσονται στις κατώτερες και μεσαίες κοινωνικο-επαγγελματικές κατηγορίες που συνολικά αγγίζει το 93% και για τις δύο πλευρές.

Σχετικά με το επίπεδο εκπαίδευσης των παππούδων από την πλευρά του πατέρα (γράφημα 11) παρατηρούμε ότι το 70% των φοιτητών του δείγματος έχει παπού που είχε τελειώσει το Δημοτικό, το 13,3% απόφοιτο Γυμνασίου, το 10% απόφοιτου εξατάξιου Γυμνασίου και το 6,7% πτυχιούχο Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης.

Γράφημα 11. Ποσοστιαία (%) κατανομή των φοιτητών του δείγματος κατά επίπεδο εκπαίδευσης παππού (από πατέρα)

Όσον αφορά στο επίπεδο εκπαίδευσης του παππού από την πλευρά της μητέρας παρατηρούμε (γράφημα 12) ότι το 80% των λιμναζόντων φοιτητών του δείγματος είχε παππού που είχε τελειώσει το Δημοτικό, το 6,7% απόφοιτο Γυμνασίου, το 6,7% εξατάξιου Γυμνασίου και το 6,7% πτυχιούχο ΑΕΙ/ΤΕΙ.

Γράφημα 12. Ποσοστιαία (%) κατανομή των φοιτητών του δείγματος κατά επίπεδο εκπαίδευσης παππού (από μητέρα).

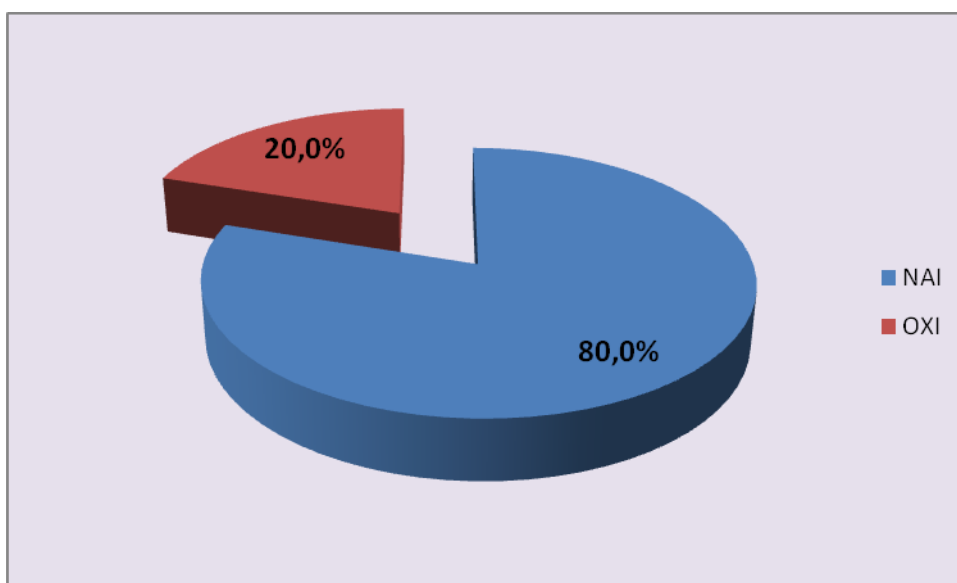
Είναι φανερό πως οι απόφοιτοι Δημοτικού εκπροσωπούνται με μεγάλη διαφορά και στους παππούδες από την πλευρά του πατέρα και στους παππούδες από την πλευρά της μητέρας των φοιτητών. Στις υπόλοιπες εκπαιδευτικές κατηγορίες παρατηρούνται πολύ χαμηλότερα ποσοστά χωρίς αξιόλογες διαφοροποιήσεις πέραν των αποφοιτων του Γυμνασίου που υπάρχουν σε υψηλότερο ποσοστό στους παππούδες από την πλευρά του πατέρα.

4.2. Συμπλήρωση μηχανογραφικού δελτίου

Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο παρουσιάζεται η διαδικασία συμπλήρωσης του μηχανογραφικού δελτίου από τους λιμνάζοντες φοιτητές του δείγματος. Εξετάζεται η βοήθεια ή όχι για τη συμπλήρωση του μηχανογραφικού, η εμπλοκή προσώπων στη διαδικασία και η λανθασμένη ή σωστή συμπλήρωση του εντύπου.

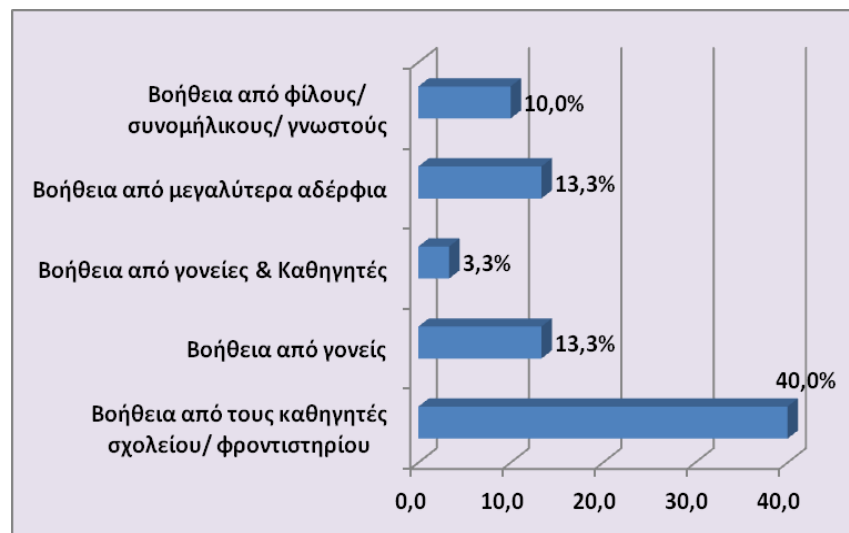
4.2.1 Βοήθεια στη συμπλήρωση του μηχανογραφικού δελτίου

Σύμφωνα με τα στοιχεία του γραφήματος 13, η πλειονότητα των φοιτητών του δείγματος δέχτηκε βοήθεια για τη συμπλήρωση του μηχανογραφικού (ποσοστό 80%), καθώς η λανθασμένη συμπλήρωση συνεπάγεται και τη λανθασμένη επιλογή του Πανεπιστημιακού τμήματος φοίτησης. Μόλις το 20% του δείγματος δεν συμβουλευτήκε κάποιον κατά τη διαδικασία συμπλήρωσης του εντύπου.

Γράφημα 13. Ποσοστιαία (%) κατανομή των φοιτητών του δείγματος σύμφωνα με τη βοήθεια που δέχτηκαν στη συμπλήρωση του μηχανογραφικού δελτίου

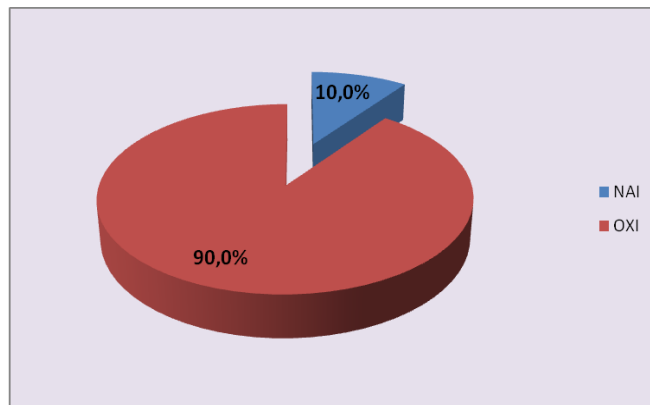
Από το σύνολο των φοιτητών (80%), που ζήτησαν βοήθεια κατά τη συμπλήρωση του μηχανογραφικού δελτίου, το 40% των φοιτητών ζήτησε βοήθεια από τους καθηγητές του σχολείου και του φροντιστηρίου, το 13,3% από μεγαλύτερα αδέρφια, το 13,3% από τους γονείς, το 10% από τους φίλους τους και το 3,3% συνδυαστικά από γονείς και καθηγητές (γράφημα 14).

Γράφημα 14. Ποσοστιαία (%) κατανομή των φοιτητών του δείγματος σύμφωνα με τη βοήθεια που δέχτηκαν για τη συμπλήρωση του μηχανογραφικού δελτίου.

4.2.2. Λάθος κατά τη συμπλήρωση του μηχανογραφικού

Η πλειονότητα των λιμναζόντων φοιτητών του δείγματος απέφυγε τη λανθασμένη συμπλήρωση του μηχανογραφικού δελτίου (γράφημα 15), σε ποσοστό 90%. Η συμβολή των φοιτητών του σχολείου ή του φροντιστηρίου αποδεικνύεται καθοριστική για την αποφυγή λανθασμένων επιλογών.

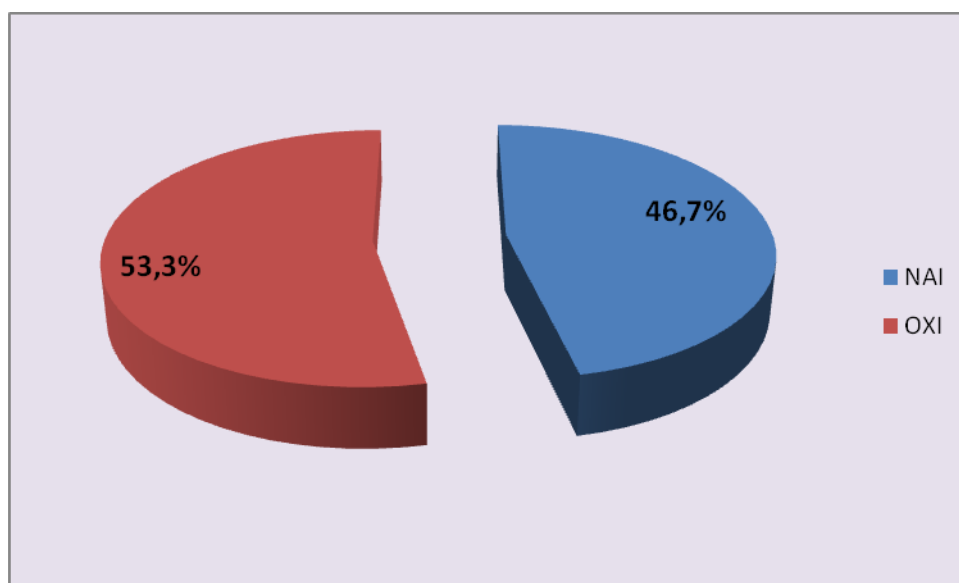
Γράφημα 15. Ποσοστιαία (%) κατανομή των φοιτητών του δείγματος που έκαναν λάθος ή όχι κατά τη συμπλήρωση του μηχανογραφικού δελτίου.

4.3.Επιλογή σπουδών

Στο κεφάλαιο αυτό εξετάζεται ο τρόπος με τον οποίο οι φοιτητές επέλεξαν το τμήμα στο οποίο φοιτούν. Αναλύονται οι λόγοι επιλογής του τμήματος και η συζήτηση της επιλογής, η σειρά του τμήματος φοίτησης στο μηχανογραφικό δελτίο, η δήλωση άλλων σχολών και η γνώση του περιεχομένου των σπουδών.

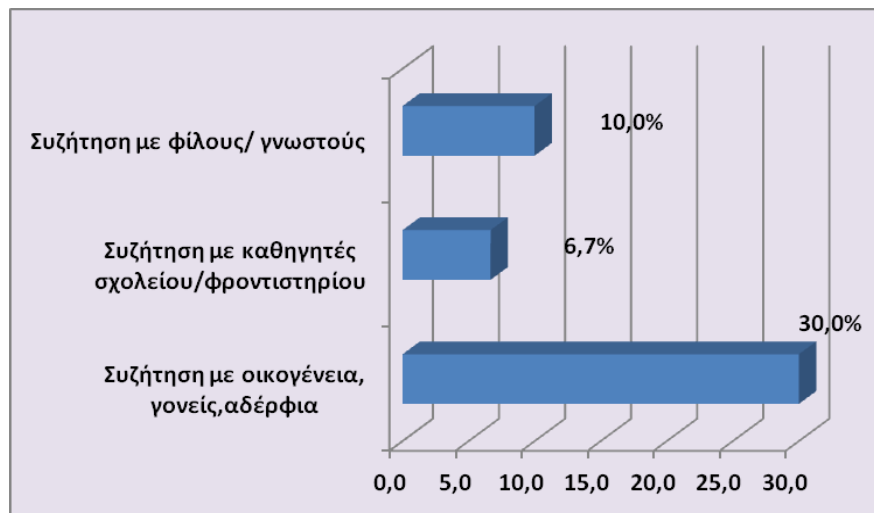
4.3.1 Συζήτηση επιλογής σχολής/τμήματος

Όπως παρατηρούμε στο γράφημα 16 οι μισοί περίπου φοιτητές του δείγματος (το 53,3% των φοιτητών) δεν συζήτησαν με κανέναν για την επιλογή της σχολής/του τμήματος φοίτησης, αλλά επέλεξαν το αντικείμενο σπουδών τους με βάση το προσωπικό τους ενδιαφέρον.

Γράφημα 16. Ποσοστιαία (%) κατανομή των φοιτητών του δείγματος που συζήτησαν ή όχι την επιλογής σχολής/τμήματος.

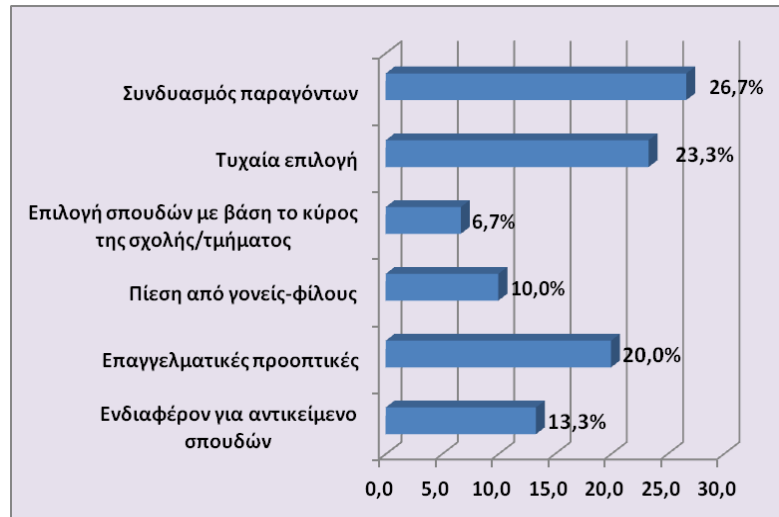
Συγκεκριμένα από το σύνολο των 46,7 % των φοιτητών που συζήτησαν την επιλογή του τμήματος ή της σχολής που επέλεξαν, το 30% των φοιτητών συζήτησε για την επιλογή της σχολής του με την οικογένεια του και τα αδέρφια του, το 10% με τους φίλους του και το 6,7% με τους καθηγητές του σχολείου και του φροντιστηρίου (γράφημα 17).

Γράφημα 17. Ποσοστιαία (%) κατανομή των φοιτητών του δείγματος κατά εμπλεκόμενα πρόσωπα στην επιλογή σπουδών.

4.3.2. Λόγοι επιλογής του τμήματος

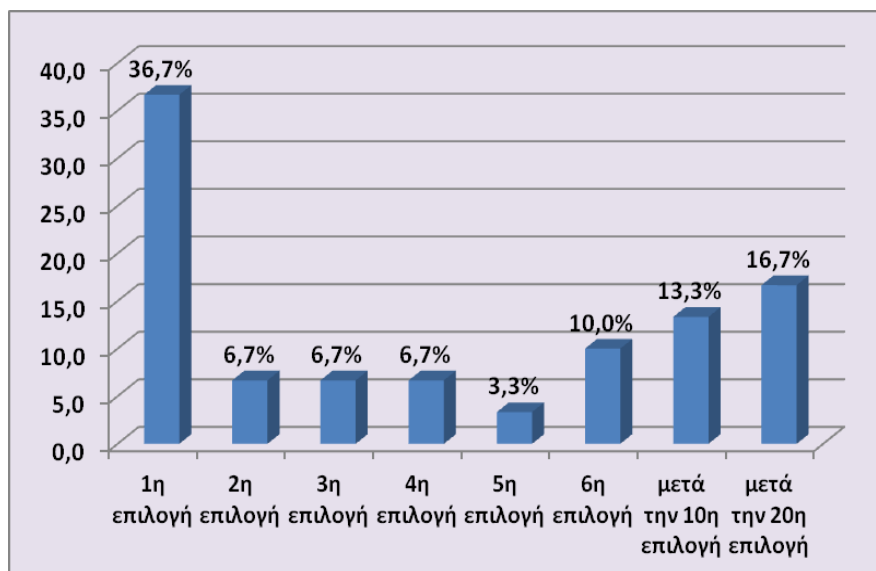
Στο γράφημα 18 απεικονίζονται οι λόγοι για τους οποίους οι λιμνάζοντες φοιτητές του δείγματος επέλεξαν τη συγκεκριμένη σχολή/τμήμα φοίτησης. Σύμφωνα με τα στοιχεία του γραφήματος για των πλειονότητα των φοιτητών (26,7%) η επιλογή προήλθε από το συνδυασμό παραγόντων. Το 23% των φοιτητών φοιτήσαν στη σχολή λόγω τυχαίας κατάταξης που προήλθε από την βαθμολογία τους στις Πανελλήνιες εξετάσεις. Στις υπόλοιπες περιπτώσεις η επιλογή των σπουδών έγινε με διαφορετικά κριτήρια: βάσει επαγγελματικών προοπτικών (20%), εξαιτίας του προσωπικού ενδιαφέροντος για το αντικείμενο σπουδών τους (13,3%), λόγω της πίεσης των γονέων ή των φίλων (10%) και το 6,7% με κριτήριο το κύρος της σχολής.

Γράφημα 18. Ποσοστιαία (%) κατανομή των φοιτητών του δείγματος κατά κριτήριο επιλογής των σπουδών.

4.3.3. Σειρά προτίμησης του τμήματος φοίτησης στο μηχανογραφικό δελτίο

Από το γράφημα 19 προκύπτει ότι για το 36,7% των φοιτητών του δείγματος το Πανεπιστημιακό τμήμα φοίτησης αποτελούσε την 1^η τους επιλογή όπως αυτή δηλώθηκε στο μηχανογραφικό δελτίο, για το 16,7% των φοιτητών την 2^η επιλογή τους, για το 13,3% την 10^η επιλογή τους, για το 10% την 6^η επιλογή τους, για το 6,7% την 4^η, για το 6,7% την 3^η, για το 6,7% την 2^η και για το 3,3% των φοιτητών την 5^η επιλογή τους.

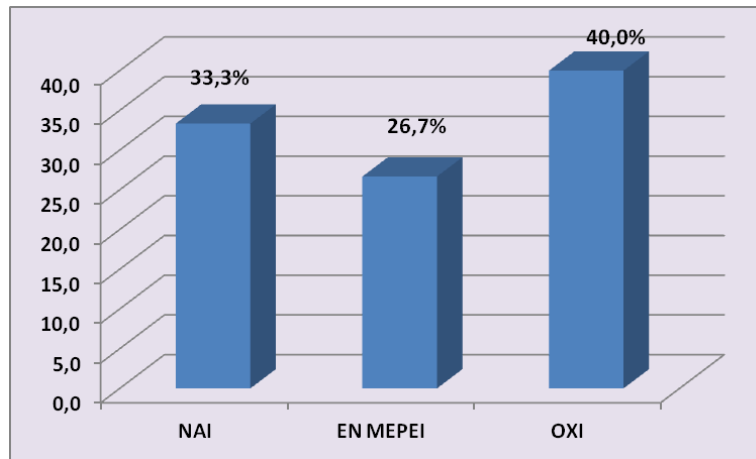
Γράφημα 19. Ποσοστιαία (%) κατανομή των φοιτητών του δείγματος κατά σειρά προτίμησης δήλωσης του τμήματος στο μηχανογραφικό δελτίο.

4.3.4. Δήλωση άλλων σχολών

Στο μηχανογραφικό δελτίο οι φοιτητές έχουν την δυνατότητα να δηλώσουν και άλλες σχολές ώστε με αυτό τον τρόπο να εξασφαλίσουν μια σίγουρη εισαγωγή τους σε κάποια από τα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα. Όλοι οι φοιτητές του δείγματος (100%) των λιμναζόντων φοιτητών δήλωσαν και άλλες σχολές εκτός από αυτές που ήταν πρωταρχικός τους στόχος.

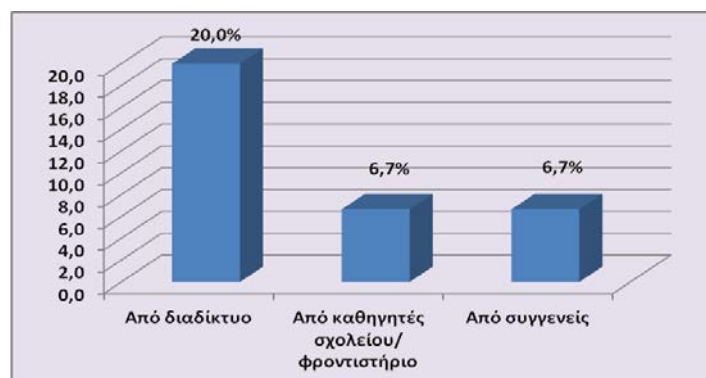
4.3.5. Γνώση του περιεχομένου των σπουδών

Το 40% των φοιτητών του δείγματος (γράφημα 20) ανέφερε πως δε γνώριζε το περιεχόμενο των σπουδών του, το 33,3% των φοιτητών είχε πλήρη γνώση και το 26,7% γνώριζε εν μέρει το περιεχόμενο των σπουδών του Πανεπιστημιακού τμήματος φοίτησης.

Γράφημα 20. Ποσοστιαία (%) κατανομή των φοιτητών του δείγματος κατά την γνώση του περιεχομένου των σπουδών των σχολών που δήλωσαν στο μηχανογραφικό δελτίο.

Πιο αναλυτικά από το σύνολο των φοιτητών που είχε αναζητήσει πληροφορίες για το αντικείμενο των σπουδών του και είχε πλήρη γνώση του αντικειμένου (33,3%) πηγή πληροφόρησης αποτέλεσε (γράφημα 21), το διαδίκτυο (σε ποσοστό 20%) και οι καθηγητές του σχολείου και του φροντιστηρίου (σε ποσοστό 6,7%), αλλά οι συγγενείς (σε ποσοστό 6,7% επίσης).

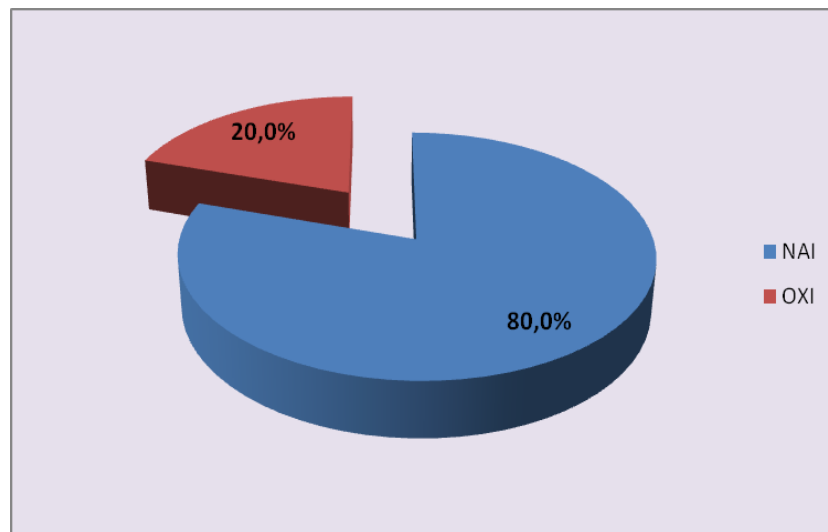
Γράφημα 21. Ποσοστιαία (%) κατανομή των φοιτητών του δείγματος σχετικά με την πηγή πληροφόρησης του περιεχομένου των σπουδών.

4.4. Εργασία φοιτητών

Η εργασία αποτελεί σημαντικό παράγοντα καθυστέρησης των σπουδών των φοιτητών. Στο παρόν κεφάλαιο εξετάζουμε την εργασία τόσο κατά τη διάρκεια της φοίτησης, όσο και κατά τη χρονική στιγμή υλοποίησης της έρευνας.

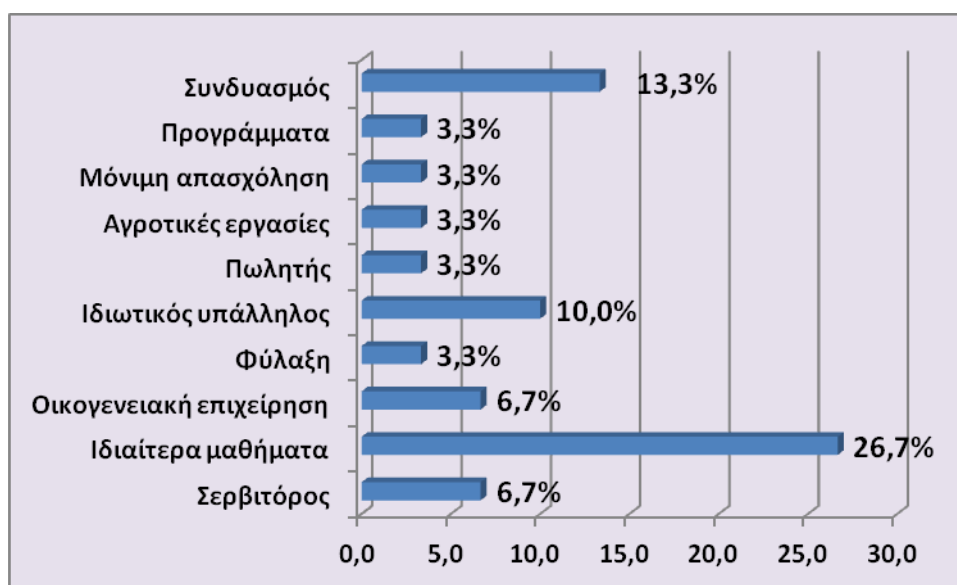
4.4.1 Εργασία κατά την διάρκεια των σπουδών

Η πλειονότητα των φοιτητών του δείγματος (το 80% των φοιτητών) άσκησε διάφορες εργασίες περιστασιακές ή μη κατά τη διάρκεια των σπουδών (γράφημα 22).

Γράφημα 22. Ποσοστιαία (%) κατανομή των φοιτητών του δείγματος που εργάστηκαν κατά τη διάρκεια των σπουδών.

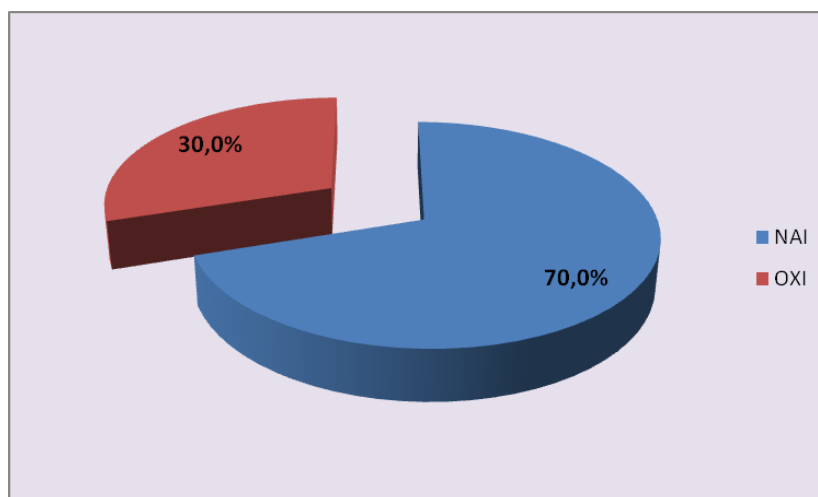
Πιο συγκεκριμένα (γράφημα 23) το 26,7% των φοιτητών επέλεξε τα ιδιαίτερα μαθήματα ως βασική επαγγελματική απασχόληση, ενώ το 13,3% ασχολήθηκε παράλληλα με πολλές περιστασιακές εργασίες. Άλλοι φοιτητές εργάστηκαν σε μικρότερο ποσοστό (10%), ως ιδιωτικοί υπάλληλοι, το 6,7% του συνόλου των φοιτητών εργάστηκε σε οικογενειακή επιχείρηση, το 6,7% εργάστηκε ως σερβιτόρος, το 3,3% των φοιτητών του δείγματος ασχολήθηκε με προγράμματα για απόκτηση επαγγελματικής εμπειρίας, το 3,3% σε μόνιμη απασχόληση, το 3,3% σε αγροτικές εργασίες, το 3,3% ως πωλητής/τρια και επίσης το 3,3% με φύλαξη παιδιών.

Γράφημα 23. Ποσοστιαία (%) κατανομή των φοιτητών του δείγματος κατά εργασία στη διάρκεια των σπουδών.

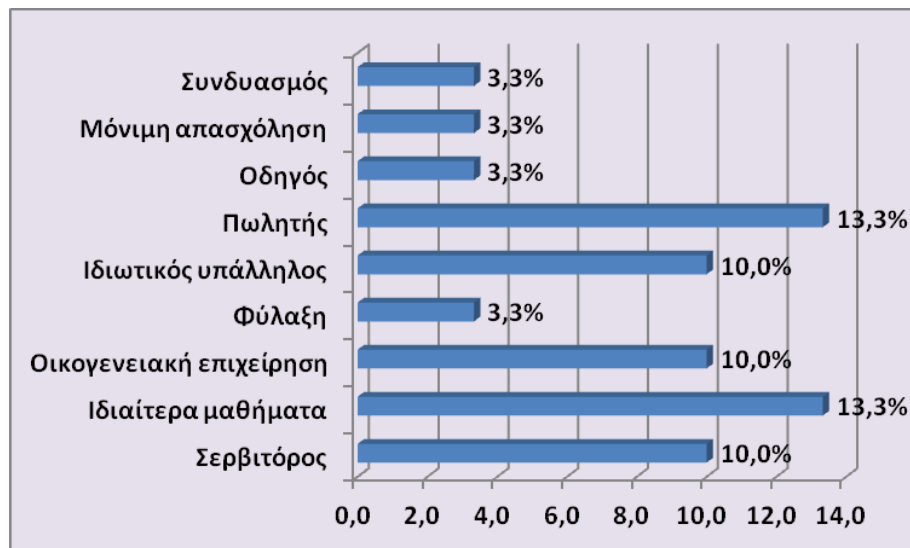
4.4.2 .Εργασία κατά την διάρκεια της έρευνας

Κατά την περίοδο που πραγματοποιήθηκε η έρευνα οι φοιτητές του δείγματος συνέχισαν να εργάζονται σε ποσοστό 70% λόγω οικονομικών δυσκολιών (γράφημα 24). Οι οικονομικές απαιτήσεις των σπουδών και η οικονομική κρίση σε συνδυασμό με τα οικονομικά προβλήματα των γονέων τους, τους οδήγησε σε μόνιμη ή περιστασιακή εργασιακή απασχόληση και κατά τη διάρκεια της έρευνας. Τη χρονική στιγμή υλοποίησης της έρευνας ο αριθμός των φοιτητών που εργάστηκε είναι μικρότερος σε σχέση με το σύνολο των φοιτητών που εργάστηκε κατά τη διάρκεια των σπουδών, αφού όπως ανέφεραν πολλοί φοιτητές η εξεύρευση εργασίας είναι εξαιρετικά δύσκολη τα τελευταία τρία χρόνια.

Γράφημα 24. Ποσοστιαία (%) κατανομή των φοιτητών του δείγματος που εργάζονταν ή δεν εργάζονταν κατά τη διάρκεια της έρευνας.

Οι φοιτητές του δείγματος που εργάστηκαν κατά τη διάρκεια της έρευνας άσκησαν επαγγέλματα παρόμοια με εκείνα που αναφέρθηκαν κατά τη διάρκεια των σπουδών (γράφημα 25). Οι περισσότεροι φοιτητές ασχολούνται με ιδιαίτερα μαθήματα (σε ποσοστό 13,3%), και εργάζονται ως πωλητές (13,3%), επίσης εργάζονται σε οικογενειακή επιχείρηση (10%), ως ιδιωτικού υπάλληλοι (10%), ως σερβιτόροι (10%) και σε μικρότερο ποσοστό ασκούν παραπάνω από μια εργασία (3,3%), έχουν μόνιμη απασχόληση (3,3%), εργάζονται ως οδηγοί (3,3%), και ασχολούνται με τη φύλαξη παιδιών (3,3%).

Γράφημα 25. Ποσοστιαία (%) κατανομή των φοιτητών του δείγματος κατά εργασία στη διάρκεια της έρευνας.

4.5. Λόγοι καθυστέρησης των σπουδών

Είναι εμφανές πως η καθυστέρηση των σπουδών αποτελεί ένα σύνθετο φαινόμενο που οφείλεται σε πολλούς παράγοντες (γράφημα 26). Σημαντικό ρόλο για την καθυστέρηση των σπουδών για το 23,3 % των φοιτητών του δείγματος φαίνεται πως διαδραμάτισε ο οικονομικός παράγοντας και κατ' επέκταση η εργασία που πραγματοποιήθηκε συνδυαστικά με τη φοίτηση. Οι υπόλοιποι λόγοι καθυστέρησης των σπουδών διαμορφώνονται ως ακολούθως: το 20% των φοιτητών καθυστέρησε τις σπουδές του λόγω αδυναμίας διαχείρισης του απαιτούμενου χρόνου για διάβασμα, το 13,3% για προσωπικούς λόγους-φοιτητική ζωή, το 13,3% εξαιτίας της επενέργειας διαφόρων παραγόντων, το 6,7% λόγω έλλειψης κινήτρων, το 3,3% λόγω ταξιδιών, το 3,3% με αφορμή εξωπανεπιστημιακές δραστηριότητες, το 3,3% λόγω οικογενειακών θεμάτων, το 3,3% από έλλειψη ενδιαφέροντος για τις σπουδές, το 3,3% από την πίεση που προήλθε από τις πανελλήνιες εξετάσεις, το 3,3% εξαιτίας της γενικότερης απαγοήτευσης για την επικρατούσα κατάσταση στην Τριτοβάθμια εκπαίδευση και το 3,3% τέλος εξαιτίας της τυχαίας επιλογής φοίτησης στη σχολή.

Γράφημα 26. Ποσοστιαία (%) κατανομή των λιμναζόντων φοιτητών του δείγματος κατά παράγοντα/λόγο καθυστέρησης των σπουδών.

4.6. Ολοκλήρωση σπουδών

Όλοι οι φοιτητές του δείγματος (100%) δήλωσαν ότι σκοπεύουν να ολοκληρώσουν τις σπουδές τους.

4.7. Προτάσεις για την αντιμετώπιση του φαινομένου της καθυστέρησης των σπουδών.

Οι φοιτητές του δείγματος εξέφρασαν πολλές απόψεις για την αντιμετώπιση του φαινομένου της λιμνάζουσας φοίτησης (γράφημα 27). Η πλειονότητα των φοιτητών (30%) δήλωσε ότι θα πρέπει να αξιοποιείται σωστά ο χρόνος, να τηρείται το πρόγραμμα και να υπάρχει στοχοθεσία κατά τη διάρκεια της φοίτησης προκειμένου κάθε φοιτητής να παρακολουθεί σωστά τα μαθήματα, να διαβάζει επαρκώς κατά την εξεταστική περίοδο και να ολοκληρώσει επιτυχώς τις σπουδές του. Το 13,3% των φοιτητών ισχυρίστηκε πως θα πρέπει να γίνει αλλαγή του συστήματος εισαγωγής στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, το 13,3% να αποφεύγεται η εργασία κατά τη διάρκεια της φοίτησης και το 13% επίσης να υπάρχουν κίνητρα για την ολοκλήρωση των σπουδών. Το 6,7% των φοιτητών εξέφρασε την άποψη πως η αντιμετώπιση της καθυστέρησης της φοίτησης άπτεται της διευθέτησης πολλών παραγόντων προκειμένου να αντιμετωπιστεί συνδυαστικά, ενώ άλλοι φοιτητές

στο ίδιο ποσοστό (6,7%) απάντησαν πως πρέπει να υπάρχει εκπροσώπηση μέσω συλλογικών οργάνων για την διεκδίκηση δικαιωμάτων ως προς την φοίτηση, ενώ άλλοι ισχυρίστηκαν πως θα πρέπει να εφαρμοσθούν πρόνοιες για στέγαση και σίτιση, προκειμένου οι φοιτητές να αποφεύγουν την εργασία κατά τη διάρκεια της φοίτησης. Το 3,3% των φοιτητών πρότεινε να υπάρχει έλεγχος από το Πανεπιστήμιο για την μη έγκαιρη αποπεράτωση των σπουδών, το 3,3% να γίνει αλλαγή του τρόπου εξετάσεων και να υπάρχει ενεργητική συμμετοχή των φοιτητών και τέλος το 3,3% του δείγματος των λιμναζόντων φοιτητών ανέφερε πως θα πρέπει να υπάρξει σωστός επαγγελματικός προσανατολισμός στο Λύκειο, προκειμένου οι μελλοντικοί φοιτητές να κατευθύνονται στο Πανεπιστημιακό τμήμα φοίτησης που επιθυμούν ανάλογα με τις κλίσεις και τα ενδιαφέροντά τους.

Γράφημα 27. Ποσοστιαία (%) κατανομή των φοιτητών του δείγματος σύμφωνα με τις προτάσεις τους για την αντιμετώπιση του φαινομένου της καθυστέρησης των σπουδών.

5. Συζήτηση αποτελεσμάτων

Όπως έχει ήδη αναφερθεί τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας λόγω του μικρού αριθμού του δείγματος των λιμναζόντων φοιτητών αλλά και εξαιτίας περαιτέρω μεθοδολογικών περιορισμών (π.χ. απουσία ομάδας ελέγχου-σύγκρισης προκειμένου να διαπιστωθεί η επίδραση των σχετικών παραγόντων σε ομάδα φοιτητών που δεν παρουσίασε καθυστέρηση της φοίτησης), λειτουργούν περιοριστικά ως προς τη γενίκευση συμπερασμάτων. Η ερμηνεία των αποτελεσμάτων πραγματοποιείται με επιφύλαξη, καθώς δε διενεργήθηκε επαγωγική στατιστική ανάλυση για την ενδελεχή διερεύνηση των στατιστικά σημαντικών συσχετίσεων.

Δεδομένων των μεθοδολογικών εργαλείων και του μεγέθους του δείγματος συνεπώς, η εξαγωγή συσχετισμών για το υπό διερεύνηση φαινόμενο και η ύπαρξη αιτιώδους σχέσης (σχέσης αιτίας-αποτελέσματος) στους παράγοντες που διαφαίνεται πως σχετίζονται με την καθυστέρηση της φοίτησης, αποτελούν ενδείξεις που χρήζουν περαιτέρω διερεύνησης και όχι αποδείξεις για τους λόγους που ευνοούν την εκδήλωση του φαινομένου. Ακολούθως η κοινωνική προέλευση και οι διαδικασίες πρόσβασης στην ανώτατη εκπαίδευση, όπως αποτυπώνονται από τη συνεξέταση επιμέρους στοιχείων που τις πλαισιώνουν, υποδηλώνουν δυναμικά τη σχέση τους με τη μη έγκαιρη αποπεράτωση των σπουδών των φοιτητών του δείγματος.

Στο κεφάλαιο αυτό επιχειρείται μια ανασύνθεση των ποιοτικών συμπερασμάτων της έρευνας σε αντιπαραβολή με τις βασικές συνιστώσες του θεωρητικού πλαισίου. Όπως διαφαίνεται η λιμνάζουσα φοίτηση αποτελεί σημαντικό πρόβλημα που συνδέεται με κοινωνικής προέλευσης χαρακτηριστικά, αλλά και με βασικά στοιχεία του θεσμικού πλαισίου πρόσβασης σε συνδυασμό με την απουσία του χρονικού ορίου ολοκλήρωσης των σπουδών. Η πολυπαραγοντική ερμηνεία του φαινομένου με τη συμβολή των θεσμικών, κοινωνικών και ατομικών παραγόντων που επενεργούν και αλληλεπιδρούν ως συνονθύλευμα διαφορετικών προσεγγίσεων, επιβεβαιώνεται και από τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας. Υπάρχουν σαφείς ενδείξεις πως το εκπαιδευτικό σύστημα μέσα από τη διάρθρωση των βασικών λειτουργιών του, αποτυπώνει και αντανακλά την κοινωνική ιεράρχηση του εκπαιδευτικού σχηματισμού και των βασικών λειτουργιών της εκπαίδευσης, εκπροσωπώντας την στερεοτυπική αντανάκλαση της κοινωνικής προέλευσης. Το φαινόμενο των λιμναζόντων φοιτητών δε μπορεί να κατανοηθεί χωρίς τη διερεύνηση των διαδικασιών πρόσβασης που αφορούν το στάδιο της μετάβασης από τη

δευτεροβάθμια στην ανώτατη εκπαίδευση, σημείο στο οποίο εγείρονται πρακτικά ζητήματα εκπαιδευτικής πολιτικής αναφορικά με τις διαφαινόμενες τάσεις και τις συνακόλουθες προϋποθέσεις που καθορίζουν τη μετέπειτα πορεία των φοιτητών για την καθυστέρηση ή την ολοκλήρωση των σπουδών τους.

Ο προσανατολισμός και η συσχέτισή του με τις λειτουργίες της κοινωνικής αναπαραγωγής, συνδληλώνεται και με τα δομικά σημεία του άξονα της Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Η επαναπλαισίωση και ο μετασχηματισμός της επιστημονικής γνώσης (μέσω των διαφοροποιημένων κλάδων σπουδών και των ποικίλων κατευθύνσεων) ευνοεί τις κατατιμήσεις των γνωστικών αντικειμένων με τις συνακόλουθες ιεραρχήσεις τίτλων και επιτρέπει την αναβολή των σπουδών για φοιτητές που αποκλείονται από τις "νόμιμες" εκπαιδευτικές πρακτικές, καθώς «ως αποτέλεσμα συμβολικής επιλογής, εγγίζει τη μέγιστη έντασή του, με τα εύσημα πολιτιστικής αστικής τάξης» (Bourdieu, 2002 σ.68). Η ευκρινής επιρροή των κοινωνικών χαρακτηριστικών και η διοχέτευση βασικών στοιχείων που πλαισιώνουν την ταξική επιλογή, λειτουργούν κανονιστικά σε όλο το φάσμα της ακαδημαϊκής πορείας των φοιτητών. Οι παράγοντες που συνθέτουν την ακαδημαϊκή εξέλιξη (ιδεολογικά-κοινωνικά χαρακτηριστικά που επηρεάζουν την προετοιμασία για την εισαγωγή και τη φοίτηση στο ακαδημαϊκό περιβάλλον) αποτελούν χαρακτηριστικά που ενδεχομένως αποτυπώνουν τις κοινωνικές σχέσεις εξουσίας, αντιστοιχίζοντας την κοινωνική σύνθεση του σπουδαστικού πληθυσμού με την κοινωνική δυναμική των εκπαιδευτικών διαβαθμίσεων (Σαπουνά,2006).

Η θεωρία του πολιτισμικού κεφαλαίου του Bourdieu (η οποία αξιοποιήθηκε από πολλές μελέτες της βιβλιογραφικής επισκόπησης που προηγήθηκε), αποτελεί ένδειξη του βασικού λόγου καθυστέρησης της φοίτησης των φοιτητών του δείγματος της παρούσας μελέτης, καθώς συνδέει την καθυστέρηση των σπουδών με την απόσταση που υπάρχει ανάμεσα στην κουλτούρα καταγωγής και την πανεπιστημιακή κουλτούρα: το κληρονομημένο πολιτισμικό κεφάλαιο συνδέεται με την εγκατάλειψη φοίτησης, καθώς οι λιμνάζοντες φοιτητές κατέχουν ένα "γνωσιακό υπόβαθρο" που δεν επικυρώνεται μέσω μιας άμεσης ή έμμεσης αντιστοιχίας με τους ταυτόσημους τίτλους πτυχίων της Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, υπό το πρίσμα της ευκαταίας αποδοχής, αξιολόγησης και αξιοποίησης ικανοτήτων τους, στο σύνολο των τυποποιημένων προγραμμάτων σπουδών (Bourdieu 2002). Η κοινωνική καταγωγή εμφανώς συμβάλλει στην εγγύηση και ακαδημαϊκή επένδυση του πολιτισμικού κεφαλαίου, οδηγώντας σε αποκλεισμό τους φοιτητές που απέχουν της "νόμιμης" κουλτούρας, εν αντιθέσει με την ανάδυση γνώσεων και ικανοτήτων

που ευνοούν τις προσωπικές προοπτικές ανάπτυξης και καλλιέργειας. Οι Bourdieu και Passeron (1993) αναφέρουν πως η ατελής επίκληση και εφαρμογή της ουσιαστικής αξιολόγησης των ικανοτήτων των φοιτητών, οδηγεί αφενός στην εύκολη αποκωδικοποίηση των απαιτήσεων της ακαδημαϊκής ζωής από τους φοιτητές των ανώτερων κοινωνικών τάξεων (και στη συνακόλουθη ακαδημαϊκή και κοινωνική ενσωμάτωσή τους) και αφετέρου στον αποκλεισμό κοινωνικής ανόδου και καταξίωσης από τους φοιτητές των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων (μέσω της άνισης κατανομής των εκπαιδευτικών ευκαιριών και της ενεργούς συμμετοχής τους στην αναπαραγωγή των κοινωνικών σχηματισμών), στοιχεία τα οποία επιβεβαιώνονται και από τα ευρήματα της μελέτης.

5.1. Η κοινωνική προέλευση

Τα αποτελέσματα της μελέτης προβάλλουν την επίδραση των κοινωνικά προσδιορισμένων παραγόντων σχετικά με την καθυστέρηση ή την εγκατάλειψη των σπουδών. Σύμφωνα με τις προηγηθείσες έρευνες στις οποίες αναφερθήκαμε, η κοινωνική προέλευση (που εκδηλώνεται ποικιλοτρόπως μέσω των διαδικασιών επιλογής του αντικειμένου σπουδών ή της πληροφόρησης για τα Πανεπιστημιακά τμήματα κ.λ.π) συνδέεται τόσο με την εγκατάλειψη του σχολείου (Λαρίου-Δρεττάκη, 1993) όσο και με την κοινωνική εξέλιξη των μαθητών, καθώς η οικονομική κατάσταση και η κοινωνική θέση των γονέων, αποτελούν βασικές παραμέτρους για τη μετέπειτα εξέλιξη των παιδιών και βασικό παράγοντα της σχολικής αποτυχίας: γονείς που προέρχονται από κατώτερες επαγγελματικές τάξεις, αδυνατούν να ενισχύσουν τα παιδιά τους κατά τη διαδικασία της μάθησης (Τζάνη, 1983), γεγονός που θα αποτελέσει μελλοντικά το έλλειμμα διαχείρισης της ακαδημαϊκής ενσωμάτωσης. Οι χαμηλές επαγγελματικές κατηγορίες των γονέων ευνοούν το χαμηλό ποσοστό επιτυχίας στις ανώτατες σχολές και τα προβλήματα φοίτησης, ως υπάρχουσα αναφορά και συνάφεια με την αναντιστοιχία των πολιτισμικών τους καταβολών με τα προαπαιτούμενα της εισαγωγής στην Τριτοβάθμια εκπαίδευση (Ψαχαρόπουλος & Καζαμίας 1985).

Η καθυστέρηση των σπουδών των φοιτητών του δείγματός μας με βάση τα προαναφερθέντα μπορεί δυνητικά να ερμηνευθεί με την συνεξέταση του επιπέδου σπουδών των γονέων και των παππούδων τους. Το 16,6% του δείγματός μας έχει πατέρα που εντάσσεται στην επαγγελματική κατηγορία στην οποία ανήκουν υψηλού επιπέδου

στελέχη του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα και το 13,3% των φοιτητών έχει εργαζόμενη μητέρα που εντάσσεται στην κατηγορία αυτή. Η πλειονότητα των φοιτητών του δείγματός μας έχει γονείς τα επαγγέλματα των οποίων εντάσσονται στις μεσαίες και χαμηλές κοινωνικο-επαγγελματικές κατηγορίες, σε ποσοστό 60% και 23,3% αντιστοίχως αναφορικά με τον πατέρα και σε ποσοστό 36,6% και 50% για τη μητέρα. Η κοινωνική προέλευση των φοιτητών υποδηλώνεται και στη σύνθεση με κριτήριο το επίπεδο εκπαίδευσης των γονέων τους. Το 20% και 26,7% των φοιτητών έχει αντιστοίχως πατέρα και μητέρα απόφοιτο Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Σε σχέση με τα επαγγέλματα των παππούδων των φοιτητών του δείγματος, η πλειονότητα των επαγγελμάτων συνολικά εντάσσεται στις μεσαίες και κατώτερες κατηγορίες (αγρότες και ιδιοκτήτες μικρής επιχείρησης) μόλις το 6,6% των παππούδων των φοιτητών του δείγματος και από την πλευρά του πατέρα και από την πλευρά της μητέρας τους εντάσσεται στα ανώτερα επιστημονικά επαγγέλματα. Εξίσου χαμηλό είναι το μορφωτικό επίπεδο των παππούδων: 70% και 80% οι παππούδες των φοιτητών από την πλευρά του πατέρα και της μητέρας τους αντιστοίχως είναι απόφοιτοι του Δημοτικού. Χαρακτηριστικό είναι πως οι γονείς των φοιτητών ανήκουν σε υψηλότερες κοινωνικο-επαγγελματικές κατηγορίες από τους παππούδες τους, γεγονός που ενισχύει την άποψη πως οι μετασχηματισμοί που επήλθαν στην ελληνική κοινωνία κατά τη μεταπολεμική περίοδο και οι γενικότερες κοινωνικο-επαγγελματικές αλλαγές, επέτρεψαν την άνοδο του μορφωτικού και οικονομικού κεφαλαίου των παιδιών σε σχέση με αυτό των γονέων τους (Θάνος, 2013).

Τα ευρήματα της έρευνας θα μπορούσαν να υποδείξουν την ύπαρξη της σχέσης της λιμνάζουσας φοίτησης με την ιδεολογική λειτουργία του εκπαιδευτικού θεσμού μέσω της θεωρητικών προσεγγίσεων των σχετικών μελετών: οι κοινωνικές σχέσεις εξουσίας (όπως αποτυπώνονται από την υπεροχή ή μη που απορρέει από το επάγγελμα ή το επίπεδο εκπαίδευσης γονέων και παππούδων) ενδέχεται να επηρεάσουν την πορεία σπουδών, ενώ οι σταθερές της άνισης δομής των κοινωνικών σχηματισμών διαφαίνονται ως σημαντικές παράμετροι για την εκπαιδευτική πορεία των φοιτητών και την ολοκλήρωση ή μη των σπουδών τους.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας υπάρχουν σαφείς ενδείξεις πως οι εκπαιδευτικές πρακτικές της Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης διαμορφώνουν το πλέγμα της κοινωνικής αναπαραγωγής και της προεξάρχουσας ιδεολογίας αποτελώντας το μοχλό διαίωνισης κοινωνικών προνομίων καθώς – μέσω της πιστοποίησης γνώσεων και δεξιοτήτων – επιτελείται εμφανής εμπλοκή της εκπαίδευσης στην ανακατανομή των

κοινωνικών θέσεων και ρόλων, έτσι ώστε οι κοινωνικές τάξεις να αναπαράγονται και να νομιμοποιούνται. Υπό την έννοια αυτή η αναπαραγωγή ερμηνεύεται από το εννοιολογικό πλαίσιο της σχετικής ανεξαρτησίας των συμβολικών σχέσεων και της σχετικής εξάρτησής τους από τις σχέσεις εξουσίας (Bourdieu & Passeron, 1977). Οι σχέσεις αυτές εξουσίας εκκινούν κατά την παιδαγωγική πράξη από τη διατήρηση των συμφερόντων και αξιών των ηγεμονικών τάξεων και καθορίζουν τις δράσεις της συμβολικής εξουσίας. Η κυρίαρχη ιδεολογία κατά τη διαδικασία αυτή καθολικεύεται μέσω του εκπαιδευτικού συστήματος, καταδεικνύοντας πως οι συνθήκες πρόσβασης στο Πανεπιστήμιο στοιχειοθετούνται από τους μηχανισμούς αναπαραγωγής των κοινωνικών ανισοτήτων (Bourdieu & Passeron 1993). Η κοινωνική ιεράρχηση των τίτλων σπουδών, η οποία ενεργοποιεί τις προοπτικές για κοινωνική και επαγγελματική ανέλιξη προσδίδοντας στο πτυχίο το ανάλογο κοινωνικό κύρος που συνάδει με την κοινωνική προέλευση των φοιτητών και τη διαβάθμισή τους σύμφωνα με την κοινωνική διαστρωμάτωση, αποτελεί στην ουσία μηχανισμό σύνθεσης, προαγωγής και σταθεροποίησης των κοινωνικών ανισοτήτων και μέσο διατήρησης των ταξικών σχέσεων και κοινωνικών δομών (Σαπουνά, 2006).

5.2. Παράγοντες που συνδέονται με τις διαδικασίες πρόσβασης στην ανώτατη εκπαίδευση.

Η αποτίμηση των θεωρητικών και εμπειρικών ερευνών και τα πορίσματα της συγκεκριμένης έρευνας αποδεικνύουν πως ένας πολύ σημαντικός παράγοντας που επηρεάζει την ακαδημαϊκή πορεία των φοιτητών και σχετίζεται με την καθυστέρηση των σπουδών τους, είναι οι διαδικασίες πρόσβασης που αφορούν την οργάνωση και σύνθεση όλων των δομικών στοιχείων της προετοιμασίας τους για την Τριτοβάθμια εκπαίδευση. Η μετάβαση από τη Β/θμια στην Γ/θμια εκπαίδευση, αποτελεί το προοίμιο της ακαδημαϊκής ενσωμάτωσης και την ορίζουσα που προσδιορίζει την έγκαιρη ολοκλήρωση ή την καθυστέρηση των σπουδών, καθώς διαμορφώνει το πλαίσιο προετοιμασίας πριν την εισαγωγή στο Πανεπιστήμιο που περιλαμβάνει την αποτίμηση γνώσεων, τις επιλογές των σπουδών και την ευρύτερη οπτική των εν δυνάμει φοιτητών για την ακαδημαϊκή τους πορεία. Οι διαδικασίες πρόσβασης περιλαμβάνουν την προετοιμασία, τις επιδόσεις στα εξεταζόμενα μαθήματα, το μηχανογραφικό σύστημα επιλογής, την επιλογή σπουδών, αλλά και το πλαίσιο που καθορίζει τους λόγους επιλογής των σπουδών.

Η επιτυχής πρόσβαση στην ανώτατη εκπαίδευση ενδέχεται να αποτελέσει το δείκτη ποσοτικής και ποιοτικής επέκτασης των εκπαιδευτικών ευκαιριών καθώς εξασφαλίζει σε μεγάλο βαθμό τις κατάλληλες συνθήκες για ένα ευοίωνο ακαδημαϊκό μέλλον. Η επιτυχία της πρόσβασης βέβαια αποδίδεται σε πλήθος παραγόντων μηδέ εξαιρουμένου του οικονομικού και κοινωνικού κεφαλαίου, ως αναπαραγωγή και επενέργεια γνώσεων και εμπειριών, που ο υποψήφιος φοιτητής διαθέτει και καλείται να αξιοποιήσει κατά τη φάση προετοιμασίας των εισαγωγικών εξετάσεων (Hossler & Vesper, 1993). Η εμπλοκή των μέσων αυτών – που θα χρησιμοποιηθούν για την επίτευξη συγκεκριμένων στόχων σχετικά με την πρόσβαση – είναι κοινωνικά προσανατολισμένη και αναγώγιμη σε ιδεολογικά-κοινωνικά χαρακτηριστικά που επηρεάζουν την προετοιμασία για την εισαγωγή και τη φοίτηση στο νέο ακαδημαϊκό περιβάλλον.

Οι “ελίτ” των ανώτερων στρωμάτων με υψηλά μορφωτικά εφόδια, εξασφαλίζουν στα παιδιά τους αφενός καλύτερη προετοιμασία για τις εξετάσεις εισαγωγής και αφετέρου θέσεις σε δημοφιλείς ειδικότητες των Πανεπιστημιακών ιδρυμάτων κινούμενοι στο πλαίσιο του συστήματος εισαγωγής, που τους προσφέρει αντιστοίχως διεξόδους υψηλής εκπαιδευτικής και μετέπειτα επαγγελματικής ανέλιξης. Η “πόλωση” των τελευταίων ετών κατ’ επίφαση της επιρροής του “πολιτισμικού κεφαλαίου”, αποτελεί φραγμό σε αντισταθμιστικές στρατηγικές που προάγουν ομογενοποιημένες αφετηρίες πρόσβασης και νομιμοποιούν την ουδέτερη διαδικασία επιλογής. Η παραδοχή της αξιοκρατικής πρόσβασης στη Τριτοβάθμια εκπαίδευση λοιπόν αποτελεί ενδεχομένως μια λανθασμένη ερμηνευτική προσέγγιση, καθώς παραβλέποντας τις ανισότητες των κοινωνικών τάξεων, υποστηρίζεται η επιφανιόμενη κατίσχυση και ομογενοποίηση των προσόντων των υποψηφίων, απουσία όλων των παραγόντων εκείνων που προκαθορίζουν το σύνολο των επιδόσεων και επιλογών τους (Sianou-Kyrgiou, 2010).

5.2.1. Η πίεση της προετοιμασίας

Αρκετοί φοιτητές του δείγματος ανέφεραν πως η προετοιμασία τους για τις εξετάσεις εισαγωγής στην Ανώτατη Εκπαίδευση αποτέλεσε μια επίπονη διαδικασία, την πίεση της οποίας βίωσαν τόσο στο Λύκειο, όσο και κατά την εισαγωγή τους στο Πανεπιστήμιο. Ο εντατικός ρυθμός διαβάσματος και οι απαιτήσεις για αποστήθιση – απουσία της κριτικής στάσης απέναντι στη γνώση – μεγιστοποίησαν την ανάγκη για ξεκούραση και χαλάρωση, ιδιαίτερος κατά τα πρώτα έτη των σπουδών. Η πίεση αυτή του Λυκείου υπάρχει ένδειξη

πως συνδέεται με την καθυστέρηση των σπουδών, ως αποτέλεσμα του τρόπου των εξετάσεων εισαγωγής που αφ' ενός δε συμβάλλει στη στοχευμένη και ουσιαστική προετοιμασία και αφ' αφετέρου προϋποθέτει την παράλληλη ενισχυτική στήριξη των φροντιστηριακών μαθημάτων που υπόκεινται στις οικονομικές δυνατότητες των γονέων. Οι διαδικασίες πρόσβασης στην ανώτατη εκπαίδευση αποτελούν ενδεχομένως έναν βασικό παράγοντα που σχετίζεται με τη λιμνάζουσα φοίτηση (Pascarella & Terenzini, 2005 · Sanders & Higham, 2012).

5.2.2. Η επιλογή των σπουδών

Από τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας δεν υπάρχει σαφής ένδειξη πως η επιλογή των σπουδών συνδέεται με την καθυστέρησή τους. Παραπάνω από τα 2/3 των φοιτητών του δείγματος που έχουν καθυστερήσει τις σπουδές τους, φοιτούν στο αντικείμενο των σπουδών που ήταν στις 10 πρώτες τους επιλογές (στις οποίες επιλογές εμπεριέχονται και τα ίδια Πανεπιστημιακά τμήματα που εδρεύουν σε διαφορετικές πόλεις), ενώ το 1/3 των φοιτητών περίπου σπουδάζει στην 1^η του επιλογή. Οι φοιτητές υποστηρίζουν πως φοιτούν σε τμήματα που δήλωσαν στο μηχανογραφικό δελτίο, αφού σύμφωνα με τις βάσεις εισαγωγής των προηγούμενων ετών και τη βαθμολογία που είχαν συγκεντρώσει επέλεξαν Πανεπιστημιακά τμήματα που θα μπορούσαν βάσει των μορίων τους να επιτύχουν.

Η πληροφόρηση για το περιεχόμενο των σχολών και των τμημάτων που επέλεξαν έγινε κατά κύριο λόγο από το διαδίκτυο (από τις ιστοσελίδες των τμημάτων και τον οδηγό σπουδών όπου αναγράφονταν πληροφορίες για τα μαθήματα, τις κατευθύνσεις και γενικά θέματα φοίτησης) και σε πολύ μικρότερο ποσοστό από τους καθηγητές του σχολείου ή του φροντιστηρίου και από συγγενείς. Το 40% των φοιτητών ανέφερε πως δήλωσε το τμήμα φοίτησης, έχοντας παντελή άγνοια του περιεχομένου των σπουδών. Το ότι η πληροφόρηση των φοιτητών για το αντικείμενο των σπουδών τους δεν επιτυγχάνεται εντός του οικογενειακού περιβάλλοντος, θα μπορούσε να υποδηλώσει επίσης πως τα θέματα της φοίτησης δεν είναι δεκτικά επιρροών από τους γονείς, καθώς οι ίδιοι υπολείπονται του συνόλου των πολιτιστικών αγαθών – που απαιτούνται σε διάφορα πεδία κοινωνικών δραστηριοτήτων ως δείκτες και κριτήρια κοινωνικής ένταξης (Bourdieu, 1973) – για να διαμορφώσουν και να εγχαράξουν τις κατευθυντήριες γραμμές της φοίτησης των παιδιών τους. Το “περιορισμένο” πολιτισμικό κεφάλαιο του οικογενειακού περιβάλλοντος κατά συνέπεια δε φαίνεται πως θα μπορούσε να συνδεθεί με την πληροφόρηση για το

περιεχόμενο των σπουδών, καθώς δεν ενισχύει και δε λειτουργεί υποβοηθητικά στην ενεργοποίηση των διαδικασιών διαμόρφωσης της επιλογής τους.

5.2.3. Λόγοι επιλογής των σπουδών

Οι λόγοι για τους οποίους οι φοιτητές επέλεξαν τις σπουδές σε συγκεκριμένο Πανεπιστημιακό τμήμα φοίτησης είναι αρκετοί. Η επιλογή με βάση το κύρος της σχολής σημείωσε χαμηλό ποσοστό (6,7%), αναδεικνύοντας την ενδεχόμενη ύπαρξη σχέσης ανάμεσα στην εξεύρεση εργασίας και τις επαγγελματικές προοπτικές για φοιτητές που προέρχονται από μεσαίες και κατώτερες κοινωνικές κατηγορίες, με την επιλογή συγκεκριμένων Πανεπιστημιακών τμημάτων (Σιάννου-Κύργιου, 2006). Ωστόσο από τα αποτελέσματα της έρευνας υπάρχουν ενδείξεις πως σε υψηλό ποσοστό (23,3%) η τυχαία κατάταξη (αποτέλεσμα της βαθμολογίας των εξεταζόμενων μαθημάτων στις Πανελλήνιες εξετάσεις και του ισχύοντος συστήματος εισαγωγής στην Τριτοβάθμια εκπαίδευση), οδήγησε τους φοιτητές σε επιλογές σχολών διαφορετικών από τους αρχικούς προσανατολισμούς και επιδιώξεις τους. Το μεγαλύτερο ποσοστό των φοιτητών επέλεξε το τμήμα φοίτησης για παραπάνω από έναν λόγους (οι περισσότεροι φοιτητές ανέφεραν πως προσπάθησαν το Πανεπιστημιακό τμήμα στο οποίο θα φοιτήσουν να βρίσκεται κοντά στον τόπο κατοικίας τους για να μην επιβαρύνουν οικονομικά τους γονείς τους, αλλά και για να συνδυάσουν το ενδιαφέρον για τις σπουδές με τις μελλοντικές επαγγελματικές προοπτικές του αντικειμένου σπουδών και την οικονομική αποκατάστασή τους). Χαρακτηριστικό είναι πως η πλειονότητα των φοιτητών επέλεξε τη σχολή φοίτησης λαμβάνοντας υπόψη τη γνώμη των γονέων ή των αδελφών τους και όχι την κρίση των καθηγητών του σχολείου και του φροντιστηρίου, γεγονός που επίσης θα μπορούσε να υποδείξει την ύπαρξη σχέσης ανάμεσα στη μη έγκαιρη αποπεράτωση των σπουδών τόσο με την έλλειψη πληροφόρησης και την ανεπιτυχή σύνδεση Α/θμιας και Β/θμιας εκπαίδευσης, όσο και με τη διαδικασία επιλογής ως φυσική συνέχεια των οικογενειακών ερεθισμάτων, προδιαθέσεων και έξεων των φοιτητών. Η κοινωνική τάξη των γονέων συνεπώς αποτελεί ενδεχόμενο ανασταλτικό παράγοντα της ολοκλήρωσης των σπουδών (Σιάννου-Κύργιου, 2006).

5.2.4. Συμπλήρωση μηχανογραφικού δελτίου

Το 80% των φοιτητών ανέφερε πως δεν έκανε κάποιο λάθος στη συμπλήρωση του μηχανογραφικού δελτίου. Στην προσεκτική συμπλήρωση του εντύπου συνέβαλαν κυρίως οι καθηγητές του σχολείου και του φροντιστηρίου. Οι φοιτητές σε πολύ μικρότερο ποσοστό εμπιστεύτηκαν τους γονείς και τα μεγαλύτερα αδέρφια τους, καθώς η ιεράρχηση των σχολών αποτελεί μια σημαντική φάση της διαδικασίας κατά την πρόσβαση στην ανώτατη εκπαίδευση, όπου οι γνώσεις και η σωστή εκτίμηση των καθηγητών, μπορούν να αποτρέψουν τις λανθασμένες εκτιμήσεις σχολών.

5.3. Λόγοι καθυστέρησης των σπουδών

5.3.1. Εργασία - οικονομικοί παράγοντες

Οι λόγοι καθυστέρησης των σπουδών για το μεγαλύτερο ποσοστό των φοιτητών (σε ποσοστό 23,3%), σχετίζονται με οικονομικούς λόγους και την εργασία που πραγματοποιείται συνδυαστικά με τη φοίτηση (Adelman, 2006). Η δυσκολία αντιμετώπισης της λιμνάζουσας φοίτησης πέρα από την αδυναμία υπέρβασης θεσμικών αιτίων – αναφορικά με τον τρόπο εισαγωγής των φοιτητών και τη δυσχερή ενσωμάτωσή τους στους κανόνες της ακαδημαϊκής ζωής – οφείλεται και σε ανυπέρβλητα οικονομικά εμπόδια που εκδηλώνονται στους φοιτητές των χαμηλότερων κοινωνικών στρωμάτων (Μπεθάνης, 2013). Η μόνιμη ή η περιστασιακή απασχόληση αποτελεί εμπόδιο για την παρακολούθηση των μαθημάτων, για την επαρκή προετοιμασία κατά τη διάρκεια της εξεταστικής και την επιτυχή έκβαση των εξετάσεων. Οι οικονομικοί παράγοντες που αποτελούν από τους σημαντικότερους παράγοντες καθυστέρησης των σπουδών (Yorke, 1999) αναγκάζουν τους φοιτητές που σπουδάζουν μακριά από τον τόπο κατοικίας τους και που οι γονείς τους δυσκολεύονται να ανταπεξέλθουν οικονομικά, να εργαστούν προκειμένου να φανούν συνεπείς στις υποχρεώσεις που απαιτεί η διαμονή σε μια ξένη πόλη. Και ένας μικρός αριθμός φοιτητών όμως που διαμένει στο μόνιμο τόπο κατοικίας του κατά τη διάρκεια της φοίτησης, δήλωσε πως αναγκάστηκε να εργαστεί μόνιμα ή περιστασιακά είτε κατά τη διάρκεια των σπουδών, είτε κατά τη χρονική στιγμή υλοποίησης της έρευνας. Το μεγαλύτερο μέρος των φοιτητών ανέφερε τα ιδιαίτερα

μαθήματα ως επαγγελματική δραστηριότητα και μέσο εξεύρεσης χρημάτων κατά τη διάρκεια της φοίτησης.

Αξίζει να σημειωθεί επίσης πως οι φοιτητές που θεωρούν πως η εργασία αυτή θα παραμείνει η βασική τους επαγγελματική ενασχόληση και μετά τη λήψη του πτυχίου τους, δυσκολεύονται πολύ στο να επικεντρωθούν στις σπουδές τους καθώς η απουσία ισχυρών κινήτρων και η έλλειψη επαγγελματικών προοπτικών με τα τη λήψη του πτυχίου, λειτουργεί αποτρεπτικά στο να επιδιώξουν οι φοιτητές αφενός να ολοκληρώσουν τη φοίτησή τους και αφετέρου να αναζητήσουν εργασία σχετική με το αντικείμενο των σπουδών τους.

5.3.2. Αδυναμία ανταπόκρισης στο πρόγραμμα σπουδών

Ένα μεγάλο ποσοστό των φοιτητών (20%), αναφέρει επίσης ως βασική αιτία της λιμνάζουσας φοίτησης την αδυναμία ανταπόκρισης στο πρόγραμμά των σπουδών και την ύπαρξη ανυπέρβλητων δυσκολιών ως προς το διάβασμα ή την αδυναμία διαχείρισης χρόνου λόγω της μη εξοικείωσής τους με τα βασικά στοιχεία της ακαδημαϊκής ζωής. Η απόσταση μεταξύ της κουλτούρας του Πανεπιστήμιου και της κουλτούρας που προέρχεται από το οικογενειακό περιβάλλον των φοιτητών, ως απότοκος των έξεων και των εκφάνσεων του πολιτισμικού κεφαλαίου τους (Θάνος, 2010 · Σιάνου-Κύργιου, 2006), επιβεβαιώνεται και από τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας αναφορικά με την αδυναμία διαχείρισης βασικών ακαδημαϊκών θεμάτων. Οι φοιτητές του δείγματος που ερμηνεύουν την αδυναμία τήρησης του χρονοδιαγράμματος για διάβασμα και την αδυναμία διεκπεραίωσης βασικών ακαδημαϊκών υποθέσεων, προέρχονται από γονείς που είναι απόφοιτοι Γυμνασίου ή Λυκείου. Οι φοιτητές με γονείς που δεν έχουν εμπειρία από την ανώτατη εκπαίδευση, στερούνται της εξοικείωσής τους με πρότυπα συμπεριφοράς που προσιδιάζουν στα ακαδημαϊκά πρότυπα (Astin,1993).

5.3.3. Προσωπικοί λόγοι, φοιτητική ζωή

Σε μικρότερο ποσοστό (13.3%) οι φοιτητές του δείγματος επικαλέστηκαν τη φοιτητική ζωή και τη διασκέδαση ως αποτρεπτικό παράγοντα της ολοκλήρωσης των σπουδών τους. Ο αποπροσανατολισμός από τις σπουδές, η ελλιπής προσπάθεια για διάβασμα και η

άρνηση ανταπόκρισης στις ακαδημαϊκές υποχρεώσεις κυρίως κατά τα πρώτα έτη των σπουδών, δε μπορεί να ερμηνευτεί απουσία των κοινωνικών χαρακτηριστικών των φοιτητών. Η αδυναμία ενσωμάτωσης στην ακαδημαϊκή ζωή και σ' αυτό στο σημείο αποτελεί συνέπεια της ανεπαρκούς εμπειρίας της οικογένειας από τις ακαδημαϊκές πρακτικές που εκδηλώνεται με αμηχανία και έλλειψη ενδιαφέροντος για το αντικείμενο των σπουδών. Η ενασχόληση με δραστηριότητες εκτός της φοίτησης υποδηλώνει τον πρόσκαιρο τρόπο διαφυγής από την πραγματικότητα των σπουδών, αλλά και την αδυναμία διαχείρισής τους.

5.3.4. Η δυσκολία κατά την πρόσβαση στην αγορά εργασίας

Η παράταση και η εγκατάλειψη της φοίτησης επηρεάζεται και από το έλλειμμα της επαγγελματικής αποκατάστασης και την ατελή σύνδεση του πτυχίου με την οικονομική σταθερότητα των φοιτητών. Η δυσκολία εξεύρεσης εργασίας και σύνδεσης του πτυχίου με το επάγγελμα, υπό την έννοια μιας ουσιαστικής και εποικοδομητικής αποδοχής και συμβολής των αποκτηθεισών γνώσεων στη διαμόρφωση συγκεκριμένων και επιτεύξιμων επαγγελματικών κινήσεων, αποτελούν βασικές αιτίες της λιμνάζουσας φοίτησης. Η αποσύνδεση των πτυχίων της ανώτατης εκπαίδευσης από την αγορά εργασίας, συνδέεται σαφώς με την καθυστέρηση των σπουδών (Κυπριανός & Κονιόρδος, 2003). Οι δυσκολίες εξεύρεσης εργασίας και η οικονομική κρίση, επιβαρύνουν ψυχολογικά τους φοιτητές της έρευνας, καθώς δε διασφαλίζεται το ασφαλές πλαίσιο για μελλοντικές επαγγελματικές δράσεις και επιλογές που αξιοποιούν τις αποκτηθείσες γνώσεις τους. Η αποσύνδεση αυτή λειτουργεί ως αντικίνητρο για τη ολοκλήρωση των σπουδών και εκδηλώνεται από την έλλειψη ενδιαφέροντος από την αδιαφορία για τα μαθήματα, από το αίσθημα της αποτυχίας, αλλά ταυτόχρονα και από την εναγόνια προσπάθεια των φοιτητών να αποκτήσουν μια μόνιμη ή περιστασιακή απασχόληση πριν τη λήψη του πτυχίου τους.

5.3.5. Λοιποί παράγοντες καθυστέρησης σπουδών

Σε μικρότερη συχνότητα η πίεση από τις Πανελλήνιες εξετάσεις, οι οικογενειακοί λόγοι, η δυσαρέσκεια για υπάρχοντα προβλήματα που σχετίζονται με τη φοίτηση και η απογοήτευση για τη γενικότερη κατάσταση του Πανεπιστημίου, αποτελούν παράγοντες που επιδρούν στη λιμνάζουσα φοίτηση. Τέλος οι φοιτητές της έρευνας ανέφεραν πως

πολλοί από τους ανωτέρω παράγοντες συνδυαστικά λειτουργούν αποτρεπτικά για την ολοκλήρωση της φοίτησης.

5.4. Προτάσεις των φοιτητών για την αντιμετώπιση της λιμνάζουσας φοίτησης

Οι προτάσεις των φοιτητών του δείγματος για την αντιμετώπιση του φαινομένου της λιμνάζουσας φοίτησης αφορούν κυρίως (σε ποσοστό 30%) στη σωστή αξιοποίηση του χρόνου τους και στην τήρηση προγράμματος ως προς το διάβασμα, προκειμένου οι ίδιοι να ανταποκριθούν με συνέπεια στις απαιτήσεις των εξετάσεων και στην παρακολούθηση των μαθημάτων. Η τήρηση του προγράμματος αυτού κρίνεται από το μεγαλύτερο μέρος των φοιτητών απαραίτητη και εντάσσεται στη γενικότερη στοχοθεσία τους, τόσο αναφορικά με το αντικείμενο σπουδών και την πρόσκτηση εξειδικευμένων γνώσεων, όσο και με τη μελλοντική αξιοποίησή τους για την εξεύρεση και επιτυχή εξάσκηση ενός συναφούς με τις σπουδές επαγγέλματος. Η αλλαγή του συστήματος εισαγωγής στην Τριτοβάθμια εκπαίδευση και η αποφυγή εργασίας κατά τη διάρκεια της φοίτησης σε συνδυασμό με τα κίνητρα για την ολοκλήρωση των σπουδών αποτελούν επίσης καλές προοπτικές ολοκλήρωσής τους, τόσο για την ουσιαστική αποτίμηση και αξιολόγηση των κλίσεων και δυνατοτήτων των φοιτητών, όσο και για την πλήρη αξιοποίηση του χρόνου φοίτησης. Η δυνατότητα φοίτησης σε σχολή επιλογής αποτελεί όρο για τη μεγιστοποίηση του ενδιαφέροντος και την εκπλήρωση προσωπικών στόχων στους οποίους παρεισφρεί ο συνεχής στοχασμός, ο αναλογισμός και η κριτική διάθεση των φοιτητών για το αντικείμενο σπουδών τους, ως επιβεβαίωση τους και μέσο αυτοβελτίωσης, αναθεωρητικής και κριτικής σκέψης και ακαδημαϊκής εξέλιξης. Σε πολύ μικρότερο ποσοστό (3,3 %) οι φοιτητές ανέφεραν ως πρόταση για την αντιμετώπιση της καθυστέρησης της φοίτησης τη σωστή πληροφόρηση τόσο στο Λύκειο όσο και στο Πανεπιστήμιο – η πρόταση αυτή έχει αναφερθεί και σε άλλες έρευνες (Σιάνου-Κύργιου, 2013) – μέσω θεσμοθετημένων συμβουλευτικών δομών που λειτουργούν υποστηρικτικά για την επίλυση προβλημάτων φοίτησης και την αντιμετώπιση δυσκολιών που ανακύπτουν κατά τη διάρκεια των σπουδών.

6. Συμπεράσματα

Τα ποιοτικά αποτελέσματα της παρούσας έρευνας και η συζήτηση των αποτελεσμάτων που προηγήθηκε μας επιτρέπουν τη διατύπωση συμπερασμάτων αναφορικά με το θέμα της λιμνάζουσας φοίτησης. Από την ανάλυση των αποτελεσμάτων και τη συνολική θεώρηση των δεδομένων συνάγεται το συμπέρασμα ότι τα αίτια της λιμνάζουσας φοίτησης αποδίδονται σε ποικίλους κοινωνικούς, οικονομικούς και ατομικούς παράγοντες αναδεικνύοντας το θέμα της καθυστέρησης ή εγκατάλειψης των σπουδών υπό το πρίσμα μιας πολυδιάστατης ερμηνευτικής προσέγγισης που συνεπάγεται τη θεώρηση επιμέρους συνιστωσών με ιδιαίτερη ιδεολογική βαρύτητα. Η αναδίπλωση όλων των παραγόντων αποδεικνύει πως η λειτουργία της Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης δεν επέτρεψε στην "εκπαιδευτική σκέψη" να αξιοποιήσει τις υπάρχουσες και κυρίαρχες θέσεις που προστατεύουν την κοινωνική ανισότητα και την προνομιακή μεταχείριση – ως διαμεσολαβητής των κυρίαρχων ιδεολογιών – με απώτατο σκοπό να διασφαλιστεί η κατεστημένη τάξη των πραγμάτων. Οι διακρίσεις βασιζόμενες σε μονομερή κριτήρια, απέκλεισαν από τους φοιτητές των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων την αποτίμηση του συνόλου των πνευματικών πόρων που διαδραμάτισαν ενεργητικό ρόλο στην κατεύθυνση της διαμόρφωσης του γνωστικού τους φορτίου, ως αποτέλεσμα της οσμωτικής ανταλλαγής των γνώσεων και των εμπειριών που απέκτησαν πριν την είσοδό τους στο Πανεπιστήμιο (Bourdieu & Passeron, 2014).

Τα ευρήματα συντείνουν στο ότι στην καθυστέρηση των σπουδών επιδρούν πολλοί παράγοντες με πολυσχιδή δράση – ως διαδικασία συνεχώς αναπροσαρμογών και έντονης αλληλεξάρτησης – με προεξάρχουσα την κοινωνική προέλευση των φοιτητών, η οποία αποτελεί τον άξονα γύρω από τον οποίον δομείται η ολοκλήρωση ή η καθυστέρηση της φοίτησης. Το επάγγελμα και το επίπεδο εκπαίδευσης των γονέων και των παππούδων – ως εκφάνσεις που αποτυπώνουν "εν στενή εννοία" την κοινωνική προέλευση προς επίρρωση της δυναμικής συμβολής της σε θέματα που άπτονται της φοίτησης στην Τριτοβάθμια εκπαίδευση – αποτελούν ανυπέρβλητα εμπόδια που δρουν δυσλειτουργικά ως προς την ολοκλήρωση επιτεύξιμων στόχων. Παρά την εισαγωγή των φοιτητών από τα μεσαία και κατώτερα κοινωνικά στρώματα στην ανώτατη εκπαίδευση και την υπέρβαση εμποδίων που σχετίζονται με τις διαδικασίες επιλογής, η αξιωματική θέση της επίδρασης της κοινωνικής προέλευσης στις σπουδές – στο βαθμό που εκλαμβάνεται ως επιβεβλημένη εκ των πραγμάτων – φαίνεται να επαληθεύεται με την αποτίμηση και συνολική θεώρηση των

επαγγελματικών και μορφωτικών χαρακτηριστικών των φοιτητών που εν πολλοίς την καθορίζουν.

Οι διαδικασίες πρόσβασης στην ανώτατη εκπαίδευση επίσης συνδέονται εμφανώς με την καθυστέρηση των σπουδών. Η ελλιπής ενημέρωση, η λανθασμένη πληροφόρηση και η ανεπάρκεια τόσο του σχολείου, όσο και του Πανεπιστημίου να κατευθύνει τους σπουδαστές σε συναφείς με τις κλίσεις τους σχολές, επιφέρει την ασυμβατότητά τους με τα αντικείμενα σπουδών τους με ο,τι αυτή συνεπάγεται (έλλειψη ενδιαφέροντος, αίσθημα αποτυχίας, άρνηση παρακολούθησεων, αδυναμία διαχείρισης χρόνου, αναβολή συμμετοχής σε εξεταστικές...). Η τυχαία κατάταξη σε σχολές, όπως προκύπτει από την επίδοση των μαθημάτων στις Πανελλήνιες – απουσία της πλήρης γνώσης των επιλογών – αποτελεί συνεπακόλουθο επίσης των θεσμικών και κοινωνικών διαδικασιών πρόσβασης στο Πανεπιστήμιο που αφορά κυρίως τους φοιτητές των κατώτερων και μεσαίων στρωμάτων. Η καθυστέρηση των σπουδών και η αποκοπή των φοιτητών από τα Πανεπιστημιακά μαθήματα διαφαίνεται και με την αδυναμία προσαρμογής τους στις υποχρεώσεις της ακαδημαϊκής ζωής, ως αποτέλεσμα της μη αξιοποίησης των εμπειριών τους που υπολείπονται της κουλτούρας και της κοινωνικής πραγματικότητας του Πανεπιστημίου.

Η συμβολή της κοινωνικής προέλευσης στη φοίτηση συνεπιτείνεται και μέσα από την επίδραση οικονομικών παραγόντων σχετικά με την ισότητα των ευκαιριών για την ολοκλήρωση των σπουδών: οι φοιτητές με οικονομικές δυσκολίες αναγκάζονται να σπουδάζουν και να εργάζονται εκ παραλλήλου, με αποτέλεσμα η πολύωρη ενασχόληση με εργασίες να επιδρά ανασταλτικά στην εκπλήρωση των φοιτητικών τους υποχρεώσεων.

Ο τρόπος οργάνωσης των μαθημάτων και η αξιολόγηση των φοιτητών από τους καθηγητές ομοίως επισκιάζουν – λόγω της μη ικανοποιητικής απόδοσης και της δυσκολίας κατανόησης του τρόπου και των κριτηρίων αξιολόγησης – την ολοκλήρωση των σπουδών των φοιτητών των χαμηλών κοινωνικών στρωμάτων, η οποία εκδηλώνεται με την δυσαρέσκειά τους για υπάρχοντα προβλήματα που αφορούν τη φοίτηση και τις εξετάσεις (ως αδυναμία διεκπεραίωσης των ακαδημαϊκών υποχρεώσεων) και εκφράζεται με την απογοήτευση για τη γενικότερη κατάσταση στο Πανεπιστήμιο και την παραδοχή για την έλλειψη κινήτρων.

Οι προσωπικοί-οικογενειακοί λόγοι, αλλά και οι δυσκολίες πρόσβασης στην αγορά εργασίας, που διέρχεται σε μια κρίση ανάπτυξης, φαίνεται πως σε μικρότερο ποσοστό σχετίζονται με την καθυστέρηση των σπουδών. Η αδυναμία άμεσης επαγγελματικής αποκατάστασης και η μη αξιοποίηση του πτυχίου στον εργασιακό χώρο, αποτελούν σε λιγότερο βαθμό ανασταλτικούς παράγοντες για την μη ολοκλήρωση των σπουδών των φοιτητών του δείγματος.

Σύμφωνα με τα προρηθέντα αλλά και τη συσχέτιση των αποτελεσμάτων της έρευνάς μας με τα αποτελέσματα ερευνών που αναφέρθηκαν στο θεωρητικό μέρος, τεκμαίρεται πως το φαινόμενο της λιμνάζουσας φοίτησης στην καθολίκευσή του συνδέεται τόσο με τις λειτουργίες της ανώτατης εκπαίδευσης, όσο και με τη δομή των σημαίνουσών σχέσεων που τη συγκροτούν. Η μη έγκαιρη ολοκλήρωση των σπουδών ορίζεται στην ευρύτερη διάσταση των σχολικών ανισοτήτων καθώς οι ενδεείς σε πολιτισμικό κεφάλαιο φοιτητές αποτελούν έκφραση του συστήματος αξιών που λειτουργεί περιοριστικά και κυριαρχεί κάθε σχεδιασμού και στόχου που μονοπρόσωπα ή συλλογικά συλλειτουργεί και συνδιαμορφώνει τον ακαδημαϊκό χάρτη της εκπαίδευσης. Οι κοινωνικοί περιορισμοί οι οποίοι υφέρπουν των βασικών θέσεων έναντι της φοίτησης, προσδίδουν μια έντονη έμφαση στις εργαλειακές παραμέτρους του εκπαιδευτικού συστήματος που οικειοποιείται τους κοινωνικούς καθορισμούς και τείνει να χρησιμοποιεί τις σχέσεις που τους καθορίζουν, χρησιμοποιώντας τις ως πραγματικότητες. Εκκινώντας λοιπόν απ' την παραδοχή των εκπαιδευτικών μηχανισμών αποκλεισμού που διενεργούνται σε βάρος των λιγότερο προνομιούχων κοινωνικών στρωμάτων – στο ευρύτερο πλαίσιο κοινωνικών διεργασιών, αντιλήψεων και αξιών που επιλεκτικά αλλά μεθοδευμένα παρεισφρέουν και συνθέτουν τη φυσιογνωμία της εκπαιδευτικής διαδικασίας – η καθυστέρηση στις σπουδές αποτελεί την έκφραση της ανισότητας των ευκαιριών, της ελιτίστικης εκπαίδευσης και της κεκαλυμμένης περιθωριοποίησης των χαμηλών και μεσαίων κοινωνικών τάξεων στο Πανεπιστήμιο, παρά τη φαινομενική αξιοκρατική δυνατότητα εισαγωγής.

Η εφαρμογή της αρχής της ποσοτικής διεύρυνσης της ανώτατης εκπαίδευσης με την πρόσβαση φοιτητών των "χαμηλότερων στρωμάτων" σε αυτήν – χωρίς να θίγει τις διαφοροποιήσεις των γνωστικών περιοχών των ακαδημαϊκών ιδρυμάτων και τις ιεραρχήσεις που επισυμβαίνουν στην αγορά εργασίας (Γουβιάς,2010) – δεν είχε ως θετική επίπτωση την ενίσχυση και ενδυνάμωση της κοινωνικής κινητικότητας και καταληκτικά την άρση των εκπαιδευτικών ανισοτήτων στο σύνολο του φοιτητικού πληθυσμού (ΕΛΙΑΜΕΠ,2006). Το ανοιχτό σύστημα πρόσβασης στην Τριτοβάθμια εκπαίδευση και η αύξηση του αριθμού των εισακτέων, όπως αναφέρθηκε, εφαρμόστηκε ως συνεπαγωγή

μιας δίκαιης και δημοκρατικής εκπαιδευτικής πολιτικής που στόχο είχε να επιφέρει – με τη διεύρυνση της εισαγωγής των μειονεκτουσών ομάδων στα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα – τη διάνοιξη του δρόμου για δράση ανάμεσα στην απόκτηση του πτυχίου και την κοινωνική άνοδο. Η επιταγή να επαναπροσδιοριστούν και να αναπροσαρμοστούν οι δυνατότητες εισαγωγής στο Πανεπιστήμιο, δεν επέφερε με την τροποποίηση του εκπαιδευτικού προσανατολισμού την κοινωνική κινητικότητα. Η διεύρυνση των εκπαιδευτικών δομών και η μαζική προέλευση στις ανώτερες βαθμίδες με την ένταξη και εκπροσώπηση όλων των κοινωνικών κατηγοριών – ως επιτακτική επιταγή για αύξηση της κοινωνικής ζήτησης και καθολική αντιμετώπιση της επικράτησης των κοινωνικών ελίτ – δεν αποτέλεσε μια εκτεταμένη και ουσιαστική ρυθμιστική παρέμβαση άρσης της νομιμοποίησης των διαφοροποιημένων και άνισων πολιτισμικών προτύπων εντός του εκπαιδευτικού πλαισίου.

Η αναπαραγωγή των κοινωνικών διαφορών με την άνιση εκπροσώπηση των κοινωνικών στρωμάτων στην Τριτοβάθμια εκπαίδευση και με την ύπαρξη των περιορισμών που βασίζονται στην κοινωνική προέλευση, αποτελεί νομιμοποιητική και αιτιολογική αρχή των κοινωνικών ανισοτήτων σε μια ιεραρχημένη εκπαιδευτική πραγματικότητα που αποτυπώνει και ενισχύει, ως προϊόν ταξικών προσδιορισμών, την κοινωνική ιεραρχία. Οι βασικές δομές των κοινωνικών ανισοτήτων παρέχουν το νομιμοποιητικό πλαίσιο που επιτρέπει την ανεμπόδιστη αναπαραγωγή περιορισμών ή ευκαιριών ανάλογα με την κοινωνική προέλευση του φοιτητή, καθώς τα προνομιούχα κοινωνικά στρώματα επικυρώνουν τις πράξεις εξουσίας με τη γενικευμένη εισαγωγή τους σε Πανεπιστημιακά τμήματα. Η κοινωνική ανισότητα συνεπώς, εξακολουθεί να διέπει τα εκπαιδευτικά συστήματα ως μείζον και δυσεπίλυτο πρόβλημα με τις μορφές του εκπαιδευτικού και κοινωνικού αποκλεισμού να υφίστανται και να ανασηματοδοτούνται σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης (Ασκούνη, 2007). Εντός του διαγραφόμενου αυτού πλαισίου, η αύξηση των φοιτητών που καθυστερούν ή εγκαταλείπουν τις σπουδές τους (φοιτητές που προέρχονται κυρίως από τις χαμηλότερες κοινωνικές κατηγορίες), παρατηρείται ταυτόχρονα με την αύξηση των εισερχομένων φοιτητών στα Πανεπιστημιακά τμήματα (Thomas & Jamieson-Ball, 2011), ως απόληξη του μηχανισμού συντήρησης των υπάρχουσών δομών υπό το πρόσχημά του επανορισμού των δημοκρατικών ευκαιριών.

Η επιβίωση των κοινωνικών ανισοτήτων και η αποστασιοποίηση της εκπαιδευτικής κουλτούρας από το δημιουργικό λόγο και την κριτική σκέψη (Παναγιωτόπουλος, 2004), πλήττει σαφώς το κύρος και το ακαδημαϊκό πνεύμα των Πανεπιστημίων, αφού η σχέση

του με τη γνώση και την ιεράρχηση των δεξιοτήτων εξυπηρετεί συγκεκριμένες ανάγκες στη βάση ωφελιμιστικών σκοπών και ιδιοτελών συμφερόντων: (Κοτρώγιαννος & Παπαδάκης, 2005) οι πολιτισμικές καταβολές των φοιτητών σε συνάφεια με την κοινωνική τους προέλευση (όπως αυτή αποτυπώνεται από πλήθος παραμέτρων όπως το συνολικό εκπαιδευτικό επίπεδο της οικογένειας, η κατάταξη των μελών της σε κοινωνικο-επαγγελματικές κατηγορίες, αλλά και οι διαδικασίες που αφορούν το στάδιο μετάβασης από την δευτεροβάθμια εκπαίδευση) αποτελούν πρόσκομμα ή εφιαλτήριο για στάσεις και ικανότητες που η ανώτατη εκπαίδευση επιτάσσει.

Οι εσωτερικευμένες αξίες που μεταβιβάζονται οσμωτικά – ενδείξεις της διαφοροποιημένης πολιτισμικής κληρονομιάς που ο κάθε φοιτητής φέρει από την οικογένειά του – σχετίζονται με τη λιμνάζουσα φοίτηση όταν βρίσκονται σε αναντιστοιχία με τους κώδικες, τις γνώσεις και τις πληροφορίες τη διαχείριση των οποίων ο φοιτητής καλείται να διεκπεραιώσει αποτελεσματικά με τον καλύτερο δυνατό τρόπο, προκειμένου να ανταποκριθεί με συνέπεια στα φοιτητικά του καθήκοντα. Συνεπώς η καθυστέρηση των σπουδών φαίνεται να αποτελεί έκφραση των άτυπων, “σιωπηλών”, ή συγκαλυμμένων προεκτάσεων του συστήματος διαθέσεων και αξιών – οι οποίες «είναι αδιαφανείς σ’ αυτές τις ίδιες και επομένως εξαιρετικά ευάλωτες στο να επιτρέψουν την παραγνώριση των όρων παραγωγής τους» (Παναγιωτόπουλος, 2005 σ.281) – τις οποίες οι φοιτητές οφείλουν στην κοινωνική τους καταγωγή, ως δομική έκφανση και μέρος ενός συστήματος που προωθεί την “πολιτισμική ορθότητα” και εντάσσεται σε ένα ιεραρχικό μοντέλο. Υπό την έννοια αυτή οι καθηγητές και οι φοιτητές οφείλουν – ως “νόμιμοι” πομποί και δέκτες των παιδαγωγικών μηνυμάτων – να αποδέχονται τις πληροφορίες που πιστοποιούν την ορθότητα τους με την κατοχύρωση που τους διασφαλίζει η φιλοσοφία της σχολικής αξιοκρατίας (Bourdieu & Passeron, 2014)

Η καθυστέρηση στις σπουδές αποδεικνύει πως τα κοινωνικά μειονεκτήματα – υπό το πρίσμα μιας συστηματικής ομογενοποίησης και επιβολής μιας προσέγγισης, με την έννοια της μόνης ορθής πρακτικής που θεατά ή αθέατα επικυριαρχεί στο κοινωνικό και εκπαιδευτικό περιβάλλον – ορίζονται από την άρνηση της διαφοροποιημένης διάστασης της πολιτισμικής κληρονομιάς που συνδέεται με την κοινωνική καταγωγή των φοιτητών και που διαφοροποιείται και εκ προοιμίου απορρίπτεται από την κυρίαρχη ακαδημαϊκή κουλτούρα. Όλοι οι επιμέρους παράγοντες που συνδέονται με τη φοίτηση (ως μέρος της δομής του συνόλου των παραγόντων) επιβεβαιώνουν τη σημαίνουσα σχέση μεταξύ κοινωνικής καταγωγής και καθυστέρησης στις σπουδές. Η σχέση πρόσβασης στην

ανώτατη εκπαίδευση και λιμνάζουσας φοίτησης, όπως συναρτάται από τις διαδικασίες που συντελούνται κατά τη μετάβαση από τη δευτεροβάθμια στην ανώτατη εκπαίδευση (επίδοση στις εξετάσεις, μηχανογραφικό σύστημα επιλογής, επιλογή σπουδών...), κατατείνει επίσης στις τις κοινωνικές συνθήκες διαμόρφωσης όλων των παραγόντων που υποδεικνύουν την πολιτισμική ιεραρχία και την κοινωνική διάσταση των όρων συγκρότησής της. Έτσι το βίωμα κάθε ερωτώμενου εντάσσεται στις κοινωνικές συνθήκες που το παρήγαγαν και τους κοινωνικούς όρους που το καθόρισαν, ως αποτέλεσμα των κοινωνικών δομών και της συγκρότησης των κοινωνικών σχέσεων.

7. Προτάσεις

Η έρευνά μας θεωρούμε πως πέραν της αδυναμίας γενίκευσης των αποτελεσμάτων της – παρά το ικανοποιητικό εύρος των σχολών από τις οποίες συμμετείχαν οι φοιτητές του δείγματος – θα μπορούσε να συμβάλλει στο γενικότερο κοινωνικό, πολιτικό και επιστημονικό προβληματισμό περί του θέματος των λιμναζόντων φοιτητών και στην προώθηση μεταρρυθμιστικών προτάσεων που κατατείνουν – όχι υπό την έννοια της μηχανιστικής και παρωχημένης, κανονιστικής επίλυσης του προβλήματος – στην άμβλυνση των παραγόντων που επιδρούν στη διαμόρφωση και διατήρησή του μέσω συγκεκριμένων κατευθύνσεων, αρχών και στοχεύσεων της εκπαιδευτικής πολιτικής με στόχο την αποδόμηση των παραμέτρων όξυνσής του.

Η συνολική θεώρηση του φαινομένου της λιμναζουσας φοίτησης, ως εκπαιδευτικό αλλά και κοινωνικό πρόβλημα, επιβεβαιώνει τις εκπαιδευτικές ανισότητες και τις επιλεκτικές διαστάσεις του εκπαιδευτικού συστήματος, μέσα από την άνιση εκπροσώπηση των κοινωνικών τάξεων, την αναστολή της ισότητας των εκπαιδευτικών ευκαιριών και τη συστηματική κοινωνική αναπαραγωγή που επαναπλαισιώνει, επικαιροποιεί και εμπλουτίζει το περιεχόμενό της στο περιβάλλον της Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Η αποτελεσματική επιτυχία για την αντιμετώπιση του, απαιτεί τη συνεργασία όλων των εμπλεκόμενων μερών. Η σύνδεση του Πανεπιστημίου με την κοινωνία καθιστά προφανή την αναγκαιότητα ενισχυτικών δράσεων των ιδρυμάτων αλλά και τη συνέργεια της πολιτικής βούλησης για τη σταθεροποίηση της φοίτησης και την έγκαιρη αποπεράτωση των σπουδών, μέσω της επαρκούς αξιολόγησης και επικύρωσης της μορφής και του περιεχομένου των θεσμικών προδιαγραφών του εκπαιδευτικού συστήματος και της συμβολής της άσκησης της εκπαιδευτικής πολιτικής σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης. Η άρση των εμποδίων, θα αποτελέσει μια ουσιαστική πολιτική παρέμβαση και θεμελιώδη συνιστώσα μεταβολών που θα έχουν θετικό ισοδύναμο για την ολοκλήρωση της φοίτησης και θα ανταποκρίνονται ταυτόχρονα σε εκπαιδευτικούς, κοινωνικούς και λειτουργικούς στόχους.

Η επιτυχής ολοκλήρωση των σπουδών στην ανώτατη εκπαίδευση, αποτελεί την προάσπιση της φιλελεύθερης πολιτικής, που στόχο έχει να συγκεράσει τις ανισότητες και τις διαφοροποιημένες συνθήκες πρόσβασης και φοίτησης, με την ανατροπή αρνητικών στάσεων και οπτικών που οδηγούν στην κοινωνική συνοχή και συμβάλλουν στον προσανατολισμό των ατόμων σε μια δίκαιη κοινωνία. Η αλλαγή στο πεδίο της αγοράς

εργασίας και της πολιτικής της απασχόλησης, εδράζεται στην άρνηση προνομίων και συμφερόντων των "ανώτερων" κοινωνικών κατηγοριών στο επίπεδο της ανώτατης εκπαίδευσης, μέσω της αναδιάταξης του θεσμικού πλαισίου της και της ανασύνθεσης του τρόπου μετάδοσης της παρεχόμενης γνώσης. Η διερεύνηση πολλών παραγόντων, η επανεξέταση δυσεπίλυτων θεμάτων και η εφαρμογή μεταρρυθμιστικών προτάσεων, θα μπορούσαν να οδηγήσουν στην ορθή αντιμετώπιση και διευθέτηση του θέματος με αμοιβαία οφέλη και εμφανείς λύσεις για την ατομική και κοινωνική πρόοδο.

Απαραίτητος κρίνεται ο επαγγελματικός προσανατολισμός στο Λύκειο υπό την έννοια της λεπτομερούς ενημέρωσης για σχολές και τμήματα της Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, τη σύνδεση των πτυχίων με την αγορά εργασίας, της συνέπειας των επιλογών, αλλά και ενδελεχούς διερεύνησης των κλίσεων και δεξιοτήτων των μαθητών. Οι φοιτητές του δείγματος επεσήμαναν την απουσία της σωστής πληροφόρησης στο Λύκειο για τις σπουδές στην Τριτοβάθμια εκπαίδευση και τα προβλήματα που η άγνοια αυτή επέφερε σε θέματα σπουδών και επιλογής σχολών. Είναι απαραίτητο να παρέχεται στους υποψηφίους μια ολοκληρωμένη και πολυδιάστατη πληροφόρηση για όλα τα τμήματα των Πανεπιστημιακών Ιδρυμάτων έτσι ώστε οι εν δυνάμει φοιτητές να διαμορφώσουν προσωπική άποψη και να οδηγηθούν, με βάση την ίδια βούληση, στις επιλογές που θεωρούν ότι συνάδουν με τις δυνατότητες και τα ενδιαφέροντά τους. Η σωστή επιλογή του Πανεπιστημιακού Τμήματος με τον τρόπο αυτό εξασφαλίζει το αμείωτο ενδιαφέρον των υποψηφίων προκειμένου να παρακολουθούν τα μαθήματα, να συμμετέχουν στις εξετάσεις και να μεριμνούν για την έγκαιρη ολοκλήρωση των σπουδών τους.

Η διαμόρφωση ενός πλαισίου επικοινωνίας και συνεργασίας μεταξύ Β/θμιας και Γ/θμιας εκπαίδευσης, κρίνεται σημαντική επίσης και αποτελεί παράγοντα διαμόρφωσης θετικών παραμετρικών διαχύσεων στο ευρύτερο εκπαιδευτικό-ακαδημαϊκό περιβάλλον και στη μελλοντική ολοκλήρωση των σπουδών των φοιτητών. Είναι απαραίτητο από το Λύκειο, να υπάρχει ουσιαστική αξιοποίηση των εμπειριών όλων των μαθητών με τη θέσπιση αξιοκρατικών κριτηρίων από βαθμίδα σε βαθμίδα, προκειμένου οι ίδιοι – με την αντικειμενική αποτίμηση των γνώσεων και τον αξιοκρατικό έλεγχο απόδοσής τους, ως φορείς ενός ισότιμου και όχι ελλειμματικού γνωσιολογικού φορτίου η αξία του οποίου δεν είναι αρκούντως αναγνωρίσιμη – να οδηγηθούν στις σωστές επιλογές. Μέσω της διαδικασίας αυτής διαμορφώνεται το διδακτικό πλαίσιο στο οποίο οι γνώσεις και οι δεξιότητες επιβεβαιώνονται και αξιοποιούνται κατά το δοκούν πριν την εισαγωγή στο Πανεπιστήμιο, έτσι ώστε να έχει αποσαφηνιστεί εγκαίρως το εύρος των δυνατοτήτων των

μαθητών (και μελλοντικών φοιτητών). Η διαπίστωση μορφωτικών ελλειμμάτων ή διακρίσεων, η επιλογή της Πανεπιστημιακής σχολής και η προετοιμασία για τις εισαγωγικές εξετάσεις, θα αποτελέσουν ενισχυτικό φορέα της ακαδημαϊκής ενσωμάτωσης και αποτρεπτικό στοιχείο της λιμνάζουσας φοίτησης.

Σημαντικό επίσης είναι το θέμα της αξιολόγησης των μελλοντικών φοιτητών και το πώς αυτή θα λειτουργήσει προς όφελος της σχολικής και φοιτητικής τους πορείας. Το υπάρχον τεχνοκρατικό μοντέλο αξιολόγησης που ξεκινά από το Λύκειο αποτιμά τη μαθησιακή πορεία μέσω μιας μονοδιάστατης μορφής αριστείας εν είδει σχολικού ανταγωνισμού – στο πλαίσιο των ευρύτερων κοινωνικο-πολιτισμικών στρατηγικών μέσω του οποίου επιτυγχάνεται η συναίνεση, διασφαλίζεται η διατήρηση της υπάρχουσας δομής και εκπληρώνεται η επίτευξη μονομερών στόχων – με μονοπαραγοντικές αξιολογικές διαδικασίες που οδηγούν σε σχολικές ετυμηγορίες. Μέσα από την «επιστημονική δικαίωση της στρωματοποίησης» (Apple, 1986 σ.163) και την επενέργεια κοινότυπων ιεραρχικών κανόνων που πλαισιώνουν την επίσημη και νομιμοποιημένη σχολική γνώση (Bourdieu & Passeron, 2014), οι μαθητές (και μελλοντικοί φοιτητές) κατατάσσονται αυθαίρετα σε συγκεκριμένες μη αναστρέψιμες κατευθύνσεις μέσω μιας πρόχειρης και μονόπλευρης εκτίμησης των ικανοτήτων τους, απουσία μιας εν συνόλω αποτίμησης του ατομικού ρυθμού μάθησης και των εμπειριών τους. Οι θεσμικές διευκολύνσεις για την αλλαγή κατεύθυνσης στο Λύκειο, η συνεκτίμηση των διαφορών και των ιδιαίτερων προσανατολισμών των μαθητών θα λειτουργήσει αποτρεπτικά τόσο στην κατίσχυση της αυτοεκπληρούμενης προφητείας (Φραγκουδάκη, 1985) όσο και στην αποφυγή του αισθήματος της αποτυχίας και του στιγματισμού των εν δυνάμει φοιτητών – που επικυρώνοντας την κακή βαθμολογία επιλέγουν – εν μέσω μιας ιεραρχικής διαίρεσης των επιστημών – “κατώτερες” σχολές που συνάδουν κυρίως με τεχνικές “κατώτερες” γνώσεις σε συμφωνία με την κοινωνική πιστοποίηση του πολιτισμικού κεφαλαίου τους που έχουν υποστεί. Αποτέλεσμα της διαδικασίας αυτής είναι η αδιαφορία για το αντικείμενο των σπουδών και η εγκατάλειψη της φοίτησης.

Μέσω της ανωτέρω διαδικασίας, οι στόχοι των υποψηφίων θα πρέπει να τεθούν – πριν τη φάση της επιλογής – σε κριτική δοκιμασία, επεξεργασία και αποτίμηση, προκειμένου να αποσαφηνιστούν πλήρως και να γίνουν εύληπτοι ως προς την αποτελεσματικότητά τους και τη λειτουργικότητά τους. Όταν ο υποψήφιος φοιτητής γνωρίζει με σαφήνεια τι θέλει να επιτύχει μέσω της εισαγωγής και φοίτησής του σε ένα Πανεπιστημιακό τμήμα, τότε με συνέπεια και υπευθυνότητα θα οδηγηθεί – με τη σύζευξη θεωρίας και πράξης – στην

οριστικοποίηση των επιλογών και στην επίτευξη των στόχων του. Η κατανομή των φοιτητών με βάση τις προσωπικές τους προτιμήσεις και κλίσεις, κρίνεται μείζονος σημασίας για την ομαλή φοίτηση και το αμείωτο ενδιαφέρον τους για το αντικείμενο των σπουδών τους.

Επιβεβλημένη είναι επίσης η επανεξέταση της διαδικασίας πρόσβασης στην ανώτατη εκπαίδευση, ως μέσο διαπίστωσης, βελτίωσης και επέκτασης οποιουδήποτε τύπου δεξιοτήτων (Σιάνου-Κύργιου, 2006). Η προχειρότητα της προετοιμασίας για την εισαγωγή στην Τριτοβάθμια εκπαίδευση εγείρει ενστάσεις τόσο για την ποιότητα των παρεχόμενων γνώσεων στο Λύκειο – καθώς οι μαθητές οδηγούνται σε εξωσχολική υποστήριξη για την ενίσχυση της απόδοσής τους – όσο και για τη συσχέτιση των διακριτών μαθημάτων που απαρτίζουν το αναλυτικό πρόγραμμα με τα προγράμματα σπουδών του Πανεπιστημίου. Η ενδυνάμωση της γνώσης με πολλαπλά πλαίσια εκφοράς θα αποτελέσει το έναυσμα για την ομαλή φοίτηση ενδυναμώνοντας και θέτοντας τις βασικές προϋποθέσεις συγκρότησης των Πανεπιστημιακών σπουδών. Ιδιαίτερος σημαντικός είναι ο τρόπος αξιολόγησης και αποτίμησης των γνώσεων των υποψηφίων στις προηγούμενες βαθμίδες εκπαίδευσης, αλλά και κατά τη φάση των εισαγωγικών εξετάσεων.

Ένα σημείο από το οποίο επίσης απορρέουν προβληματισμοί είναι η απουσία οικονομικής φύσεως υποστηρικτικών δομών λειτουργεί ανασταλτικά για την απρόσκοπτη φοίτηση και έγκαιρη ολοκλήρωση των σπουδών. Απαραίτητη κρίνεται η σταδιακή και στοχευμένη θέσπιση νέων μέτρων για όσους φοιτητές λόγω οικονομικών προβλημάτων αναγκάζονται να εργαστούν κατά τη διάρκεια φοίτησής τους, προκειμένου να αποτραπεί η παράταση των σπουδών και να προβλεφτεί η παροχή οικονομικών διευκολύνσεων. Όπως αποδεικνύεται και από τις συνεντεύξεις των φοιτητών της έρευνάς μας, οι οικογενειακές-οικονομικές δυσκολίες και η διαμονή σε πόλη διαφορετική από τον τόπο κατοικίας των γονέων συσχετίζεται με την καθυστέρηση των σπουδών. Η κρατική οικονομική ενίσχυση για σίτιση και στέγαση μεγάλου αριθμού φοιτητών, θα διευκόλυνε τις συνθήκες διαβίωσης και θα περιόριζε ανακύπτοντα προβλήματα. Ενισχυτικά προγράμματα στήριξης επίσης με τη μορφή υποτροφιών θα πρέπει να παρέχονται για φοιτητές που προέρχονται από φτωχότερα οικονομικά στρώματα, έτσι ώστε να αποφευχθεί η πολύωρη και απαιτητική εργασία εκ παραλλήλου με την πραγμάτωση των σπουδών.

Καταληκτικά, η συμβολή της Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην οικονομική, πολιτιστική και κοινωνική πρόοδο αποδεικνύει τη ρητή ανάγκη – μέσω της ουσιαστικής και συστηματικής

απεικόνισης της εκπαιδευτικής πραγματικότητας να καταγραφούν δυσλειτουργίες, να αρθούν δυσκολίες και να επιχειρηθεί μετ' επιτάσεως η επαναδιαπραγμάτευση του περιεχομένου βασικών προβληματικών εννοιών που σκιαγραφούν το μηχανισμό της. Στο δομικό αυτό πλέγμα σχέσεων που εξακολουθεί να πρόσκεινται αρνητικά στην ισότητα των ευκαιριών και στη μοναδικότητα των προσώπων, η εκκίνηση που θα υπαγορεύσει μια νέα προοπτική για την καθυστέρηση των σπουδών, μπορεί να επιτευχθεί μέσω ανεπίληπτων, καινοτόμων, δυναμικών και ευέλικτων προτάσεων, που σε συνδυασμό με την πολιτική συναίνεση και την επιβολή θεσμικών μέτρων θα επιτελέσουν/διαμορφώσουν σφαιρική θεώρηση του θέματος με σκοπό τόσο τη διερεύνηση των διαδικασιών της συγκρότησής του, όσο και του επιστημολογικού πλαισίου αναφοράς του

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Adelman, C. (2006). *The Toolbox Revisited: Paths to Degree Completion from High School Through College*. Washington, DC: U.S. Department of Education.
- Adelman, C., Daniel, B., Berkovitz, I., & Owings, J. (2003). *Postsecondary attainment, attendance, curriculum, and performance*. Washington, DC: NCES.
- Apple, M. (1986). *Ιδεολογία και Αναλυτικά Προγράμματα*. (μτφρ. Τ. Δαρβέρης). Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής
- Ασκούνη, Ν. (2007). *Κοινωνικές ανισότητες στο σχολείο*. Αθήνα: ΥΠΕΠΘ. Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Ασκούνη, Ν. (2007). *Κοινωνικές ανισότητες στο σχολείο. Πρόγραμμα Εκπαίδευσης Μπουσουλμανοπαίδων Ν*. Αθήνα: ΥΠΕΠΘ, Πανεπιστήμιο Αθηνών. Κλειδιά και Αντικλειδιά. Διαθέσιμο στο <http://repository.edulll.gr/edulll/retrieve/3203/931.pdf>
- Astin, A. (1993). *What Matters in College: Four Critical Years Revisited*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Bills, Di F. (2003). *Characteristics Associated with Research Degree Student Satisfaction, Completion and Attrition at the University of South Australia*. Adelaide: University of South Australia.
- Bourdieu, P. (1973). Cultural reproduction and social reproduction, στο Brown R. (επιμ.). *Knowledge, Education and Cultural Change* (487-510). Λονδίνο: Sage.
- Bourdieu, P. & Passeron, J.-Cl. (1977). *Reproduction in Education, Society and Culture*. Λονδίνο: Sage.
- Bourdieu, P. & Passeron, J.-Cl. (1993). *Οι κληρονόμοι: οι φοιτητές και η κουλτούρα* (μτφρ.: Ν. Παναγιωτόπουλος & Μ. Βιδάλη, εισαγ.: Ν. Παναγιωτόπουλος), Αθήνα: Ινστιτούτο του Βιβλίου-Α. Καρδαμίτσα.

- Bourdieu, P. (2002). *Η διάκριση: κοινωνική κριτική της καλαισθητικής κρίσης* (μτφρ.: Κ. Καψαμπέλη, πρόλ.: Ν. Παναγιωτόπουλος). Αθήνα: Πατάκη.
- Bourdieu, P. & Passeron, J.-Cl. (2014). *Η αναπαραγωγή: στοιχεία για μια θεωρία του εκπαιδευτικού συστήματος* (μτφρ.: Γ. Καραμπελας, πρόλ.: Ν. Παναγιωτόπουλος). Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Γκαντώνα, Γ. (2000). *Η συμβολή ατομικών και ψυχοκοινωνικών παραγόντων κατά την προσαρμογή του φοιτητικού πληθυσμού στο πανεπιστήμιο*. (διδακτορική διατριβή). Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Φιλοσοφική Σχολή, Τμήμα Ψυχολογίας.
- Γουβιάς, Δ. (2010). Διαχρονική εξέλιξη των ανισοτήτων πρόσβασης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση (1993-2004): ενδείξεις για αντιστροφή των τάσεων μετά την εφαρμογή της “μεταρρύθμισης Αρσένη”, *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 132-133, Β΄-Γ΄, 99-146,
Διαθέσιμο στο <http://www2.ekke.gr/wrapper.php?go=http://www.grsr.gr>
- Γουβιάς, Δ. (1999). Εξισωτικές Λειτουργίες των Γενικών Εξετάσεων και Επιλεκτικότητα στην Πρόσβαση στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση: η περίπτωση της Αθήνας. *Αντιτετράδια της Εκπαίδευσης*, 51-52.
- Cabrera, A.F., Burkum, K. & La Nasa, S.M. (2003). Pathways to a four-year degree: Determinants of degree completion among socioeconomically disadvantaged students. *Paper presented at the Association for the Study of Higher Education*, Portland, OR.
- Cabrera, A.F., Nora, A., Terenzini, P.T. & Hengstler, D. (1992). The convergence between two theories of college persistence, *Journal of Higher Education*, 63(2), 143-164.
- Cohen, L. & Manion, L. (1994). *Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Creswell, J. (2011). *Η έρευνα στην εκπαίδευση*. Αθήνα: Ίων.
- Cross, T. & Slater, R. B. (2002). How bans on race-sensitive admissions severely cut black enrollments at flagship state universities. *Journal of Blacks in Higher Education* (38), 93-99.

- Δομή, λειτουργία, διασφάλιση της ποιότητας των σπουδών και διεθνοποίηση των ανωτάτων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων. (2011, 6 Σεπτεμβρίου). *Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας*. Ν.4009/11 σ.σ.4255-4300.
- De Montlibert, Ch. (1999). *Εισαγωγή στην κοινωνιολογική συλλογιστική*. (μτφρ.: Κ. Διαμαντάκου, εισαγ.: Ν. Παναγιωτόπουλος). Αθήνα: Ινστιτούτο του Βιβλίου-Α. Καρδαμίτσα.
- ΕΛΙΑΜΕΠ, (2006). *Η Πανεπιστημιακή Εκπαίδευση στην Ελλάδα στο Νέο Ευρωπαϊκό και Διεθνές Περιβάλλον*. Αθήνα.
Διαθέσιμο στο: <http://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2008/07/paideia1.pdf>
- ΕΛΣΤΑΤ, (2015). *Στατιστικές ανώτατης εκπαίδευσης*. Πανεπιστημιακός τομέας. Αθήνα.
Διαθέσιμο στο: <http://www.statistics.gr/documents/20181/ffdc6cbe-5502-4a7e-93d6-3f95aebf30df>
- Hossler, D. & Vesper, N. (1993). An exploratory study of the factors associated with parental saving for postsecondary education. *Journal of Higher Education*, 64(2), 140-165.
- Θάνος, Θ. (2007). *Συμβολή σε μια κοινωνιολογία των κοινωνικών ανισοτήτων στην εκπαίδευση στην Ελλάδα. Μελέτη των ευκαιριών πρόσβασης των κοινωνικο-επαγγελματικών ομάδων στην ανώτατη εκπαίδευση κατά τη μεταπολεμική περίοδο* (Διδακτορική διατριβή). Ρέθυμνο: Τμ. Φ.Κ.Σ. Πανεπιστημίου Κρήτης.
- Θάνος, Θ. (2013). *Εκπαίδευση και κοινωνική αναπαραγωγή στη μεταπολεμική Ελλάδα. Ο ρόλος της ανώτατης εκπαίδευσης*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.
- Ιωσηφίδης, Α. (2003). *Ανάλυση ποιοτικών δεδομένων στις κοινωνικές επιστήμες*. Αθήνα: Κριτική.
- Ιωσηφίδης, Θ. (2006). Ποιοτική κοινωνική έρευνα και κριτικός ρεαλισμός. Στο: Θ. Ιωσηφίδης & Μ. Σπυριδάκης (επιμ.). *Ποιοτική κοινωνική έρευνα. Μεθοδολογικές προσεγγίσεις και ανάλυση δεδομένων*. (σσ.21-32). Αθήνα: Κριτική.
- Ingels, S.J., Curtin, T. R., Kaufman, P., Alt, M. N., & Chen, X. (2002). *Coming of Age in the 1990s: The eighth-grade class of 1988 12 years later*. Washington, DC: NCES.

- Κάτσικας, Χ. & Θεριανός, Κ. (2004). *Ιστορία της νεοελληνικής εκπαίδευσης*, Αθήνα: Σαββάλας.
- Κιντής, Α. *Η ανώτατη παιδεία στην Ελλάδα: ανατομία και σκέψεις για την αναδόμησή της*. Αθήνα: Gutenberg, 1980.
- Κοντογιαννοπούλου-Πολυδωρίδη, Γ. (1997). *Κοινωνιολογική ανάλυση της ελληνικής εκπαίδευσης: οι εισαγωγικές εξετάσεις. Μέθοδος, κοινωνικά υποκείμενα, ιεράρχηση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης*. Αθήνα: Gutenberg.
- Κοτρόγιαννος, Δ. & Παπαδάκης, Ν. (2005). Οι πολιτικές ανώτατης εκπαίδευσης στη νέα οικονομία ανάπτυξη και ποιότητα στο νέο Πανεπιστήμιο: Δεδομένα, διακυβεύματα και διλλήματα. Στο: Δ. Γράβαρης & Ν. Παπαδάκης. (Επιμ.), *Εκπαίδευση και Εκπαιδευτική πολιτική* (σ. 244). Αθήνα: Σαββάλας.
- Κυπριανός, Π. & Κονιόρδος, Μ. (2003). Η απομυθοποίηση του Πανεπιστημίου: “Αιώνιοι φοιτητές” και εγκατάλειψη σπουδών, *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 132, 23-34. Διαθέσιμο στο:
<http://hepnet.upatras.gr/xfiles/articles/A%CF%80%CE%BF%CE%BC%CF%85%CE%B8%CE%BF%CF%80%CE%BF%CE%AF%CE%B7%CF%83%CE%B7%20%CE%A0%CE%B1%CE%BD%CE%B5%CF%80%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BC%CE%AF%CE%BF%CF%85,%20%CE%B1%CE%B9%CF%8E%CE%BD%CE%B9%CE%BF%CE%B9%20%CF%86%CE%BF%CE%B9%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%AD%CF%82.pdf>
- Κυπριανός, Π. (2004). *Συγκριτική Ιστορία της Ελληνικής Εκπαίδευσης*. Αθήνα: Βιβλιόραμα.
- Κυπριανός, Π. (2010). Φοιτητές και διεθνής αγορά πτυχίων (19^{ος} – 20^{ος} αιώνες). *Το Βήμα Κοινωνικών Επιστημών*, τ. ΙΕ, 59, 59-90.
- Κυρίδης, Α. (1994). *Οι ανισωτικές λειτουργίες του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος όπως εμφανίζονται μέσα από τους εισιτήριους διαγωνισμούς για τα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα*. (διδακτορική διατριβή). Αθήνα: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης.

- Κυριαζή, Ν. (2005). *Η κοινωνιολογική έρευνα: κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών*. (Α.Μπουκάλα επιμ.). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Κυρίδης, Α. (1997). *Η ανισότητα στην ελληνική εκπαίδευση και η πρόσβαση στο πανεπιστήμιο (1955-1985)*. Αθήνα: Gutenberg.
- Λακασάς, Α. (2011). Οι «αιώνιοι» φοιτητές επιστρέφουν για πτυχίο. *Καθημερινή* 09.10.2011 http://news.kathimerini.gr/4dcgi/w_articles_ell_2_09/10/2011_458833
- Λάμνιαν, Κ. (2002). *Κοινωνιολογική θεωρία και εκπαίδευση. Διακριτές προσεγγίσεις*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Λάμπας, Κ. (2004). *Πανεπιστήμιο και φοιτητές στην Ελλάδα κατά τον 19ο αιώνα*, Αθήνα: Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς – Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών Ε.Ι.Ε.
- Λαρίου-Δρεττάκη, Μ. (1993). *Η εγκατάλειψη της υποχρεωτικής εκπαίδευσης και παράγοντες που σχετίζονται μ' αυτήν*. Αθήνα: Γρηγόρη.
- Μαρνέλη, Β. (2000). *Η χρήση του χρόνου από τους φοιτητές του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων: μια εμπειρική προσέγγιση*, (Διδακτορική διατριβή). Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων: Σχολή Φιλοσοφική, Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας
- Ματθαίου, Δ. (2003). *Το πανεπιστήμιο στην εποχή της ύστερης νεωτερικότητας και η προσπάθεια χειραγώγησης της ιδεολογικής και θεσμικής μεταλλαγής του*, τ. 1, Αθήνα: Πατάκης.
- Μπεθάνης, Κ. (2013). *Καταγραφή και Μελέτη Λιμνάζουσας Φοίτησης στο Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών*. Αθήνα: Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- MacRae, S. (1999). *Μοντέλα και μέθοδοι για τις επιστήμες της συμπεριφοράς*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Mason, J. (2003). *Η διεξαγωγή της ποιοτικής έρευνας*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Mishler, G. E. (1999). *Συνέντευξη έρευνας*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

- McDonough, P.M. (1997). *Choosing colleges: how social class and schools structure opportunity*. Albany, NY: State University of New York Press.
- Παναγιωτόπουλος, Ν. (1990). «Η θεωρία της πρακτικής του Pierre Bourdieu», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 78, 32-65.
- Παναγιωτόπουλος, Ν. (2005). *Η οδύνη των ανέργων*. Αθήνα: Πολύτροπον.
- Παναγιωτόπουλος, Ν. (2005). (επιστ. επιμέλεια και πρόλογος), *Για την εκπαίδευση του μέλλοντος. Οι προτάσεις του Πιέρ Μπουρντιέ*. Αθήνα: Νήσος.
- Παναγιωτόπουλος, Ν. & Θάνος, Θ. (2008). Ο καιρός της κατανόησης ενός unfair game. Στο Ν. Παναγιωτόπουλος (Δ/νση): *Η απομάγευση του κόσμου (37-72)*. Αθήνα: Πολυτρόπον-ΕΚΚΕ- ΙΝΕ/ΓΣΕΕ.
- Παπακωστόπουλος, Π. (2000). *Η ροή του μαθητικού πληθυσμού από την πρωτοβάθμια στην τριτοβάθμια εκπαίδευση: στατιστική ανάλυση της ανισοκατανομής των εκπαιδευτικών ευκαιριών για συνέχιση σπουδών κατά περιφέρειες*. (διδακτορική διατριβή). Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Οικονομικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης.
- Παπαγεωργίου, Γ. (1998). *Μέθοδοι στην κοινωνιολογική έρευνα*. Αθήνα: Τυπωθήτω
- Παπαναστασίου, Κ. (1996). *Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας*. Λευκωσία.
- Παρασκευόπουλος, Ι.Ν. (1993). *Μεθοδολογία Επιστημονικής Έρευνας*. Αθήνα.
- Pascarella E.T. & Terenzini, P.T. (2005). *How College Affects Students, Volume 2*. San Francisco: Jossey Bass.
- Robson, C. (2010). *Η έρευνα του πραγματικού κόσμου: Ένα μέσον για κοινωνικούς επιστήμονες και επαγγελματίες ερευνητές*. Αθήνα : Gutenberg
- Σαπουνά, Α. (2006). *Κοινωνική επιλογή και κοινωνική ζήτηση για τριτοβάθμια εκπαίδευση: μελέτη μαθητικών και φοιτητικών μεγεθών στην Ελλάδα της μεταπολίτευσης (1975-1991)*. (διδακτορική διατριβή). Αθήνα: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τμήμα Εκπαίδευσης και Αγωγής στην Προσχολική ηλικία

- Σαρακινιώτη, Α. (2012). *Γνώση και ταυτότητες στο πλαίσιο των Ευρωπαϊκών Πολιτικών Ανώτατης Εκπαίδευσης: Το παράδειγμα των Προγραμμάτων Σπουδών για την αρχική εκπαίδευση των εκπαιδευτικών στην Ελλάδα* (διδακτορική διατριβή). Κόρινθος: Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, Τμήμα Κοινωνικής και εκπαιδευτικής πολιτικής.
- Σιάνου-Κύργιου, Ε. (2006). *Εκπαίδευση και Κοινωνικές Ανισότητες. Η Μετάβαση από τη Δευτεροβάθμια στην Ανώτατη Εκπαίδευση (1997-2004)*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Σιάνου-Κύργιου, Ε. (2009). «Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης και πολιτική για την ανώτατη εκπαίδευση στην Ελλάδα» στο *Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου Κοινωνιολογίας*. Αθήνα: Ελληνική Κοινωνιολογική Εταιρεία.
- Σιάνου-Κύργιου, Ε. (2010). *Από το Πανεπιστήμιο στην Αγορά Εργασίας. Όψεις των Κοινωνικών Ανισοτήτων*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Σιάνου-Κύργιου, Ε. (2013). *Μελέτη λιμνάζουσας φοίτησης: Διερεύνηση, καταγραφή και ανάλυση της υπάρχουσας κατάστασης σχετικά με τη λιμνάζουσα φοίτηση στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων*. ΔΑΣΤΑ Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.
- Σταμέλος, Γ. (1999). *Σύγχρονα Θέματα Εκπαιδευτικής Πολιτικής. Το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Προσπάθεια ιχνηλασίας Β'.* Αθήνα: Αρμός.
- Σταμέλος, Γ. (2002). *Προσπάθεια ιχνηλασίας του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος γ'.* Αθήνα: Ψηφίδα.
- Σταμέλος, Γ. (2002). *Το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Πρώτη και δεύτερη βαθμίδα. Δομές και ποσοτικά δεδομένα.* Αθήνα: ΚΕΕ.
- Sianou- Kyrgiou, E. & Tsiplakides, I. (2009). Choice and social class of Medical School students in Greece. *British Journal of Sociology of Education*, 30(6), 727-740.
- Sianou-Kyrgiou, E. (2010). Stratification in higher education, choice and social inequalities in Greece. *Higher Education Quarterly*, 63(4), 22-40.
- Τζάνη, Μ. (1983). *Σχολική επιτυχία, ζήτημα ταξικής προέλευσης και κουλτούρας*. Αθήνα: Γρηγόρη.
- Τζιόβας, Δ. (2012). Δίδακτρα και αιώνιοι φοιτητές. *Το Βήμα* 26.08.2012.

Διαθέσιμο στο <<http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=472017>>.

- Τομαρά-Σιδέρη, Μ. (1991). *Ανώτατη εκπαίδευση και κοινωνική επιλογή: εξέλιξη του φοιτητικού σώματος στο Πάντειο Πανεπιστήμιο (1932-1988)*. Αθήνα: Παπαζήση.
- Τσαμαδιάς, Κ. (2000). *Η αποδοτικότητα των επενδύσεων στην τριτοβάθμια τεχνολογική εκπαίδευση*. (διδακτορική διατριβή). Αθήνα: Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο.
- Τσουκαλάς, Κ. (1976). *Εξάρτηση και αναπαραγωγή: ο κοινωνικός ρόλος των εκπαιδευτικών μηχανισμών στην Ελλάδα (1830-1922)*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Τσουκαλάς, Κ. (1986). *Κράτος, Κοινωνία, Εργασία στη Μεταπολεμική Ελλάδα*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Τσουκαλάς, Κ. (1995). Ανώτατη εκπαίδευση και κοινωνική αναπαραγωγή: δομές και στρατηγικές μορφοσιωλατρείας, στο Π. Καφετζής (Εισαγωγή-Επιμ.) *Ταξίδι στο λόγο και την ιστορία. Κείμενα 1969-1996*, τ, β' (13-38). Αθήνα: Πλέθρον.
- Tinto, V. (1975). Dropout from Higher Education: A Theoretical Synthesis of Recent Research. *Review of Educational Research*, 45(1): 89-125.
- Tinto, V. (1997). Classrooms as communities: Exploring the educational character of student persistence. *Journal of Higher Education*, 68(6), 599-623.
- Yorke, M. (1999). *Leaving Early: Undergraduate Non-Completion in Higher Education*. Λονδίνο & Φιλαδέλφεια: Palmer Press.
- Φίλιας, Β. (2000). *Εισαγωγή στη Μεθοδολογία και τις Τεχνικές των Κοινωνικών Ερευνών*. Αθήνα: Gutenberg.
- Φραγκουδάκη, Α. (1985). *Κοινωνιολογία της εκπαίδευσης: θεωρίες για την κοινωνική ανισότητα στο σχολείο*. Αθήνα: Παπαζήση.
- Χατζηπέτρου, Π. & Αγγελής, Ε. (2012). *Ανάλυση δεδομένων φοιτητών του ΑΠΘ σχετικά με τον τρόπο εισαγωγής και την τρέχουσα κατάστασή τους*, Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (Επιτροπή Παρατηρητηρίου της ακαδημαϊκής πορείας φοιτητών που ανήκουν σε ευαίσθητες κοινωνικά ομάδες),

Διαθέσιμο στο: <http://acobservatory.web.auth.gr/acFiles/Ekthesi.pdf>

- Ψαρού, Μ & Ζαφειρόπουλος, Κ. (2004). *Επιστημονική έρευνα. Θεωρία και εφαρμογές στις κοινωνικές επιστήμες*. Αθήνα: Τυπωθήτω.
- Ψαχαρόπουλος, Γ. & Καζαμίας, Α.Μ. (1985). *Παιδεία και ανάπτυξη στην Ελλάδα: κοινωνική και οικονομική μελέτη της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης*. Αθήνα: ΕΚΚΕ.
- Ψαχαρόπουλος, Γ. (2003). *Ελληνική παιδεία: Μια σύγχρονη τραγωδία*. Αθήνα: Ι.Σιδέρης.
- Wadeley, A. (1999). *Δεοντολογία της έρευνας και πρακτικής στην ψυχολογία*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Wellington, J. (2000). *Educational research. Contemporary issues and practical approaches*. London:Continuum.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΑΠΟΜΑΓΝΗΤΟΦΩΝΗΜΕΝΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΩΝ

Συνεντευκτής: Σ

Ερωτώμενος: Ε

Φοιτήτρια Τμήματος Γεωλογίας, 10ο έτος

Πατέρας: αστυνομικός, απόφοιτος Λυκείου

Μητέρα: οικιακά, απόφοιτη Λυκείου

Σ: Η σχολή στην οποία σπουδάζετε, ήταν η πρώτη σας επιλογή;

Ε: Όχι τέταρτη επιλογή. Βασικά έβαλα όλες οι σχολές που υπήρχαν στην Πάτρα... Πρώτα στο Πανεπιστήμιο Πατρών και μια-δυο σχολές από Αθήνα. Ήθελα να σιγουρέψω ότι αν περάσω κάπου θα είμαι κοντά στο σπίτι μου... δεν υπήρχε το περιθώριο να δηλώσω κάποια άλλη πόλη... οι αδερφές μου σπούδαζαν ήδη εδώ και θα έπρεπε και εγώ να μείνω εδώ καλό... θα ήταν δηλαδή να μην επιβαρύνω τους δικούς μου με τη διαμονή μου σε μία άλλη πόλη... δεν υπήρχε οικονομική δυνατότητα να σπουδάσω κάπου αλλού... οπότε οι επιλογές μου από την αρχή περιορίστηκαν στην Πάτρα. Τώρα θα μπορούσα να πάρω μεταγραφή βέβαια, αλλά καλού-κακού έβαλα στην αρχή όλες της σχολές στο Πανεπιστήμιο εδώ και μετά γέμισα το μηχανογραφικό με όλη την Ελλάδα. Εκεί που θα πήγαινα σίγουρα... – δεν ξέρω πως και τι θα έκανα – είναι η "Πληροφορική". Νομίζω πως αξίζει να πιεστείς και να τελειώσεις και σε μια άλλη πόλη εν ανάγκη τη σχολή αυτή. Το είχα πει και στους γονείς μου.... Αν έπιανα "Πληροφορική"... θα πήγαινα Αθήνα, Πειραιά, Γιάννενα, ακόμα και Θεσσαλονίκη.

Σ: Τι δηλώσατε σαν πρώτη σας επιλογή;

Ε: Πρώτα έβαλα "Βιολογία" Πάτρας... θα μου πείτε τώρα από πού και ως που... συνήθως Βιολογία δηλώνουν από το τρίτο πεδίο... δεν ξέρω... μου αρέσει η σχολή... μου άρεσε... δεν ήταν κάτι που το είχα σκεφτεί από παλιά... ή είχα ρωτήσει ή είχα ψάξει... τη στιγμή εκείνη που πήγα να δηλώσω... λίγους μήνες πριν δηλαδή σκέφτηκα πως η σχολή αυτή θα είναι η πρώτη μου επιλογή... Δεν ξέρω... ίσως και να μπήκε στο μυαλό μου επειδή είχε πολύ υψηλές βάσεις και θα έπρεπε να ξεκινήσω από κει... Από ο,τι θυμάμαι είχε πάνω από 17.000 μόρια την προηγούμενη χρονιά... Και είναι από τις σχολές, μαζί με την Ιατρική, που δεν πέφτουν σχεδόν ποτέ τα μόριά τους... ελάχιστη διαφορά από χρονιά σε χρονιά... Μου κέντριζε όμως πάντα το ενδιαφέρον σαν επιστήμη, από το σχολείο, από τα μαθήματα βιολογίας που κάναμε στο σχολείο... Έβαλα λοιπόν πρώτη επιλογή "Βιολογία" Πάτρας και μετά "Χημικό", "Φυσικό" και "Μαθηματικό" Πάτρας. "Μαθηματικό" ήταν η αδελφή μου. Όταν πέρασα εγώ ήταν στο δεύτερο έτος και σίγουρα επηρεάστηκα... θα μπορούσε να με κατευθύνει σε πολλά πράγματα για το διάβασμα, τους καθηγητές και όλα... η άλλη μου αδελφή σπούδαζε στο "Πολιτικών έργων Υποδομής" στο ΤΕΙ της Πάτρας. "Φυσικό" και "Χημικό" έβαλα γιατί είναι πιστεύω πως είναι καλές σχολές και έχουν και καλές δυνατότητες... Τις έβαλα πρώτα γιατί είχαν πιο υψηλά μόρια.. Πήγα δηλαδή πιο πολύ βάσει μορίων, για να μη χάσω κάτι... Στο "Μαθηματικό" από την άλλη, σπούδαζε η αδελφή μου και θα ήμουν θετική και σ' αυτό... Η αδερφή μου από το δεύτερο έτος έκανε ιδιαίτερα, μάζεψε πρώτα κάποια συγγενικά παιδιά... από συγγενικές οικογένειες και παιδιά της γειτονιάς, βοήθησαν και οι δικοί μου και το είπαν σε γνωστούς μου και έτσι... μάζεψε κάποια παιδάκια για αρχή... και το ένα έφερε το άλλο... Είχε ένα χαρτζιλίκι καλό από την

αρχή και αυτό συνεχίστηκε μέχρι τώρα ...πάλι καλά με τα ιδιαίτερα γιατί για διορισμό αυτές οι σχολές με τίποτα... το σχολείο το ξεχνάς.....μόνο αν βρεις κάποιο φροντιστήριο αλλά κι εκεί η εκμετάλλευση είναι μεγάλη και δεν μπορείς να το κάνεις για πάντα...άντε για κάποια χρόνια στην αρχή...μετά σίγουρα θα πρέπει να ψάξεις για κάτι άλλο...κάτι πιο σταθερό... στα φροντιστήρια τη μια μέρα είσαι και την άλλη σε πετάνε έξω για να πάρουν κάποιο γνωστό... ή κάποιον που θα του δώσουν λιγότερα και θα έχει ανάγκη και τα λιγότερα... λίγα τα λεφτά και πολλές ώρες... πιο πολύ σε συμφέρει να βρεις ιδιαίτερα και να ρυθμίσεις τη δουλειά σου, τις ώρες σου και το πρόγραμμά σου όπως θέλεις εσύ...

Σ: Μετά απ' αυτά βάλατε το "Γεωλογικό";

Ε: Ναι μετά έβαλα το "Γεωλογικό"... μετά αν θυμάμαι καλά "Παιδαγωγικά" που δεν τα έπιανα ούτε και με ενδιέφεραν καθόλου... μετά έβαλα από ΤΕΙ στη Ζάκυνθο το "Τεχνολογίας, Περιβάλλοντος και Οικολογίας" και δε θυμάμαι αν έβαλα και κάτι άλλο....Με το "Γεωλογικό" να σας πω δεν θα με πείραζε... δηλαδή είχα στο μυαλό μου πως αν τύχει και κάτσει...δε θα ήταν άσχημα.... Είχα ένα θείο μου που μου είχε μιλήσει για το "Γεωλογικό"...Ο θείος μου είχε τελειώσει χημικός μηχανικός και έκανε μεταπτυχιακό στο "Γεωλογικό"... οπότε η γνώμη του ήταν πολύ καλή για μένα μετά αφού πέρασα.... δεδομένου ότι δεν ήξερα καθόλου πράγματα για τη σχολή και με καθοδηγούσε πλήρως.... Μου εξήγησε τα βασικά από την αρχή για κάποια μαθήματα και μου έβαλε την ιδέα να συνεχίσω με μεταπτυχιακό αφού τελειώσω για μια πιο καλή εξειδίκευση.... ή μεγαλύτερη αποκατάσταση στο κομμάτι το επαγγελματικό... με αυτό το σκεπτικό... να έχω και κάτι άλλο στα χέρια μου δηλαδή... γιατί με ένα πτυχίο Γεωλογίας πολύ δύσκολο να βρω δουλειά μετά....

Σ: Με τα μαθήματα πως τα πήγατε;

Ε: Δε διάβαζα πολύ από την αρχή...καθυστέρησα..... άφησα κάποια μαθήματα από την αρχή γιατί υπήρχαν κάποια ιδιαίτερα που ξεκίνησα και εγώ....και έδωσα βάση εκεί. Επειδή έμενα και στην Πάτρα και δεν ήξερα που θα με βγάλει το πτυχίο...θεώρησα πως θα ήταν πολύ καλό να αποκτήσω κι εγώ ένα κύκλο γνωριμιών που θα με βοηθούσε όταν τελειώσω τη σχολή να έχω ένα χαρτζιλίκι.. Αυτό φανταστείτε πως για την αδερφή μου τώρα που είναι παντρεμένη, αποτελεί το κύριο εισόδημα της.... δεν κατάφερε φυσικά να βρει κάπου αλλού δουλειά για να πω την αλήθεια ευχαριστημένη είναι ... ούτε σε φροντιστήρια έμπλεξε, γιατί πήγε καλά με τα μαθήματα, ούτε σε τίποτα...Όλα τα παιδιά δυσκολεύονται κάποια στιγμή με τα Μαθηματικά, χρειάζονται κάποια στιγμή βοήθεια είτε σε επίπεδο Δημοτικού ή αργότερα Γυμνάσιο και Λύκειο. Σε συστήνει κάποιος γνωστός και έτσι ξεκινάς.... γιατί είναι πολύ σημαντικό να υπάρχει ένα δείγμα της δουλειάς σου από γνωστό παιδί.....από την εφημερίδα δε σε παίρνει ο άλλος... δεν παίζει ρόλο τι γράφεις...στο σπίτι του δεν σε βάζει εύκολα κάποιον από μια απλή αγγελία.... Όποτε θεώρησα καλό από ανασφάλεια θέλετε.... από ανάγκη οικονομική.. για μία έξτρα ενίσχυση ...να ξεκινήσω από την αρχή και εγώ με μαθήματα... που θα μου φαίνονταν και πολύ χρήσιμα στο μέλλον . Όταν λοιπόν ξεκινάς μαθήματα το μεσημέρι και πας από την μία άκρη της Πάτρας στην άλλη.... δηλαδή εγώ τώρα από Ζαρουχλέικα που έμενα.... έφτανα μέχρι Ρίο και Άγιο Βασίλειο... δεν είναι εύκολο μετά να είσαι πολύ ξεκούραστη για διάβασμα και να προετοιμαστείς καλά... Ένα πασάλειμμα νομίζω ότι έκανα... τα πάνω-πάνω κάποιες φορές ίσα-ίσα να πως ότι κατέβηκα... Και επιπλέον τα μαθήματα δεν μπορούσα να τα σταματήσω τις εξεταστικές ...τα παιδιά γράφουν διαγωνίσματα και πρέπει να δώσω και εκεί μεγάλο βάρος...προτιμούσα δηλαδή να σπαταλήσω χρόνο για να προσθέσω επιπλέον ώρες στα παιδιά σε φάση διαγωνισμάτων, παρά να συγκεντρωθώ στο διάβασμα και να εξοικονομήσω χρόνο για εξεταστική και μαθήματα. Στο εργαστήρια ήμουν τυπική δεν ήθελα να αφήσω κάτι για να με πάει πίσω πολύ.... ήθελα να τελειώνω με αυτά αλλά.... δεν κατέβηκα και σε όλες τις εξεταστικές... Από το πρώτο έτος κιόλας μου έμειναν μαθήματα και τώρα σκέφτομαι πως πρέπει να μαζέψω την ύλη και να στρωθώ να διαβάσω.... ίσως να ήταν καλό να αφήνα κάποια παιδιά, αυτή θα ήταν η καλύτερη λύση, αλλά να σου πω την αλήθεια δεν θέλω ..... το βλέπω παρακινδυνευμένο ....δεν θέλω

τώρα σε περίοδο κρίσης που άλλος ψάχνει να βρει δουλειά και κυνηγάει το ιδιαίτερο ...εγώ να το διώξω.... προσπαθώ δηλαδή να τα συνδυάσω όλα μαζί μάλλον όχι με μεγάλη επιτυχία για τις σπουδές μου, αλλά θα το κάνω σίγουρα...θα βρω μια λύση...

Σ: Θεωρείτε ότι έγινε κάποιο λάθος όταν συμπληρώνετε το μηχανογραφικό δελτίο;

Ε: Όχι..... λάθος δεν έγινε .....με την έννοια ότι από λάθος έχασα κάποιες σχολές που θα μπορούσα να είχα περάσει ...όλες τις σχολές "Πληροφορικής" που έβαλα ....τις έχασα γιατί ήξερα ότι είχαν πολύ παραπάνω μόρια από τις άλλες σχολές... από το "Μαθηματικό", "Χημικό", "Φυσικό", που της έβαλα όμως σε σειρά μετά από τις σχολές της Πάτρας..... γιατί δεν θα μπορούσα να πάω εκεί. Το ότι τις έχασα δεν οφείλεται σε λάθος, οφείλεται σε καθαρά δικιά μου επιλογή... ήξερα τι συμπληρώνω ότι αφού είχαν πάνω από 10.000 μόρια περίπου και εγώ τις βάζω μετά από το "Μαθηματικό", "Γεωλογικό", είναι φυσικό και επόμενο... να μη μπορώ να πετύχω στις σχολές. Τις έβαλα και θα πήγαινα αν γινόταν καμία φάση με μόρια και έπεφταν πολύ και τις έπιανα, αφού έχανα τις πρώτες μου επιλογές που ήταν μόνο στο Πανεπιστήμιο Πατρών, όπως σας είπα... Οπότε εκεί θα πήγαινα σίγουρα....Γιατί και να ξαναδώσεις δεύτερη φορά και να χάσεις την ευκαιρία σου για καλές σχολές.... δε λέει κάτι... την επόμενη χρονιά μπορεί να μην καταφέρεις ούτε από μακριά να τις δεις.... Και οι καθηγητές όμως αυτή τη γραμμή έδιναν... Αυτό ακριβώς μας συμβούλευαν.... το να χάνεις σχολή από επιλογή σου δεν είναι λάθος, δεν είναι δηλαδή σωστό κριτήριο να βάζεις τις σχολές σύμφωνα με τα μόρια τους και να αποκλείεις εκ των προτέρων κάποιες, ή να επιλέγεις κάποιες άλλες που δεν είναι στα άμεσα ενδιαφέροντά σου ή στο αρχικό σου πλάνο τέλος πάντων.... μόνο και μόνο για να μην τις χάσεις ...από θέμα μορίων.... οπότε όχι ....δεν θεωρώ ότι έγινε λάθος.... καλά πήγαμε στο κομμάτι αυτό .....αναμενόμενα δηλαδή τα πράγματα. Δεν έχασα κάτι το οποίο μετά το μετάνιωσα .....βέβαια δεν ξέρω τι θα γινόταν αν δεν πετύχαινα σε κάποια σχολή στην Πάτρα και θα έβλεπα ότι θα μπορούσα να πετύχω σε άλλες πόλεις .....Πανεπιστημιακά τμήματα τα οποία δεν τα είχαν δηλώσει .....Σας είπα το λόγο όμως .....δεν υπήρχε εκείνη την περίοδο οικονομική δυνατότητα να νοικιάσω σπίτι αλλού.... Στην οικογένειά μου δουλεύει μόνο ο πατέρας μου.... συντηρεί ουσιαστικά πέντε άτομα.....τώρα μόνο η μια μου αδελφή δεν τον επιβαρύνει οικονομικά...

Φοιτητής Οικονομικού Τμήματος, 8^ο έτος

Πατέρας: άνεργος, απόφοιτος Λυκείου

Μητέρα: νοσοκόμα, απόφοιτη ΙΕΚ

Ε: Τώρα εργάζεστε κάπου;

Σ: Εδώ στην Πάτρα δουλεύω σε καφετέρια. Στην αρχή πριν από 3-4 χρόνια περίπου δούλευα πλήρες ωράριο.. Πήγαιναν καλά οι δουλειές..Τώρα ξέρετε..... εδώ ο,τι δεν υπάρχει στη Ρήγα Φεραίου υπολειτουργεί... φυτοζωεί...οπότε στα υπόλοιπα μαγαζιά υπάρχει πρόβλημα και στο μέλλον θα υπάρξει μεγαλύτερο.... Δε νομίζω πως θα αντέξει κανείς με τα δεδομένα αυτά να έχει μαγαζί και να πληρώνει και υπαλλήλους... Μόνο με προσωπική εργασία ή με οικογενειακή επιχείρηση... μπορείς να καταφέρεις κάτι... δηλαδή να βάλεις κάτι στην άκρη και να μπορείς να πληρώσεις λογαριασμούς, υποχρεώσεις κ.λπ. Τώρα δε δουλεύω πλήρες ωράριο. Τέσσερις ώρες την ημέρα περίπου και όποτε χρειάζεται έξτρα, περίοδο γιορτών, καρναβάλι... όποτε έχει πολύ κίνηση το κέντρο της Πάτρας δηλαδή..

Ε: Και το καλοκαίρι δουλεύετε;

Σ: Το καλοκαίρι ακόμα λιγότερο. Ο κόσμος δε μένει καθόλου κέντρο. Πηγαίνει προς Ρίο..... Φεύγουν και οι φοιτητές και η κίνηση είναι μηδαμινή...όλοι πηγαίνουν προς τα έξω, προς τη θάλασσα..

Ε: Δουλεύατε από την αρχή των σπουδών σας σε αυτή τη δουλειά;

Σ: Δούλευα από την αρχή των σπουδών, αλλά όχι στην ίδια δουλειά.. Πάντα όμως στο ίδιο αντικείμενο. Πιο παλιά δούλευα μόνο βράδυ σε καφέ-εστιατόριο. Όταν ο ιδιοκτήτης άλλαξε και έγιναν αλλαγές στο προσωπικό, πήγα σε μία άλλη καφετέρια, έφυγα και από κει και τώρα στο καφέ που είμαι τώρα είμαι τα τελευταία τέσσερα χρόνια.

Ε: Δεν ήταν δύσκολο όλα αυτά τα χρόνια να δουλεύετε και να σπουδάσετε ταυτόχρονα;

Σ: Δεν ξέρω τι να σας απαντήσω, γιατί δεν ξέρω πως είναι μόνο να σπουδάσεις... Ήταν κάτι που το είχα συνηθίσει από παλιά.. Δούλευα από τα 17 πριν μπω στο Πανεπιστήμιο και πριν έρθω στην Πάτρα ....τα καλοκαίρια πάλι σε μια καφετέρια ενός γνωστού του πατέρα μου. Και κάποια Σαββατοκύριακα στις διακοπές Πάσχα και Χριστουγέννων....

Ε: Τι σας ώθησε στο να ασχοληθείτε με τα Οικονομικά;

Σ: Δεν ήταν κάτι που είχα αποφασίσει από παλιά και το ήθελα πάντα...Είχα αποφασίσει ότι οπωσδήποτε έπρεπε να σπουδάσω.. Όλα τα χρόνια με φρόντιζε πολύ η θεία μου, μαζί της ζούσα πέντε μέρες της εβδομάδας στο Κιάτο .....και από Παρασκευή γυρίζαμε μετά από το σχολείο στο χωριό. Η θεία μου είναι δασκάλα και με είχε αναλάβει σε όλα και κυρίως στο διάβασμα. Οι δικοί μου με παρακολουθούσαν από μακριά, αλλά την ουσιαστική επίβλεψη για μαθήματα, σχολείο , εξωσχολικά, ιδιαίτερα... την είχε η θεία μου. Οι γονείς μου της είχαν απόλυτη εμπιστοσύνη. Δεν έκανε τη δικιά της οικογένεια και με είχε ουσιαστικά σαν παιδί της... και τώρα τα ίδια δεν έχει αλλάξει κάτι... τηλέφωνα καθημερινά και ερωτήσεις για τα μαθήματα "τι κάνεις, πόσα ακριβώς μαθήματα χρωστάς, γιατί δεν το βάζεις στο πρόγραμμα να το πάρεις επιτέλους το πτυχίο σου..." Η θεία μου στη Β Λυκείου ήθελε να σπουδάσω δάσκαλος. Ήταν η εποχή τότε που υπήρχε το μεγάλο κύμα με το διορισμό των δασκάλων... Οι βάσεις έφτασαν πολύ ψηλά στα "Παιδαγωγικά", κόντευαν να φτάσουν την Ιατρική.....οι γονείς , οι φροντιστές όλοι... ωθούσαν τα παιδιά τους να τελειώσουν "Παιδαγωγικό" για να μπουν στο Δημόσιο και να δουλέψουν... Το όνειρο κάθε Έλληνα... ο διορισμός στο Δημόσιο. Δεν τους αδικώ... έχουν δίκιο... το απόλυτο χάος που υπάρχει τώρα.....να παρακαλός και να μη βρίσκεις δουλειά πουθενά... Καλά, κάποιες σχολές δεν έπαιρναν ποτέ και εξακολουθούσαν να μην παίρνουν κόσμο και με εξετάσεις ΑΣΕΠ. Πολύ λίγα άτομα είχαν τη δυνατότητα να απορροφηθούν. Οι δάσκαλοι όμως έφτασαν στο σημείο να διορίζονται επί πτυχίω. Ήταν τόσες πολλές οι ανάγκες και τα κενά στα σχολεία που έπρεπε να καλύψουν, που τους έπαιρναν με μια υπεύθυνη δήλωση νομίζω από το Πανεπιστήμιο και τους τοποθετούσαν στα σχολεία. Η θεία μου τα έβλεπε όλα αυτά και σκέφτηκε πως το "Παιδαγωγικό" θα ήταν μια ιδανική λύση... Ούτως η άλλως είχα αποφασίσει νωρίς για θεωρητική κατεύθυνση. Με βοηθούσε και στην προετοιμασία. Μαζί διαβάζαμε, με εξέταζε στα μαθήματα και ήταν γενικά ένας άνθρωπος που υπολόγιζα πολύ τη γνώμη της.... Οι γονείς μου δε μπορούσαν να με βοηθήσουν σε αυτά... ήταν αποκομμένοι στο χωριό. Η μητέρα μου στο Κιάτο ζούσε μαζί με τη θεία μου από τότε που πήγαινε Γυμνάσιο, αλλά όταν παντρεύτηκε μετακόμισε μόνιμα στο χωριό, γιατί οι δουλειές του πατέρα μου ήταν εκεί

Ε: Είχατε κάποιον γνωστό από το συγγενικό ή το φιλικό σας περιβάλλον που είχε φοιτήσει στην ίδια σχολή;

Σ: Από συγγενείς όχι, γνωστό είχα μόνο ένα παιδί μεγαλύτερο από μένα, από το σχολείο που ξέρω πως πέρασε Αθήνα...είχε φύγει από το Κιάτο...βρισκόμαστε μόνο καλοκαίρια και δεν το είχαμε συζητήσει ποτέ... δεν κάναμε πολύ παρέα... απλά ξέρω ότι πέρασε στη σχολή αυτή.. ούτε και σκέφτηκα πριν δηλώσω να του τηλεφωνήσω ή να ζητήσω τη γνώμη του για κάτι...Πίστευα ότι σου ανοίγονται αρκετοί ορίζοντες με τη σχολή αυτή... Είναι μια επιστήμη τα Οικονομικά που κολλάει παντού... Τράπεζες, δημόσιες υπηρεσίες, Υπουργεία... και καθηγητής σε σχολείο μπορείς να δουλέψεις... παλιά πήραν κάποιους αλλά μετά τίποτα....πάγωσαν τα πάντα.. Τώρα για δημόσιες υπηρεσία που είπα πάρα πού

δύσκολο και εκεί. Πολύ δύσκολο έγινε, γιατί πολύ δύσκολο το κάνανε... Στελέχωσαν όλες της δημόσιες υπηρεσίες με αποφοίτους Λυκείου για να μη χάσουν τις ψηφούς... Αυτοί ήταν οι ψηφοφόροι τους και αυτό το "δούναι και λαβείν" κατέστρεψε όλο το δημόσιο και άφησε ανέργους από Πανεπιστήμια.. Γι αυτό και κατά τη γνώμη μου υπολειτουργεί και το Δημόσιο... Είναι όλοι άσχετοι με το αντικείμενο δουλειάς... και αδιάφοροι επίσης... Τη θέση την ήθελαν μόνο για να πληρώνονται... δεν είχαν και τις μορφωτικές δυνατότητες να το θέσω έτσι... να ανταποκριθούν σε κάτι... βρέθηκε μια παγιωμένη κατάσταση όπου το μέσον περνάει παντού και τη διαιώνισαν... τους βόλευε όλους αυτή η κατάσταση... Και σας πληροφορώ αυτοί που έχουν τώρα δουλειά είναι αυτοί που ήταν και οι κουμπούρες του σχολείου... που κανείς δεν τους έδινε σημασία... κανείς μας... ούτε και οι ίδιοι πίστευαν ποτέ ότι θα καταφέρουν κάτι... και ποτέ δεν προσπάθησαν για κάτι... ξέρω και από γνωστούς μου εδώ... όλη μέρα καφέ και όλα τα προβλήματα λυμένα... δηλαδή και να τους το 'λεγες ότι θα καταφέρουν κάτι και ότι θα πιάσουν μια θέση στο Δημόσιο ούτε και αυτοί το πίστευαν... Αυτά βέβαια δεν τα ξέρεις όταν είσαι 18 γιατί δεν έχει ολοκληρωθεί η κρίση σου... τώρα τα βλέπω ξεκάθαρα όλα αυτά, όπως τα βλέπουν όλοι νομίζω... Οι οικονομικές σπουδές πίστευα ότι ήταν μια διέξοδος καλή... μετά τι να κάνεις... να πας φιλόλογος... με τίποτα... Νομική μόνο, αλλά και εκεί στα ίδια είσαι... αν δεν έχεις μέσον για Δημόσιο, μόνο αν έχεις έτοιμο γραφείο από πατέρα σου ή συγγενείς σου, μπορείς να βρεις κανείς κάτι, να έχεις έτοιμη πελατεία και σταθερή δουλειά... όποτε σκέφτηκα καλύτερα Οικονομικά... μπορείς και να ανοίξεις και λογιστικό γραφείο, αλλά αυτό να σας πω την αλήθεια δεν το ήθελα καθόλου γιατί δεν είχα τον τρόπο να το υποστηρίξω.. Θα έπρεπε και πάλι να πας υπάλληλος κάπου και να δουλεύεις για κάποιον άλλον και στην καλύτερη περίπτωση, αφού σε κρατήσει ...να τον έχεις πάνω στο κεφάλι σου...

Ε: Είχατε αναζητήσει πληροφορίες για το αντικείμενο των σπουδών σας;

Σ: Όχι καθόλου... Ούτε το είχα ψάξει, ούτε είχα ρωτήσει... Πολύ γενικά πράγματα αυτά που ξέρουμε όλοι...είχα περίπου μια μικρή ιδέα αλλά δεν ήξερα ούτε για "Μικροοικονομική", ούτε για "Μακροοικονομική" ούτε για "Εμπορικό δίκαιο". Δε γνώριζα τι είναι τα μαθήματα αυτά γιατί δεν είχαν καμία σχέση με τα μαθήματα που κάναμε στο Λύκειο. Και οι καθηγητές σε ο,τι τους ρωτούσαμε μας έβαζαν σε κάποιος προβληματισμούς για να σκεφτούμε περισσότερο τι θέλουμε από άποψη επαγγελματικής αποκατάστασης... Δε νομίζω πως γινόταν καμία συζήτηση από κανέναν για το ποια είναι τα μαθήματα... ποιά η φιλοσοφία της σχολής και οι γενικές της κατευθύνσεις. Πιο πολύ οι προοπτικές δηλαδή του να ασχοληθείς με κάτι και να έχεις κάτι σίγουρο για το μέλλον... αυτό νομίζω ήταν το ζητούμενο όλων των μαθητών της τάξης μου απ' ότι θυμάμαι. Και οι καθηγητές το ίδιο... όχι... μάλλον όχι... θυμάμαι μια καθηγήτριά μου στο σχολείο που μας έλεγε να προσέξουμε πολύ να δηλώσουμε αυτό που μας αρέσει πραγματικά... αυτό έλεγε που έχει τη μεγαλύτερη σημασία είναι το ενδιαφέρον μας για τις σπουδές... γιατί μόνο τότε θα μπορέσουμε να είμαστε και καλοί σ' αυτό που κάνουμε..

Ε: Ο λόγος που καθυστερήσατε τις σπουδές σας ποιός πιστεύετε ότι είναι;

Σ: Είναι η δουλειά. Αυτός είναι ο κύριος λόγος. Από το πρώτο έτος στο καφέ-εστιατόριο που σας ανέφερα, εργαζόμουν και νύχτα... Δε μπορούσα να μπω σε έναν κανονικό ρυθμό διαβάσματος, κυρίως στις εξεταστικές. Το πρωί δε μπορούσα να ξυπνήσω, δεν πήγαινα σε μαθήματα, έχανα εξεταστικές και γενικά έμενα πολύ πίσω... και αυτό συνεχίστηκε... Δε μπορούσα όμως να σταματήσω να δουλεύω, γιατί δε γινόταν διαφορετικά... Οι δικοί μου, μου έστελναν κάθε βδομάδα χρήματα, αλλά όχι τόσα όσα θα ήθελα εγώ, για να αισθάνομαι άνετος. Στο τρίο έτος πήρα και ένα αυτοκίνητο, όποτε έπρεπε να το ξεχρεώσω και συνέχισα με τη δουλειά... Όταν δουλεύεις το προηγούμενο βράδυ και το επόμενο πρωί κατεβαίνεις να δώσεις, δε βγαίνει... Δεν έχεις ούτε την ηρεμία ούτε τη θέληση να διαβάσεις... σου φταίνε όλα... Τις προσπάθειές μου τις έκανα, αλλά χωρίς αποτέλεσμα... τώρα μου έχουν μείνει μαθήματα αρκετά και δε μαζεύονται... Πρέπει να το βάλω σε πρόγραμμα. Έχουμε και μια παρέα που είμαστε στην ίδια φάση και ο ένας παρασύρει τον άλλον... Δεν είναι δικαιολογία αυτή βέβαια στην ηλικία που είμαστε... δεν είμαστε μικρά

παιδιά... αλλά έχει αλλάξει ο ρυθμός της ζωής μας και έχουμε ξεχάσει τη φοιτητική μας ιδιότητα προς το παρόν....εγώ προσωπικά θα επανέλθω.

Φοιτήτρια Τμήματος Θεατρικών Σπουδών, 7^ο έτος

Πατέρας: τεχνίτης, απόφοιτος Δημοτικού

Μητέρα: οικιακά, απόφοιτη Δημοτικού

Σ: Βρίσκετε ενδιαφέρουσα τη σχολή σας;

Ε: Ναι μου αρέσει αρκετά...καμία σχέση με άλλες θεωρητικές σχολές που είναι πολύ βαρετές και τα μαθήματα είναι βαρετά.... δεν έχεις κάτι να περιμένεις... υπάρχει ενδιαφέρον νομίζω εδώ....Είμαι αρκετά ευχαριστημένη ...δεν είναι και τα κλασσικά θεωρητικά μαθήματα που σε αφήνουν αδιάφορη... Στην αρχή τρώμαξα λίγο...Μου φάνηκαν λίγο ακαταλαβίστικα.. Ίσως περίμενα και κάτι άλλο..και δυσκολεύτηκα...Μου φάνηκε ότι συγγένευε πολύ με Φιλολογία η σχολή... περίμενα κάτι πιο εύκολο... Και να φανταστείτε πως η Φιλολογία ήταν στις πρώτες μου επιλογές.. Καλά...τι είχα να τραβήξω εκεί... Μάλλον θα άλλαζα σχολή...Πάλι καλά, λέω... Δεν τα είχα υπολογίσει όλα αυτά...Στην αρχή όπως είπα δυσκολεύτηκα....Μετά άρχισα και έμπαινα στο νόημα... Ποια είναι η φιλοσοφία της σχολής..... τι έχω να περιμένω και ....έτσι ήταν πιο ξεκάθαρο το τοπίο για μένα.....Η θεωρία του Θεάτρου και της Λογοτεχνίας για παράδειγμα, έχει ένα ενδιαφέρον ...όπως και να το κάνουμε.... Αρχικά ήταν κάπως δύσκολα ....αργότερα όμως... με τράβηξε.. Μου αρέσει πολύ η σκηνοθεσία και θέλω να ασχοληθώ κάπως πιο ιδιαίτερα στο μέλλον μ' αυτό... Γενικά όλες οι επιλογές που σου δίνει... και σκηνογραφία και ανάλυση του αρχαίου δράματος.....

Σ: Ήταν η πρώτη σας επιλογή;

Ε: Όχι .... όχι .... νομίζω 20^η ή 25^η ...κάτι τέτοιο... Έβαλα "Παιδαγωγικά" ..... ήθελα να βάλω "Παιδαγωγικά" στην αρχή .....και δήλωσα σε όλη την Ελλάδα.... είχα βάλει πρώτα βασικά Πάτρα, Αθήνα, Θεσσαλονίκη και τα νησιά .... μετά έβαλα το "Νηπιαγωγών" όπως λέγεται.... το "Εκπαίδευση και αγωγή στην προσχολική ηλικία", "Φιλολογία", μετά "Ιστορία Αρχαιολογία", μετά "Φιλοσοφία παιδαγωγική και ψυχολογία" και μετά από όλα αυτά έβαλα το "Θεατρικών σπουδών" εδώ στην Πάτρα και σε άλλες πόλεις Αθήνα, Θεσσαλονίκη και Ναύπλιο... Εκεί νομίζω...23^η, 25^η επιλογή....

Σ: Συμπληρώσατε μόνη σας το μηχανογραφικό δελτίο;

Ε: Ναι μόνη μου .... από το σχολείο πήραμε κάποια βοήθεια την ελάχιστη δηλαδή .....νομίζω πως μας είχαν δώσει ένα έντυπο ...ένα προσχέδιο συμπληρωμένο για να ξέρουμε περίπου στο σπίτι τι θα κάνουμε.... και πάνω σε αυτό έγινε όλη η δουλειά ...Συμπλήρωσα τις επιλογές μου και μετά το έδειξα και σε έναν καθηγητή στο σχολείο.... όχι ότι υπήρχε η τρομερή καθοδήγηση..... δηλαδή η εξατομικευμένη βοήθεια να ρωτήσουν τον καθένα τι θέλει.... τι έχει σκεφτεί να βάλει ....και να συμπληρώνει ο καθένας το δικό του με τον καθηγητή από πάνω του. Με βάση το πρότυπο που μας έδωσαν, μπήκαμε λίγο στη φιλοσοφία του πώς θα έπρεπε να δηλώσουμε... μας είχαν δώσει και κάποιες οδηγίες πολύ γενικές είχαμε κάνει και κάποια μαθήματα ....Νομίζω πως είχαμε χάσει μία-δύο διδακτικές ώρες... κάτι τέτοιο.... μέχρι εκεί δηλαδή.... τίποτα παραπάνω.... Τις σχολές τις έβαλα στη σειρά με τον αδελφό μου στο σπίτι ...εκεί έγινε η μεγαλύτερη δουλειά , πολύ χρονοβόρα διαδικασία να καθόμαστε να ψάχνουμε βάσεις, πόσο πέρασε ο τελευταίος πέρυσι, ποσό πέρασε πρόπερσι ...για να έχουμε στο νου μας πως θα πάνε οι βάσεις το έτος εισαγωγής και να μπορέσουμε να δηλώσουμε ακριβώς.... δηλαδή να μη χάσουμε κάτι ...να μην αφήσουμε κάτι απ' έξω σύμφωνα με τα μόρια που είχα πάρει. Ο αδελφός μου τα είχε περάσει αυτά και λίγο-πολύ ήταν εξοικειωμένος. Ήταν γνωστή διαδικασία. Τα είχε μελετήσει πολύ καλά όταν έδινε. Καμία σχέση με το δικό

μου πεδίο βέβαια ...αλλά είχε μπει στο πνεύμα και ήξερε τι πρέπει να κάνω. Είχε μπει στο "Μηχανολόγων και αεροναυπηγών" και αυτός στην Πάτρα. Οπότε τα βρήκαμε..... τα διαβάσαμε ....τα ξαναδιαβάσαμε και τα δώσαμε. Οι γονείς μου ιδέα.... εντάξει παντελώς άσχετοι. Τι να τους ρωτήσεις... δεν είχαν ασχοληθεί ποτέ, δεν ήξεραν καθόλου από εκπαιδευτικά πράγματα.... Οπότε η γνώμη τους δεν μετρούσε. Ούτε που με ρώτησαν τι θα βάλω ...είχαν εμπιστοσύνη στον αδελφό μου ότι έλεγε αυτός... νόμος με κλειστά τα μάτια.

Σ: Γιατί πιστεύετε ότι καθυστερήσατε να πάρετε πτυχίο;

Ε: Μου έμειναν πολλά μαθήματα από το πρώτο και δεύτερο έτος και μετά δεν μπορούσα να μαζέψω. ... Στο τρίτο έτος πήγα κάπως καλύτερα..... πέρασα του έτους δηλαδή αρκετά και μετά μπλόκαρα..... έκανα σπασμωδικές κινήσεις... μία διάβαζα του έτους.... να ξεμπερδεύω έλεγα .....και μία έλεγα να τελειώνω από τα παλιά και ας μου μείνουν τα καινούρια .....δεν πειράζει.... Έχασα την μπάλα δηλαδή...Και μετά τα παράτησα και έκανα την καλύτερη... Και να σας πω και κάτι... άντε και να τα δώσω ...γιατί αυτό θα αλλάξει κάτι; Τζάμπα το άγχος που με έπιανε.... Οπότε τώρα το πήρα πιο χαλαρά και λέω κούλαρε..... και ό,τι γίνει ....Δεν υπάρχει λόγος να βιαστώ για κάτι. Μη με περιμένει καμιά δουλειά και θα την κλωσήσω..... Δεν παίζει τέτοιο ενδεχόμενο ....Το ξέρω και από τη φίλη μου που σας είπα ότι τέλειωσε... τίποτα δηλαδή .... Τη ρωτάω δηλαδή για να δω τι παίζει.... Ιδίως σ' αυτή τη δουλειά το μέσο του μέσου ....για να το πω καλύτερα το κύκλωμα του κυκλώματος.... Και η φίλη μου έχει διοριστεί , οπότε δεν το έψαξε, δεν το έκανε για βιοποριστικούς λόγους..... Ήθελε το δεύτερο πτυχίο για έξτρα μόρια ....για να έχει μόρια για το σχολείο, για μια ανώτερη θέση. Τη ρωτάω όμως τι έκαναν συμφοιτητές της και.... τίποτα το ιδιαίτερο .....από δω κι από κει .... Το μόνο που με παρότρυνε να τελειώσω είναι για να κάνω ένα μεταπτυχιακό..... ή κάτι σχετικό με σκηνοθεσία.... δεν ξέρω ακόμα..... το σκέφτομαι σοβαρά όμως..... θα με ενδιέφερε πολύ....

Ε: Να υπάρχει ένα κίνητρο για να τις τελειώσουν. Υποτίθεται ότι περνάς στο Πανεπιστήμιο και η ζωή σου κατά μία έννοια αλλάζει, κάνεις κάτι άλλο, ανοίγονται οι ορίζοντές σου, έχεις πολλά ανοίγματα για το μέλλον. Όταν είσαι κολλημένη στα ίδια πράγματα και δεν βλέπεις ότι μπορεί να αλλάξει κάτι, αποκλείεις εσύ η ίδια τον εαυτό σου από διαφορετικές καταστάσεις. Λες "και τι έγινε; "Δεν υπάρχει κάτι να κάνει τη διαφορά δηλαδή τώρα... Δεν υπάρχει η διαχωριστική γραμμή. Φοιτητής από τη μια και εργαζόμενος ή άνθρωπος καριέρας από την άλλη. Και για οικογένεια το ίδιο...Δε μπορείς δηλαδή να ποντάρεις κάπου, είτε τελειώσεις, είτε όχι.. Έχεις μίξεριάσει και με τα δύο...

Φοιτητής Τμήματος Μηχανικών ηλεκτρονικών υπολογιστών και πληροφορικής, 8^ο έτος

Πατέρας: ιδιοκτήτης καταστήματος, απόφοιτος Λυκείου

Μητέρα: οικιακά, απόφοιτη Λυκείου

Σ: Ήταν η πρώτη σας επιλογή το τμήμα;

Ε: Ναι, πρώτη μου επιλογή.... Στην αρχή σκεφτόμουν για Χημικός, έχω τα δύο αδέρφια μου που έχουν περάσει Χημικοί εδώ στην Πάτρα ...και είπα στην αρχή δεν βάζω... θα έχω και μία βοήθεια γιατί αυτοί ήταν λίγο ψιλοφυτά.... κυρίως ο μεγάλος. Μετά σκέφτηκα... και επειδή έβαλαν αυτοί και ο ένας παρέσυρε τον άλλον θα κάνω και εγώ το ίδιο; Άστο καλύτερα να βάλω κάτι άλλο ....οπότε πήγα τεχνολογική. Σκέφτηκα πως θα ήταν καλύτερα Πολυτεχνείο. Όπως και να το κάνεις τώρα τι να βγεις στη θεωρητική κατεύθυνση .... να γίνεις καθηγητής; Πρόκοψες! Τα έπιασες τα λεφτά σου!... Το Πολυτεχνείο παραμένει μία αξιόπιστη επιλογή..... Σου δείχνει κάποιους δρόμους και

έχεις να κάνεις κάποια πράγματα.... εντάξει και σε μεταπτυχιακό επίπεδο μετά δεν συγκρίνεται... πολύ ανεβασμένα πράγματα και δυνατότητες πολλές στις κατευθύνσεις. Δηλαδή..... μπαίνοντας στη σχολή είχα πολλές προσδοκίες και για τα μαθήματα και για το επάγγελμα μετά..... για τις δυνατότητες δηλαδή που σου δίνει το πτυχίο.

Σ: Θεωρούσατε δηλαδή πως θα μπορέσετε εύκολα να βρείτε δουλειά όταν τελειώσετε;

Ε: Ε... νομίζω πως είναι ένα πτυχίο που τουλάχιστον στον ιδιωτικό τομέα θα μπορέσεις να το εξαργυρώσεις.... στο Δημόσιο τώρα..... μην το ψάχνουμε... Είναι μια άλλη ιστορία.... Όποιος δηλώσεις είσαι εκεί ...αλλά στις επιχειρήσεις, στις εταιρείες στον ιδιωτικό, τους ενδιαφέρει πολύ το πώς θα οργανώσεις την δουλειά τους και πως με τις γνώσεις σου.... με τις ικανότητές σου δηλαδή.....θα τους φέρεις και μεγαλύτερα κέρδη, θα είσαι πιο αποδοτικός, πιο ικανός ...θα αποδίδεις περισσότερο στη δουλειά σου ...και αυτό δεν γίνεται εάν δεν έχεις τις βάσεις από ένα καλό πτυχίο. Αυτό σκεφτόμουν ....αυτό με παρακίνησε πιο πολύ να σου πω..... Μετά σκέφτηκα και το μεταπτυχιακό .....πως θα μπορούσα δηλαδή σίγουρα να κάνω κάτι που θα με ανεβάσει ακόμα πιο πολύ για δουλειά. Να ανεβάσω δηλαδή τα προσόντα μου .....να πλασάρω καλύτερα τον εαυτό μου ...και να πετύχω κάτι καλό.

Σ: Ήταν όλα όπως τα περιμένατε; Είχατε συγκεκριμένες προσδοκίες από το τμήμα;

Ε: Σε γενικά πλαίσια ναι... Δεν θα έλεγα ότι έπεσα κάπου έξω.... ότι περίμενα πράγματα που δεν τα βρήκα.... ότι με απογοήτευσαν πράγματα και τέτοια....Τα μαθήματα ήταν όμως θα έπρεπε να είναι τα μαθήματα σε ένα Πανεπιστήμιο. Με μία δόση δυσκολίας αναμενόμενη. Αν διάβαζες, αν είχες ένα πρόγραμμα στο διάβασμα περνούσες .....δεν έπρεπε να ήσουν και ο Αϊνστάιν! Μπορούσες και να τελειώσεις στα 5 χρόνια. Τώρα οι πιο πολλοί που ξέρω για άλλους λόγους δεν την παλεύουν και αφήνουν μαθήματα και .... είναι δύσκολο μετά να τα ξεφορτωθούν... Βατά είναι βασικά για κάποιον που θα ασχοληθεί... Το βασικό για μένα είναι να προσέξεις από την αρχή .... από το πρώτο έτος και να έχεις έναν ρυθμό για να μη χάσεις μετά το μπούσουλα και δεν μαζεύεις τα ασυμμάζευτα... Να είσαι και λίγο νοιασμένος ρε παιδί μου του στυλ..... πού πάω..... και που θα βγει .....Άντε και τα αφήνω..... εις βάρος μου δεν θα είναι .....Κάποια στιγμή δεν πρέπει να τα ξεφορτωθώ ...να φύγουν από την πλάτη μου.... Εκτός αν έχεις αποφασίσει... ότι η όλη φάση δεν σου κάνει.... ότι δεν είναι για σένα οπότε ξεκόβεις μία και καλή.... Τώρα με μένα.... αυτό έγινε.... Δεν το είδα από την αρχή ότι έπρεπε να ξεμπερδεύω.... Το άφησα λίγο φλου και όπου κάτσει. Έμειναν και κάποια μαθήματα πάντα.... αλλά ψιλοείχα τον έλεγχο...

Σ: Χρωστάτε πολλά μαθήματα τώρα;

Ε: Πέντε έχω ακόμα.... Δεν είναι πολλά .....είναι ότι τόσο καιρό δεν το είχα πάρει με το μέσα μυαλό να ξεμπερδέψω.....Τώρα είμαι νοιασμένος. Έχω ένα τρίμηνο που δε θέλω..... δε θέλω να με πάρει άλλο .... Βλέπω και το οικονομικό πώς πάει.... ότι πάει από το κακό στο χειρότερο και με έχει επηρεάσει πολύ... Εκεί δηλαδή που το θεωρούσα σίγουρο ότι θα βρω δουλειά .....όπως σας είπα στην αρχή... τώρα λέω λες να είμαι άνεργος και να μείνω με το πτυχίο στο χέρι να παρακαλάω και να μην μπορώ να βρω τίποτα στην Πάτρα..... για Αθήνα νομίζω πως δεν έχουν χαθεί ακόμα οι ευκαιρίες.... Είναι πολλές οι δουλειές πάνω. Ανοίγουν θέσεις δηλαδή... Φεύγουν κάποιοι, απολύουν κόσμο ή κλείνουν επιχειρήσεις.... αλλά μπορείς να δώσεις αλλού ένα βιογραφικό.... μετράει η προϋπηρεσία σου.... όλο και κάτι θα ανοίξει με μία συνταξιοδότηση η κάτι άλλο..... εδώ λίγα πράγματα, στεγνά.... και φοβάμαι πως θα χειροτερέψουν πολύ... όλος ο κόσμος δηλαδή το λέει... ο καθένας κλαίει για το επάγγελμά του. Ένας φίλος μου που δουλεύει στη βιομηχανική σε μία εταιρεία στην ειδικότητά μου, το ίδιο πτυχίο με μένα.... μου έλεγε τις προάλλες ότι μετά τα Χριστούγεννα τους είπαν πως η εταιρεία φεύγει και πάει στην Κίνα, οπότε οι απολύσεις θα έπεφταν σύννεφο.... έφυγαν 15 άτομα νομίζω ..... ο φίλος μου τη γλίτωσε αλλά κάθετα σε αναμμένα κάρβουνα τώρα.... Το βλέπει πως δεν πάει...το βλέπει να του έρχεται και προετοιμάζεται....

Σ: Εργαστήκατε καθόλου κατά την διάρκεια των σπουδών σας;

Ε: Πολύ λίγα πράγματα... Μαθηματικά έκανα λίγο... κάποια μαθήματα ...αλλά και πάλι σε συγγενείς ...βαφτιστήρια, ξαδέρφια δηλαδή.... Όχι ότι έκανα κάτι συστηματικό... Α... αλλά λέτε αν εργάστηκα ...και για αυτό δεν τελείωσα ...Όχι καμία σχέση.... δεν είναι από αυτό.... ωραία η καραμέλα αλλά δεν εμποδίζει η δουλειά πιστεύω....Δε με εμπόδισε η δουλειά για να τελειώσω... Δε δούλευα βασικά... κάποια μαθήματα μόνο στην αρχή... τώρα τίποτα... Πιο πολύ είναι ότι είμαι μάλλον λίγο καλομαθημένος ....τα έχουν τα τρίτα... μάλλον. Φώναζαν τα αδέρφια μου από την αρχή να μην αφήνω μαθήματα.... αλλά τους άφησα να λένε... οι δικοί μου δεν με πίεζαν καθόλου, τους είχα πάρει τον αέρα γενικώς και δεν τολμούσαν να ρωτήσουν πόσα έχω περάσει και πόσα μου μένουν....Να σας πω.... μπλέχτηκα πιο πολύ με δραστηριότητες άλλες... και παρέες. Αυτά με έφαγαν.... Όχι ότι το μετάνιωσα βέβαια.... ούτε και ότι περίμενα να ξεσκάσω γιατί πριν τις εξετάσεις τις πανελλήνιες ήμουν χωμένος μέσα και διάβαζα.... απλά σαν φοιτητής είχα πιο πολλά δικαιώματα και τα εκμεταλλεύτηκα στο έπακρο.... Για να σας δώσω να καταλάβετε ανέβαινα συνέχεια Καλάβρυτα για σκι με την παρέα μου και αυτό γινόταν και σε φάσεις πριν τις εξεταστικές ... Δεν υπολόγιζα τίποτα δηλαδή .... προκειμένου να περάσω καλά. Στα Καλάβρυτα ανέβαινα πάντα με τους δικούς μου από παιδί, γιατί έχουμε σπίτι εκεί. Μετά, μόλις πέρασα, έπαιρνα κλειδιά και ανεβαίναμε... ψήναμε επάνω.... και όλη μέρα έξω αραλίκι.... Πού να το αφήσεις και να κατέβεις κάτω για μαθήματα.... Όχι ότι δεν πήγαινα καθόλου.... αλλά εκεί που ήταν να στρωθώ στο διάβασμα για εξεταστική του Ιανουαρίου, εγώ το μυαλό μου το είχα στο σκι. Μετά στο τρίτο έτος ψιλομαζεύτηκα. Το μπούχτισα και αυτό. Φανταστείτε πως τώρα δεν ανεβαίνω καθόλου... Εν τω μεταξύ όμως μου έμειναν πολλά μαθήματα και δεν το έπαιρνα απόφαση να το ρίξω στο διάβασμα και να ξεμπερδεύω..

Σ: Θέλετε να μου πείτε τις προτάσεις σας για την έγκαιρη ολοκλήρωση των σπουδών; Τι πιστεύετε πως πρέπει να αλλάξει για να τελειώνουν οι φοιτητές εγκαίρως το Πανεπιστήμιο;

Ε: Να βάλουν λίγο μυαλό.... θα πρέπει να πάρεις σοβαρά αυτό που κάνεις, αυτό που σπουδάξεις. Έχεις το περιθώριο του χρόνου όταν είσαι φοιτητής και δεν εργάζεσαι να κάνεις πράγματα για τον εαυτό σου.... και να αξιοποιήσεις τη φοιτητική ζωή. Μόνο αυτοί που δουλεύουν και σπουδάζουν έχουν άλλοθι. Τώρα όλοι οι υπόλοιποι λίγο χαϊδεύονται και λίγο φτιάχνουν και την πραγματικότητα όπως τους βολεύει. Και το ωραίο είναι πως όταν μπεις στο τριπάκι αυτό .... δεν τα παρουσιάζεις αλλιώς στους άλλους.... τα παρουσιάζεις αλλιώς και στον εαυτό σου... τα φτιάχνεις τα πράγματα δηλαδή, τα ανακατασκευάζεις και βρίσκεις δικαιολογίες ότι τάχα δυσκολεύεσαι με τα μαθήματα... ότι τάχα σου έπεσε βαριά η εξεταστική .... Είναι πολύ κουραστικά και βαρετά τα εργαστήρια και οι παρακολουθήσεις και ...το ένα φέρνει το άλλο... Αυτά τα έλεγα και εγώ στους δικούς μου που με ρωτούσαν συνέχεια τι κάνω με τα μαθήματα .... και ταυτόχρονα τα πίστευα κιόλας .... έλεγα ότι .....“να γιατί θέλω να κάνω πράγματα για τον εαυτό μου αφού η κατάσταση δεν παλεύεται” .... “όπως και να έχει γιατί να ζοριστώ”.... “άστο να κυλήσει και όπως πάει”... Αν τα δεις όμως τα πράγματα με τη λογική αυτά είναι παραμύθια, δικαιολογίες... Τα καταφέρνουν και τελειώνουν άνθρωποι με οικογένειες που πάνε για δεύτερο πτυχίο και δουλεύουν και διαβάζουν παράλληλα. Αυτοί πώς μπορούν;

Σ: Πρώτη σας επιλογή ήταν η "Λογιστική";

Ε: Ναι, προτιμούσα εκεί... Δεν μπήκα όμως στη διαδικασία να ξαναδώσω, παρόλο που το τμήμα που πέρασα δεν ήταν η πρώτη μου επιλογή .....γιατί δεν είχα το κουράγιο πάλι να περάσω από όλη τη διαδικασία των πανελληνίων.... Ύστερα και από άποψη απόστασης με βόλευε η Πάτρα, οπότε είπα να μείνω εδώ, αφού έτσι ήρθαν τα πράγματα.... Βέβαια τη "Λογιστική" την είχα ως στόχο πιο πολύ για την επαγγελματική αποκατάσταση, όχι ότι μου άρεσε πολύ και με κάλυπτε ως επιστήμη. Νομίζω δηλαδή πώς μπορείς πιο εύκολα να βρεις μία δουλειά σε ένα λογιστικό γραφείο ή και να ανοίξεις το δικό σου γραφείο κάποια στιγμή αν θα τα καταφέρεις.... και πάλι όμως αυτά με την κρίση τη δική μου τότε.... Με τον πατέρα μου λίγο το συζήτησα.... γιατί ο επαγγελματικός προσανατολισμός στο Λύκειο είναι ανύπαρκτος. Ό,τι καταφέρει κάθε παιδί μόνο του δηλαδή..... όποια πληροφορία κατόρθωσε να συγκεντρώσει και τον βοηθήσει στην απόφαση που θα πάρει. Με τον πατέρα μου που το συζήτησα βέβαια δεν είναι πως με ενθάρρυνε και πολύ..... δεν ήξερε και από πολλές σχολές, δεν είχε τη γνώση για να με βοηθήσει.....αλλά θεωρούσε πως η μόνη επιλογή που θα με εξασφάλιζε, θα ήταν οι στρατιωτικές σχολές. Μου έλεγε πως μόνο εκεί θα έχω σίγουρο το δεδομένο ότι με το που θα τελειώσω θα πιάσω δουλειά. Είχαμε και παραδείγματα από δύο γνωστούς μας που δούλεψαν αμέσως .....και δεν πήγαν και σε Πανεπιστήμιο. Τεχνικοί ήταν και βρήκαν αμέσως δουλειά. Εγώ για στρατιωτικές σχολές... ούτε ν' ακούω. Δεν με ενδιέφερε καθόλου.....το προσπέρασα εντελώς γιατί θεωρούσα πως οι σχολές αυτές έχουν να κάνουν και με το χαρακτήρα του καθενός .....αν δεν σου ταιριάζουν, δεν έχει νόημα. Θα μισήσεις τελικά αυτό που κάνεις..... οπότε είπα στον πατέρα μου για την ιδέα μου με "Λογιστική", "Οικονομικά" γενικότερα.... και σαν ιδέα του άρεσε ..... με ενθάρρυνε δηλαδή και αυτός. Και η "Διοίκηση επιχειρήσεων" πίστευα γενικά ότι είναι μία σχολή..... που θα με βοηθήσει να κάνω πράγματα .....ως στέλεχος επιχείρησης στο Δημόσιο ....ή να μου δώσει την ευκαιρία για κάτι άλλο...

Σ: Είσαστε ευχαριστημένος από το τμήμα τελικά στο οποίο σπουδάζετε τώρα και το οποίο δεν αποτελούσε την πρώτη σας επιλογή;

Ε: Όχι δεν θα το έλεγα ότι είμαι ικανοποιημένος ...Νομίζω ότι απέτυχα και στην επιλογή πεδίου..... Τελικά δηλαδή νομίζω πως και στις πρώτες μου επιλογές να πετύχαινα, δεν ήταν τελικά αυτό που θα μου άρεσε να σπουδάσω, ούτε να ασχοληθώ επαγγελματικά..... κυρίως να ασχοληθώ επαγγελματικά..... Δεν το είχα μετρήσει τότε καλά και βασικά δεν ήξερα πόσο βαρετό είναι για κάποιον που το κάνει για χρόνια.... Έναν γνωστό μας, τον λογιστή δηλαδή του πατέρα μου που ρώτησα μετά από καιρό ....τον είδα δυσσχεστικό.... χωμένο μέσα σε ένα γραφείο με αποδείξεις και τιμολόγια και ο,τι νόμο "του φανεί του Λολοστεφανή", να προσπαθεί να βγάλει άκρη ..... Τώρα αν είσαι σε μία δουλειά και αμείβεσαι καλά και βγάζεις τόσα, ώστε να είσαι πολύ ικανοποιημένος..... τότε αυτό αλλάζει.... αυτομάτως αλλάζει και η διάθεσή σου.... Μπορείς τότε να τα δεις και με άλλο μάτι... και να πεις ότι δουλειά είναι αμείβομαι καλά και προχωρώ .... αλλά αλλιώς δε λέει.... Δεν ξέρω και πάλι αν είναι έτσι .....τώρα εγώ πιστεύω πολύ στο κίνητρο που σου δίνουν για να προχωρήσεις. Και στη δικιά μου τη σχολή που με ρωτήσατε..... να σας πω την αλήθεια .....δεν ανοίγω τα μάτια μου και από τις εκπλήξεις και το ενδιαφέρον για τα μαθήματα. Τα ίδια και τα ίδια μου φαίνονται όλα ....είναι βαρετά και σαν αντικείμενο σπουδών.... και σαν τρόπος και μέθοδος διδασκαλίας..... Ίσως δεν μπορούν και οι καθηγητές να τα αποδώσουν αλλιώς..... να κάνουν τα μαθήματα προσιτά και άμεσα με τον τρόπο τους. Έχω τώρα κάνα δυο χρόνια που σκέφτομαι πως θα έπρεπε να είχα δηλώσει θετική κατεύθυνση.... με Χημεία και

Φυσική δεν τα πήγαινα πολύ καλά, αλλά Μαθηματικά μου άρεσαν πολύ..... είμαι καλός στα Μαθηματικά. Και δεν είναι ότι έχει και τις τρομερές βάσεις.... με 14.000 μόρια είσαι άνετος, περνάς όπου θέλεις στη θετική κατεύθυνση..... έχεις να διαλέξεις ανάμεσα σε πολλές σχολές..... Δεν ξέρω σίγουρα..... λέω τώρα.....μπορεί τελικά και εκεί να αισθανόμουν εγκλωβισμένος... άλλα να περίμενα και αλλά να έβρισκα..... τώρα τα λέω αυτά.

Σ: Εργαστήκατε καθόλου κατά τη διάρκεια των σπουδών σας;

Ε: Ναι .... δούλευα από την αρχή σερβιτόρος σε ένα μαγαζί.... και μετά δούλευα και Σαββατοκύριακα σε ένα μαγαζί εστιατόριο που γίνονται τα τραπέζια για γάμους.... Τώρα δεν πηγαίνω στο μαγαζί αυτό..... γιατί δεν αντέχεται.... Έπρεπε να ήμουν εκεί από το Σάββατο στις 4 το μεσημέρι και να γυρίζω ξημερώματα Κυριακής... και την Κυριακή τα ίδια πάλι.... Πολύ κούραση ....από το να στρώνω ροτόντες, μέχρι να κουβαλάω δίσκους και να κάνω το σερβίρισμα. Ήταν καλά τα λεφτά... Έβγαζα δηλαδή για ένα διήμερο ένα καλό μεροκάματο.... αλλά διαλύθηκα από μέση και από κουβάλημα... δίσκοι φορτωμένοι στο φουλ .... πολύ βάρος .... Όταν μας έκανε μείωση και στο μεροκάματο έφυγα και δούλευα μόνο σαν σερβιτόρος σε καφετέρια.

Σ: Δουλεύετε και τώρα στην καφετέρια;

Ε: Εννοείται πως δουλεύω.... Δε βγαίνει αλλιώς. Στην αρχή στο σπίτι είμαστε τρεις συγγάτοικοι. Δεν έβγαινε όμως αυτό μετά. Ήθελα το δικό μου χώρο, να ξεκουράζομαι τις ώρες που θέλω. Ήταν καλός ο χώρος, μεγαλύτερο το σπίτι βέβαια...αλλά όταν γύριζα από το κέντρο με τους γάμους που σου είπα ...τέσσερις ή πέντε η ώρα το πρωί, την άλλη μέρα ήθελα να κοιμηθώ μέχρι το μεσημέρι. Δεν χρωστάει τίποτα ο άλλος να κάνει ησυχία και να περπατάει στις μύτες για να μη με ξυπνήσει. Και μουσική ήθελε να βάλει... και φίλους να φωνάζει ....Οπότε δεν έβγαινε έτσι.... Όχι ότι μου είπαν τίποτα τα παιδιά.... αλλά το κατάλαβα και μόνος μου ότι δεν τραβάει.... Οπότε νοίκιασα αλλού μία γκαρσονιέρα και ηρέμησα. Δεν ξαναγυρίζω δηλαδή τώρα σε αυτή την ηλικία να μείνω με συγγάτοικο μόνο και μόνο για το νοίκι. Βρήκα κάτι οικονομικό.... εντάξει από σπίτι. Τώρα και με την οικονομική αυτή αναστάτωση και με τη φορολογία στα ακίνητα από το να πληρώσει ο άλλος το ΕΝΦΙΑ, να το φορτωθεί... και να του μείνει ξενοίκιαστο το σπίτι... δεν το διακινδυνεύει... καλύτερα να κάνει καλύτερη τιμή για να είναι σίγουρος ότι μπορεί να έχει ένα σταθερό ενοίκιο κάθε μήνα. Έχουν πέσει οι τιμές... βρίσκεις ο,τι θέλεις... Οι γονείς μου, μου λένε να γυρίσω πίσω, αλλά δεν θέλω...Και τι να κάνω εκεί; Εδώ έχω βρει και μία κοπέλα και λέμε να το σοβαρέσουμε σιγά-σιγά.... να συγκατοικήσουμε δηλαδή.... οπότε δεν υπάρχει περίπτωση να γυρίσω πίσω. Να φύγω δηλαδή από την Πάτρα και να γυρίσω Πρέβεζα. Οι γονείς μου, μου έστελναν πάντα, αλλά τώρα δεν θέλω να τους παίρνω λεφτά. Και αυτοί αντιμετωπίζουν δυσκολίες. Να πληρώσουν εφορία... τα έξοδα όλα του σπιτιού που τρέχουνε....

Σ: Πιστεύετε πως η εργασία που κάνετε σε εμπόδιζε να αποφοιτήσετε στα 4 χρόνια;

Ε: Τον πρώτο παράγοντα θα βάλω ότι δεν με ικανοποίησε η σχολή και τα μαθήματα και σαν δεύτερο παράγοντα θα πω και τη δουλειά. Όλα μαζί βέβαια.....και τα δύο βοήθησαν συνδυαστικά ...και την έκαναν τη δουλίτσα τους! Από την αρχή, με το που μπήκα λειτούργησα έτσι.... το είδα κάπως αδιάφορα το θέμα, τόσο αδιάφορα σαν να σπούδαζε κάποιος άλλος... Βαριόμουν τα μαθήματα και τις παρακολουθήσεις όσο στιδήποτε.... Και δεν υπάρχει η προοπτική να αλλάξει κάτι.... να βοηθηθούν οι φοιτητές και να δουν τα πράγματα αλλιώς... Γιατί απ' ότι συζητάω.... λίγοι φοιτητές ξέρουν τι θέλουν .... και είναι αποφασισμένοι να τελειώσουν και τελειώνουν στα τέσσερα χρόνια... Είναι κυρίως εκείνοι που έχουν προσανατολιστεί στο να φύγουν έξω, έχουν ήδη προετοιμαστεί για μεταπτυχιακό και.... ξέρουν δηλαδή .... ξέρουν τι θα κάνουν.... Το προσπαθούν δηλαδή από την αρχή, το έχουν σαν στόχο τους και το καταφέρνουν. Οι περισσότεροι φοιτητές που ξέρω ακολουθούν άλλη ρότα. Περιμένουν να τους έρθουν τα πράγματα βολικά και να τελειώσουν. Να δείξει επιείκεια ο εκάστοτε καθηγητής, να έρθει ένας πολύ επιεικής, ή να βαρεθούν να τους κόβουν και να περάσουν χαριστικά.... Και αυτό που σου λέω τώρα...

συμβαίνει σε πολύ μεγάλο ποσοστό. Μεγάλη μερίδα των φοιτητών δηλαδή λειτουργεί έτσι. Έτσι αντιμετωπίζουν και τις σπουδές και την αποφοίτησή τους από το Πανεπιστήμιο. Σημαντικό είναι επίσης ότι ξεκόβουν.... διαχωρίζουν το επάγγελμα από αυτό που σπουδάζουν.... Ελάχιστοι είναι αυτοί που θα κάνουν και αυτό που σπούδασαν και αυτό που τους αρέσει.

Σ: Τι θα έπρεπε να γίνει για να αλλάξει η κατάσταση που περιγράφετε; Με ποιον τρόπο θα βοηθηθούν οι φοιτητές για να τελειώνουν τις σπουδές τους στο προκαθορισμένο χρόνο;

Ε: Δε νομίζω πως θα πρέπει να γίνει κάτι σε επίπεδο Πανεπιστημίου.... για να το πω καλύτερα δε νομίζω πως μπορεί να γίνει κάτι σε επίπεδο Πανεπιστημίου.... Τι να πω..... ότι θα αλλάξουν οι καθηγητές, ότι τα μαθήματα θα γίνουν πιο ενδιαφέροντα με εργαστήρια Ευρωπαϊκού τύπου διαδραστικά και με ουσιαστική επικοινωνία ανάμεσα στον καθηγητή και τους φοιτητές; Δεν νομίζω πως σαν χώρα προωθούσαμε ποτέ καινοτόμες ιδέες σε κάποιο επίπεδο... Αντιγραφές άρπα-κόλλα κάναμε απ' έξω και γι' αυτό οι αντιγραφές αυτές που είναι κακές μιμήσεις από Ευρωπαϊκά Πανεπιστήμια... δεν έχουν κανένα αποτέλεσμα. Εγώ δεν θα πάω εκεί.... σε επίπεδο Πανεπιστημίου.... Γιατί είναι ουτοπικό να περιμένουμε αλλαγές από κει τώρα. Πιστεύω σε πιο πρακτικά και πιο αποτελεσματικά πράγματα. Το καλύτερο για μένα είναι η δουλειά να γίνει στο Λύκειο.... Να αναβαθμιστεί πολύ το μάθημα του Επαγγελματικού προσανατολισμού.... τι θέλω να πω με αυτό .....Πρέπει να υπάρχει ένας καθηγητής τουλάχιστον σε κάθε σχολείο με αυτή την ειδικότητα και να μπαίνει από την πρώτη Λυκείου σε τάξεις και να ενημερώνει μέχρι την τρίτη Λυκείου.... Για να μην πω ότι.... στην πρώτη Λυκείου θα ήταν καλύτερα να υπάρχουν οι περισσότερες ώρες, γιατί στην Τρίτη Λυκείου έχει ήδη αποφασίσει ο άλλος την κατεύθυνση και μέσα στο τρέξιμο των εξετάσεων και των διαγωνισμάτων του σχολείου και του φροντιστηρίου δεν έχει ξεκάθαρο το μυαλό ούτε να κατανοήσει καλά τι του λένε... ούτε να τα αξιοποιήσει σωστά και να τα περάσει δηλαδή από το προσωπικό του φίλτρο.... και να τα αξιολογήσει όλα αυτά... Θα έπρεπε να υπάρχει μία παρουσίαση όλων των σχολών, όλων των πεδίων με ειδική αναφορά ανά σχολή..... πόσοι δηλαδή θα είναι οι εισακτέοι .... πόσο περίπου θα κυμανθούν οι βάσεις σύμφωνα με τα δεδομένα των τελευταίων ετών .... τι ακριβώς σπουδάζει κανείς εκεί.... Ποιο είναι βασικά το αντικείμενο..... ποιά είναι τα βασικά μαθήματα..... τι προοπτικές έχεις για μετά ..... αν υπάρχουν δηλαδή οι πιθανότητες να δουλέψεις στο αντικείμενο αυτό... και όλα αυτά με συγκεκριμένα στοιχεία ..... με πορίσματα από έρευνες και όχι τη γνώμη του κάθε καθηγητή με λόγια του αέρα... Τι προοπτικές έχεις για μεταπτυχιακές σπουδές στην Ελλάδα ή στο εξωτερικό και πού ακριβώς σε ωφελούν...τι εξειδίκευση αποκτάς δηλαδή.... Και τα ίδια τα Πανεπιστήμια θα έπρεπε να είχαν στείλει ένα συνοπτικό οδηγό σπουδών των τμημάτων τους, που θα παρουσίαζαν μία γενική εικόνα των σπουδών.... Αν η δουλειά αυτή γινόταν από την πρώτη Λυκείου..... δεν θα είχε κάθε παιδί διαμορφώσει σωστά και ολοκληρωμένα άποψη για τις σπουδές του; Ούτε βοήθεια άλλη θα χρειαζόταν, ούτε άχρηστες γνώμες από τρίτους..... του τύπου.... "για πες μου εσύ τι μου ταιριάζει", "τι λες θα δουλέψω εκεί"... η σχολή αυτή πώς σου φαίνεται, μου ταιριάζει;".... Γίνεται κάτι τέτοιο στα σχολεία; Ποτέ δεν έχει οργανωθεί σωστά και επιστημονικά ένα τέτοιο μάθημα.... Γι' αυτό και φτάνεις να μεις σε μία σχολή και μετά καταλαβαίνεις ότι δεν σε ενδιαφέρει..... δεν ήταν αυτό που ζητούσες.... γιατί απλούστατα κανείς δεν σε βοήθησε σαν μαθητής να ξεκαθαρίσεις τι ζητούσες.....τι περιμένεις από μία Πανεπιστημιακή σχολή.... Αν γίνει αυτό, θα δουλέψει ρολόι. Αυτό πιστεύω. Όλα τα άλλα δεν βοηθάνε την κατάσταση .... είναι "παρηγοριά στον άρρωστο".

Σ: Εσείς δεν είχατε συμβουλευτεί κάποιον, για το τι θα επιλέγατε να σπουδάσετε; Πέρα από το σχολείο, που όπως λέτε δεν υπήρξε καθοδήγηση και εκτός από τη συμβουλή του πατέρα σας, αναζητήσατε κάποιες πληροφορίες που θα σας βοηθούσαν;

Ε: Μόνο από το διαδίκτυο μόνος μου. Μπήκα σε κάποιες σχολές και κοίταξα πάνω-κάτω. Αλλά που να το πρωτομπείς... Από το Λύκειο δηλαδή που προσανατολίζεσαι στην κατεύθυνση.... δεν το κάνεις αυτό. Υπάρχει έτσι μία σκέψη στο μυαλό σου. Τώρα τρίτη

Λυκείου μόλις γράψεις και βγουν τα αποτελέσματα και δηλώσεις καλά...“κλάφτα Χαράλαμπε” ..... δεν έχεις το περιθώριο του χρόνου να πολυψάξεις .....είναι αργά τότε για αναζήτηση και πληροφορίες....Και πάλι καλά όμως. Το διαδίκτυο έχει μεγάλη δύναμη και την επαρχία κυρίως.... που είμαστε εμείς και που τα σημεία αναφοράς μας είναι λίγα σε σχέση με ένα παιδί..... έναν μαθητή..... έναν υποψήφιο φοιτητή που ζει σε μία μεγάλη πόλη ή στην Αθήνα δεν το συζητώ.... Τι ευκαιρίες να υπάρξουν εδώ και τι πληροφόρηση σε σχέση με την Αθήνα.... που βομβαρδίζονται οι νέοι με ειδήσεις και πληροφορίες για ό,τι τους ενδιαφέρει... Και από το διαδίκτυο καλό μεν.... αλλά πολύ γενικά πράγματα... Δεν συγκρίνεται κατά τη γνώμη μου με ένα οργανωμένο πρόγραμμα πληροφόρησης εντός του σχολείου. Εγώ πιο πολύ είχα ψαχτεί για την πρώτη μου επιλογή, για τα υπόλοιπα τα έβαλα στη σειρά .....

Σ: Από τις πληροφορίες αυτές που συλλέξατε, τις ελάχιστες όπως λέτε, επηρεαστήκατε να επιλέξετε τι θα σπουδάσετε; Αυτά που μάθατε επηρέασαν τις επιλογές σας;

Ε: Θα σας έλεγα όχι ιδιαίτερα.... και αυτό είναι λάθος..... λάθος που βγήκε και στην πορεία από την αδιαφορία για τα μαθήματα και το Πανεπιστήμιο όλο... Εγώ έκανα το κλικ, τη σύνδεση σπουδές- επάγγελμα.... Μέχρι εκεί έμεινα.... Τι θα με βοηθήσει να βρω δουλειά .... Στις γενικές πληροφορίες που αναζήτησα για όλες τις οικονομικές σπουδές, δεν υπήρχαν οι επαγγελματικές προοπτικές, δεν υπήρχε κάτι που σε παρέπεμπε στο τι θα κάνεις και πού θα πας μόλις τελειώσεις. Μόνο για μεταπτυχιακά και οδηγούς σπουδών.... και πάλι όμως όλα αυτά σε θεωρητικό καθαρά πεδίο, χωρίς σύνδεση και αντίκρισμα με την πραγματικότητα.

Φοιτήτρια Τμήματος Φαρμακευτικής, 8^ο έτος

Πατέρας: Δικηγόρος, απόφοιτος ΑΕΙ

Μητέρα: Υπάλληλος γραφείου, απόφοιτη Λυκείου

Σ: Οι καθηγητές δηλαδή θεωρείτε ότι διαμορφώνουν τις επιλογές των μαθητών για τη μελλοντική σχολή φοίτησης;

Ε: Το πιστεύω αυτό. Το βλέπω αυτό να γίνεται. Με την πίεση που σου ασκούν και με την εξουσία που έχουν. Αντί να βοηθήσουν τον αδύνατο μαθητή ..... αντί να τον στηρίξουν με τη διδασκαλία τους, περιορίζονται μόνο σε κρίσεις και οι απόψεις τους πιάνουν τόπο. Είναι και οι γονείς στο σπίτι από την άλλη ....Τώρα ίσως οι γονείς να ασχολούνται περισσότερο, το ψάχνουν... πιο παλιά η γνώμη του καθηγητή που ήταν στο απυρόβλητο. Θυμάμαι τώρα χαρακτηριστικά μία συμμαθήτριά μου από το σχολείο που ήθελε από παλιά..... το ήθελαν και οι δικοί της και της το είχαν περάσει δηλαδή ..... να γίνει γιατρός. Ήταν καλή γενικά, αλλά είχε στην αρχή μεγάλο πρόβλημα στα Μαθηματικά. Στο πρώτο τεστ που γράψαμε, έγραψε 4 ή 3.... κάτι τέτοιο. Και όμως..... δεν το έβαλε κάτω.... Προφανώς είχε κάποια κενά.... Θυμάμαι μέχρι να τελειώσουμε το Γυμνάσιο.... στην τρίτη Γυμνασίου δηλαδή.... έφτανε και έπαιρνε Μαθηματικά 19. “Έκανε ιδιαίτερο και κάλυψε τα κενά της, που για την καθηγήτρια του σχολείου δηλώθηκε όλο αυτό σαν ανεπάρκεια, σαν ανικανότητα αρχικώς....ότι δηλαδή δεν της έκοβε.... Ότι δε θα μπορούσε δηλαδή με τίποτα στο μέλλον να κάνει κάτι σχετικό με Μαθηματικά. Η “Ιατρική” όμως εξακολουθούσε να είναι στόχος της... κάτι που της είχε καρφωθεί από μικρή ηλικία ...και αν δεν φρόντιζε να καλύψει τα κενά στα μαθηματικά με ιδιαίτερο, θα έμενε πάντα η πιο άσχετη της τάξης... και εννοείται πως θα έπρεπε να εγκαταλείψει και το όνειρο της “Ιατρικής”, και να πάει σε άλλη κατεύθυνση....Η καθηγήτρια της τάξης δεν συνέβαλε σε όλο αυτό, στη βελτίωσή της δηλαδή.... Με την αδιαφορία της..... ουσιαστικά την παρότρυνε να εγκαταλείψει το στόχο της. Χαθήκαμε στο Λύκειο.... δεν είχα νέα της μετά..... άλλα το θυμάμαι πολύ χαρακτηριστικά αυτό το γεγονός.....

Σ: Εσάς ποιος σας επηρέασε στην απόφασή σας να δηλώσετε Ιατρικές σχολές και "Φαρμακευτική"; Είχατε καταλήξει από το Γυμνάσιο τι θα σπουδάσετε;

Ε: Όχι στο Λύκειο το αποφάσισα. Δεν εννοώ ότι όλα τα παιδιά αποφασίζουν στο Γυμνάσιο... Πιστεύω όμως... πως τότε δίνει το στίγμα του το σχολείο... οι καθηγητές δηλαδή, ποιος είναι ο καλός και ποιος όχι... και επηρεάζουν αυτά λίγο πολύ τα παιδιά στη σκέψη τους και την επιλογή τους... αλλά και στη γνώμη που έχουν για τον εαυτό τους... τι θα σπουδάσουν, μέχρι που μπορούν να φτάσουν δηλαδή... "είμαι καλός... άρα θα πάω εκεί", "είμαι μέτριος, άρα δε μπορώ να έχω βλέψεις για ψηλά... άρα θα πάω αλλού",..... μία κατεύθυνση δηλαδή.....ένα καλούπι... του πως θα δεις τις μελλοντικές σου σπουδές... δηλαδή και τι θα κάνεις... Φεύγεις από το Δημοτικό που όλοι είναι καλοί... δεν υπάρχει βαθμολογία... και πέφτεις μετά αυστηρά τους βαθμούς... που όσο και να το κάνεις..... επηρεάζει αυτό τη γνώμη σου για τον εαυτό σου... αν είσαι καλός ή όχι... αλλά και την ψυχολογία σου... και κυρίως επηρεάζει τη γνώμη και των γονιών, που ταυτίζονται νομίζω με την κρίση των καθηγητών. Νομίζω πως και εγώ δε βγήκα απ' αυτό... ήμουν "η καλή μαθήτριά", που θα έπρεπε να διαλέξω μία από τις ανώτερες σχολές... Θεωρητική κατεύθυνση δεν μου άρεσε καθόλου... Ο πατέρας μου είναι δικηγόρος... Δεν μπήκε το θέμα για να πάω Νομική όμως... γιατί τα θεωρητικά δεν ήταν το φόρτε μου... Καλή ήμουν δηλαδή, καλούς βαθμούς είχα, αλλά δεν μου άρεσαν καθόλου τα "Αρχαία". Ούτε και την "Ιστορία" την ήθελα ....Για Τεχνολογική κατεύθυνση το σκέφτηκα, αλλά δεν θα μου άρεσε. Δεν ήξερα και πράγματα... δεν είχα κάποιον κοντινό μου, κάποιον που να σχετιζόταν με τέτοιες επιστήμες, οπότε το πήγα προς "Ιατρική"... "Φαρμακευτική" δηλαδή... Από την ώρα που απέρριψα τη "Νομική"... και το ήξεραν και οι δικοί μου πως δεν είμαι για εκεί...ήρθε σαν φυσιολογικό, το που θα έδιναν... έτσι αυθόρμητα... δεν θυμάμαι δηλαδή να έγινε κάποια σοβαρή συζήτηση στο σπίτι... να μιλήσαμε πολύ με τον πατέρα μου ή τη μητέρα μου και να αναλύσαμε διάφορα για το μέλλον ή τις σπουδές. Ούτε το επαγγελματικό το συζητήσαμε καθόλου. "Θα πας ιατρικές σχολές... ωραία και ο,τι πετύχεις". Για τα αποτελέσματα αγχωνόμασταν πιο πολύ. Και πριν από αυτό για τα μαθήματα .... Ποιο ιδιαίτερο θα πρέπει να κάνω και που... πολύ άγχος με τα μαθήματα... ποιος είναι ο καλός καθηγητής για να τον κλείσουμε νωρίς, για να καταφέρω να με προετοιμάσει καλά. Αυτό ήταν που με απασχόλησε εκείνη την εποχή, την περίοδο δηλαδή πριν τις εξετάσεις. Δεν σκέφτηκα κάτι άλλο.

Σ: Ξέρατε το περιεχόμενο των σπουδών των τμημάτων επιλογής σας; Μπήκατε στην διαδικασία να ρωτήσετε, να ψάξετε τι θα σπουδάσετε, ποιο θα είναι το αντικείμενο των σπουδών σας;

Ε: Όχι, καθόλου. Ούτε ρώτησα, ούτε έψαξα κάτι σχετικό. Το μόνο που με απασχολούσε ήταν αν θα περάσω. Δεν είχα καμία απορία ή καμία περιέργεια τι να ψάξω ειδικά για μαθήματα στις σχολές που δήλωσα. Ούτε είχα κάποιο γνωστό... να πω ότι πήρα τη γνώμη του και τον ρώτησα. Αλλά και γνωστό να είχα, τι ισχύ θα είχε η άποψη του κάποιου που είχε αποφοιτήσει πριν από 20 ή 30 χρόνια... Πόσο θα με βοηθούσε να μάθω για σπουδές από κάποιον που το είχε τόσο πίσω του αφήσει όλο αυτό... Ουδεμία σχέση το Πανεπιστήμιο του τότε με το Πανεπιστήμιο του τώρα .... εδώ αλλάζει ο καθηγητής στο ίδιο τμήμα και αλλάζει ταυτόχρονα αμέσως... ο τρόπος παρακολούθησης και κυρίως ο τρόπος εξέτασης του μαθήματος... αλλού δίνει έμφαση ο καθένας. Ο κάθε καθηγητής δίνει τη δικιά του γραμμή, την δικιά του ταυτότητα στο μάθημα, που άλλοτε μπορεί να είναι υποβοηθητική για τη φοίτηση... και άλλοτε όχι ....Υπάρχουν καθηγητές που σε βοηθάνε πολύ με τον τρόπο τους... που σου δίνουν μασημένη τροφή, που λέει ο λόγος, για να περάσεις ....είναι πολύ αναλυτικοί στις παραδόσεις τους στο αμφιθέατρο, στις επεξηγήσεις που σου δίνουν στο γραφείο... ή στις διαφάνειες που ετοιμάζουν για το μάθημά τους και αναρτούν .... και υπάρχουν και άλλοι που η φιλοσοφία τους είναι πώς να κόψουν κόσμο... για να δείξουν ότι είναι σπουδαίο και δύσκολο το μάθημά τους και η δουλειά τους σοβαρή. Όπως σας είπα, το μόνο που έψαχνα... το μόνο που με

απασχολούσε, ήταν ποιους φροντιστές θα κλείσω .....– γιατί αυτοί που έχουν καλή φήμη και αναλαμβάνουν τμήματα, ομάδες παιδιών για Πανεπιστήμιο με σίγουρη επιτυχία, είναι ελάχιστοι –...έτσι ώστε να μπω στα τμήματά τους και να με βοηθήσουν να πετύχω την όσο το δυνατόν υψηλότερη βαθμολογία... Δεν μπορείς να παίξεις με μία μέτρια προετοιμασία και μέτρια καθοδήγηση. Για να γράψεις ένα 18 σε όλα τα μαθήματα σε επίπεδο Πανελληνίων δεν είναι μόνο το αποτέλεσμα από ένα απλό ή έστω και συστηματικό διάβασμα. Υπάρχουν και άλλα πράγματα από πίσω και σε αυτά θα πρέπει να εστιάζεις νομίζω πολύ.

Σ: Σχετικά με το θέμα της καθυστέρησης των σπουδών, τι θα προτεινάτε σαν πιθανές λύσεις;

Ε: Τώρα δεν ξέρω τι να πω.... δεν το έχω σκεφτεί.... δεν με έχει απασχολήσει καθόλου..... Θα πω τώρα στα γρήγορα ό,τι σκέφτομαι... Δεν νομίζω πως υπάρχει μία λύση στάνταρντ, η οποία αν εφαρμοστεί θα έχει σίγουρη επιτυχία.... ότι θα εκλείψουν οι αιώνιοι φοιτητές... και ότι θα παίρνουν όλοι πτυχίο στα 4 ή 5 χρόνια....Εξαρτάται νομίζω πως θα έρθουν τα πράγματα και πως θα τα καθορίσουν οι συνθήκες... Είναι και θέμα χαρακτήρα.... παιδιά δηλαδή που δεν έχουν ωριμάσει .....κυρίως στους άντρες αναφέρομαι.... στους φοιτητές που δεν είναι προετοιμασμένοι να αναλάβουν τις ευθύνες τους και να πετύχουν κάποιους στόχους και να αφιερώσουν μέσα στα πολλά της φοιτητικής ζωής και τον απαιτούμενο χρόνο για διάβασμα... Τα κορίτσια νομίζω είναι πιο υπεύθυνα από τη φύση τους και αναλαμβάνουν ευθύνες. Οι άντρες δεν αποδέχονται πολλές φορές την πραγματικότητα, την προσπερνούν είτε αυτό λέγεται Πανεπιστήμιο, είτε οικογένεια, είτε οτιδήποτε... Αρνούνται να πάρουν σταθερές αποφάσεις. Αυτό όμως εξαρτάται, γιατί κάθε άνθρωπος λειτουργεί διαφορετικά. Το νορμάλ διάβασμα και το νορμάλ πρόγραμμα σε κάποιον άλλο φοιτητή μπορεί να κλωτσήσει .....και να αντιδράσει... να τα παρατήσει και να ρίξει άκυρο δηλαδή στις σπουδές. Μετράει και η καλή ψυχολογία σε αυτό..... Σε κάποιον άλλον μπορεί να είναι απαραίτητο .....να το έχει ανάγκη για να λειτουργήσει. Ο τρόπος φοίτησης μπορεί να είναι σε κάποιους ενδεδειγμένος, σωστός .....για να μπαίνουν και οι ίδιοι σε πρόγραμμα, να το τηρούν αυστηρά και να τελειώνουν.... να παίρνουν πτυχίο στον στάνταρντ χρόνο.....οπότε πιο πολύ θα πω, πως είναι ο χαρακτήρας του κάθε ανθρώπου υπεύθυνος για το πόσο σοβαρά μπορεί να αναλάβει τις ευθύνες του και να διεκπεραιώσει όλες τις υποχρεώσεις του στις σπουδές του. Αυτό!

Φοιτητής Τμήματος Φυσικής, 7^ο έτος

Πατέρας: πυροσβέστης, απόφοιτος Λυκείου

Μητέρα: διοικητική υπάλληλος, απόφοιτη Λυκείου

Σ: Είχατε δηλώσει πρώτη επιλογή το "Φυσικό" της Πάτρας;

Ε: Όχι, πρώτα δήλωσα "Χημικό" Αθηνών μετά "Φυσικό" και "Μαθηματικό" Αθηνών και μετά δήλωσα "Χημικό" Πάτρας και "Φυσικό" Πάτρας... δηλαδή έκτη επιλογή το δήλωσα το "Φυσικό" Πάτρας. Με βόλεψε πιο πολύ η Αθήνα λόγω απόστασης. Πάτρα δεν είχα έρθει ποτέ.... δεν την ήξερα καθόλου σαν πόλη... δήλωσα πρώτα "Χημικό" γιατί πιστεύω πως είναι καλύτερη επιστήμη. Ο στόχος μου ήταν πέρα από το να μου αρέσει τι σπουδάζω, να υπάρχει στοιχειωδώς και μία επαγγελματική αποκατάσταση σ' αυτό..... Οι Χημικοί μπορούν να βρουν πιο εύκολα δουλειά σε βιομηχανίες και εργοστάσια. Οι Φυσικοί και Μαθηματικοί είναι πολύ δύσκολο... πιο πολύ καθηγητές για εκπαίδευση... δηλαδή μαθήματα κάνουν. Τώρα βρίσκομαι στο 7^ο έτος, όμως δεν έχει να κάνει με το ότι δεν πέρασα Αθήνα, ή στο "Χημικό" που ήταν η πρώτη μου επιλογή. Μου αρέσει πολύ και η Φυσική σαν επιστήμη. Νομίζω πως είναι και πιο ενδιαφέρουσα από τη Χημεία, που την

έβρισκα λίγο βαρετή.... ίσως και λίγο πιο εύκολη... Δεν παρακολούθησα όμως κάποια μαθήματα, με συνέπεια να έχω κάποια κενά τώρα. Αυτό οφείλεται καθαρά στην έλλειψη προσπάθειας από την πλευρά μου. Όσον αφορά στην κατεύθυνση του σχολείου, δεν μου άρεσαν καθόλου τα Αρχαία και η Ιστορία, οπότε είχα αποφασίσει πως κλίνω προς τα εκεί ....προς τη Φυσικοχημεία.

Σ: Σας επηρέασε κάποιος στην απόφαση του τι θα δηλώσετε ή ήταν η απόφασή σας μόνο αποτέλεσμα του ενδιαφέροντός σας για τα μαθήματα;

Ε: Δεν ρώτησα κάποιον.... το πήγα δια της ατόπου απαγωγής..... αφού απέκλεισα όλα τα Θεωρητικά.... Αρχαία και τα λοιπά που δεν τα ήθελα καθόλου..... Ιατρικά από κει ούτε να τα ακούσω.... μου έμειναν μόνο τα Φυσικομαθηματικά και το Πολυτεχνείο. Καλά..... για τα Οικονομικά απ' την άλλη πιστεύω πως πιο βαρετά πεθαίνεις .....δεν ξέρω πως την βρίσκουνε εκεί... πραγματικά! Το Πολυτεχνείο μου δημιουργούσε και μία ανασφάλεια.... Κακώς! Το φοβόμουν και για το νησί, ότι αν θα γυρίσω πίσω δεν θα έχω τι να κάνω.... Δεν το σκέφτηκα.... δεν ξέρω.... δε με τράβηξε. Το συζητήσαμε και με τη θεία μου, την αδελφή του πατέρα μου που είναι Μαθηματικός και συμφώνησε πως ήταν καλύτερα να βάλω Χημικός σαν πρώτη επιλογή. Ότι θα μπορούσα να κάνω πιο πολλά πράγματα. Με απασχολούσε.... μας απασχολούσε και εμένα και των δικών μου, η απόσταση. Βασικά θα ήθελα να μπορέσω να πιάσω... να συνδυάσω μία από αυτές τις σχολές Αθήνα, για να είμαι πιο κοντά και να μπορώ πιο εύκολα και πιο οικονομικά να πηγαиноέρχομαι.... και να έρχονται και οι δικοί μου. Για εμάς η Αθήνα είναι συχνός τόπος προορισμού. Οπωσδήποτε δηλαδή μία με δύο φορές το χρόνο θα πάμε για διάφορες δουλειές... και για θέματα υγείας..... από το πιο απλό, ως το πιο δύσκολο. Για τα δόντια του πήγε πέρυσι ο πατέρας μου γιατί έπρεπε να κάνει μία μικροεπέμβαση σε ενδοδοντικό. Γενικά όλοι πηγαиноέρχονται και για ψώνια και για δουλειές διάφορες.... οπότε θα βόλευε πολύ και τους δικούς μου η Αθήνα, για να μπορούν να έρχονται να ταχτοποιούν διάφορα, διάφορες εκκρεμότητες... και να γλιτώνουν ξενοδοχεία.... Τώρα Πάτρα δεν τους βολεύει καθόλου. Ο πατέρας μου ήρθε στην αρχή μόνο για να με βοηθήσει να βρούμε σπίτι και κάθισε μία εβδομάδα μαζί μου...και η μάνα μου ήρθε άλλες δύο φορές.... δεν έχουν και πολλές ευκαιρίες να έρθουν δηλαδή, γιατί εγώ διακοπές Χριστουγέννων, Πάσχα και καλοκαίρι εννοείται πως πηγαίνω στη Σάμο.

Σ: Είπατε πριν πως είχατε δηλώσει "Χημικό" πριν το "Φυσικό" γιατί πιστεύατε πως θα είχατε μεγαλύτερη επαγγελματική αποκατάσταση. Το κριτήριο δηλαδή για να επιλέξετε τα Πανεπιστημιακά τμήματα ήταν αυτό... η σύνδεση δηλαδή του πτυχίου με την αγορά εργασίας;

Ε: Όχι... δεν ξεκίνησα από κει. Το μέτρησα κι αυτό βέβαια για να μην είναι κάτι εντελώς άχρηστο... Σκεφτόμουν πως οι δικοί μου θα χαλάσουν πολλά λεφτά τόσα χρόνια σε μία ξένη πόλη, ενοίκιο, φαγητό, μεταφορικά... οπότε θα έπρεπε να τελειώσω κάτι που κάποια στιγμή θα έκανα απόσβεση. Να μπορούσα δηλαδή να επιστρέψω τα χρήματα που έδωσαν οι γονείς μου, όχι να τα επιστρέψω στους γονείς μου.... να τους δώσω πίσω ότι χάλασαν από την ώρα που έφυγα μέχρι να γυρίσω... να βγάλω εγώ κάποια λεφτά στο μέλλον και να πω ότι "είμαι ικανοποιημένος γιατί μου γυρίζουν πίσω λεφτά που έδωσα τόσα χρόνια"... Με αυτό το σκεπτικό. Αυτό όμως το έβαλα σε δεύτερη μοίρα και κοίταξα πρώτα-πρώτα να μου αρέσουν τα μαθήματα της σχολής, με ο,τι γνώσεις είχα μέχρι ώρας από το σχολείο. Φυσική, Χημεία, Μαθηματικά..... είναι εύκολο να ξέρεις πώς θα είναι οι σχολές αυτές στο Πανεπιστήμιο.... τι θα διδάχτείς μέσες-άκρες.... Δεν είναι μαθήματα ξένα.... είμαστε εξοικειωμένοι γιατί τα διδασκόμαστε χρόνια στο σχολείο.... δεν είναι μία επιστήμη όπως ας πούμε ο πολιτικός μηχανικός που δεν έχει καμία επαφή με σχολικά μαθήματα σαν επιστήμη .....και που ο,τι διδάχτείς θα είναι καινούργιο.....πρωτόγνωρο.... Οπότε είχα σχηματίσει μία εικόνα....ήξερα τι να περιμένω και ήμουν και θετικά διακείμενος με τα μαθήματα αυτά. Δεν ήξερα βέβαια πόσο θα δυσκολευτώ.... αλλά τουλάχιστον το αρχικό ενδιαφέρον υπήρχε..... Ξεκίνησα μ' αυτό λοιπόν... με το ενδιαφέρον.... και το συνέδεσα και με το να μπορώ να ασχοληθώ

επαγγελματικά... να υπάρχει η δυνατότητα... να μην είναι ένα επάγγελμα που θα μου κλείσει εντελώς τις πόρτες από την αρχή .....

Σ: Οι λόγοι για τους οποίους καθυστερήσατε τις σπουδές σας ποιοι είναι;

Ε: Έπεσα με τα μούτρα σε αυτό που λέμε φοιτητική ζωή χωρίς να βάλω κάποια όρια στη διασκέδαση... μαπράκια , σινεμά, καφέδες ξενύχτι ...σχεδόν σε καθημερινή βάση. Σε αυτό δεν έβαλα μέτρο, γιατί είναι κάτι που δεν το είχα ζήσει και μου άρεσε πολύ.... Οι δυνατότητες που είχα εγώ για διασκέδαση στον τόπο μου μέχρι να μπω φοιτητής, ήταν μηδαμινές... Υπάρχει μεγάλη ανάπτυξη... και τουριστική ανάπτυξη και κίνηση πολύ μεγάλη τους καλοκαιρινούς μήνες... αλλά αυτό εμάς σαν παιδιά δεν μας έδινε πολλές ευκαιρίες να κάνουμε πράγματα που θέλαμε .....και το κυριότερο δεν έχεις μεγάλο κύκλο συνομήλικων, παιδιά δηλαδή στην ηλικία σου που μπορείς να επικοινωνήσεις... και αν δεν σου κάνει ο ένας να κάνεις παρέα με τον άλλον.... αυτό είναι πολύ πιεστικό... σε περιορίζει... Το θυμάμαι δηλαδή και στο σχολείο ...και στις παρέες μετά έκανα συμβιβασμούς..... δεν μου κόλλαγαν κάποια πράγματα σε κάποιον φίλο μου λόγου χάρη, αλλά βγαίναμε ....κάναμε παρέα γιατί δεν είχα ευκαιρίες για νέες γνωριμίες... να κάνω νέους φίλους να γνωρίσω καινούργιο κόσμο ...αυτό σε μία μεγάλη πόλη δεν υπάρχει.... Έχεις την ελευθερία των επιλογών, ιδίως σε μια φοιτητούπολη που είναι η Πάτρα.... Έχεις την ευκαιρία να συναντήσεις παιδιά, φοιτητές από όλη την Ελλάδα και να επιλέξεις τις παρέες σου, τον κύκλο σου .... και να πεις "δεν μου κάνει ο ένας, δεν πειράζει... κολλάω με τον άλλο"...Κάπως έτσι έδωσε το γλυκό ...γλυκάθηκα και δεν μπορούσα να ξεκολλήσω απ' αυτό ... και τα μπερδεψα όλα τα μαθήματα.... Η αλήθεια είναι ότι ξεφάντωσα αρκετά από την ώρα που ήρθα.... οπότε το διάβασμα "χαιρετίσματα" .... Μου έμεναν κάποια και έλεγα... στην επόμενη εξεταστική σίγουρα..... και στην επόμενη εξεταστική... ακόμα πιο σίγουρα... και πάει λέγοντας... Νομίζω ήμουν και λίγο αφελής ...πίστευα πως χωρίς να μειώσω τη διασκέδαση και το ζύπνημα το πρωινό στη μία το μεσημέρι το νωρίτερο..... ότι θα μπορούσα με το ελάχιστο το διάβασμα να βγάλω εξετάσεις και ότι θα περνούσα τα μαθήματα.....έτσι έμενα συνεχώς πίσω... Η αρχική συμφωνία που είχα κάνει με τους γονείς μου, γιατί κατάλαβαν από την αρχή ότι θα βγω εκτός χρονοδιαγράμματος, ήταν να μείνω στην Πάτρα για δύο χρόνια ακόμα μετά το τέταρτο έτος. Πήρα και μία παράταση για έναν ακόμα χρόνο.... και το καλοκαίρι θα φύγω. Έδωσα το Σεπτέμβριο αρκετά μαθήματα, πήγα καλά και τώρα θα δώσω και στην εξεταστική που έρχεται ... και στου Ιουνίου....Νομίζω πως τον Ιούνιο ξεμπερδεύω στα σίγουρα... και αν μείνει μάθημα θα έρθω να το δώσω... πρέπει να μαζευτώ για να δω τι θα κάνω...να πάω για στρατιωτικό, να το ξεπετάξω και να δω μετά τι θα κάνω.... Τώρα εδώ δεν έχει και νόημα να μείνω άλλο.... ωραία περάσαμε, ωραία ήτανε αλλά είμαι για αλλού... και η παρέα έχει σπάσει... το κάθε παιδί κοιτάει να δει τι θα κάνει... και ο ένας συμβουλεύει τον άλλον...ρίχνουμε τα πράγματα στο τραπέζι για το μετά .....μήπως φύγουμε..... μήπως πάμε κάπου έξω για κάνα μεταπτυχιακό και τέτοια....θα δούμε .....Το μυαλό όλων δηλαδή τώρα πια είναι να πάρουμε το πτυχίο μας....

Φοιτήτρια Τμήματος Μηχανικών Η/Υ και πληροφορικής, 8^ο έτος

Πατέρας: οικοδομικές εργασίες, απόφοιτος Λυκείου

Μητέρα: οικιακά, απόφοιτη Λυκείου

Σ: Τις επιλογές σας δηλαδή τις καθόρισαν οι προοπτικές των σχολών για επαγγελματική σταδιοδρομία;

Ε: Και η επαγγελματική σταδιοδρομία.... σίγουρα ναι.... πιο πολύ από κει ξεκίνησα. Ο ξάδελφός μου είναι ηλεκτρολόγος μηχανικός, είναι πολύ μεγαλύτερος από μένα και δούλεψε μετά τη σχολή στην "Ιντρακόμ" εδώ στην Πάτρα πολλά χρόνια.... στην αρχή του

άρεσε, μετά δεν ήταν ιδιαίτερα ευχαριστημένος με το ωράριο.... υπήρχε η πίεση της ιδιωτικής εταιρίας με ό,τι αυτό συνεπάγεται.... να έχει συνεχώς δηλαδή κάποιον πάνω από το κεφάλι του και να τον ελέγχει για το αν είναι καλός ή αποδοτικός ....για το αν δηλαδή κάνει τη δουλειά του όπως θέλει.... και ούτε ο μισθός ήταν τόσο ικανοποιητικός σε όλο αυτό... να δουλεύεις από το πρωί μέχρι τις 7-ή 8.... οπότε παραιτήθηκε και πήγε σε σχολείο. Έδωσε με τον ΑΣΕΠ των εκπαιδευτικών... ήταν τις πρώτες χρονιές που υπήρχαν πολλά κενά στα σχολεία.... για το μάθημα των υπολογιστών στα Γυμνάσια και στα Λύκεια και πήραν πολύ κόσμο ...διορίστηκε στα Κρέστενα στο Νομό Ηλείας... Τους πήραν όλους.... όσους είχαν δώσει τους πήραν ..... οπότε πήρα και αφορμή από αυτό.... ότι σαν επάγγελμα έχεις πολλά ανοίγματα στο ότι και αν σου τύχει.... και σκέφτηκα να τις βάλω τις σχολές .....να τις δηλώσω βασιζόμενη σε αυτό..... Και σχολές καλές βέβαια είναι. Σχολές που στην τεχνολογική έχουν μία παράδοση ....και τις δήλωσα έτσι και ευτυχώς έπιασα την τρίτη επιλογή. Είμαι ευχαριστημένη.... Λίγο μόνο για τους "Χημικούς μηχανικούς" είχα ενδοιασμούς, αλλά ευτυχώς είχε αρκετά μόρια παραπάνω και δεν πέτυχα εκεί.

Σ: Συζητήσετε με κάποιον πριν δηλώσετε;

Ε: Πήρα τη γνώμη του ξάδερφού μου. Του είπα δηλαδή ότι το βλέπω προς τα εκεί και ήταν δεκτικός και αυτός... τι να μου έλεγε δηλαδή.... τον ρώτησα και για τα μαθήματα, συζητήσαμε λίγο πώς του φάνηκαν..... αλλά γενικά λίγα πράγματα είπαμε για μαθήματα. Για το σχολείο τον ρωτούσα, αν θα μπορούσα δηλαδή να διοριστώ και εγώ όταν τελειώνα και τέτοια ... Αυτό ήταν που με έκαιγε εμένα πιο πολύ...γιατί έβλεπα πως από δουλειές σε εταιρίες και στον ιδιωτικό τομέα θα έπρεπε να είχα γνωριμίες, ενώ στο σχολείο θα μπορούσα. Με απογοήτευσε βέβαια λίγο γιατί εγώ είχα μείνει στα αρχικά του διορισμού... Μου είπε πως τα πρώτα χρόνια του ΑΣΕΠ πήραν πολλούς πληροφορικάριους στα σχολεία.... μετά θα έπαιρναν ελάχιστους και θα ήταν δύσκολο. Με τους γονείς μου συζητήσα λίγο και μ' αυτούς ....αλλά ό,τι και να μου έλεγαν... δεν ήξεραν τι σχολή είναι αυτή.... να μπορούν δηλαδή να με βοηθήσουν ή να ρωτήσουν τι μπορείς να κάνεις μετά.....τι σπουδάζεις.... Στη συζήτηση που κάναμε μου έβαλαν πιο πολύ προβληματισμούς για την πόλη ....αν θα καταφέρω δηλαδή να πιάσω Πάτρα..... τι σχολές θα δηλώσω που υπάρχουν στην Πάτρα και τέτοια....

Σ: Είσατε ευχαριστημένη από τα μαθήματα; Περιμένατε κάτι άλλο;

Ε: Τα μαθήματα, αν και δεν είμαι αδιάφορη..... δεν με αφήνουν αδιάφορη εντελώς...τώρα τα έχω πάρει κάπως βαριά ....ότι κάνω καταναγκαστικά έργα δηλαδή ....ότι πρέπει να τελειώνω ...κάπως έτσι το έχω δει από την αρχή του έτους. Στην αρχή ήμουν πιο ενθουσιώδης, πιο ζεστή ....ίσως και να είχα υπερεκτιμήσει την κατάσταση ....να τα είχα φανταστεί αλλιώς.... πιο μαγικά τα πράγματα και να προσγειώθηκα απότομα... Νομίζω πως μετά από καιρό αυτό το είδα σε ψυχαναγκασμό του τύπου: "πρέπει να μου αρέσει η σχολή... πρέπει να με ενδιαφέρουν τα μαθήματα, γιατί στην τελική είναι επιλογή μου". Κάπως έτσι λειτούργησε και η φάση της καθυστέρησης. Δεν τσούλησε το πράγμα δηλαδή... να διαβάζω πολύ, να είμαι συγκεντρωμένη και αφοσιωμένη. Αυτό για ένα διάστημα το έκανα αρκετά και οικειοθελώς... Ήθελα έξτρα γνώση και απ' αυτά που μας έλεγαν οι καθηγητές έκανα το πολύ παραπάνω... για "την πάρτη μου" ....να μάθω παραπάνω εγώ.... τώρα όμως όχι. Κάπως στο μέσα μου, το έχω μετριάσει τώρα το πράγμα ....ούτε στην πίκρα δηλαδή, ούτε να το δώσω να τελειώνω ....ούτε στην ευχάριστη διάθεση "ουάου τρελαίνομαι". Απογοητεύτηκα και από τους καθηγητές. Σίγουρα εκεί έφαγα ήττα... Είδα πράγματα που δεν μου κόλλαγαν καθόλου... Και η δράση των παρατάξεων.... ποιος είναι πιο οργανωμένος και ποιος έχει τις μεγαλύτερες άκρες για να κινηθεί καλύτερα...Το σύστημα του Πανεπιστημίου, δεν είναι το σύστημα των ίσων ευκαιριών που θα περίμενε κανείς να βρει. Με τις φιλικές σχέσεις που φροντίζουν να διατηρούν κάποιιοι και με το γλείψιμο των καθηγητών που κάνουν, πετυχαίνουν να έχουν μεγαλύτερη καλύτερη μεταχείριση... Δεν υπάρχει ισότητα. Με άλλους όρους θα σπουδάσει ένα παιδί που οι γονείς του έχουν λεφτά.... και με άλλους

όρους κάποιο παιδί που με δυσκολία τα καταφέρνει και αναγκάζεται να δουλέψει και δεν ξέρει κανέναν... Όλα αυτά με έβγαλαν από ένα σύννεφο που ήμουν... Και οι αξιολογήσεις που γίνονται τώρα στα πανεπιστήμια, οι εσωτερικές αξιολογήσεις των τμημάτων, δεν πιστεύω ότι οδηγούν κάπου.

Φοιτητής Τμήματος Πολιτικών μηχανικών, 8^ο έτος

Πατέρας: πολιτικός μηχανικός, απόφοιτος ΑΕΙ

Μητέρα: δασκάλα, απόφοιτη ΑΕΙ

Σ: Ο λόγος επιλογής του Πανεπιστημιακού τμήματος δηλαδή, ήταν καθαρά εξαιτίας της δουλειάς του πατέρα σας... λόγω προσωπικών βιωμάτων;

Ε: Ναι... ξεκάθαρα. Ήταν κάτι που με επηρέασε από νωρίς, αλλά ήταν κάτι και το οποίο θα μπορούσα να υποστηρίξω μου. Μου άρεσε δηλαδή και το δημιουργικό κομμάτι της δουλειάς και η επαφή με τον κόσμο. Οι διαπροσωπικές σχέσεις που απαιτούνται και που ανατροφοδοτούν συνεχώς την πελατεία... νομίζω βασικά πως κυρίως το θέμα της προσωπικής επαφής με τον πελάτη θα το εξελίξω... γιατί ο πατέρας μου δεν θα έλεγα ότι διαμόρφωσε και το καλύτερο κλίμα... ήταν και είναι εντελώς αντίθετος με τις δημόσιες σχέσεις... και όλοι αυτοί που τον προσέγγισαν όλα αυτά τα χρόνια ήταν και αυτοί που τον εμπιστεύονταν κυρίως για την τεχνογνωσία του, την εμπειρία του, τη μεθοδικότητα του... όχι όμως τον τρόπο που αυτό το περνούσε στον εκάστοτε πελάτη. Ήταν δηλαδή λίγο απόλυτος: "του ότι εγώ αποφασίζω για την κατασκευή, για το στατικό έλεγχο... και αυτό θα γίνει ανεξάρτητα από το σχέδιο που έχει σκεφτεί κανείς για το σπίτι του... για τον προσωπικό του χώρο". Αν συμφωνεί δηλαδή μ' αυτό ή όχι... χωρίς να υπάρχει ελιγμός, ή έστω κάποια διπλωματία σε όλο αυτό... Ξεκίνησα δηλαδή μέσα μου και από μία επιθυμία ότι εγώ θα κάνω κι άλλα πράγματα... όχι ακριβώς απωθημένα... ότι θα τα καταφέρω καλύτερα δηλαδή, ή ότι θα αποδείξω κάτι στους άλλους... αλλά από καθαρή επιθυμία ως προς την εκπλήρωση κάποιων προσωπικών στόχων. Από όλα αυτά δεν ξέφυγε ούτε αδελφή μου... και αυτή κατέληξε καθόλου τυχαία σε κάτι απολύτως σχετικό... Αρχιτέκτων μηχανικός αυτή... στο Μετσόβιο... οπότε είχα και το παράδειγμα της αδελφής μου, που και η δικιά της επιλογή υπηρέτησε το ίδιο επαγγελματικό πρότυπο.

Σ: Συζητήσετε με τους γονείς σας ή και την αδελφή σας πριν δηλώσετε, ή ήταν αυτονόητο εξαρχής ότι θα επιλέξετε να σπουδάσετε πολιτικός μηχανικός;

Ε: Όχι... συζητήσαμε... ακολουθήθηκαν δημοκρατικές διαδικασίες! Και μάλιστα συζητήσα πιο πολύ με την αδελφή μου, γιατί μου βγήκε και μία αντίδραση κατά κάποιον τρόπο: "ότι από που κι ως που θεωρήθηκε δεδομένο ότι εγώ θα κάνω τη δουλειά του πατέρα μου...". Με βοήθησε και η αδελφή μου στις συζητήσεις που κάναμε να αποφασίσω να ξεδιαλύνω μέσα μου τι θέλω και να καταλήξω πως θα σπουδάσω πολιτικός μηχανικός, όχι γιατί είναι ο πατέρας μου, αλλά γιατί τυχαίνει να μου αρέσει και μένα. Στους δικούς μου το είπα βέβαια, αλλά δεν τους είπα και κάτι καινούργιο... το ήξεραν σαφέστατα... δηλαδή ήταν κάτι που περίμεναν... το είχε δηλώσει ο πατέρας μου όταν είχε περάσει η αδελφή μου... πως "αφού η αδελφή σου πήγε αρχιτέκτονας, να συνεργαστείτε να ανοίξετε μαζί μία τεχνική εταιρεία όταν τελειώσετε και εσύ...". Οπότε ναι... και αυτό μέτρησε, αλλά όπως φάνηκε δε διαφοροποιήθηκα και πολύ από "τα θέλω" των γονιών μου. Αυτό δηλαδή που ήλπιζαν και περίμεναν να αποφασίσω...

Σ: Ο ρόλος του σχολείου για την εισαγωγή των μαθητών στην Τριτοβάθμια εκπαίδευση, ποιος πιστεύετε ότι είναι;

Ε: Δεν υπάρχει ρόλος... είναι ανύπαρκτος... Το σχολείο ακολουθεί την πολιτική της κάθε κυβέρνησης και συμβάλλει ακριβώς στο αντίθετο... πώς δηλαδή τα παιδιά θα αξιολογηθούν λάθος και μέσα στην τάξη και στις Πανελλήνιες... Αν ήθελαν να

αξιολογήσουν σωστά την προσπάθεια των μαθητών, η βαθμολογία των Πανελληνίων θα έπρεπε να έβγαινε από μία συνολική αξιολόγηση των τριών τάξεων του Λυκείου. Δεν μπορεί μέσα σε κάποιες ώρες να λειτουργήσει ένας μαθητής και να κριθεί αν αξίζει ή όχι να περάσει... Αλλά και για αυτό που λέω τώρα ...δεν ξέρω τελικά αν θα βοηθούσε πολύ την κατάσταση... ή αν θα φούντωνε την παραπαιδεία πιο πολύ. Ναι μεν θα ήξερες ότι αν ήσουν για χρόνια σταθερά καλός μαθητής, θα μπορούσες να κερδίσεις μία θέση κάπου χωρίς αυτό να το αποδείξεις μέσα σε λίγες μέρες που διαρκούν οι εξετάσεις... αλλά και από την άλλη αυτός που θα είχε τον καλύτερο καθηγητή στο φροντιστήριο, θα εξασφάλιζε έναν καλό βαθμό και αντίστοιχα μία καλή θέση. Οπότε ούτε κι αυτό! Θέλει μία σωστή στρατηγική, έναν πιο λεπτομερή σχεδιασμό όλη η διαδικασία της εισαγωγής στην Τριτοβάθμια. Δεν έχει υπάρξει μέχρι τώρα μία σοβαρή πρόταση που να αποκαλύπτει και ένα μηχανισμό αξιοκρατίας... Το σίγουρο πάντως είναι πως μέχρι τώρα, παρά τις αλλαγές που κάθε κυβέρνηση προωθεί για να δείξει ότι ασχολείται με την παιδεία, το σχολείο παραμένει το δεκανίκι για την εισαγωγή στην Τριτοβάθμια... το δεκανίκι του φροντιστηρίου, του κάθε καθηγητή που αναλαμβάνει να μυήσει τους μαθητές του στα θέματα των εξετάσεων ...κάτι για το οποίο το σχολείο τελικώς κρίνεται ανίκανο. Οι συμμαθητές μου που δεν έκανα φροντιστήριο, όχι μόνο δεν πέρασαν κάπου αλλά κινδύνευαν να βγάλουν τάξη... Και φτάνει ο καθένας να κρίνεται τελικά από το πόσες ώρες φροντιστήριο έχει κάνει, για το αν θα πιάσει θέση κάπου στην Τριτοβάθμια. Όσο πιο πολύ έχουν πληρώσει οι γονείς, τόσο πιο κοντά στις πρώτες προτιμήσεις Πανεπιστημιακών τμημάτων θα είναι το παιδί τους.

Σ: Εσείς για να περάσετε στην πρώτη σας επιλογή, κάνατε πολλά χρόνια φροντιστηριακά μαθήματα ;

Ε: Πολύωρα...πολλές ώρες για πολλά χρόνια. Ξεκίνησα από την πρώτη Λυκείου ιδιαίτερα, με λιγότερες ώρες βέβαια, συνέχισα και το καλοκαίρι... για να καταλήξω στη Β και Γ Λυκείου με ένα δύσκολο πρόγραμμα, για εντατική προετοιμασία... δε γίνεται αλλιώς... πραγματικά δε γίνεται αλλιώς .....αν δεν κινηθείς έτσι... αν δεν πάρουν οι γονείς τέτοιες αποφάσεις – γιατί οι γονείς μου τα ανέλαβαν όλα αυτά – το ίδιο το σύστημα θα σε πετάξει έξω ...προϋποθέτει και το διάβασμα αυτό, έτσι... την προσπάθεια από μέρους του δηλαδή ...ως αποδέκτη της διαδικασίας...

Σ: Τι πιστεύετε ότι πρέπει να γίνει για να τελειώνουν οι φοιτητές εγκαίρως τις σπουδές τους;

Ε: Δε μιλάω τώρα για τη δική μου περίπτωση, γιατί εγώ σκοπίμως απείχα. Νομίζω πως γενικά είναι θέμα σχεδιασμού και πολιτικής, αυτό που είπα στην αρχή... Υπάρχει μία ασυνέχεια και ασυνέπεια... ένας μαθητής που είναι καλός διαβάζει και προσπαθεί και από ένα τυχαίο γεγονός, κάποια δυσκολία, δεν πέρασε στην πρώτη του επιλογή... ο φοιτητής αυτός αποκλείεται να ενδιαφερθεί και να πάρει στα σοβαρά τις σπουδές του.... Δεν είναι δυνατόν ένας μαθητής που στοχεύει στο "Χημικών μηχανικών" για παράδειγμα, να καταλήγει να σπουδάσει δασολόγος... Δηλαδή τι ενδιαφέρον τώρα πρέπει να δείξει αυτός, που το σύστημα τον αξιολόγησε και τον πέταξε σε μία σχολή που δε θέλει, αλλά είναι αναγκασμένος να πάει και να την τελειώσει; Δεν θα την πάρει με στραβό μάτι; Δεν θα χρεωθεί από την αρχή ένα είδος αποτυχίας; Για λόγους ευνότητος δεν μπορούν όλοι να πετύχουν την πρώτη τους επιλογή, να είναι ευχαριστημένοι και να ξεκινήσουν μία καλή ακαδημαϊκή πορεία.... αυτό είναι κάτι προαποφασισμένο δηλαδή.... κάτι που γίνεται είτε το θέλουν είτε όχι ...Και εγώ αν πετύχαινα στις τελευταίες μου επιλογές και αποφάσιζα να μην ξαναδώσω, πραγματικά δεν ξέρω αν και πώς θα τελείωνα ...Που υπάρχει ουσία και λογική τώρα σε όλο αυτό; Είναι πράγματα που κάποια στιγμή θα πρέπει να αναθεωρηθούν, να τα εξετάσουν σοβαρά και να βγάλουν επιτέλους κοινή συναινέσει, μία απόφαση..

Σ: Τι τμήματα είχατε δηλώσει πριν το "Μαθηματικό";

Ε: "Πληροφορική", "Φυσικό", "Χημικό", "Βιολογικό", σε όλες τις πόλεις... όπου υπήρχε δηλαδή Πανεπιστημιακό τμήμα το έβαζα με προτεραιότητα πάντα στην Πάτρα. Στην "Πληροφορική" ας πούμε... θυμάμαι ότι ξεκίνησα από Αθήνα, Γιάννενα... και πάει λέγοντας... και πάλι δηλαδή από το πιο κοντινό... λογικά... προσπάθησα να συνδυάσω και το τμήμα και την απόσταση. Όπως κάνουν όλοι δηλαδή. Με αυτή τη λογική δηλώνουν όλοι... Το "Μαθηματικό" νομίζω το έβαλα πριν το "Γεωλογικό"... να γλιτώσω δηλαδή από τις εντελώς άσχετες και κουλές σχολές... γύρω στο 15 το είχα βάλει στη σειρά θυμάμαι... Το "Φυσικό" το έχασα για κάποια μόρια... 150 μόρια κάτι τέτοιο... εντάξει δεν ήταν και λίγο... Δεν μπορούσε να γίνει κάτι άλλο δηλαδή... Τεχνολογική δεν ήθελα καθόλου. Νομίζω πως το Πολυτεχνείο είναι πιο δύσκολο... και πέντε χρόνια και δύσκολα μαθήματα... οπότε πήγα κατευθείαν στη Θετική... τώρα για τις σχολές αυτές που έβαλα, δεν τις ήξερα και καλά... Λες και υπάρχει καμία ενημέρωση στο πρόγραμμα σπουδών για το τι δυνατότητες έχει ο κάθε φοιτητής όταν μπει και όταν βγει ...όταν πάρει πτυχίο... Όλα αυτά νομίζω πως σε επηρεάζουν για το πώς θα δεις αρχικά τη σχολή. Αν δεν σου κάνει καθόλου... ξαναδίνεις, αλλά οι περισσότεροι βαριούνται... Σου λέει να πάω τώρα κάπου να ξεμπερδεύω, μην περνάει ο καιρός και βγάλω και πτυχίο στα 10 χρόνια... Εγώ πέρασα με τη δεύτερη, οπότε δεν με έπαιρνε για τρίτη ...δεν ήθελα... βαρέθηκα να ξαναδίνω... είπα αυτό έτυχε... εντάξει πάλι καλά που είναι και Πάτρα... δεν μιλάω καθόλου... Θα ήθελα όμως "Φυσικό", το σκεφτόμουν...μου άρεσε σαν επιστήμη... σου ανοίγει δρόμους πολλούς, αλλά τέλος πάντων... Ξέρω ένα γνωστό παιδί αρχιτέκτονας ήθελε .....που το έχασε για 20 μόρια και του στοίχισε πολύ. Δεν πήγε καθόλου... είχε συνεννοηθεί με τους γονείς του ότι θα έφευγε έξω .....είχε βρει Πανεπιστήμιο, χαρτιά και τα λοιπά...και πήγε κατευθείαν στην Ιταλία. Αυτό είναι άλλη φάση. Δεν μπορούν να το κάνουν πολλοί... Οι περισσότεροι ή ξαναδίνουν, αν έχουν μία συγκεκριμένη σχολή ως στόχο για να συγκεντρώσουν περισσότερα μόρια... ή πηγαίνουν εκεί που πέρασαν... το παίρνουν απόφαση δηλαδή και πείθουν τον εαυτό τους μεταβάλλουν την ψυχολογία τους... ότι "ναι μου αρέσει", αυθυποβολή δηλαδή κανονική! Και καλά κάνουν κατά τη γνώμη μου. "Έξυπνο είναι αυτό ...Βρίσκουν τρόπο να διαχειριστούν τα συναισθήματά τους και να επηρεάσουν και τη λογική τους. Αν σου γυρίσει και το δεις αλλιώς, θα πρέπει να φύγεις, να εγκαταλείψεις ή θα πρέπει να το βγάλεις σπρώχνοντας... εξεταστική και μάθημα... ώσπου να σε βαρεθούν ή να τους βαρεθείς εσύ... όποιος προλάβει πρώτος... και να τους αδειάσεις τη γωνιά και να γλιτώσεις και εσύ από αυτούς... Τώρα εγώ είμαι κάπου στη μέση... Δεν ήμουν δηλαδή απόλυτος, να πέσει κουρτίνα... ότι αφού δεν πέρασα φυσικός να "τραβήξω χι" σε όλα... όμως με επηρέασε σίγουρα αρνητικά... Και στο κάτω-κάτω και στο επαγγελματικό να το δεις... μειώνονται πολύ οι δυνατότητες για δουλειά ανά πτυχίο. Αλλά να σας πω κάτι ...κι αυτό ακόμα στο χέρι μας είναι... Δεν είναι τόσο πολύ στη θεωρία, όσο στην πρακτική εφαρμογή... στον τρόπο δηλαδή με τον οποίο ο καθένας θα το χειριστεί μελλοντικά. Αν έχεις κάνει 15 χρόνια να πάρεις ένα πτυχίο, αν και εσύ ο ίδιος έχεις βαρεθεί τα μαθήματα... πώς θα το περάσεις αυτό στους άλλους, πώς θα τους πείσεις δηλαδή ότι είσαι καλός... ότι σου αρέσει αυτό που κάνεις... πλέον δηλαδή έχει συνέπειες, στο ότι εσύ ο ίδιος δεν μπορείς να πλασάρεις καλά τον εαυτό σου για δουλειά... Οι δουλειές είναι λίγες... αλλά ένας φοιτητής καλός, ευσυνείδητος όσο πάει, που τελείωσε στα τέσσερα χρόνια, θα πείσει ότι θα γίνει και καλός επαγγελματίας... θα πείσει τους μελλοντικούς εργοδότες του πιο εύκολα, εκτός και αν δουλέψει στο δημόσιο... Αυτά πιστεύω εγώ...

Σ: Σας επηρέασε πολύ η τυχαία επιλογή του τμήματος στο να ανταποκριθείτε στις υποχρεώσεις σας στο Πανεπιστήμιο;

Ε: Εγώ όπως είπα, είμαι κάπου στη μέση. Το βλέπω πιο ρεαλιστικά. Δεν μου άρεσε στην αρχή, αλλά το ξεπέρασα. Δούλευα παράλληλα όλα τα χρόνια από το πρώτο έτος... Ξεκίνησα με μπαράκια, δούλευα νύχτα και μετά σε κρεπερί... ωράριο πλήρες και νύχτα μέχρι τις 4 το πρωί τα Σαββατοκύριακα... Αυτό πιστεύω πως για μένα ήταν αποθαρρυντικό για να διαβάσω και να μπω σε πρόγραμμα. Και βέβαια και γιατί μετά δεν είχα κάπου σίγουρα να πάω ...να πω δηλαδή ότι με περιμένει το πτυχίο για εκεί.... Πολλά..... πολλά .....δεν ξέρω. Πιο πολύ όμως νομίζω με τη δουλειά παρασύρθηκα. Από 'κει έχασα τη σειρά μου με τα μαθήματα..... Δούλευα πολλές ώρες και δεν είχα μετά όρεξη και μυαλό για διάβασμα.... Ήθελα να τελειώσω το σπίτι μου, πάνω από τους δικούς μου.... πάνω από το πατρικό μου σπίτι..... ένα διαμέρισμα που ήταν ημιτελές. Αυτό το τελείωσα όλο με προσωπική εργασία.... από χτισίματα μέχρι πλακάκια ....έπαιρνα μαστόρους και βοηθούς κι εγώ πάνω κατά πάνω.... όπου ξέκλεβα χρόνο, τον αφιέρωνα εκεί .....Παράλληλα όμως ήθελα και λεφτά για να κινηθώ και να τα ρίχνω στο σπίτι .....γιατί αυτό και δούλευα πολύ και έξω στην κρεπερί γιατί ήθελα κάποια στιγμή να τελειώσω το σπίτι και να μείνω μόνος μου.... και όταν τελείωσα με χτισίματα, ηλεκτρολογικά και τα λοιπά..... έπρεπε να έχω και ποσό για επίπλωση και τα πρώτα βασικά είδη ...Όλα έγιναν... Και ευτυχώς που τα τελείωσα, τις ολοκλήρωσα τις εργασίες, γιατί τώρα δεν θα μπορούσα να βάλω ούτε πρόκα. Μετά έβαλα και δόσεις για ένα αυτοκίνητο...όλα μαζί.... και πήρα και αυτοκίνητο και είμαι κομπλέ. Έκανα πολλά πράγματα δηλαδή με τη δουλειά και με τη σωστή διαχείριση ....πολύ οικονομία όλα αυτά τα χρόνια, αλλά είμαι πολύ ευχαριστημένος..... Ούτε δάνεια πήρα, ούτε νταραβέρια με τράπεζες έχω. Μόνος μου κατάφερα μέσα στα χρόνια αυτά να κάνω την καλύτερη επένδυση.... να ρίξω λεφτά στο σπίτι και να είμαι τώρα ανεξάρτητος.... πολύ προσωπική εργασία όμως και εκεί με βοήθησαν πολύ και φίλοι μου μαστορες.... συγγενείς που είχα .....άλλες τιμές δηλαδή μου κάνανε παντού. Τους γονείς μου, δεν τους επιβάρυνα καθόλου.... Ούτε φοιτητής πήρα χρήματα δικά μου για να έχω για καφέδες, φαγητά και τέτοια.... όλα μόνος μου με οικονομία και με σωστή διαχείριση.... Στο σπίτι βέβαια με βοήθησαν και οι δικοί μου.... δεν μπορώ να πω.... μου έδωσε ο πατέρας μου ένα αρκετά καλό ποσό για να το τελειώσω....

Σ: Αυτό σας εμπόδισε να παρακολουθείτε τακτικά μαθήματα στο τμήμα σας;

Ε: Καλά .....από παρακολουθήσεις τίποτα ....δεν μπορούσα καθόλου .....Στις εξετάσεις όλο και κάτι πάλευα...με βοηθούσαν κάτι φίλοι... ρωτούσα δεξιά και αριστερά .....αλλά όπως και να το κάνεις δεν είναι το ίδιο πράγμα..... Ο καθηγητής που σε βλέπει στο αμφιθέατρο να παρακολουθείς, να συμμετέχεις στο μάθημα του, να είσαι τυπικός..... οπωσδήποτε θα σε βοηθήσει όσο περνάει από το χέρι του.... Τώρα αν εμφανίζεται στη χάση και στη φέξη, του δείχνεις ότι είσαι αδιάφορος.... απρόθυμος.... έχεις μία άλλη εικόνα δηλαδή σαν φοιτητής που δύσκολα ανατρέπεται και στις εξετάσεις μετά.....Και εσύ όμως δεν μπορείς να διαβάσεις το μάθημα όπως πρέπει....Λέει πολλά πράγματα στο αμφιθέατρο που σίγουρα θα σε βοηθήσουν στις εξετάσεις.... δεν είναι το ίδιο με το να διαβάσεις από βιβλίο ή από σημειώσεις.... Εγώ έχασα και πολλά μαθήματα από την αρχή.....Δεν είναι δηλαδή ότι έκανα μία κοιλιά στα μαθήματα τρίτο ή τέταρτο έτος.... Από την αρχή τα άφηνα λόγω δουλειάς..... κάποια έδινα .....κάποια που έμεναν..... κάποια τα πήγαινα πήγαινα κατευθείαν για Σεπτέμβριο .....και έτσι πήγε..... Τα δίνω σιγά-σιγά, όπως βολεύομαι και όπως μπορώ.... Δεν αγχώνομαι, τα πάω με το ραχάτι μου δηλαδή..

Σ: Θεωρείτε απαραίτητο δηλαδή οι φοιτητές να μην εργάζονται για να ολοκληρώνουν εγκαίρως τις σπουδές τους;

Ε: Απαραίτητο δεν είναι, είναι όμως ένας πολύ βασικός παράγοντας.... Είναι κάτι πιο προσωπικό, πώς σκέφτεται..... πώς αντιδρά κανείς..... πόσο ώριμος και έτοιμος είναι να πάρει τις αποφάσεις του. Δεν υπάρχει δηλαδή ένας γενικός κανόνας που θα ισχύσει για όλους. Για ο,τι με αφορά ο βασικός λόγος είναι αυτός... Αν δεν είχα τη δουλειά κι αν δεν

είχα τις υποχρεώσεις, θα είχα τελειώσει στα τέσσερα, τεσσεράμισι, το πολύ στα πέντε χρόνια... Ξέρω κι άλλους όμως που δεν δουλεύουν και το έχουν ρίξει στο ξενύχτι και στις διακοπές γιατί πληρώνουν άλλοι... Ούτε υπολογίζουν τους γονείς τους που πληρώνουν, ούτε σέβονται τα λεφτά που τους στέλνουν... Νομίζω πως το θέμα είναι να είσαι ώριμος να αναλάβεις τις ευθύνες σου, να μπορείς να διαχειριστείς το χρόνο σου με τέτοιο τρόπο ...να τον κατανέμεις δηλαδή ισόποσα σε δουλειά, σε διασκέδαση και σπουδές με την προϋπόθεση πως η δουλειά θα απαιτεί λίγες ώρες και λίγη ενέργεια... Αυτά όλα είναι καλά όταν ένας φοιτητής έχει βοήθεια από το σπίτι του... αν είναι αυτοσυντήρητος και πρέπει να τα πληρώνει όλα μόνος του, θα πρέπει να δουλεύει και περισσότερο... οπότε θα έχει και λιγότερο χρόνο και αντοχές για διάβασμα.

Σ: Αυτό θα προτείνετε σαν λύση για την έγκαιρη ολοκλήρωση των σπουδών; Να κατανέμουν οι φοιτητές σωστά το χρόνο τους δίνοντας προτεραιότητα στις σπουδές τους;

Ε: Ναι ακριβώς... να έχουν δηλαδή την ωριμότητα... τη σωστή σκέψη και να διαχειρίζονται σωστά το χρόνο τους... Να εναλλάσσουν δραστηριότητες, ασχολίες... και να αφιερώνουν σε καθημερινή βάση χρόνο για διάβασμα. Και εγώ αν το είχα κάνει αυτό, θα είχα ξεμπερδέψει τώρα... Αν είχα βάλει ένα συστηματικό πρόγραμμα και διάβαζα κάθε μέρα από μία μιάμιση ώρα... τώρα θα είχα ξεμπερδέψει... Το λάθος που κάνουν όλοι είναι ότι θυμούνται να διαβάσουν στις εξεταστικές... Όταν έχουν περάσει τρεις... τέσσερις μήνες και κάθεται, δεν έχεις πιάσει βιβλίο και θυμάσαι να διαβάσεις πέντε με έξι μαθήματα, 20 μέρες πριν την εξεταστική ...φυσικά και δεν σου βγαίνει η ύλη. Οπότε καταλήγω σε αυτό για αυτό που με ρωτάτε... Δεν το κάνουμε και αυτό... τουλάχιστον και από την παρέα μου... που υπάρχουν παιδιά από διάφορες σχολές, φοιτητές παλιοί και καινούργιοι όλοι ξεκινάνε διάβασμα Δεκέμβριο για εξεταστική Ιανουαρίου... Έχει περάσει λάθος έτσι δηλαδή και σαν τρόπος διαβάσματος ...τότε βρίσκουμε σημειώσεις... τότε πηγαίνουμε για καμία απορία στο γραφείο του καθηγητή... τότε ψαχνόμαστε για παλιά θέματα...

Φοιτήτρια Τμήματος Φυσικής, 7^ο έτος

Πατέρας: τραπεζικός, απόφοιτος Λυκείου

Μητέρα: οικιακά, απόφοιτη Λυκείου

Σ: Γνωρίζατε καθόλου για τα τμήματα που δηλώσατε... τι ακριβώς θα σπουδάσετε τι μαθήματα γίνονται ...

Ε: Όχι, όχι καθόλου... Λίγα πράγματα που είχα ρωτήσει δεξιά και αριστερά... Κάτι φίλους του αδερφού μου, κάτι γνωστά παιδιά από δω και από κει... Ο αδελφός μου ήταν ήδη Πάτρα όταν μπήκα εγώ, σπούδαζε μηχανολόγος... οπότε μείναμε μαζί... μας βόλεψε πολύ από θέμα σπιτιού, είμαστε κοντά με το πατρικό μας και μπορούσαμε να πηγαينوερχόμαστε... η γέφυρα είναι το μόνο πρόβλημα γιατί οι τιμές είναι εξωφρενικά υψηλές... Για το αν είχα ψάξει που με ρωτήσατε... όχι κάτι παιδιά που γνώριζε ο αδελφός μου πιο πολύ... και είδα και κάποια πράγματα στο διαδίκτυο μόνη μου .....Το έψαξα πολύ κι όχι για τη σχολή..... κυρίως για το τι πεδίο θα δηλώσω... από την Β Λυκείου δηλαδή με απασχολούσε η κατεύθυνση. Τα θεωρητικά όλα.... Αρχαία, Λατινικά, Ιστορίες..... δεν υπήρχε περίπτωση. Ούτε και πιάνονταν εύκολα οι βαθμοί εκεί... ούτε και μου αρέσουν καθόλου οι σχολές... Άντε να γράψεις Αρχαία τώρα... να γράψεις άγνωστο και να πιάσεις το θέμα .....δεν γίνονται αυτά τα πράγματα..... Γιατί η ιστορία με την παπαγαλία που τους βάζουν... να πεις όλο το βιβλίο απ' έξω... ούτε στο σχολείο δεν τα έκανα αυτά, όχι να εξεταστώ κιάλας σε Πανελλήνιες. Ήμουν αναποφάσιστη πολύ για το πεδίο μέχρι που μπλόκαρε τελείως... απέκλεισα εντελώς και με τη μία το πρώτο πεδίο και όλα τα υπόλοιπα ήταν μέσα στο παιχνίδι... Μία έλεγα Τεχνολογική κατεύθυνση... μία έλεγα να πάω προς "Οικονομικά"..... και μια να καταλήξω στις Θετικές επιστήμες.... Δεν

είχα δηλαδή κάποιον σταθερό προσανατολισμό, κάτι που να μου άρεσε πολύ... να με εξίταρε και να πω θα πάω προς τα εκεί. Στην αρχή ήμουν πολύ υπέρ για Πολυτεχνείο, αλλά όπως τα είδα από τον αδελφό μου τα μαθήματα τα βρήκα δύσκολα. Ο αδελφός μου βέβαια ήταν και μηχανολόγος, που είναι μία σχολή αντρική κατά βάση, οπότε δεν θα μπορούσα να κρίνω αντικειμενικά. Έτσι είπα να πάω προς τη Θετική.... Να μπορέσω δηλαδή να γίνω καθηγήτρια κάπου.....Φυσικός, Χημικός ή Μαθηματικός, γιατί δεν έβρισκα άλλη λύση... Κοίταξα λίγο στο διαδίκτυο για τις σχολές αυτές, αλλά από τίτλους μαθημάτων δεν μπορούσα να καταλάβω πολλά πράγματα.

Σ: Οι λόγοι που επιλέξατε τη σειρά με την οποία θα δηλώνατε τις σχολές;

Ε: Είπα να γίνω καθηγήτρια... τώρα σε κορίτσι τι ταιριάζει πιο πολύ.... αυτό ..... να μπορέσω κάποια στιγμή να μπω σε ένα σχολείο, να κάνω ένα μάθημα σε ένα φροντιστήριο, κάπου.... Δεν πολυήξερα τι γίνεται με μαθήματα, τι παίζεται μέσα στη σχολή, αλλά είπα 4 χρόνια είναι τα βασικά, θα περάσουν.... Και για ό,τι μένει μετά σιγά-σιγά... Εγώ μέσα μου αισθανόμουν ότι είμαι για μηχανικός...Τότε στα 18 είχα την υποψία...Τώρα είμαι σίγουρη... Αν θα ξανάβαζα, θα έβαζα Τεχνολογική..... θα πήγαινα Ηλεκτρολόγος μηχανικός η Μηχανικός ηλεκτρονικών υπολογιστών ....και Πολυτεχνείο θα τελείωνα και θα μπορούσα μετά να δουλέψω σε εκπαίδευση.... Παίζει ρόλο και ο τρόπος που μεγαλώσαμε.... παίζει ρόλο και η κλειστή κοινωνία της επαρχίας... δηλαδή που διαμόρφωσε το χαρακτήρα μας... Σε ένα μεγάλο αστικό κέντρο με πολλούς προβληματισμούς και προσανατολισμούς, με διαφορετικές προσλαμβάνουσες, είναι αλλιώς τα πράγματα.... Το συζήτησα λίγο με τον πατέρα μου και τη μητέρα μου.... και τι να μου πούνε οι άνθρωποι ....άλλης εποχής και άλλης ηλικίας ....όχι ότι θα μου το απαγόρευαν αν ήθελα. Εγώ δεν ήμουν σίγουρη και ήθελα οι άλλοι να αποφασίσουν για μένα.... με στηρίζουν....να με παρασύρουν.... Παρασύρθηκα πολύ και από τη σχολή του αδελφού μου..... δηλαδή δεν μου άρεσε πολύ και έκρινα μόνο από τους Μηχανολόγους για όλο το Πολυτεχνείο... τους φοβόμουν και λίγο τους Μηχανικούς από άποψη δουλειάς.... για το τι θα έκανα μετά δηλαδή..... ενώ στους καθηγητές στη Θετική κατεύθυνση, ό,τι και να κάνεις θα βρεις κάπου μία δουλειά... και για μία μικρή πόλη είναι και πιο εύκολο.... Ήμουν και καλή μαθήτρια, είχα καλή φήμη στο σχολείο στους καθηγητές μου, οπότε αν τελείωνα κάτι θα με στήριζαν. Ο κύκλος μου θα με στήριζε... οι συγγενείς, οι φίλοι, οι γνωστοί, θα έλεγαν μία καλή κουβέντα για μένα...

Σ: Συμπληρώσετε μόνοι σας το μηχανογραφικό;

Ε: Το συζήτησα με τους γονείς μου και τον αδελφό μου, τους είπα δηλαδή τι σχολές σκεφτόμουν να βάλω, διπλοτσεκάρουμε δηλαδή μαζί για να έχω μία ασφάλεια ότι τα είδαν και άλλα μάτια, μην και δεν έχω δει κάτι, μη μου έχει ξεφύγει... και τα πήγα και στο φροντιστήριο για έλεγχο. Μας είχαν δώσει, αν θυμάμαι καλά, ένα δείγμα συμπληρωμένο και μας είπαν τι πρέπει να προσέξουμε... τι πρέπει να κοιτάξουμε... τι να συμπληρώσουμε ακριβώς. Δεν έχει όμως καμία ιδιαίτερη δυσκολία, λίγα πραγματάκια έπρεπε να προσέξει κάποιος... και χωρίς βοήθεια στο σπίτι με ηρεμία μπορούσες να το συμπληρώσεις. Στο σχολείο όταν το είδαμε αρχικώς πανικοβληθήκαμε.... δηλαδή ο ένας τον άλλον όπως γίνεται συνήθως.... ότι έχουμε κι αυτό τώρα δεν μας φτάνει το διάβασμα θα ασχοληθούμε και με τη χαρτούρα ...αλλά πραγματικά είναι έτσι σχεδιασμένο που δεν μπορεί να σε μπερδέψει. Λίγη προσοχή θέλει μόνο.

Σ: Ουσιαστικά δηλαδή μόνη σας αποφασίσατε τι θα δηλώσετε... δεν επηρέασε κάποιος...

Ε: Όχι, όχι... μόνη μου... Σας είπα... φαντάστηκα πως οι σχολές που έβαλα μου ταίριαζαν, ήταν του γούστου μου, αυτό όμως τελικά έμεινε πιο πολύ στη φαντασία μου... Δεν είναι εύκολο ένας μαθητής, ένα παιδί που είναι κλεισμένο για δύο-τρία χρόνια σε ένα σπίτι και για να βγει πηγαίνει μόνο φροντιστήριο και μετά πάλι διάβασμα... να έχει καθαρό μυαλό και να δει εκείνη την ώρα τι θέλει να κάνει... Είναι και η ηλικία δηλαδή λάθος που μπορεί να επηρεάσει την επιλογή σου και το "κακό timing"... ότι δηλαδή δεν έχεις το χρόνο, τη διάθεση, την όρεξη να ψαχτείς εσύ μέσα σου... Αφήνω το έξω.... το ποιον θα ρωτήσεις, τι θα μάθεις ....το βασικό είναι και εσύ μέσα σου να κατασταλάξεις,

να πεις η ζωή είναι μικρή και πρέπει να κάνω αυτό που στο μέλλον θα με διευκολύνει ...να ηρεμήσεις δηλαδή μέσα την επιλογή σου. Εγώ όταν πήγα στη σχολή, έπαθα σοκ. Δε μου άρεσε τίποτα... Απορούσα πώς θα αντέξω τόσα χρόνια να διαβάζω τέτοια.... Τα 'βαλα και με τον εαυτό μου βασικά... ότι έπρεπε να είχα δηλώσει κάτι άλλο με μαθήματα πιο πρακτικά, με προγραμματισμό ....Ήταν δηλαδή σαν να έβλεπα το ίδιο έργο σε επανάληψη με την θεωρητική κατεύθυνση.... Ό,τι γλίτωσα δηλαδή με όλα τα θεωρητικά και τα Ιστορικά, τα φορτώθηκα αλλού.... Είχε περάσει ο καιρός.... δηλαδή κατά Οκτώβριο-Νοέμβριο μεριά, οπότε δεν μπορούσα να ξαναδώσω... Είχα καθυστερήσει... έπρεπε να είχα εκμεταλλευτεί και το καλοκαίρι... Το φοβόμουνα κιόλας.... λέω εντάξει καλά πήγα.... δεύτερη επιλογή έπιασα.... πού να πάω τώρα, άντε και πήγαινα Χημικός, άντε να πήγαινα στην καλύτερη περίπτωση "Πληροφορική". Πάτρα δεν είχε... έπρεπε να πάω Αθήνα, Γιάννενα και αλλού... Οπότε άλλαξαν πολύ τα δεδομένα... Έμεινα στο "Φυσικό", έμεινα εκεί ...αλλά αισθάνθηκα από την αρχή εγκλωβισμένη από την επιλογή μου. Βασικά δεν μπορούσα να μιλήσω.... Τι να πω και σε ποιον... Ότι με την πρώτη πέρασα στη δεύτερη επιλογή μου, ότι ήμουν Πάτρα, ότι θα μπορούσα να μείνω με τον αδελφό μου και ...ότι παρόλα αυτά δεν μου άρεσε τίποτα ...Δεν ακουγόταν και λογικό όλο αυτό ...και σε μένα την ίδια δηλαδή ...και σκέφτηκα πως έφαγα την κρυάδα αλλά θα το συνηθίσω. Τώρα δεν θα πω ότι δεν μου αρέσει τίποτα... θα ήταν άδικο και θα έβγαινα και εντελώς παράξενη ...όμως παρόλα αυτά πιστεύω πως με επηρέασε... μου κόλλησε δηλαδή πως η σχολή δεν είναι για μένα ...πως παγιδεύτηκα αλλά έπρεπε να την τελειώσω ...κάπως έτσι...

Σ: Αυτό σας επηρέασε στο να τελειώσετε στα προκαθορισμένα εξάμηνα;

Ε: Τώρα για αυτό δεν ξέρω... δεν μπορώ να το πω με σιγουριά... είχα κι από την άλλη την έννοια να μην με πάρει από κάτω... να μη μου μένουν τα μαθήματα και να χάνω εξάμηνα.... Όχι νομίζω πως είμαι πολύ οργανωτική, δεν αφήνω τα πράγματα στην τύχη τους... επεδίωκα να τελειώσω και αυτό το επεδίωξα από την πρώτη εξεταστική.... Νομίζω πως είναι πολλά πράγματα μαζί... Είναι και αυτό... είναι και ότι δούλευα σε ένα φροντιστήριο στη γραμματεία... μου άρεσε που είχα βρει κάτι να ασχολούμαι και παράλληλα να μεγαλώνω το εισόδημά μου.... ο πατέρας μου έστειλε και σε μένα και στον αδελφό μου ένα ποσό κάθε μήνα, αλλά με την δουλειά που βρήκα ήμουν πιο άνετη μπορούσα να αγοράζω πράγματα για τον εαυτό μου ρούχα κυρίως και γενικά να κάνω κάποιες αγορές μικρές με όσα μου επέτρεπαν τα οικονομικά μου.... τα άφησα λίγο πίσω τα μαθήματα, ιδίως εκεί στο τέταρτο έτος ...είχα και υπόλοιπα Σεπτεμβρίου... Τώρα δεν θα υποστηρίξω ότι είναι μόνο θέμα δουλειάς ...δεν δουλεύω πλήρες ωράριο για να πω ότι η δουλειά μου στερεί χρόνο... και στις παρακολουθήσεις αν ήθελα θα προλάβαινα να πηγαίνω καθημερινά και να διαβάζω.... πιο πολύ νομίζω είναι αυτή η έλλειψη ενδιαφέροντος που είχα αισθανθεί από την αρχή και την καταπίεσα μέσα μου, αφού είπα στον εαυτό μου ότι κάνω πως δεν καταλαβαίνω και θα τελειώσω... δεν υπάρχει περίπτωση να μην πάω και να μην είμαι και άριστη σ' αυτό που θα κάνω όλο.... αυτό κάποια στιγμή με έπνιξε.... Και καλή φοιτήτρια ήμουν, τυπική σε όλα και παρακολουθούσα τα πάντα.... Μάλιστα επεδίωκα και τον υψηλό βαθμό.... τον ήθελα τον υψηλό βαθμό γιατί με ενδιέφερε πολύ ο βαθμός πτυχίου.... Πολλοί λένε να τελειώνουν και να ξεμπερδεύουν... όμως ο βαθμός μένει και κρίνεται απ' αυτόν.... και σε ένα μεταπτυχιακό θα μετρήσει και στο χώρο εργασίας σου. Δεν ήταν αμελητέος δηλαδή για μένα ο βαθμός.... Ίσως να επηρεάστηκα και απ' αυτό... ότι τα δύο- τρία πρώτα έτη, στόχος μου ήταν να διαβάζω πολύ για να μεγαλώσω την βαθμολογία του πτυχίου μου.... κάπως έτσι... κι όλο αυτό χωρίς να μου αρέσουν τα μαθηματικά κατ' ανάγκη.... Να πω την αλήθεια στο ερώτημα αυτό δεν έχω απάντηση ακόμα....Τι κλικ έκανα από το τρίτο έτος και μετά και μου γύρισε.... και δεν πήγα να δώσω μάθημα, δεν ξέρω. Και όσο μιλάω, αισθάνομαι ότι μπερδεύω και εσάς...Με ρωτήσατε κάτι ξεκάθαρο που δεν έχω μία ξεκάθαρη απάντηση να δώσω ....Αν καταλάβατε κάτι απ' αυτά που είπα... Θέλετε να το ξαναπιάσουμε απ' την αρχή ...να το πάρω από την αρχή και να τα πω με τη σειρά;

Σ: Ποια η γνώμη σας για την καθυστέρηση των σπουδών; Πώς μπορεί να αποφευχθεί;
Ε: Πιστεύω ότι θα πρέπει να υπάρχει στο Πανεπιστήμιο ένα μάθημα... ένας οδηγός... δεν ξέρω τι ακριβώς... που να αναλαμβάνει να ενημερώνει τους φοιτητές... να τους φέρνει σε επαφή με τον κόσμο του Πανεπιστημίου... να τους ενημερώνει για τα μαθήματα όλα αναλυτικά... για τα επιλογής, τα υποχρεωτικά μαθήματα, της κατεύθυνσης του τμήματος και σε μεταπτυχιακό επίπεδο... Αυτό θεωρητικά, δηλαδή σε επίπεδο οδηγού σπουδών υπάρχει. Είναι αναρτημένο και στις ιστοσελίδες των τμημάτων και υποτίθεται ότι βοηθά να διαμορφώσεις μία σφαιρική άποψη για το αντικείμενο των σπουδών. Εγώ θεωρώ όμως ότι το τοπίο είναι ομιχλώδες... Οι φοιτητές χρειάζονται πληροφορίες σε θέματα πρακτικής φύσεως, συμβουλές για τον τρόπο αλλά και τον χρόνο διαβάσματος, συμβουλές για την εκπόνηση εργασιών... πόσο οι εργασίες δηλαδή βοηθούν να αφομοιώσει κανείς την ύλη και με ποιο τρόπο γίνεται αυτό ή σου αποσπών χρόνο για να διαβάσεις και να περάσει επιτυχώς ένα μάθημα... τι επιπτώσεις θα έχεις αν δεν παρακολουθήσεις τις διδασκαλίες... και όλα αυτά... Κάτι τέτοιο λείπει και το θεωρώ πολύ σημαντικό να υπάρξει προς αντικατάσταση του οδηγού σπουδών που σε κατατοπίζει ελάχιστα για τις σπουδές. Επίσης θεωρώ πολύ βασικό στο νέο αυτό οδηγό που σας περιγράφω να υπάρχουν και οι γνώμες οι απόψεις και οι συμβουλές φοιτητών. Οι ανεπίσημες πληροφορίες δηλαδή που παίρνουμε μέσω facebook, που ρωτάει ο ένας τον άλλον την γνώμη του για το μάθημα, τον καθηγητή και λοιπά... ή παλιά θέματα που έχουν πέσει και οι παλιότεροι τα έχουν λύσει επιτυχώς, βαθμολογήθηκαν και πέρασαν το μάθημα... καλό θα είναι να υπάρχουν και σε επίσημη μορφή με επίσημη ανάρτηση ή και σε έντυπη μορφή που ο καθένας θα έχει πρόσβαση και θα μπορεί να έχει μία σαφή εικόνα, ρεαλιστική εικόνα για το τι θα σπουδάσει. Αυτό πιστεύω πως θα βοηθήσει πολύ τον κάθε φοιτητή ούτε ψεύτικες ελπίδες να έχει, ούτε να φαντάζεται ουτοπικά πράγματα... ότι βρίσκεται στην καλύτερη σχολή του κόσμου, μετά να απογοητεύεται... και όλο αυτό να τον ρίχνει ψυχολογικά και να τον απομακρύνει από τις σπουδές του. Πιστεύω πως αυτού του τύπου ο οδηγός σπουδών θα βοηθήσει τους φοιτητές να δουν τις σπουδές τους με ρεαλισμό... κάτι που η ηλικία τους δεν το επιτρέπει... Αν από την αρχή δούμε ρεαλιστικά και ξεκάθαρα τα πράγματα, θα καταλάβουμε και πως πρέπει να διαβάζουμε συστηματικά και πως πρέπει να τελειώσουμε εγκαίρως... Σας κούρασα με την πολυλογία μου;

Φοιτήτρια Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής εκπαίδευσης, 7^ο έτος

Πατέρας: δάσκαλος, απόφοιτος Παιδαγωγικής ακαδημίας

Μητέρα: δασκάλα, απόφοιτη Παιδαγωγικής ακαδημίας

Σ: Οι γονείς σας, σας επηρέασαν καθόλου στην απόφασή σας;

Ε: Οπωσδήποτε τους άρεσε. Ήταν θετικοί. Δεν ήταν η επίμονοι ότι έπρεπε να κατευθυνθώ μόνο εκεί, αλλά πίστευαν πως καλά έκανα και το αποφάσισα. Υπήρχαν πολλές πιθανότητες να δουλέψω μετά... οπότε και αυτό ήταν πολύ θετικό και για τους γονείς μου και για μένα. Το επεσήμαιναν δηλαδή και οι ίδιοι αυτό συνεχώς... έβλεπαν και τα καλά της αδελφής μου που δεν επρόκειτο να δουλέψει στο σχολείο, ότι μετά από χρόνια σπουδών μόνο μαθήματα κατόρθωσε να βρει, οπότε θεώρησαν πως το να γίνω δασκάλα θα ήταν μία καλή λύση. Δεν είναι ότι μου είπαν κάτι για να επηρεάσουν. Το γενικότερο κλίμα που επικρατούσε ήταν υπέρ. Το συζητήσα και με τη φιλόλογο μου πριν αποφασίσω και μου είπε να το κάνω... Με απέτρεψε από "Φιλολογίες", "Ιστορίες Αρχαιολογίες" και λοιπά... και μου είπε ότι θα δυσκολευόμουν πολύ να διοριστώ με τις σχολές αυτές, γιατί ο ΑΣΕΠ έπαιρνε ελάχιστους... γύρω στους 100 με 150 ανά χρονιά, ενώ στους δασκάλους πάνω από 1.000 άτομα το χρόνο. Και οι δικοί μου το ήξεραν αυτό γιατί στο σχολείο τους πήγαιναν διορισθέντες πολύ νέοι για μόνιμους διορισμούς για οργανικές θέσεις κενές...

Έπαιρναν πολλούς και για ολοήμερα σχολεία... Εγώ μπήκα το 2008. Το έτος αυτό ήταν η χρονιά που πήρε, που διόρισε δηλαδή μεγάλο ποσοστό δασκάλων από ΑΣΕΠ είτε επιτυχόντων, είτε διορισθέντων, είτε από το γενικό πίνακα των αναπληρωτών. Με ελάχιστη προϋπηρεσία ή με μέτρια απόδοση, με μέτρια βαθμολογία δηλαδή, στο διαγωνισμό του ΑΣΕΠ ήταν σίγουρο ότι θα διοριζόσουν... Αυτά όλα μέχρι το 2008. Από το 2008 και μετά, από τη χρονιά που πέρασα εγώ δηλαδή και μετά, σταμάτησαν εντελώς οι διορισμοί και σταμάτησε ουσιαστικά ο ΑΣΕΠ. Όλοι αυτοί που είχαν περάσει τα προηγούμενα χρόνια ήταν όλοι νέοι, δηλαδή γύρω στα 25 μέσος όρος, συνταξιοδοτήθηκαν κάποιοι, αλλά δεν τους αναπλήρωσε γιατί ταυτόχρονα έκλεισε και τα περισσότερα ολοήμερα. Τα ολοήμερα Δημοτικά στα διαθέσιμα έκλεισαν, χάθηκαν έτσι πολλές θέσεις και οι εκπαιδευτικοί από 'κει οι μόνιμοι τοποθετήθηκαν για κάλυψη κενών που μέχρι πρότινος κάλυπταν οι αναπληρωτές. Δηλαδή πάνε και οι αναπληρωτές... Δηλαδή ένας κακός χαμός παντού... Τώρα σας περιγράφω τις συνθήκες που ίσχυαν για να πω πόσο άλλαξε η κατάσταση και πόσο απογοητεύτηκαν όλα τα παιδιά που είχαν εγγραφεί στη σχολή που ήταν ήδη στο πρώτο έτος, εμού συμπεριλαμβανομένης, και συνειδητοποίησαν ότι όλα μέσα σε ένα χρόνο ανατράπηκαν. Ότι ενώ υπό άλλες συνθήκες με ΑΣΕΠ ή χωρίς με κάποιους μήνες προϋπηρεσίας και με την εγγραφή τους στον πίνακα αναπληρωτών θα μπορούσαν άνετα να δουλέψουν και μάλιστα στον τόπο κατοικίας τους ...τόρα αυτό δεν θα μπορούσε να συμβεί σε καμία περίπτωση. Για αυτούς που ήταν στα πράγματα, που ήταν σε σχολεία, που είχαν επαφή με τον κλάδο και είχαν γνωστούς συνδικαλιστές, αυτό ήταν αναμενόμενο.... το περίμεναν δηλαδή.... Όλοι οι άλλοι που έμπαιναν στη σχολή πίστευαν πως με το που θα τελείωναν, θα τους περίμενε μία θέση σε δημόσιο μάλιστα σχολείο. Φανταστείτε ότι κάποιοι γνωστοί μου που δουλεύουν σε ιδιωτικό κάποια χρόνια πριν, παραιτήθηκαν για να διοριστούν στο δημόσιο να μη χάσουν τη σειρά τους και να προλάβουν..

Σ: Εσείς όταν δηλώσατε το παιδαγωγικό σαν πρώτη σας επιλογή τα γνωρίζατε όλα αυτά; Γνωρίζατε πως θα ήταν δύσκολος ο διορισμός σας όταν αποφοιτήσετε;

Ε: Δεν τα γνώριζα, όχι ...σε αυτό το βαθμό όχι ... Δεν τα περίμενα έτσι. Μου είπαν κάποια στιγμή οι δικοί μου στο δεύτερο έτος περίπου που άρχισε να φαίνεται το πράγμα....αλλά και πάλι διατηρούσαμε την αισιοδοξία μας και λέγαμε να δούμε πρώτα, μπορεί να υπάρξουν κενά και κυρίως δεν υπάρχει περίπτωση να καταργηθεί ο ΑΣΕΠ.... αν ήθελαν να τον καταργήσουν γιατί τον ψήφισαν ως μέσο διορισμού; Αυτό είναι ένα εύλογο, αλλά παραμένει αναπάντητο ερώτημα... Πριν δηλώσω σχολές για Πανεπιστήμιο, δεν τα γνώριζα καθόλου όλα αυτά... Πίστευα, όπως όλοι, πως με το που θα ορκιστώ.... την άλλη μέρα.... το Σεπτέμβριο δηλαδή.... θα έχω θέση κάπου σε ένα σχολείο.

Σ: Σας επηρέασε η τροπή που πήραν τα πράγματα... το ενδεχόμενο να μη δουλέψετε αμέσως στο σχολείο μόλις πάρετε το πτυχίο σας;

Ε: Με επηρέασε πολύ και εμένα και όλους όσοι το ξέρανε, όσοι είχαν δικούς τους στην εκπαίδευση και το έμαθαν... να φανταστείτε ότι στη σχολή είχαμε και κάποιους φοιτητές μεγαλύτερης ηλικίας που πήγαν για δάσκαλοι για δεύτερο πτυχίο γιατί στην ειδικότητά τους δεν υπήρχε περίπτωση να διοριστούν ποτέ ...το είδαν δηλαδή σαν μέσο το "Παιδαγωγικό" για διορισμό στο δημόσιο... τόσο εύκολο ήταν... Θυμάμαι μία κοπέλα Θεολόγο που πέρασε με κατατακτήριες και έδινε μαθήματα μαζί μας, μεγάλη γύρω στα 35.... γιατί δε μπορούσε με το πτυχίο της να διοριστεί πουθενά... Όχι ότι θα φεύγαμε, ή ότι δεν θα τελειώναμε τη σχολή μας....αλλά οπωσδήποτε ήταν ένα χαστούκι αυτό... Τελειώνεις για να δουλέψεις και ειδικά οι δάσκαλοι που η δουλειά τους είναι μέσα σε ένα σχολείο, σε μία τάξη.... δεν μπορούν να κάνουν κάτι άλλο, δεν μπορούν να εκμεταλλευτούν το πτυχίο τους με κάποιον άλλο τρόπο σε μία υπηρεσία σε ένα Υπουργείο... κάπου.... Ναι είναι άσχημο.

Σ: Δουλέψατε καθόλου κατά τη διάρκεια των σπουδών σας;

Ε: Για δύο χρόνια έκανα μαθήματα σε παιδάκια, αλλά δε θεωρώ πως τελικά τα κατάφερα καλά και ήμουν επιτυχημένη σε δασκάλα ιδιαίτερων μαθημάτων. Δηλαδή τα παιδιά καλά

πήγαιναν στο σχολείο, διαβασμένα και προετοιμασμένα σωστά και οι γονείς ευχαριστημένοι ήταν, αλλά δεν ήμουν εγώ ευχαριστημένη... Μου ήταν πάρα πολύ βαρετό το μάθημα... δεν το έκανα με ευχαρίστηση βαριόμουν κι όσο πιο πολύ βαριόμουν, τόσο έφτασα στο σημείο να κοιτάω το ρολόι για να τελειώσει η ώρα να φύγω... δεν μου άρεσε καθόλου και το βρήκα και άκομπο εκ μέρους μου να το συνεχίζω, οπότε σταμάτησα... Είχα πολλά ενδιαφέροντα πριν μπω στο Πανεπιστήμιο, τα οποία φρόντισα να τα διατηρήσω και δημιούργησα και άλλα... Ήμουν από παλιά σε κάποιες ερασιτεχνικές θεατρικές ομάδες και από το Πανεπιστήμιο και μετά ασχολήθηκα πιο ενεργά... διαβάζω αρκετά, ενημερώνομαι, ανεβαίνω Αθήνα για θεατρικές παραστάσεις... αισθάνομαι ότι βρήκα τον εαυτό μου με το θέατρο... Έχω παρακινηθεί πολύ και από μία φίλη μου δασκάλα μεγαλύτερη μου, διορισμένη, η οποία έδωσε εξετάσεις και πέρασε τη δραματική σχολή του Δημοτικού περιφερειακού θεάτρου Πάτρας... άρχισε να λειτουργεί ...να δέχεται φοιτητές το 2007 νομίζω... Σκοπεύω να δώσω και εγώ εξετάσεις... είναι πολύ σημαντικό για μένα να τα καταφέρω γιατί θα αποκτήσω παράλληλα και δεύτερο πτυχίο κρατικό, αναγνωρισμένο ...και ταυτόχρονα θα ασχοληθώ με κάτι που από τη μέχρι τώρα επαφή μου με την ερασιτεχνική θεατρική ομάδα που είμαι μέλος, αισθάνομαι ότι μου δίνει μία αλήθεια μία άλλη ποιότητα στη ζωή μου... μια άλλη χροιά...

Σ: Η ενασχόλησή σας με το θέατρο συνέβαλε στην καθυστέρηση των σπουδών σας;

Ε: Ναι... αν δεν είχα δραστηριοποιηθεί σε αυτόν τον τομέα και αν δεν είχα εμπλακεί με έργα παραστάσεις σίγουρα θα την είχα τελειώσει τη σχολή... τώρα βρήκα πράγματα που με ενδιαφέρουν πραγματικά και νομίζω πως δεν πρέπει να τα αφήσω γιατί θα το μετανιώσω... είμαι στην κατάλληλη ηλικία για να το κυνηγήσω και να εκπληρώσω κάποιους στόχους προσωπικούς... Μπήκε λοιπόν σε δεύτερη μοίρα η σχολή, γιατί θέλω να προσπαθήσω να δώσω έστω για μία φορά και να δοκιμαστώ σχολή του ΔΗΠΕΘΕ και για αυτό χρειάζεται προετοιμασία ...είναι στραμμένο το βλέμμα μου και το ενδιαφέρον μου αλλού από τότε που έμπλεξα με τα θεατρικά...

Φοιτητής Τμήματος Οικονομικών επιστημών, 8^ο έτος

Πατέρας: κρεοπώλης, απόφοιτος Λυκείου

Μητέρα: ιδιωτική υπάλληλος, απόφοιτη Λυκείου

Σ: Πώς επιλέξατε τι θα σπουδάσετε;

Ε: Μόνος μου το σκέφτηκα και το συζήτησα και με τη θεία μου και το θείο μου ...και αυτός μαθηματικός ήταν... μου έκαναν από το Λύκειο μαθηματικά και πήγαινα και σε ένα φροντιστήριο Β και Γ Λυκείου για τις Πανελλήνιες. Με είχαν βοηθήσει δεν είχα κενά και είχα καλές βάσεις... γενικά νομίζω πως μου ταιριάζει σαν επιστήμη και μου αρέσει κιόλας... Είναι κάτι ενδιάμεσο έχει λίγο από όλα τα πεδία ...δεν είναι ούτε εντελώς θεωρητικό, ούτε κλίνει εντελώς προς τη θετική κατεύθυνση ...είναι στη μέση περίπου... Και σκέφτηκα ότι μπορείς να κάνεις και κάτι το πτυχίο μετά... δεν είναι ένα πτυχίο που σου μένει... είναι μία επιστήμη που γενικά περνάει παντού .....μου άρεσε έτσι το είχα σκεφτεί... Το συζήτησα και με τους θείους μου, τους εξήγησα δηλαδή πως το έβλεπα και οι άνθρωποι μου είπαν "ό, τι μου αρέσει, όπως το είχα σκεφτεί".... τι να μου πουν δηλαδή ... Η μάνα μου και ο πατέρας μου, δεν έχουν ιδέα οι άνθρωποι απ' αυτά.... ο,τι και να τους έλεγα, ναι θα μου έλεγαν... ο πατέρας μου .....ο μόνος του καημός ήταν να περάσω στο Πανεπιστήμιο.... τώρα ό,τι και να του έλεγα θα συμφωνούσε.... τους καταλαβαίνω κιόλας με έστειλαν εδώ σε μία μεγάλη πόλη γιατί δεν μπορούσαν να με βοηθήσουν και πιστεύω πως και το Πανεπιστήμιο ήταν μία ανταμοιβή .....μία ευτυχής κατάληξη για όλα τα χρόνια που έμεινα Πάτρα και για την προσπάθεια που έκανα από το Λύκειο... Είναι ένα καλό τμήμα το "Οικονομικό", έχει μία ιστορία και αυτό μετράει...

Δεν είναι μια χθεσινή, μια πρόσφατη επιστήμη που έχει ένα αβέβαιο μέλλον.... ένα τμήμα που γίνεται μόνο για να τραβήξουν φοιτητές σε μία πόλη και να την τονώσουν οικονομικά ... αυτό το βλέπουμε να γίνεται συνέχεια.... τμήματα που ξεφυτρώνουν παντού σε νησιά, σε μικρά αστικά κέντρα....πού από τον τίτλο και μόνο δεν καταλαβαίνεις τι σπουδάζεις .....φαντάσου να τελειώσεις τώρα τι αξία θα έχει το πτυχίο και πώς θα εξασφαλιστούν όλοι αυτοί οι φοιτητές που τελειώνουν.... Ίσα να χαλάνε λεφτά εκεί.... Να αφήσουν για τέσσερα, πέντε χρόνια τα λεφτά τους και να τονώσουν την τοπική οικονομία ...τίποτε άλλο....

Σ: Υπάρχει κάτι που σας εμπόδισε να τελειώσετε τις σπουδές σας στα τέσσερα χρόνια; Η δουλειά σας πώς λειτούργησε παράλληλα με τις σπουδές;

Ε: Καθυστέρησα και απ' αυτό, αλλά δεν θα έλεγα πολύ... Πιο πολύ ήταν οι παρέες που από τις πρώτες εξεταστικές, σαν να είμαστε συνεννοημένοι απείχαμε..... δύο μαθήματα εδώ.... τρία μαθήματα εκεί και όπου βγει... Δεν την είχαμε πολυπάρει στα σοβαρά τη σχολή... λαμβάναμε υπόψη μας άλλα πράγματα και κυρίως που θα βγει το πρόγραμμα από άποψη διασκέδασης.... μία που έβγαινε το πρόγραμμα για διάβασμα... και μια που το ξεχνάγαμε...Εγώ αισθανόμουν και πίεση από την πρώτη λυκείου, πολύ πριν μπω σε φάση Πανελληνίων....προσπαθούσα να είμαι καλός μαθητής για τους γονείς μου που με έστειλαν εδώ για κάτι καλύτερο. Δεν μπορούσα και να ξεφύγω γιατί σε όλα τα μαθήματα υπήρχε και ο έλεγχος από τη θεία μου... Πίεση και από κει....Ο ανιψιός της στο Λύκειο δεν έπρεπε να είναι τελευταίος... δεν μου χαρίζονταν οι καθηγητές.... νομίζω πως πιο πολύ με βοηθούσαν γιατί καταλάβαιναν και την προσπάθειά μου και τον αγώνα μου να έχω έρθει από ένα ξένο μέρος και να πρέπει να προσαρμοστώ... Ενδεχομένως υπήρχε και η πίεση του αποτελέσματος, η πίεση του να περάσω στο Πανεπιστήμιο.... Αυτός είναι ο πιο βασικός λόγος νομίζω... και οι φίλοι δε σε παρασύρουν με την έννοια ότι παρακινείσαι, ότι κάνεις κάτι που δεν θέλεις γιατί επηρεάζεται από ένα τρόπο ζωής ενώ εσύ είσαι αποφασισμένος να κάνεις κάτι άλλο... Όλοι και τα παιδιά αυτά που ξέρω, που κινούνται πιο πολύ με το γνώμονα της χαλαρής φοιτητικής ζωής και της διασκέδασης, αισθάνθηκαν την πίεση των εξετάσεων ο καθένας για το δικό του λόγο.... είτε γιατί δεν πέρασαν στην πρώτη τους επιλογή, είτε γιατί το σύστημα τους φάνηκε ότι τους περιορίζει, είτε γιατί από το σπίτι ξεκίνησε μία πίεση και ένας έλεγχος πιεστικός για τα αποτελέσματα... Όλα αυτά είναι αγχογόνες καταστάσεις που πιστεύω πως όλα τα παιδιά της βιώνουν, είτε σε μεγαλύτερο είτε σε μικρότερο βαθμό.... και εγώ νομίζω πως - ψυχαναλυτικά προσπαθώ να το ερμηνεύσω – την αισθάνθηκα καλά την πίεση και όχι από το πρώτο έτος ,αλλά από την δευτέρα Λυκείου.... από εκεί αρχίζει και μετράει η δικιά μου πίεση... Μέχρι το Λύκειο και πιεσμένος και αγχωμένος να αισθάνεσαι αυτό δεν μπορείς να αποδείξεις...να το εκφράσεις.... δεν σου επιτρέπεται.... Το ξενύχτι, οι παρέες και η διασκέδαση γενικά στο Πανεπιστήμιο νομίζω πως είναι ο τρόπος εκδήλωσης άγχους και πίεσης χρόνων... Εγώ ήθελα να τελειώσω νωρίς...νωρίτερα... αλλά έτσι ήρθαν τα πράγματα, πέρασε ο καιρός κι όλο...“ναι θα το δώσω την επόμενη κιόλας...” κάτι όλο κάτι άλλο μετά...Βρήκα και τη δουλειά τώρα την πιο σταθερή και το εξισορρόπησα όλο αυτό ....μαζεύτηκα δηλαδή πολύ και τώρα επανήλθα και θα δώσω ό,τι μου μένει... εντάξει να σοβαρευτούμε τώρα... ό,τι κάναμε κάναμε...

Σ: Σας δυσκόλεψαν τα μαθήματα;

Ε: Έχει δύσκολα μαθήματα...ή δύσκολα τα κάνουνε... δύσκολα εργαστήρια... θέλουν χρόνο, θέλουν διάβασμα, θέλουν τύχη... πρέπει από την αρχή να μπει σε μία καλή σειρά... να διαβάζεις, να δίνεις προσοχή σε αυτά που σου λένε και ...άλλο τόσο να προσπαθείς μόνο σου να εξηγήσεις τα ανεξήγητα... να τα ψάχνεις για να πας καλά ...οι άνθρωποι εδώ δεν έχουν καταλάβει τις βάσεις που έχει η σχολή για να μπει... αυτό είναι το πρόβλημά τους... το πιάνουν από πολύ ψηλά το θέμα... Όταν η σχολή έχει βάση γύρω στα 11.000 ή 12.000 μόρια αναλόγως πώς θα πάει η χρονιά, τι ψάχνεις να βρεις... Καταλαβαίνεις ότι τα παιδιά που μπαίνουν αφενός δεν το έχουν... δεν επιλέγουν το τμήμα, περνούν κατά τύχη, αφετέρου δεν είναι του 18 ή του 19 στα βασικά μαθήματα για να περάσουν εκεί ...οπότε ξεκινά απ' αυτό το δεδομένο για να υπάρχει μία λογική σε όλο αυτό... Εδώ ξεκινούν από τη φάση ..."τα ξέρετε όλα, τα γνωρίζετε όλα πριν μπειτε αφού θετική κατεύθυνση είσαστε... και είσαστε επιτυχόντες... εξεταστήκατε και περάσατε ...οπότε προχωράμε κανονικά... τώρα αν καταλαβαίνετε ή όχι αυτό είναι δικό σας θέμα, κόψτε το λαιμό σας για αυτό και βρείτε λύση.." Οπότε δεν θα πω ότι τα μαθήματα είναι δύσκολα ή εύκολα... δεν υπάρχουν δύσκολα μαθήματα, υπάρχει τρόπος, μέθοδος να σου εξηγήσει κάποιος και να σου κάνει το πιο δύσκολο πράγμα εύκολο... αυτό είναι και δουλειά των καθηγητών νομίζω... Αν δεν ήταν αυτός ο ρόλος τους, θα τα διαβάζαμε όλα από ένα βιβλίο, η παρουσία τους θα ήταν περιττή στο αμφιθέατρο και όλοι θα καταλαβαίναμε ακριβώς τα ίδια πράγματα...και επομένως θεωρώ πως επειδή ειδικά στη σχολή αυτή το επίπεδο είναι χαμηλό η τακτική τους είναι να δυσκολεύουν το πρόγραμμα σπουδών μόνο και μόνο για να αποδείξουν το αντίθετο... ότι είμαστε καλή, δύσκολη σχολή, σχολή αξιώσεων... και βγάζουμε πραγματικά επιστήμονες από δω... κάπως έτσι ...

Σ: Πριν μπειτε, τα γνωρίζετε όλα αυτά; Είχατε πληροφορηθεί από κάπου για το αντικείμενο σπουδών ή το βαθμό δυσκολίας των μαθημάτων που αναφέρετε;

Ε: Μέσες-άκρες ναι... όχι για μαθήματα, φροντιστήρια και τέτοια... αυτά τα βλέπεις όταν μπεις. Είχα ρίξει μία ματιά στις ιστοσελίδες των σχολών για να δω πως κινούνται... Όχι των βασικών σχολών που όλοι ξέρουμε πάνω-κάτω τα μαθήματα... είχα κοιτάξει σχολές που δήλωσα και δεν τις ήξερα καλά και δεν μου έλεγε τίποτα το όνομά τους... είχαν δημιουργηθεί τα τελευταία χρόνια, είχαν λίγους αποφοίτους σε λίγες πόλεις στην Ελλάδα... Αυτές τις έβαξα έτσι από περιέργεια όχι ότι θα άλλαζε κάτι... ότι δεν θα τις δήλωνα... Ότι θα τις προσπερνούσα... Κοίταξα και τη σχολή μου, τη σχολή που δήλωσα... όλα καλά μου φάνηκαν... Μου φάνηκε για να πω την αλήθεια πρωτοποριακή η μελέτη της των βιο-υλικών και των μοριακών υλικών... είναι καινούργιο θέμα, σημαντικό και έχει πολλές εφαρμογές και χρήσεις σε πολλούς επιστημονικούς τομείς... έτσι το είδα από την αρχή σαν γενική εικόνα..

Σ: Είχατε δηλώσει και άλλα τμήματα πριν από την "Επιστήμη των Υλικών;"

Ε: Ου..ου... πολλά... "Μαθηματικά", "Φυσική", "Χημεία", "Πληροφορική εφαρμοσμένων μαθηματικών και φυσικών επιστημών", "Εφαρμοσμένη πληροφορική", "Γεωλογία"... λέω τώρα κάποιες από τις σχολές που θυμάμαι... τη σειρά δεν τη θυμάμαι ακριβώς... μόνο τις τρεις πρώτες επιλογές θυμάμαι ακριβώς... Είχα ξεκινήσει "Μαθηματικών" Αθήνα, " Φυσική" Αθήνας και "Χημικό" και μετά συμπλήρωσα και τα υπόλοιπα... ο,τι υπήρχε... Τα Μαθηματικά τα ξεχωρίζω σαν επιστήμη, γιατί είναι η βάση των θετικών επιστημών... από κει ξεκινάνε όλα και νομίζω πως έχεις και δυνατότητες... Σου δίνει καλές δυνατότητες για μεταπτυχιακό μετά ...και έχει και μία αξία το πτυχίο μετά... όχι σαν χαρτί και τίτλος, αλλά σαν γνώσεις προς αξιοποίηση... σαν επίπεδο σπουδών... Μετά έβαλα "Φυσική" και "Χημεία" που είναι και τα πιο σχετικά...καλές

σχολές... και μετά ό,τι περπατάει ό,τι πετάει... Το "Υλικών" το έβαλα 20^η επιλογή... αν θυμάμαι καλά... κάτι τέτοιο... Μόλις το είδα, δεν μου άρεσε πολύ... μόλις βγήκαν δηλαδή οι βαθμολογίες και είδα πως πάνω αυτό χαλάστηκα... χαλάστηκα που έχασα τόσες άλλες σχολές και κατέληξα εκεί... αλλά έδινα ήδη δεύτερη φορά και θα πήγαινα όπου έπιανα... Με το ζόρι δηλαδή... κάπως έτσι ....Πλάκα κάνω... όχι και τόσο πολύ, αλλά όσο και να το κάνεις με τις τελευταίες επιλογές παθαίνεις και μία φρίκη... το προσπερνάς όμως αυτό μετά αναγκαστικά και συνεχίζεις... δεν γίνεται να μείνεις σ' αυτό....

Σ: Η φοίτηση δηλαδή στο τμήμα προέκυψε καθαρά από τη βαθμολογία σας στις Πανελλήνιες ;

Ε: Ναι, από τη βαθμολογία γιατί το είχα βάλει πολύ πίσω... όπως βγήκε η βαθμολογία από τα μαθήματα κλείδωσε στις τελευταίες επιλογές... τώρα εκεί έχουν και μικρό περιθώριο, μικρή διαφορά τα μόρια και είναι ό,τι τύχει... δηλαδή παντού είναι αυτό... και στις σχολές που απαιτούνται πολλά μόρια μπορεί πανεύκολα να πέσεις από τη μία επιλογή στην άλλη ή να μείνεις στην ίδια σχολή και να αλλάξεις πόλη... Γίνονται αυτά μ' αυτό το σύστημα που όλο το αλλάζουν και όλο στα ίδια μένει... και όποιος βγαίνει... όποια κυβέρνηση βγαίνει... παρά τα όσα λέει, δεν πειράζει το σύστημα εισαγωγής στην Τριτοβάθμια ... όλο προαναγγέλλουν και τίποτα... και πάει λέγοντας... με το να κάνουν κάτι μικροαλλαγές στα πεδία, με το να προσθέτουν ή να αφαιρούν μαθήματα και να τα πετάνε δεξιά και αριστερά... δεν αλλάζει η κατάσταση... άλλαξε ο Μανωλιός και έβαλε τα ρούχα του αλλιώς... ταλαιπωρούμε τον κόσμο... μαθημένος είναι ο κόσμος από ταλαιπωρία και δεν νοιάζεται κανείς... Τώρα αυτό το πράγμα δηλαδή να δηλώνεις και όπου κάτσει... αν έχει λογική... να είσαι από Κρήτη και να πρέπει να πας Αλεξανδρούπολη και τούμπαλιν... άλλο κι αυτό ... Δεν βγαίνει έτσι... Δεν μπορούμε χρόνια να είμαστε κολλημένοι στα ίδια. Ούτε και το έχουν ψάξει, ούτε και έχει ασχοληθεί ποτέ κανείς στα σοβαρά... Και οι ομάδες που στελεχώνουν το Υπουργείο και είναι αρμόδιες σε θέματα παιδείας... συγγραφής βιβλίων, θέματα εξετάσεων Πανελληνίων, προτάσεις για αλλαγές... μέρος του συστήματος είναι... Ξαναγυρίζω σ' αυτό που με ρώτησες... Τυχαία εντελώς πέρασα στη σχολή, όπως και το μεγαλύτερο μέρος των φοιτητών τυχαία περνάει εκεί που το στέλνουν.

Σ: Οι γονείς σας ή οι καθηγητές σας, σας επηρέασαν στο πως θα δηλώσετε τις σχολές με βάση τη βαθμολογία που παίρνατε στα μαθήματα;

Ε: Λίγο πολύ ναι... Οι δικοί μου δεν ήξεραν και δεν μιλούσαν... άφηναν τους ειδικούς να μιλήσουν... τώρα οι καθηγητές στο σχολείο δεν μας ενθάρρυναν καθόλου... δεν ασχολούνται καθόλου με μαθητές που δεν είναι καλοί, που δεν ανεβάζουν το επίπεδο της τάξης... αυτό που γίνεται πάντα δηλαδή... ο καθηγητής στο σχολείο πρέπει να βγάλει συγκεκριμένη ύλη, ανεξάρτητα από το αν τραβάει η τάξη ή όχι... αυτός θα παραδώσει και όποιος καταλάβει, κατάλαβε... από κει και πέρα σου λένε αν δεν καταλαβαίνεις και αν δεν σου κόβει κανέ κανά φροντιστήριο, να σου τα βάλουν στο κεφάλι... Δηλαδή δεν σου το λένε έτσι κατάμουτρα... το εννοούν με τον τρόπο τους, με τον τρόπο που κάνουν το μάθημά τους και με τον τρόπο που αντιμετωπίζουν τους μαθητές μέσα στην τάξη. Δηλαδή αυτοί σε ρίχνουν πολύ... σου ρίχνουν την ψυχολογία, δεν είναι να τους παίρνεις στα σοβαρά... ούτε και έχουν κάτσει να το ψάξουν... πετάνε κουβέντες έτσι στον αέρα... ούτε τους νοιάζει ούτε ρωτάνε αν έχουν όλη τη δυνατότητα να κάνουν ίδια φροντιστήρια, αν οι γονείς όλων των παιδιών μπορούν να τα βοηθήσουν στο σπίτι... έχουν τη δυνατότητα να τα διαβάσουν... αν υπάρχει κάποιο πρόβλημα και ο μαθητής δεν μπορεί να ανταποκριθεί... δεν το ψάχνουν, δεν νοιάζονται για όλα αυτά... το μάθημά τους, τη δουλειά τους, γεια σας... Ψεκάστε, σκουπίστε, τελειώσατε η διαδικασία. Τους καλούς τους επαινούσαν, τους επιβράβευσαν, τους τόνωναν την ψυχολογία, τα παιδιά των συναδέλφων τους δε, παρέδιδαν κιόλας το παρακάτω. Δεν αλλάζει αυτή η κατάσταση... Από το Δημοτικό που θυμάμαι που ο δάσκαλος έβγαζε σημαιοφόρο το παιδί του, μέχρι το

Λύκειο... που καλός ήταν αυτός που του τα μάθαιναν εκτός σχολείου και στο σχολείο μόνο επιδείκνυε τις γνώσεις του, δεν ερχόταν να πάρει κάτι άλλο, κάποια πρόσθετη γνώση που θα του έδινε ο καθηγητής..... παντού γίνεται το ίδιο πράγμα.... Αλλά και στο Πανεπιστήμιο μία από τα ίδια.... Θα τα πω παρακάτω αν με ρωτήσετε άλλη ερώτηση για το Πανεπιστήμιο για να μη φάω χρόνο τώρα εδώ...

Σ: Τι γίνεται στο Πανεπιστήμιο ...τι εννοείτε;

Ε: Τίποτα... έλεγα απλώς πως και στο Πανεπιστήμιο η συνέχεια του ίδιου συστήματος παίζει κυρίως στη φάση με τις εισαγωγικές.... Όποιος πλήρωσε και οποίος πήρε τον καλό τον φροντιστή και του 'κοβε και λίγο πέρασε εκεί που ήθελε και οι καθηγητές τον ενθάρρυναν στο σχολείο... "Μπράβο είμαι σίγουρος για σένα, δεν υπάρχει περίπτωση σε βλέπω μέσα στις πρώτες επιλογές"... για τους υπόλοιπους "κοιτάζτε να κάνετε κάτι, γιατί δεν σας βλέπω καλά, αν δεν περάσετε τι θα κάνετε; το έχετε σκεφτεί;" Δεν είναι ότι δεν σε βοηθάνε, σου ρίχνουν και την ψυχολογία στα πατώματα δηλαδή... Ό,τι θα σε βοηθήσουν θα σε βοηθήσουν στο φροντιστήριο... μόνο εκεί... τώρα και με το που μπεις....Ο ίδιος κύκλος γίνεται και ειδικά στη σχολή τη δικιά μου που όπως σας είπα με το ζόρι προσπαθούν να ανεβάσουν το επίπεδο δυσκολίας εν αγνοία μας, μας κόβουν στις εξετάσεις ασύστολα... Υπάρχουν μαθήματα που οι φοιτητές κόβονται αιωνίως ...τα χρωστάνε χρόνια και εξακολουθούν να τους κόβουν ...."δεν διαβάζετε λέει, δεν έχετε στρωθεί ποτέ, αντιγράφετε όλοι και νομίζετε πως έτσι θα γίνετε επιστήμονες"... άντε να του εξηγήσεις τώρα του άλλου πως πρέπει να κουλάρει, να το δει αλλιώς γιατί δεν γίνεται στους 159 να περνάει τους 12 με μεγαλύτερο βαθμό το πεντέμισι και όλοι οι υπόλοιποι να παίζουν στο 2 ή στο 3 όπως έγινε με μάθημα της εξεταστικής Ιανουαρίου... Είναι δικό του το πρόβλημα, δεν μπορεί όλοι οι φοιτητές να είναι χαζοί ....αυτός κάνει κάτι λάθος.... αυτοί δηλαδή όλοι τους και δεν το αναγνωρίζουν....

Σ: Όλα αυτά που αναφέρετε σας έχουν επηρεάσει στο να τελειώσετε τις σπουδές σας;

Ε: Ναι οπωσδήποτε ...είναι πράγματα που με χάλασαν στην πορεία και με χάλανε ακόμα... με έχουν απογοητεύσει γενικώς και τα έχω βαρεθεί όλα. Πιστεύω πως το πράγμα χρειάζεται να το πάρουν απ' την αρχή... Οι περισσότεροι φοιτητές φευγάτοι είναι... μένουν μόνο για να πάρουν το πτυχίο ...δεν συμμετέχουν στη διαδικασία όπως θα έπρεπε.... Υπομονή κάνουν για να τελειώσουν... Εγώ αυτό βλέπω. Υπάρχει μία γενική δυσαρέσκεια... Όλοι είναι αγανακτισμένοι με την κατάσταση και φορτισμένοι με διάφορα πράγματα.... Το επίπεδο σπουδών είναι απαρχαιωμένο, το σύστημα πεπαλαιωμένο, η συμμετοχή των φοιτητών μηδαμινή, τα μαθήματα παγιωμένες καταστάσεις, στατικές... Πως γίνεται με όλα να προχωράς κανονικά και να τελειώσεις στα 4 χρόνια; Το ίδιο το σύστημα σε πετάει έξω. Ακόμα και οι διπλές εξεταστικές που βάζουν ή η αρνητική βαθμολογία στα τεστ και τα προαπαιτούμενα στα μαθήματα επιλογής εξυπηρετούν αυτούς τους στόχους... ευνοούν την καθυστέρηση των σπουδών και απομακρύνουν σκοπίμως τους φοιτητές από τη λήψη πτυχίου. Σε κάποια μαθήματα δικά μας στις εξεταστικές γεμίζουν 3 έως 4 αμφιθέατρα και απ' αυτούς όλους περνούν ένα μικρό ποσοστό γιατί δεν μπορούν να διορθώνουν άλλο.... όχι τίποτα άλλο για να μη μαζευτεί λαός στις επόμενες εξεταστικές και δεν έχουν τι να τους κάνουν και που να τους βάλουν... Τα θέματα έχουν τέτοιο βαθμό δυσκολίας που είναι προδιαγεγραμμένο το μεγάλο ποσοστό των φοιτητών που κόβονται ....Άρα θα έλεγα πως η αυθαιρεσία των καθηγητών σε συνάρτηση με τις σκοπίμως δύσκολες εξεταστικές έχουν κάνει και εμένα και πολλούς συμφοιτητές να μην μπορούμε να τελειώσουμε... Επίσης όλα αυτά σε σχέση με ελλείψεις στα εργαστήρια και ανεπάρκεια ως προς το θέμα των υλικοτεχνικών υποδομών των αιθουσών, της βιβλιοθήκης, των εργαστηρίων ...που όλα αυτά βοηθούν κάθε φοιτητή να κατανοήσει καλύτερα το αντικείμενό του.... αυτό που σπουδάζει και να το εξελίξει....Εγώ θα τελειώσω....δεν υπάρχει περίπτωση θα πάρω πτυχίο, αλλά δεν είναι εκεί το θέμα μας....

Σ: Για ποιο λόγο δηλώσατε το συγκεκριμένο τμήμα και σε ποια σειρά το δηλώσατε;

Ε: Η σειρά που δήλωσα όλα τα τμήματα ήταν ανάλογα με το τι προτιμούσα να σπουδάσω και σε ποια πόλη υπήρχε το Πανεπιστήμιο. Αυτός ήταν ο τρόπος που τα έβαλα... Προσπάθησα δηλαδή να σταθμίσω κάποιους παράγοντες σημαντικούς κατά τη γνώμη μου. Το "Επιστήμης των Υλικών" μου προέκυψε, δεν το είχα βάλει μπροστά-μπροστά, ήταν προς το τέλος. Για τη σειρά τώρα... δεν θυμάμαι ακριβώς... Να απαριθμήσω λίγο τις επιλογές μου τις πρώτες, για να προσπαθήσω να θυμηθώ.... Πρώτα έβαλα "Βιολογία" Πάτρας, μετά "Βιολογία" Αθήνας, "Φυσική" Πάτρας, "Χημεία" Πάτρας..... μετά ξεκίνησα με Αθήνα, μετά Θεσσαλονίκη..... δηλαδή καμιά δεκαριά έχουν φύγει τώρα.... μετά "Γεωπονική".... κάποιες άλλες σχολές.... υπολογίζω τώρα πρόχειρα όπως την έβαλα γύρω στο είκοσι. Θυμάμαι πως αμφιταλαντεύτηκα λίγο για το αν θα έπρεπε να τη βάλω πριν τη "Γεωλογία" ή μετά, αλλά τελικά αποφάσισα και την έβαλα πριν.... προτίμησα βασικά στις πρώτες επιλογές να πετύχω κι αυτό που ήθελα και να σπουδάσω στην πόλη μου ....και τις επόμενες σχολές με την ίδια σκέψη δήλωσα..... Για πληροφορίες τώρα το έψαξα, ρώτησα τους καθηγητές μου έξω στο φροντιστήριο.... Μας μίλησαν για όλα, για όλες τις σχολές..... είχαν απαντήσεις σε όλα τα ερωτήματα που τους κάναμε για τις σχολές..... και αφιερώσαμε μάλιστα αρκετό χρόνο να το συζητήσουμε καλά, να ψάξουμε, να εξετάσουμε όλους τους παράγοντες πριν δηλώσουμε.... Είχαν συγκεντρώσει αρκετές πληροφορίες και μας έλεγαν τη γνώμη τους ανάλογα με τη σχολή.... Τι ακριβώς θα σπουδάσουμε, τι θα κάνουμε μετά, με τι θα μπορούσαμε να ασχοληθούμε στο μέλλον μετά το πτυχίο και τέτοια... Για "των Υλικών" είπαν ήταν πολύ ενθαρρυντικά πράγματα.... ήταν βασικά καινούργιο τμήμα, ανερχόμενο και κατά τη γνώμη τους θα έπρεπε να το δηλώσουμε γιατί και με έρευνα θα μπορούσαμε να ασχοληθούμε ....και στον ιδιωτικό τομέα να δουλέψουμε.... Μας τόνισαν πως η κατάρτιση μας στις ιδιότητες της ύλης στις διάφορες μορφές της και η εκπαίδευσή μας στα επιστημονικά και τεχνολογικά επιτεύγματα των τελευταίων ετών.... θα μας έδινε την τεχνογνωσία και τη δυνατότητα να κάνουμε σπουδές υψηλού επιπέδου μετά.... και να ασχοληθούμε σε πολλούς τομείς στο μέλλον.... Οπότε γι' αυτό το δήλωσα και πριν το "Γεωλογικό" που έχει περισσότερα μόρια, αλλά βασικά..... είναι λίγο παλαιάς κοπής σχολή με πολύ αβέβαιο μέλλον .....αν τελειώσεις κάθεσαι.....

Σ: Σας ενδιέφεραν δηλαδή και οι σπουδές που θα κάνατε και οι επαγγελματικές δυνατότητες που θα υπήρχαν μετά...

Ε: Οπωσδήποτε... αυτά τα δύο σημεία είναι τα βασικότερα.... και το τρίτο είναι να καταφέρω και να σπουδάσω στην πόλη που μένω, να μη βάλω τους δικούς μου σε έξοδα για χρόνια.... είναι και αυτό βασικό και τώρα δηλαδή που πέρασα Πάτρα αισθάνομαι πως ό,τι και να γίνει και δουλειά να μη βρω δεν ξόδεψα λεφτά στις σπουδές.... Επέλεξα και το αντικείμενο.... να υπάρχει μία βασική κατάρτιση, καλή κατάρτιση πάνω σε μια επιστήμη.... και να υπάρχει και προοπτική να δουλέψω σε πολλούς τομείς.... να μην εξαντλείται το αντικείμενο σε έναν τομέα και με περιορίζει.... Για να πω την αλήθεια όμως, εκτός από τις πληροφορίες που μας έδωσαν στο φροντιστήριο.... δεν αναζήτησα κάτι μόνη μου.... δεν έψαξα να βρω το επιπλέον.... Αρκέστηκα σε αυτά που άκουσα, γιατί θεώρησα πως οι καθηγητές είχαν την εμπειρία να κρίνουν καλύτερα, να είναι αντικειμενικοί στην κρίση τους και αμερόληπτοι.... τώρα να ψάχνω από δω κι από κει μόνη μου και να προσπαθώ να καταλάβω πράγματα και τον αντίκτυπο που θα έχουν αυτά μελλοντικώς.... λίγο δύσκολο..... οπότε περιορίστηκα στη γνώμη των καθηγητών μου και δήλωσα.... Πριν βέβαια τα καταθέσω συζήτησα και με τους γονείς μου... αλλά βασικά τους μετέφερα ό,τι άκουσα στο φροντιστήριο....Τους μετέφερα δηλαδή τα βασικά για τις σχολές, από αυτά που μας είχαν πει, για να πάρω τη γνώμη τους... Δεν ήξεραν να με

βοηθήσουν και πολύ... δεν ήταν στην εκπαίδευση για να ξέρουν τα δεδομένα... η μητέρα μου είναι κοινωνική λειτουργός και ο πατέρας μου λογοθεραπευτής, αλλά όσο και να το κάνεις ήθελα και τη γνώμη των δικών μου ανθρώπων, αισθανόμουν ασφάλεια με αυτό. Πιο πολύ κι αυτοί συμφωνούσαν με τη Βιολογία. Τους άρεσε πολύ σαν επιστήμη... τώρα για τα υπόλοιπα... ό,τι τους έλεγα συμφωνούσαν... δεν ήξεραν να με κατατοπίσουν...

Σ: Το τμήμα που δηλώσατε πώς σας φάνηκε; Ήταν αυτό που περιμένατε; Επιβεβαιώθηκαν οι αρχικές πληροφορίες που σας έδωσαν στο φροντιστήριο;

Ε: Στο θεωρητικό μέρος ναι, δηλαδή στη θεωρία ισχύουν αυτά που μας έλεγαν και αυτά που υποστηρίζει και το ίδιο το τμήμα επισήμως... Και στον οδηγό σπουδών αυτά αναγράφονται... τα πολλά καινοτόμα προγράμματα, οι πρωτοποριακές μέθοδοι και η γνώση των μορφών της μοριακής ανάλυσης της ύλης... Αυτά ακούγονται πολύ ενδιαφέροντα και παρουσιάζουν το τμήμα πολύ εξελισσόμενο... κάτι δηλαδή που ακολουθεί τις πρόσφατες εξελίξεις και για αυτό έχει μέλλον τόσο στον ελληνικό όσο και στο διεθνή χώρο... Όμως στην ουσία αυτά αφορούν τους ερευνητές, αυτούς δηλαδή που ασχολούνται με την επιστημονική έρευνα... είναι η δουλειά τους αυτή, κάνουν εξειδικευμένες έρευνες, εργασίες και ενημερώνουν και ενημερώνονται από την παγκόσμια επιστημονική κοινότητα... καθηγητές Πανεπιστημίου, ερευνητές που συμμετέχουν σε προγράμματα χρηματοδοτούμενα από οργανισμούς και επιχειρήσεις για βιοϋλικά, μικροφασικά ή νανοφασικά υλικά... Είναι αυτοί που εμβαθύνουν στη συγκεκριμένη επιστήμη, στα υλικά, σε ένα ευρύ φάσμα μελέτης και παρουσιάζουν το έργο τους με σκοπό κυρίως την κατασκευή προϊόντων ή τη λειτουργία της φωτονικής ή ηλεκτρονικής ενέργειας... Στην Ελλάδα προϋποθέσεις για τέτοιες καινοτομίες και τέτοιες υποδομές είναι ελάχιστες. Στην πρακτική εφαρμογή δηλαδή όλων αυτών πάσχουμε και ταυτόχρονα δεν υπάρχουν και οι δομές για να υποστηρίξουν τέτοια προγράμματα... Ό,τι γίνεται, γίνεται σε επίπεδο Πανεπιστημίου ή στο χώρο της βιομηχανίας και αυτό αφορά λίγους... Οι ερευνητές έχουν πολύ ενδιαφέρουσα δουλειά να κάνουν και ένα ενδιαφέρον αντικείμενο μελέτης να ασχοληθούν και να το εξελίσσουν... Όλοι οι υπόλοιποι όμως; Πόσοι μπορούν από κάθε τέτοιο τμήμα να βγουν ερευνητές; Να έχουν την δυνατότητα να διακριθούν και να ξεχωρίσουν και να ακολουθήσουν μετά ένα μεταπτυχιακό και να κάνουν και ένα διδακτορικό; Ελάχιστοι... Και πόσους χωράει η Ελλάδα για κάτι τέτοιο; Πώς αυτοί λόγω των οικονομικών δυσκολιών που υπάρχουν τώρα θα αξιοποιηθούν; Ποια ερευνητικά προγράμματα θα τους στηρίξουν και μέχρι ποια ηλικία; Για πόσο χρόνο θα καλυφθούν οικονομικά για κάτι τέτοιο; ...Νομίζω πως τα ερωτήματα αυτά δεν μπορούν να απαντηθούν ούτε από τους καθηγητές μας, ούτε από τον οδηγό σπουδών που παρουσιάζει την επιστήμη σαν πολλά υποσχόμενη... Πολλά υποσχόμενη είναι... αλλά όχι για τους αποφοίτους... εκεί πάσχει και σίγουρα αυτό αποτελεί το βασικό της μειονέκτημα... Ενδιαφέρον σαν αντικείμενο σπουδών, καλά τα εργαστήρια... αλλά τι να τα κάνεις αυτά αν στο μέλλον σου φανούν άχρηστα... αν δεν μπορείς να τα αξιοποιήσεις... αν δεν μπορείς να τα εκμεταλλευτείς... και για να γίνω πιο πρακτική... αν δεν μπορείς να βγάλεις λεφτά και να ζήσεις απ' αυτό... Αυτό είναι στανταράκι... τελειώνω τι θα κάνω; που θα απευθυνθώ για δουλειά; ούτε μπορώ για πάντα να προσπαθώ να βρίσκω δουλειές του ποδαριού... ούτε να ζητάω συνέχεια από τους δικούς μου... οπότε τα πράγματα δεν είναι όπως τα περίμενα... υπάρχουν πολλά πλεονεκτήματα στον επαγγελματικό τομέα... Πέσαμε βέβαια και στην περίπτωση τώρα που τα ερευνητικά προγράμματα δεν χρηματοδοτούνται, που δεν πέφτουν λεφτά στα Πανεπιστήμια... που η παιδεία, αλλά και η βιομηχανία φθίνουν... Όλοι κοιτάζουν πώς θα εξοικονομήσουν λεφτά, όχι πως θα δώσουν... έστω κι αν είναι για το μελλοντικό τους συμφέρον αυτό... έστω κι αν αυτό τους βοηθήσει η επιχείρησή τους να γίνει πιο επικερδής...

Σ: Θεωρείτε επομένως σίγουρο πως δεν θα μπορέσετε στο μέλλον να εργαστείτε στο αντικείμενο σπουδών σας;

Ε: Σιγουρότατα... ξέρω από παιδιά που τελείωσαν... και αν μείνεις και στην Πάτρα και περιμένεις από δω να βρεις δουλειά, είσαι τελειωμένος... στον αιώνα των αιώνων θα

κάθεσαι και θα περιμένεις... Και στην Αθήνα όμως δε νομίζω πως γίνονται τέτοια πράγματα... πως υπάρχουν ευκαιρίες... Πρέπει να έχεις ένα πλούσιο βιογραφικό και κυρίως να έχεις μία καλή προϋπηρεσία για να προτιμηθείς... να μπορείς να αποδείξεις δηλαδή ότι θα είσαι ένα καλό χαρτί. Για έναν απόφοιτο όλα αυτά είναι αδύνατον να συμβούν... Κι αν είσαι καλός και επιμελής φοιτητής... και πάλι αυτό δεν είναι αποδεικτικό ότι είσαι ο κατάλληλος, ότι είσαι ικανός για μία θέση... προηγούνται νομίζω πάντα αυτοί που έχουν δουλέψει και με συστάσεις ή με εγγυήσεις μπορούν να αποδείξουν την ικανότητά τους και την εργασιακή τους εμπειρία... εκτός βέβαια κι αν κάνεις κάτι τελειώς άσχετο με αυτό που σπούδασες...

Σ: Το ότι το πτυχίο σας δεν μπορείτε να το αξιοποιήσετε στον επαγγελματικό τομέα ,αυτό σας αποθαρρύνει από το να τελειώσετε τις σπουδές σας;

Ε: Αν και δεν θα έπρεπε... ναι...Ξέρω ότι δεν θα αλλάξει κάτι αν τελειώσω, εκτός αν αποφασίσω να φύγω για έξω... Αν μείνω Ελλάδα και αν μείνω Πάτρα, άνεργη θα είμαι... Αυτό βέβαια δε σημαίνει ότι πρέπει να πάρω το πτυχίο στα 10 χρόνια... Δεν υπάρχει όμως και λόγος και κίνητρο να βιαστείς... Κάνεις παράλληλα αυτό που θέλεις να κάνεις και θα έρθει και το πτυχίο ήσυχα και ωραία, χωρίς να βιάζεις τα πράγματα... Εγώ είμαι πολύ αγχώδης και αυτό το έχω πληρώσει με πολλά ...και μου έχουν βγει και πολλά ψυχοσωματικά κατά διαστήματα... οπότε τα είδα αλλιώς τα πράγματα και είπα να φανταστώ το ποτήρι μισογεμάτο ...να απαλλαγώ από τις φοβίες και από τα άγχη που μου χαλάνε τη διάθεση, με ρίχνουν ψυχολογικά αλλά φθείρουν και την υγεία μου... Τώρα πληρώνω και λάθη του παρελθόντος και κακούς χειρισμούς και την έλλειψη βοήθειας και στήριξης από τους γονείς μου σε πολλά πράγματα...αλλά αυτό δεν είναι της παρούσης.... Το ότι πάω πια τα μαθήματα και τις εξεταστικές με το δικό μου ρυθμό, αυτό οφείλεται στο ότι θέλω πια να πάω εγώ τα πράγματα στη ζωή μου και όχι να με οδηγούν αυτά.... είτε λέγονται πτυχίο, είτε σπουδές ,είτε οτιδήποτε άλλο.... Δεν είμαι σε φάση να πιέζομαι από καταστάσεις γύρω μου και δεν θέλω να το κάνω.... Και γιατί να το κάνω;... δεν βρίσκω τον λόγο... Γιατί να πάρω το πτυχίο τώρα; Δεν λέω πως δεν θα το πάρω καθόλου... πώς θα εγκαταλείψω τη σχολή... αλλά γιατί πρέπει να πιέζομαι για να το πάρω, αφού φως στο τούνελ δεν βλέπω...

Σ: Μου λέτε την άποψή σας... ποιοί είναι οι παράγοντες που ευνοούν την έγκαιρη ολοκλήρωση των σπουδών;

Ε: Νομίζω πως ο βασικός παράγοντας είναι να ξέρει ο κάθε φοιτητής τι θέλει να κάνει ...Να έχει αποφασίσει πως θέλει να πορευτεί στη φοιτητική του ζωή, στην προσωπική του ζωή και στην επαγγελματική του σταδιοδρομία μετά. Τώρα υπάρχουν και άλλοι παράγοντες οι αστάθμητοι παράγοντες που τους ευνοούν οι εκάστοτε συνθήκες... οι καλές επαγγελματικές προοπτικές που σου εγγυάται η σχολή, ο δυναμικός χαρακτήρας και η καλή ψυχολογία του φοιτητή, η ενεργητική συμμετοχή του στις σπουδές... όλα αυτά είναι στοιχεία που προσμετρώνται στα υπέρ του να σε βοηθήσουν να πάρεις το πτυχίο νωρίς... Από την άλλη πλευρά θα αναφέρω και την συμβολή των καθηγητών σε αυτό... Είναι βασικό να έχουν διάκριση και διάθεση να βοηθήσουν ανά περίπτωση... Να μην βάζουν ταμπέλες ότι όλοι οι φοιτητές είναι τεμπέληδες... ότι όλοι είναι αδιάφοροι και θέλουν να παίρνουν χαριστικά τους βαθμούς... Το να βλέπεις ποιος προσπαθεί πραγματικά σύμφωνα με τις δυνατότητές του και ποιος βελτιώνεται με βάση τον προσωπικό του ρυθμό, θεωρώ πως είναι πολύ σημαντικό γιατί δείχνει και πως σέβεται και υπολογίζει τον φοιτητή και από την άλλη του δίνει τη δυνατότητα να σπουδάσει χωρίς πίεση με βάση το χρόνο του και το πρόγραμμα που αυτός κρίνει ότι αντέχει.... Αυτό πιστεύω.

Σ: Με ποιο κριτήριο δηλώσατε τα Πανεπιστημιακά τμήματα;

Ε: Καταρχήν δήλωσα Αγγλική φιλολογία ,γιατί πιστεύω πώς αυτή τη στιγμή είναι η μόνη σχολή από το πρώτο πεδίο που μπορείς να βρεις δουλειά.... παρόλη την κρίση που υπάρχει τα φροντιστήρια δουλεύουν όλα το ίδιο και τα ιδιαίτερα... οι γονείς βρίσκουν τρόπο και εξοικονομούν χρήματα προκειμένου το παιδί τους να μάθει μία ξένη γλώσσα.... κυρίως Αγγλικά... Τώρα τη δεύτερη γλώσσα άλλος μπορεί να την πληρώσει και άλλος όχι ...Όλοι όμως αναγκαστικά, θέλοντας και μη, θα πάνε το παιδί τους Αγγλικά. Εγώ έχω ήδη την επάρκεια στη γλώσσα, η οποία όμως δεν με κατοχυρώνει απολύτως γιατί σίγουρα αυτός που έχει τελειώσει Πανεπιστήμιο.... που έχει τελειώσει Αγγλική φιλολογία, θα προτιμηθεί.... δεν έπιασα όμως τις απαραίτητες μονάδες για τη σχολή , για την Αγγλική φιλολογία... τώρα τις υπόλοιπες σχολές τις έβαλα με βάση το τι θα σπουδάσω και πού..... Προηγήθηκε η "Ιστορία αρχαιολογία" στις επιλογές μου γιατί πιστεύω πως είναι πολύ καλή σχολή και μετά έβαλα και τις υπόλοιπες σχολές από τις ανθρωπιστικές επιστήμες....Η Νομική είναι πολύ καλή σχολή επίσης.... τώρα αν δήλωνα θα την έβαζε μπροστά-μπροστά, αλλά τη φοβήθηκα λίγο.... αν δεν έχεις κάποιο γνωστό να δουλέψεις σε ένα δικηγορικό γραφείο..... μετά δεν μπορείς να κάνεις και μαθήματα ενώ οι σχολές που προηγήθηκαν στη δήλωσή μου, μου εξασφάλιζαν υποθετικά τουλάχιστον ένα μάθημα.... Νομίζω πως είναι και θέμα χαρακτήρα .....το στυλ του καθενός.... Θα μου ταίριαζε πιο πολύ το σχολείο, η τάξη, να έχω επαφή με παιδιά.... παρά να δουλεύω σε ένα γραφείο ή σε κάποια δημόσια υπηρεσία. Θα το προτιμούσα αυτό....και αυτό ήταν κριτήριο για να δηλώσω. Ο χώρος της εκπαίδευσης μου άρεσε γενικώς σε οποιαδήποτε βαθμίδα. Τα "Παιδαγωγικά" θα τα είχα βάλει πολύ νωρίτερα... πολύ πιο μπροστά.... αλλά προσπάθησα να συνδυάσω και τη δουλειά όταν πάρω πτυχίο. Δάσκαλοι και νηπιαγωγοί τώρα πια δεν διορίζονται.... και τους ελάχιστους αναπληρωτές που παίρνει τους γυρίζει από δω κι από κει ....ούτε και πρόκειται να τους διορίσει ποτέ... είναι μία κοροϊδία η εκπαίδευση τώρα. Ο δάσκαλος γενικώς σε όλες τις βαθμίδες έγινε ο πιο κακομοίρης δημόσιος υπάλληλος.... δεν έγινε τώρα, ήταν και πριν μω εγώ στο Πανεπιστήμιο... αλλά τώρα παράγινε το κακό. Πριν χρόνια διόριζε πάρα πολλούς.

Σ: Η βασική προϋπόθεση δηλαδή για να δηλώσετε μία σχολή ήταν κατά πόσο θα σας εξασφάλιζε επαγγελματικά στο μέλλον;

Ε: Ναι, το πιο βασικό ήταν αυτό. Το τι θα κάνω στο μέλλον... αν θα μπορέσω να έχω μία σταθερή δουλειά.... αυτό με απασχολούσε πιο πολύ.... Ξεκινούσε από την ανασφάλεια των γονιών μου αυτό και εξελίχθηκε σε προσωπική μου ανασφάλεια, σε προσωπικό άγχος... Ο πατέρας μου, μου έλεγε πάντα να προσπαθήσω να κάνω κάτι καλύτερο από αυτούς, να βάλω τον πήχη ψηλότερα για να έχω ήσυχο το κεφάλι μου στο μέλλον. Τώρα ας μην κοροϊδευόμαστε.... πέρα από κάποια πολύ συγκεκριμένα επαγγέλματα, όλες οι άλλες σχολές καταλήγουν σε επαγγελματικό αδιέξοδο. Το πτυχίο σε οδηγεί από μόνο του ή να το βάλεις σε ένα ντουλάπι ή να το ξεχάσεις και να γυρίσεις σελίδα... να κάνεις κάτι τελείως διαφορετικό ή να προσπαθήσεις να το αναβαθμίσεις και να βελτιώσεις την ποιότητα της ζωής σου και να πας έξω να κάνεις ένα μεταπτυχιακό και να δουλεύεις παράλληλα στο αντικείμενό σου, γιατί εδώ τα μεταπτυχιακά... άλλη πονεμένη ιστορία...Μέσον, εξετάσεις, συνεντεύξεις... και το αποτέλεσμα ποιο είναι... να το βάλεις και αυτό μέσα στο ντουλάπι μαζί με το πτυχίο να κάνουμε παρέα... Μήπως και μετράει κάπου το μεταπτυχιακό; Το έχουν αχρηστέψει και αυτό... παλιά στο Δημόσιο το πλήρωναν... ο δάσκαλος κι ο καθηγητής που είχε μεταπτυχιακό έπαιρνε νομίζω 40 ευρώ το μήνα παραπάνω στο μισθό του, μετά τίποτα το έκοψαν και αυτό είναι σαν να σπρώχνουν τον κόσμο να μείνει στάσιμος.

Σ: Οι γονείς σας είπατε ότι σας επηρέασαν στο να συσχετίσετε το αντικείμενο σπουδών με την επαγγελματική αποκατάσταση;

Ε: Ναι... το συζητούσαμε. Κυρίως οι γονείς μου με επηρέασαν...η γνώμη τους μετρούσε πολύ... τους συμβουλευόμουν για να ξεκαθαρίσω και εγώ τι θέλω να κάνω...Βέβαια ο πατέρας μου ήταν πολύ υπέρ και στα "Παιδαγωγικά" γιατί έβλεπε πως γνωστά μας παιδιά διορίστηκαν αμέσως και πήγαν μέχρι την Αλεξανδρούπολη και την Κρήτη για να τελειώσουν προκειμένου να διοριστούν ...να δηλώσουν αμέσως δυσπρόσιτα με διπλή προϋπηρεσία και να προχωρήσουν το διορισμό... αυτό όμως δεν γίνεται τώρα. Δεν έχει κενές θέσεις στα σχολεία για να διορίσει ούτε στην Πρωτοβάθμια, ούτε στη Δευτεροβάθμια... Τους διάβασα και το μηχανογραφικό... είδαν πως τα είχα δηλώσει για να μου πουν τη γνώμη τους. Οι ίδιοι όμως προτιμούσαν να είχα βάλει τα "Παιδαγωγικά" μετά τη Φιλολογία, να μην έμπλεκα καθόλου με "Νομικές", "Κοινωνιολογίες", Πολιτικές επιστήμες που είχα τελειώσει και κάτι τέτοια... εγώ τα άφησα όμως όπως τα είχα δηλώσει γιατί αν το έκανα έτσι, αν δήλωνα έτσι, θα αφαιρούσα τις μισές σχολές από τις ανθρωπιστικές επιστήμες...

Σ: Οι γονείς σας τι δουλειά κάνουν; Έχουν σπουδάσει κάτι;

Ε: Η μητέρα μου είναι ιδιωτική υπάλληλος, εργάζεται σε λογιστικό γραφείο και ο πατέρας μου έμπορος. Η μητέρα μου έχει τελειώσει τη σχολή, το ΤΕΙ Λογιστικής και ο πατέρας μου το Λύκειο έβγαλε.

Σ: Οι παππούδες σας; Το επάγγελμά τους και το επίπεδο εκπαίδευσής τους ποιο είναι;

Ε: Ο πρώτος του πατέρα μου σιδηρουργός... ο άλλος υπάλληλος στη ΔΕΗ... ο σιδηρουργός είχε τελειώσει το Δημοτικό ...και ο άλλος το Γυμνάσιο.

Σ: Κατά τη διάρκεια των σπουδών σας εργαστήκατε;

Ε: Ναι κατευθείαν... ξεκίνησα με μαθήματα Αγγλικών. Είχα κάποιες ώρες σε ένα φροντιστήριο και έκανα και μαθήματα μόνη μου σε παιδιά αφού είχα την επάρκεια στη γλώσσα ... Ακόμα και αν δεν είχα περάσει Αγγλική φιλολογία, σκέφτηκα να το εκμεταλλευτώ ...να μπορέσω να κάνω κάποιες γνωριμίες και να εδραιωθώ στη δουλειά. Ακόμα και αν τελειώσω και πάρω πτυχίο, αυτό θα ήθελα να συνεχίσω να κάνω... Και πτυχίο να πάρω, δεν πρόκειται να δουλέψω ποτέ σε νηπιαγωγείο... ελάχιστους αναπληρωτές παίρνουν από τον πίνακα αναπληρωτών και δουλεύουν κάποιους μήνες το χρόνο ανάλογα με το πότε θα τους καλέσουν ...και τους στέλνουν σε όλη την Ελλάδα.... Δωδεκάνησα, Κυκλάδες... παντού... Για αυτούς που δεν έχουν προϋπηρεσία, για μας δηλαδή, δεν ισχύει ούτε αυτό... δεν θα δουλέψουμε ποτέ και πουθενά, οπότε ευτυχώς που έχω τη λύση με τα μαθήματα αγγλικών... Δεν είναι κάτι μόνιμο βέβαια, αλλά είμαι πολύ ευχαριστημένη που βρέθηκε και μπορώ να το συνεχίσω και μετά... Σκοπεύω να πάω Αγγλία, να κάνω κάποια σεμινάρια πάνω στη Γλώσσα... Ο,τι βλέψεις έχω δηλαδή για το μέλλον, έχουν να κάνουν με το πώς θα συνεχίσω τα μαθήματα και θα δουλέψω σαν καθηγήτρια.

Σ: Οι λόγοι που καθυστερήσατε να ολοκληρώσετε τις σπουδές σας ποιοί είναι;

Ε: Δεν έχω λόγο να τις ολοκληρώσω, αυτός είναι ο λόγος που τις έχω καθυστερήσει.. αν ήξερα ότι μόλις πάρω πτυχίο θα διοριστώ... θα μπορούσα να δουλέψω κάπου... ειλικρινά θα πήγαινα παντού ...τώρα που ξέρω ότι θα κάθομαι, δεν έχω λόγο να βιάζομαι... Ούτε επετηρίδα υπάρχει που πρέπει να γραφτώ για να μη χάσω τη σειρά μου όπως παλιά, ούτε ΑΣΕΠ υπάρχει που πρέπει να τελειώσω για να πάρω μέρος. Το μέλλον μου... το ψωμί για μένα αυτή τη στιγμή, είναι τα μαθήματα και θέλω να τα συνδυάσω και με φροντιστήριο... είναι το καλύτερο που έχω να κάνω νομίζω ... Τέσσερα μαθήματα μου έχουν μείνει, θα τα δώσω κι αυτά... Δεν είναι βέβαια εκεί το θέμα... Δεν είναι κάτι το δύσκολο η το ακατόρθωτο το πτυχίο, δεν είναι όμως και αυτοσκοπός όπως παλιά... που βιάζονταν να τελειώσουν να πάρουν το πτυχίο τους και να ξεκινήσουν να δουλεύουν... Από τη στιγμή που στη σημερινή εποχή... στις περισσότερες ειδικότητες τουλάχιστον... δεν είναι ταυτόσημο με τη δουλειά, γιατί θα πρέπει να βιαστεί να το πάρει κάποιος; Για να αποδείξει ότι είναι καλός φοιτητής; Αν σου βγαίνει, αν δεν κάνεις τίποτα και διαβάζεις το

παίρνεις .... αν όπως εγώ δίνεις βάση, δίνεις προτεραιότητα σε άλλα πράγματα... το βάζεις σε δεύτερη μοίρα....θέμα προτεραιοτήτων δηλαδή καθαρά του πως του βγαίνει του καθενός.... Δεν είσαι κακός φοιτητής όταν έχεις επαφή με την πραγματικότητα και ξέρεις τι σου γίνεται. Καλό όμως είναι να το παίρνεις νωρίς και να βάζεις πλήρη μετά σε αυτό που σκοπεύεις να κάνεις.

Φοιτήτρια Τμήματος Επιστημών της Εκπαίδευσης και της Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία, 8^ο έτος

Πατέρας: ιδιοκτήτης καταστήματος, απόφοιτος Λυκείου

Μητέρα: οικιακά, απόφοιτη Λυκείου

Σ: Δηλώσατε δηλαδή με βάση το ενδιαφέρον σας για το αντικείμενο σπουδών;

Ε: Ναι ....με ενδιέφερε πολύ να μου αρέσει αυτό που σπουδάζω, να αισθάνομαι εγώ καλά, να μην κάνω αγγαρεία... Αν τις κάνεις βεβιασμένα, με το ζόρι τις σπουδές για κάποιον λόγο, επειδή πρέπει ή επειδή σου το επέβαλαν... δεν μπορείς να τις υποστηρίξεις 100%. Γενικά διάβασα όσο μπορούσα και ήμουν καλή στα Φιλολογικά όλα.... με 17,8 τελείωσα.... και εκθέσεις πολύ καλές έγγραφα πάντα... το είχα πολύ και στη έκφραση και στο λέγειν....Ίσως στον απολογισμό που κάνω τώρα θεωρώ το φροντιστήριο υπεύθυνο που δεν πήγα τόσο καλά στις Πανελλήνιες... Στο σπίτι είχα ησυχία και τη στήριξη των γονιών μου, δεν είχα κάτι να με αποσπά από το διάβασμα... βόλτες, ξενύχτια και τα λοιπά... ήμουν πολύ αφοσιωμένη γιατί ήθελα να πετύχω σε κάποιο κάποια από τις πρώτες μου επιλογές, κυρίως Νομική.... Προσπάθησα να διαβάσω όσο μπορούσα περισσότερο.....Χρεώνω τη σχετικά μέτρια βαθμολογία που πήρα στα μαθήματα στις Πανελλήνιες, ως αποτυχία του φροντιστηρίου και ως αμέλεια των γονιών μου... Ένα φροντιστήριο της σειράς δεν θα σου εξασφαλίσει υψηλές βαθμολογίες.....θα κάνεις μία μέτρια προετοιμασία....Με ένα καλό ιδιαίτερο όταν καλοπληρώνεις, όταν είσαι μόνη σου, όταν ο καθηγητής έχει το χρόνο να ασχοληθεί μόνο μαζί σου, να καλύψει τα κενά σου, να λύσει τις απορίες σου και να σε κάνει να εστιάσεις μόνο στα σημαντικά, θα σε προπονήσει πολύ καλά να ανταποκριθείς σε δύσκολα θέματα, θα σε βάλει στη διαδικασία να σκεφτείς, να είσαι σε εγρήγορση και να μπορέσεις να συναγωνιστείς και τους άλλους που θα γράψουν καλά και θα καθορίσουν με την βαθμολογία τους τις βάσεις εισαγωγής....Οι γονείς μου δεν το έψαξαν πολύ, δε ρώτησαν να μάθουν... σε ένα φροντιστήριο της γειτονιάς πήγα.... Η αλήθεια είναι ότι δεν υπήρχε και η δυνατότητα να πληρώσουν εκείνη την εποχή ιδιαίτερο, οι τιμές ήταν πολύ υψηλές και κάποιοι γνωστοί που πήγαν επέλεξαν μόνο ένα μάθημα.... άλλος έκανε Αρχαία και άλλος Έκθεση... ήταν πολυτέλεια η αλήθεια για μας, το συζητήσα λίγο με τους γονείς μου τότε, μου είπαν ότι δεν μπορούσαν να διαθέσουν τόσα λεφτά και ότι αν προσπαθούσα και μόνη μου θα τα κατάφερα.... Με καθησύχασαν κάπως, αλλά πάντα πίστευα ότι η προετοιμασία μου ήταν ατελής... ότι δεν έκανα το καλύτερο που μπορούσα ...και τέλος πάντων ....πέρασαν αυτά...

Σ: Στο σχολείο δεν έγινε καμία προετοιμασία για τις Πανελλήνιες;

Ε: Α....καλά στο σχολείο τίποτα... ο κάθε καθηγητής κοίταζε τον εαυτό του... πώς να πει δυο πραγματάκια, να γεμίσει το χρόνο, να περάσει η ώρα να φύγει και να πάρει το μισθό του... Αφού υπάρχουν τα φροντιστήρια και αφού κάθε παιδί θα προετοιμαστεί μόνο του επαναπαύονται ότι... ό,τι μάθουμε θα το μάθουμε απ' έξω.... Μέσα σε ένα πεντάωρο κάθε μέρα και ούτε.... πολύ είπα ....με τόσα διαφορετικά μαθήματα....με τόσους καθηγητές διαφορετικούς που μπαίνουν σε μία τάξη, που να βρεθεί άκρη.... τι να προλάβεις να παραδώσεις και τι να πεις... Αλλά θα πω και το άλλο.... και να είχαν καλή διάθεση και καλή πρόθεση οι καθηγητές του σχολείου να βοηθήσουν, δεν ξέρω τελικά ποιος θα τους άκουγε... αν δηλαδή θα τους εμπιστευόμαστε γιατί στις τελευταίες τάξεις έχει περάσει στη νοοτροπία των μαθητών και των γονιών τους, ότι η καλή δουλειά και η

προετοιμασία γίνεται εκτός σχολείου. Ακόμα και αν ένας καθηγητής είχε την καλή διάθεση να μας βοηθήσει και μας έδινε ασκήσεις, έξτρα σημειώσεις, αφενός δεν θα προλαβαίναμε να τις κάνουμε... και αφετέρου θα προτιμούσαμε τις συμβουλές και την καθοδήγηση του φροντιστή ...να είμαστε τυπικοί δηλαδή στο πρόγραμμα διαβάσματος που μας έχουν δώσει στο φροντιστήριο και όχι στο σχολείο....δεν θα μπορούσαμε να ακολουθήσουμε άλλο πρόγραμμα γιατί στο φροντιστήριο η ύλη είχε χωριστεί και έβγαινε ανά εβδομάδα ή δεκαήμερο ...και μετά στα επαναληπτικά γράφαμε τεστ στο φροντιστήριο..... Δεν θα μπορούσαμε να προχωρήσουμε παρακούντας τις οδηγίες των φροντιστών και του τρόπου διαβάσματος που μας είχαν υποδείξει.... Αυτή είναι η αλήθεια.

Σ: Με τους καθηγητές στο σχολείο συζητήσατε καθόλου... σας έδωσαν κάποιες πληροφορίες για τις σχολές;

Ε: Μπα...τίποτα... ό,τι ξέραμε από μόνοι μας και ό,τι ψάξαμε.... δεν ασχολήθηκαν μαζί μας τι θα δηλώσει ο καθένας τι του ταιριάζει... Επειδή τα έβαλα πολύ με τους καθηγητές, δεν λέω πως δεν υπάρχουν και αξιόλογοι καθηγητές που προσπαθούν να κάνουν τη δουλειά τους σωστά...αλλά μέσω αυτών τα βάζω με το σύστημα γενικά που επιτρέπει σε όλους τους υπόλοιπους...στο μεγαλύτερο ποσοστό των καθηγητών...να μη σου δίνουν αυτά που πρέπει να ξέρεις και να σε κατευθύνουν ουσιαστικά εκτός σχολείου για το παραπάνω .....και η κατάσταση αυτή πορεύεται με τις ευλογίες του Υπουργείου Παιδείας.... όπως αντίστοιχα και ο γιατρός που παίρνει το φακελάκι για να σε χειρουργήσει στο δημόσιο νοσοκομείο και αυτό το κάνει με την έγκριση του Υπουργείου Υγείας... Όλη αυτή η κατάσταση πιστοποιεί...επιβεβαιώνει και επισήμως ότι τα παιδιά δεν είναι έτοιμα να δώσουν Πανελλήνιες στηριζόμενα στα σχολικά βιβλία και στις διδακτικές ώρες μέσα στην τάξη... Τα φροντιστηριακά βοηθήματα και οι ατελειώτες εξωσχολικές ώρες διδασκαλίας, επιβάλουν κάθε μαθητής να κυνηγήσει το όνειρό του, εκτός σχολείου.

Σ: Εσείς καλύψατε την ελλιπή πληροφόρηση που παρέχει το σχολείο για τις Πανεπιστημιακές σχολές με κάποιον άλλο τρόπο;

Ε: Έψαξα μόνη μου ό,τι μπορούσα εκείνη τη στιγμή... διάβασα και στο διαδίκτυο κάποια πράγματα.... μπήκα σε ένα φόρουμ σχετικό που γίνονται συζητήσεις, που μπορείς να θέσεις ένα ερώτημα και να σου γράψουν απάντηση για αυτά που ρωτάς.... όχι όμως ότι ήξερα αναλυτικά τι γίνεται σε κάθε σχολή, τι σπουδάζεις, τι βγαίνεις από κει, τι δυνατότητές σου δίνει μετά .... είναι λίγο ψυχοφθόρο και αγχωτικό και αυτό ...Να βαδίζεις λίγο στον αέρα.... να αξιολογείς φανταστικά πράγματα... αν κάνω αυτό πώς θα μου βγει... μήπως το μετανιώσω μετά... θα πρέπει σε όλη τη διαδικασία να έχεις κάποιον άλλον από πίσω να σε βοηθάει, κάποιον ειδικό που να σου δίνει παραπάνω πράγματα. Στο σχολείο αυτό δεν γίνεται με την καμιά... δεν υπάρχει η δεύτερη ματιά για τα πράγματα...

Σ: Τις σχολές επιλογής σας τις δηλώσατε στη σειρά που επιθυμούσατε τελικά ή μετά διαπιστώσατε κάποιες παραλείψεις;

Ε: Τα είχα βάλει και είπα ο,τι γίνει, έγινε... Μετά όσο πιο πολύ το ψάχνεις και τα ψειρίζεις...τόσο αλλάζεις γνώμη και νομίζεις ότι τα έβαλες λάθος και θέλεις να τα αλλάξεις ....σου φαίνονται όλα πολύ μερδεδεμένα... είναι και πολλές οι σχολές και γίνεται το μπέρδεμα... Εγώ είπα από την αρχή ότι όπως τα βάλω, έτσι θα τα αφήσω για να μην έχω τύψεις μετά ότι έκανα κάποια αλλαγή που πήγε λάθος και το μετανιώσω στην πορεία... δεν νομίζω πάντως πως έγινε κανένα λάθος.... Και εδώ όμως θα ήθελα να πω πως ο ρόλος του σχολείου είναι ανύπαρκτος. Αυτό είναι δουλειά των καθηγητών. Όλα τα στοιχεία μας υπήρχαν στο σχολείο... Θα έπρεπε το ατομικό έντυπο του καθενός, να έβγαινε αυτόματα από το Υπουργείο με όλα τα προσωπικά στοιχεία μας έτοιμα, τυπωμένα με κωδικούς και λοιπά και μετά εμείς κατόπιν πολύ αναλυτικής συζήτησης και παρουσίασης να συμπληρώναμε τις σχολές... Και οι οδηγίες, οι πληροφορίες για τις σχολές νομίζω πως θα έπρεπε να έρχονται έτοιμες από το Υπουργείο Παιδείας είτε σε ηλεκτρονική, είτε σε έντυπη μορφή ανά πεδίο για να μην κρίνεται η παρουσίαση από το

ενδιαφέρον ή την προθυμία ή το χρόνο που θα αποφασίσει κάθε καθηγητής να διαθέσει στην τάξη... να μην τίθεται δηλαδή το θέμα στην ευχέρεια του κάθε καθηγητή. Μετά από κάθε παρουσίαση, η οποία θα περιλάμβανε πολλές παραμέτρους... ποιές είναι οι βασικές κατευθύνσεις κάθε τμήματος... ποια είναι τα μαθήματα φοίτησης και ποιες δυνατότητες υπάρχουν για να δουλέψει κάθε απόφοιτος και που... σε ποιον τομέα ακριβώς και σε ποιο ποσοστό ανά σχολή μπορεί να βρει μετά δουλειά... ο φοιτητής θα ήταν έτοιμος να συνυπολογίσει όλες αυτές τις παραμέτρους, να τις συνδέσει με τα προσωπικά του ενδιαφέροντα και τις κλίσεις του στα μαθήματα και να αποφασίσει αμερόληπτος τι θα δηλώσει. Αυτό θα έλυνε όλα τα θέματα και ούτε θα χρειαζόταν να ρωτάει κάθε υποψήφιος φοιτητής δεξιά και αριστερά και να παίρνει τελικά πληροφορίες που δεν μπορεί να τις αξιοποιήσει γιατί δεν έχει τη γνώση και την εμπειρία να το κάνει λόγω της ελλιπούς πληροφόρησης..

Σ: Το σύστημα εισαγωγής στην Τριτοβάθμια εκπαίδευση πώς το κρίνετε;

Ε: Επιεικώς απαράδεκτο. Από κει ξεκινάνε όλα... και για την κατάσταση που επικρατεί τώρα στα Πανεπιστήμια ευθύνεται το λάθος σύστημα εισαγωγής κατά τη γνώμη μου.... Το πρώτο και το κύριο για μένα είναι να καταργηθεί και να χτυπηθεί η παραπαιδεία από τη βάση της. Η προετοιμασία για την εισαγωγή στην Τριτοβάθμια να γίνεται αποκλειστικά και μόνο στο σχολείο και με ένα τελείως διαφορετικό τρόπο... Η δεδομένη κατάσταση εισαγωγής επιβάλλει το καλό φροντιστήριο που κρύβεται πίσω από τις καλές Πανεπιστημιακές σχολές... η εισαγωγή σε μία σχολή με τον τρόπο αυτό δεν γίνεται επί ίσοις όροις, ούτε από τον τρόπο διαβάσματος, ούτε από τις ώρες που έχει αφιερώσει ο κάθε μαθητής στην προετοιμασία ... γίνεται βάσει του ενδεδειγμένου τρόπου που ο καθηγητής που είναι μέσα στα πράγματα, ο καλός φροντιστή, υποδεικνύει στις καλές σημειώσεις που θα σου δώσει και κυρίως... τα επικίνδυνα για εξετάσεις θέματα που έχουν πέσει στην αντίληψή του και που σε βοηθάνε τα πας πολύ καλά και να αποδώσεις... Και πέραν αυτού, ο τρόπος που αξιολογείται κάθε μαθητής είναι ο παραδοσιακός τρόπος της αποστήθισης που ακυρώνει την προσωπική κρίση και την κριτική σκέψη κάθε μαθητή και εν δυνάμει φοιτητή.... Επίσης θεωρώ απαράδεκτη και τη διόρθωση των γραπτών των Πανελληνίων.... ιδίως της Έκθεσης που ο καθένας με βάση την άποψή του και τους δικούς του κανόνες βαθμολόγησης, αξιολογεί κάθε γραπτό παραβλέποντας τις τυπικές και πολύ επιφανειακές και κάποιες φορές διφορούμενες οδηγίες που στέλνει το Υπουργείο. Στην έκθεση παρατηρούνται οι μεγαλύτερες αποκλίσεις από τους βαθμολογητές... αλλά όμως το ίδιο φαινόμενο παρατηρείται π.χ. στην Ιστορία που η απάντηση είναι προκαθορισμένη και εμπεριέχεται επακριβώς μέσα στο σχολικό εγχειρίδιο. Και σε τέτοια μαθήματα βλέπουμε στο ίδιο γραπτό διαφορά, γιατί ο κάθε διορθωτής έχει ένα δικό του μοτίβο και κυρίως έχει φτιάξει το σωστό καλούπι για το άριστο γραπτό και ...ό,τι διαφοροποιείται από το καλούπι αυτό, αξιολογείται αρνητικά... και αυτό είναι θέμα καθαρά Υπουργείου που για τον τρόπο εισαγωγής επιβάλλει ό,τι ίσχυε πριν από 50 χρόνια... την παπαγαλία, την απαίτηση για απομνημόνευση... την μοναδική σωστή οπτική για τα πράγματα...

Σ: Όλα αυτά που αναφέρετε θεωρείται πως σχετίζονται με την καθυστέρηση λήψης πτυχίου από τους φοιτητές;

Ε: Όλα σχετίζονται... δεν υπάρχει κάτι αποκομμένο από το άλλο ...ένας φαύλος κύκλος ...Όταν ο φοιτητής έχει δεινοπαθήσει να μπει, όταν έχει μάθει απέξω κατεβατά ολόκληρα και όταν τον έχει κουράσει όλη αυτή η διαδικασία και όταν επίσης έχει απογοητευτεί γιατί αισθάνεται ότι δεν αξιολογήθηκε σωστά.... πως δεν είχε τη δυνατότητα να προετοιμαστεί όπως θα ήθελε.... και όπως θα μπορούσε.... και πώς θα μπορούσε να αποδώσει άριστα υπό άλλες συνθήκες.... πώς μετά να βρει τη δύναμη και να ανταποκριθεί στις υποχρεώσεις που συνεπάγεται η φοίτηση; Νομίζω πως το αίσθημα της απογοήτευσης και το αίσθημα της αδικίας διακατέχει τους περισσότερους φοιτητές.... και αυτό σε όλη τη διάρκεια της φοίτησης φαίνεται, εκδηλώνεται με διάφορους τρόπους... και κυρίως με την ελλιπή παρακολούθηση και την αδιαφορία για τα μαθήματα... Όταν αλλού πας και αλλού

βρίσκεσαι στην πορεία, γιατί θα πρέπει να ενδιαφερθείς για ένα τμήμα που δεν το επέλεξες και δεν σου λέει κάτι για σπουδές; Κάποιοι τα παρατάνε, κάποιοι δηλώνουν την παρουσία τους στις εξεταστικές μόνο, απέχουν δηλαδή από τα αμφιθέατρα... και κάποιοι άλλοι με το ζόρι προσπαθούν να φανούν τυπικοί και στους άλλους και στον εαυτό τους ...και το τραβάνε από τα μαλλιά το πράγμα.... πραγματικά όμως δεν γίνεται έτσι, δεν γίνεται να σπουδάσεις κάτι που δεν το διάλεξες, δεν σου αρέσει μόνο και μόνο επειδή έτυχε....

Φοιτητής Τμήματος Φιλολογίας, 7^ο έτος

Πατέρας: υπάλληλος ΟΤΕ, απόφοιτος Λυκείου

Μητέρα: νοσοκόμα, απόφοιτη ΤΕΙ

Σ: Και η δουλειά σας... τα μαθήματα, σας απασχολούν πολλές ώρες κάθε μέρα;

Ε: Ναι, αρκετές ώρες .....ξεκινάω από το μεσημέρι και μετά.... Θέλω και αρκετό χρόνο για να πηγαίνω από το ένα μάθημα στο άλλο, για να καλύπτω τις αποστάσεις... αφήνω δηλαδή ανάμεσα σε κάθε μάθημα μία ώρα κενό τουλάχιστον, έτσι ώστε να πηγαίνω με το με το αυτοκίνητο από το ένα σπίτι στο άλλο, να παρκάρω, να συζητάω λίγο νωρίτερα με τους γονείς... προσπαθώ να διαθέτω αρκετό χρόνο σε κάθε παιδί... όχι με το που τελειώνω το μάθημα στην ώρα πάνω ακριβώς να φεύγω.... κι αυτό είναι κάτι που εκτιμούν πολύ οι γονείς και με συστήνουν και σε γνωστούς τους.... και έτσι ο ένας με τον άλλον με προτείνει και έχω πάντα πολλά παιδιά κάθε χρόνο .... και παιδιά από περσινές χρονιές και τα αδέρφια τους που ακολουθούν.... με έσωσαν τα μαθήματα πραγματικά. Έχω ρίξει τώρα τις τιμές... δεν παίρνω την τιμή που έπαιρνα πριν από τρία ή τέσσερα χρόνια έτσι ώστε και να μην ξεμένω και οι γονείς να είναι ευχαριστημένοι και να μπορούν να διαθέσουν ένα ποσό για το διάβασμα των παιδιών.... Θέλει από την αρχή να οργανωθείς σε αυτή τη δουλειά να γίνει η αρχή με κάποιους που έχουν μεγάλο κύκλο γνωριμιών και να σε προτείνουν σε άλλους... Ξέρω και από συμφοιτήτριές μου που το επιχείρησαν και αυτές από τα πρώτα έτη αλλά δεν κατάφεραν κάτι ...ένα μάθημα με το ζόρι και όταν τελειώσει η χρονιά πάει και αυτό και μετά πάλι στο ψάξιμο ....δεν προχωράει όμως έτσι η δουλειά, πρέπει να κινηθείς διαφορετικά... Το λάθος που κάνουν πολλοί είναι επίσης πως περιορίζονται στο μάθημα ανάλογα με την περιοχή που μένουν.... επιλέγουν δηλαδή παιδιά μόνο από τη γειτονιά τους για να αποφύγουν τη μετακίνηση... Έτσι δεν γίνεται όμως... μόνο σε μεμονωμένες περιπτώσεις μπορείς να πετύχεις με αυτόν τον τρόπο... Εγώ έχω ένα παιδί από το κέντρο που ο πατέρας του μου σύστησε συγγενείς από τον Καστελόκαμπο και πηγαίνω.... παρόλο που ξέρω ότι με τη βενζίνη δεν βγαίνει....δε με συμφέρει...με συμφέρει όμως στο θέμα των γνωριμιών... να μη χάνομαι και να ακούγεται το όνομα μου....

Σ: Εξαιτίας των μαθημάτων που κάνετε καθυστερήσετε να πάρετε πτυχίο;

Ε: Σίγουρα ναι ...με το πρόγραμμα που σας περιγράψω καταλαβαίνετε και εσείς ότι δεν είχα τον απαραίτητο χρόνο να διαβάσω και να προετοιμαστώ όπως θα έπρεπε... Δίνω μαθήματα σε κάθε εξεταστική, αλλά επιλέγω πάντα περιορισμένο αριθμό μαθημάτων... ήξερα εκ των προτέρων ότι δεν θα καταφέρω να διαβάσω για αυτό και μου έμειναν αρκετά και τα έδινα μετά.... δεν γίνεται να σταματήσω τα μαθήματα γιατί υπολογίζω πως και στο μέλλον αυτό θα κάνω.... τώρα δεν επιβαρύνω καθόλου τους δικούς μου και στο μέλλον αντιστοίχως, θα πρέπει να αναλάβω εξ ολοκλήρου τα οικονομικά μου ...οπότε δεν με παίρνει για διακοπές ....ούτε μπορώ τώρα να διώξω παιδιά γιατί αυτομάτως έχασα όλη την πελατεία μου. Δεν υπάρχει δεδομένο. ...τώρα έχω αρκετά παιδιά, μπορεί του χρόνου ή και σε δύο χρόνια να μην έχω ούτε τα μισά....οπότε θεωρούσα παρακινδυνευμένο, άσκοπη εντελώς κίνηση να σταματήσω τα μαθήματα και να ασχοληθώ μόνο με τις σπουδές.... Είπα να επιχειρήσω να τα κάνω ταυτόχρονα.... και καλά πήγε τελικά. Δεν με πειράζει η

καθυστέρηση ...δεν άφησα τη σχολή μου, αλλά επέλεξα να υποστηρίξω και την μελλοντική εργασία μου.... Για να διοριστώ σε φροντιστήριο όταν τελειώσω, δε νομίζω πως με συμφέρει. Δίνουν ελάχιστα λεφτά την ώρα και δουλεύεις για αυτούς... για τον ιδιοκτήτη δηλαδή...τους βγάζεις όλη τη δουλειά και βάζουν μόνο την επιχείρηση... δε νομίζω πως θα ασχοληθώ, πώς θα μπω στη διαδικασία να δώσω βιογραφικά τώρα που θα πάρω το πτυχίο μου.... Τώρα για να διοριστώ σε ένα σχολείο δημόσιο ή ιδιωτικό ...όνειρο απατηλό που πέρασε..... Στα ιδιωτικά, στα τρία ιδιωτικά που έχουμε στην Πάτρα, οι θέσεις φιλολόγων είναι κατελημμένες κάποιες εκ των οποίων από γνωστούς μου 35 ετών ο ένας, 45 ετών ο άλλος... δηλαδή δεν πρόκειται να φύγουν ούτε σε 20 χρόνια... Στο δημόσιο θα ήθελα πολύ να δουλέψω, όμως έτσι όπως διαμορφώθηκαν τα πράγματα και μισθολογικά και ως προς τις συνθήκες πρόσληψης, δε νομίζω πως θα αποφάσιζα και να μου δινόταν η ευκαιρία. Με 680 ευρώ μισθό που παίρνουν οι νεοδιόριστοι και είναι αναγκασμένοι να υπηρετήσουν σε ένα σχολείο μακριά από το σπίτι τους για πολλά χρόνια, δε νομίζω πως καλύπτουν τα έξοδά τους δεν βγαίνει ούτε ενοίκιο, ούτε διατροφή, ούτε τίποτα με αυτά τα λεφτά... Δεν μπορεί κανείς να ζήσει αξιοπρεπώς με αυτό το ποσό... Πέραν τούτου τώρα διορισμοί δεν γίνονται στην ειδικότητά μου...παίρνουν μόνο ελάχιστους αναπληρωτές, οι οποίοι έχουν ήδη δουλέψει, έχουν ήδη προϋπηρεσία.... επομένως αποκλείεται εκ των πραγμάτων η διδασκαλία σε σχολείο.....Και για αυτούς τους λόγους θα επιχειρήσω να διατηρήσω την ενασχόλησή μου με τα μαθήματα.

Σ: Συζητήσατε με κάποιον για την επιλογή σας;

Ε: Από την οικογένειά μου όχι... ο αδελφός μου είναι μικρότερος από μένα, πέρασε μετά από μένα γυμναστής στην Αθήνα και οι γονείς μου δεν είχαν ασχοληθεί ....και ως εκ τούτου δεν μπορούσαν να με βοηθήσουν....η μητέρα μου είναι νοσοκόμα και ο πατέρας μου υπάλληλος στον ΟΤΕ.... εγώ εξαρχής ήθελα Φιλολογία.... Όταν το είπα στους δικούς μου τους άρεσε.... με την οικονομική κατάσταση βέβαια, θα προτιμούσαν να περάσω Πάτρα.... εντούτοις δεν μου υπαγόρευσαν την σειρά των προτιμήσεων.... πώς να τα βάλω για να είμαι κοντά... Για τους γονείς μου αυτό που μετρούσε ήταν το πτυχίο... Ήμουν καλή μαθήτρια και ήθελαν να τελειώσω Πανεπιστήμιο, να μπω κάπου και να μην πάνε οι κόποι μου και το διάβασμα μου χαμένα... Θα τους ικανοποιούσε πλήρως βέβαια οποιαδήποτε σχολή έπιανα στο Πανεπιστήμιο Πατρών ..... όχι οποιαδήποτε σχολή....οποιαδήποτε σχολή που να μου αρέσει, που να την προτιμούσα.... Το θέμα της δουλειάς δεν το θίξαμε...εκείνη τη στιγμή δεν μας απασχόλησε .... πρωτεύοντα ρόλο έπαιξε η εισαγωγή μου, του να μπω κάπου καλά... Το μετά θα το βλέπαμε μετά... Με μία καθηγήτρια μου μίλησα στο σχολείο, τη φιλόλογό μου, αλλά η απόφαση ήταν ήδη ειλημμένη... δεν με βοήθησε να κατασταλάξω, εγώ της ανακοίνωσα τις προτιμήσεις μου κι εκείνη μου επιβεβαίωσε αυτό που ήθελα να ακούσω ...“πως καλά κάνω, πώς θα τα πάω καλά και πως κάτι τέτοιο μου ταιριάζει”.... και όλα τα σχετικά...

Φοιτήτρια Τμήματος Θεατρικών σπουδών, 7^ο έτος

Πατέρας: δικηγόρος, απόφοιτος ΑΕΙ

Μητέρα: συνταξιούχος δημόσιος υπάλληλος, απόφοιτη Λυκείου

Σ: Επιλέξατε εξαρχής να σπουδάσετε σε αυτό το τμήμα; Ήταν μέσα στις πρώτες σας επιλογές;

Ε: Για καθαρά επαγγελματικούς λόγους δεν το έβαλα στις πρώτες μου επιλογές.... μου άρεσε το θέατρο, παρακολουθούσα και μικρή και μεγάλη καλές παραστάσεις, με γοήτευε σε ένα βαθμό, αλλά δεν είχα σκεφτεί πως μπορώ να σπουδάσω ή το επάγγελμά μου να

είναι συναφές με το θέατρο.... Επηρεάστηκα και απ' όλα αυτά που ακούγονται και ισχύουν βέβαια.... πως όλα τα επαγγέλματα που έχουν να κάνουν με τις τέχνες ή τον πολιτισμό στην Ελλάδα παραμένουν στα αζήτητα... είναι ένας χώρος που σίγουρα μαστίζεται από την ανεργία... πρέπει να είσαι πολύ τυχερός, να καταπιαστείς με κάποια πράγματα, να καθιερωθείς εγκαίρως σε νεανική σχετικά ηλικία, έτσι ώστε να προλάβεις να διαγράψεις την πορεία σου και να εκμεταλλευτείς τις ευκαιρίες που σου δίνονται και να καθιερωθείς στο χώρο..... Θα προτιμούσα να πω την αλήθεια.... όπως και το έκανα ...τις σπουδές να τις βιώνεις και μέσα από ένα αίσθημα ασφάλειας και όχι με φόβο και την αβεβαιότητα για το μέλλον του επαγγέλματος που δεν γνωρίζεις ποιά θα είναι ... Εγώ στις επιλογές μου κινήθηκα λίγο εκ του ασφαλούς. Επηρεάστηκα στο να μπορέσω να βρω μία δουλειά μετά... επέλεξα σχολές στις πρώτες επιλογές που ήξερα ότι θα μπορούσα να δουλέψω αν όλα πήγαιναν καλά στο δημόσιο ή στον ιδιωτικό τομέα....

Σ: Η πρώτη σας επιλογή ποια ήταν;

Ε: Η Νομική. Καθάρω γιατί ο πατέρας μου είναι δικηγόρος... μιλούσα με τον πατέρα μου και μου έλεγε πως καλό ήταν να βάλω κι εγώ και η αδελφή μου... και όποια πετύχει... να πάρει κάποια το γραφείο.... εγώ δεν είχα καμία ιδιαίτερη ενασχόληση και καμία κλίση σε αυτό το επάγγελμα... σαν δουλειά δηλαδή μου φαινόταν να έχει λίγο πήξιμο.... να είσαι σε ένα γραφείο κλεισμένη συνέχεια και όταν βγαίνεις έξω να τρέχεις σε υπηρεσίες, σε υποθηκοφυλακεία και τέτοια... δήλωσα όμως και αν την έπιανα... Δεν στεναχωρήθηκα ...δηλαδή δεν ενοχλήθηκα ότι έχασα την πρώτη μου επιλογή... και κάτι έγινε... Τώρα το "Θεατρικών σπουδών" προέκυψε από τη σειρά κατάταξης... οι βαθμοί μου δεν ήταν καλοί ιδιαίτερα.... έπεσα αρκετά στην Ιστορία.... βγήκα εκτός.... Στο μηχανογραφικό πρέπει να το έβαλα 15^η....16^η επιλογή.... Από τα υπόλοιπα μαθήματα δεν πήγα και τόσο άσχημα.... ισοψηφίστηκαν για να βγει μέσος όρος...Στην πρώτη ανακοίνωση των αποτελεσμάτων έπαθα σοκ... κάτι μου ήρθε δηλαδή λίγο ξαφνικό από το πουθενά .... μετά όμως μου καλοάρεσε σαν ιδέα... Πάτρα ήταν... δε θα είχα μετακινήσεις, μετακομίσεις και τέτοια..... και βρήκα και ενδιαφέρον μετά το τι θα σπουδάσω. Εγώ Πάτρα δεν ήθελα να μείνω...δεν ήταν κάτι δηλαδή που το εκλάμβανα ως καλό να περάσω φοιτητική ζωή μέσα στο ίδιο μου το σπίτι...Και Νομική έβαλα και γι' αυτό... γιατί δεν υπήρχε Πάτρα η σχολή και θα μπορούσα να φύγω, να αλλάξω, να πάω κάπου μακριά....Αλλά αφού πήγαν έτσι τα πράγματα....οκ. καλή και η Πάτρα....

Φοιτητής Τμήματος Χημικού, 8^ο έτος

Πατέρας: μεσίτης, απόφοιτος Λυκείου

Μητέρα: φιλόλογος, απόφοιτη ΑΕΙ

Σ: Σας απασχολούσε δηλαδή η σύνδεση του αντικείμενου σπουδών με την αγορά εργασίας;

Ε: Ναι σίγουρα ....Το ποσοστό των ανέργων στη χώρα μας είναι πολύ υψηλό... έχουμε από τα υψηλότερα ποσοστά ανεργίας σαν πτυχιούχοι ανώτατης εκπαίδευσης και αυτό ουσιαστικά είναι και ο αντίκτυπος της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης.... Το γνωρίζουν οι πτυχιούχοι..... γνωρίζουν δηλαδή τον κίνδυνο του να μη δουλέψουν με το που μπαίνουν στο Πανεπιστήμιο..... με το που μπαίνουν στη διαδικασία να σκεφτούν τι θα δηλώσουν. Το να δουλέψει κανείς πάνω στο αντικείμενο σπουδών του, όταν αποφοιτήσει, είναι σημαντικό δεν είναι όμως δεδομένο πια.... Εκτός από την ανεργία η σχετική εργασία με το πτυχίο υπάρχει νομίζω σε πολύ μικρό ποσοστό..... Το "Χημικό" το έβαλα και μετά πίστευα ότι μπορείς λίγο πιο εύκολα να δουλέψεις μετά.... γιατί νομίζω όπως είπα ότι υπάρχει και μία δυνατότητα εξέλιξης.... Η ταλαιπωρία βέβαια ιδίως τα πρώτα χρόνια όταν αποφοιτήσεις είναι σίγουρη.

Σ: Οι γονείς σας, σας επηρέασαν στην απόφασή σας;

Ε: Η μητέρα μου δεν ξέρει εκτός από την ειδικότητα της για το τι γίνεται στο σχολείο.... στην εκπαίδευση και κυρίως στην Τριτοβάθμια. Ο πατέρας μου δουλεύει σε μεσιτικό γραφείο... άσχετος και αυτός εντελώς με τη θετική κατεύθυνση... οπότε στην ουσία δεν μπορούσαν να με βοηθήσουν.... να γνωρίζουν τι να βάλω..... Στο μηχανογραφικό μόνο με βοήθησε η μητέρα μου γιατί τα τελευταία χρόνια με την ίδρυση των τμημάτων έχει δυσκολέψει πολύ η συμπλήρωση... Είναι ένας γρίφος για τους μαθητές. Επειδή όμως είναι σε Γυμνάσιο και όχι σε Λύκειο η μητέρα μου, δεν την συμπληρώσαμε στα τυφλά.... το έψαξε και αυτή λίγο.... Για τις θέσεις όμως που υπάρχουν σε κάθε τμήμα, για το αν οι σχολές έχουν άμεσο επαγγελματικό αντικείμενο ....αυτά τα κοιτάξα λίγο μόνος μου. Επίσης εμένα με απασχόλησε πολύ η διαφορά ανάμεσα σε ένα Πανεπιστημιακό τμήμα και σε ένα άλλο ...ιδίως στα τμήματα που δεν είναι πολύ γνωστά και πολυσυζητημένα.... εκεί έμεινα με την απορία.... Για να βρεις διαφορές και για να τα συνδέσεις όλα αυτά και με το μελλοντικό επάγγελμα πρέπει κάποιος να σου τα πει επί τόπου.... κάποιος που το ξέρει και το έχει ψάξει.... Μόνος σου τι να προλάβεις να κάνεις.... Εκτός από αυτά είναι και που εστιάζεται το ενδιαφέρον του κάθε παιδιού.... Ότι και να σου πουν οι άλλοι και ό,τι γνώμη και να πάρεις αν έχει πάρει κανείς μια απόφαση για κάτι που θέλει να σπουδάσει, δύσκολα θα την αλλάξει.... Μπέρδεμα γίνεται και με τις σχολές που υπάρχουν σε δύο επιστημονικά πεδία που εκεί μετράνε τα υψηλότερα μόρια. Υπάρχουν δηλαδή πολλοί παράγοντες που πρέπει να τους λάβει κανείς υπόψη του πριν δηλώσει...

Σ: Το αντικείμενο των σπουδών σας, σας αρέσει;

Ε: Ναι καλά είναι ...δεν μπορώ να πω... είναι οργανωμένο πολύ σαν τμήμα και έχει και μία παράδοση στους καθηγητές με καλές σπουδές και ερευνητικές δραστηριότητες.... έχουν την εμπειρία και τη γνώση οι καθηγητές που μπορούν να βοηθήσουν τους φοιτητές τους.... υπάρχει και μία εξέλιξη...τα εργαστήρια είναι αρκετά αναβαθμισμένα και το πρόγραμμα σπουδών αναδιαμορφώνεται... μπαίνουν νέα μαθήματα που να ανταποκρίνονται σε ένα σύγχρονο πρόγραμμα σπουδών προσαρμοσμένο στις τεχνολογικές και τις επιστημονικές απαιτήσεις της εποχής...Τώρα με ρωτάτε σε σχέση με τα εξάμηνα καθυστέρησης.... Κοιτάζτε, εγώ δεν οριοθέτησα καλά τα μαθήματα.... έβγαينا εκτός χρόνου στο πρόγραμμα γιατί ενώ είχα συμμετοχή στα εργαστήρια, το διάβασμα για την εξεταστική το περιόριζα μόνο σε κάποιες μέρες... Δεν ήμουν προνοητικός να μοιράσω τον χρόνο μου, να τον εκμεταλλευτώ το χρόνο μου έτσι, ώστε να διαβάσω σωστά. Δεν διάβαζα σωστά για τις εξεταστικές και δεν έδειχνα την απαραίτητη σοβαρότητα σε δύσκολα μαθήματα. Σημειώσεις είχα, δεν είναι εκεί το θέμα... αλλά κάποια στιγμή ούτε οι σημειώσεις ούτε τα αναμενόμενα θέματα των εξετάσεων σε σώζουν. Η αλήθεια είναι ότι πρέπει να έχεις προετοιμαστεί για να γράψεις.... είναι και το άλλο... θεωρώ πως πρέπει να έχεις και τύχη στις εξεταστικές... Με τη λέξη τύχη τι εννοώ.... τυχερός στις εξεταστικές είναι αυτός που μπορεί και ρισκάρει... γράφει ενώ δεν είναι σίγουρος, πιάνει τις άκρες ενός θέματος στον αέρα, τα μπαλώνει από κει, τα μπουρδουκλώνει από 'δω και μετά γράφει το θέμα... Τέτοιους τυχερούς φοιτητές έχω γνωρίσει που δεν διάβασαν πολύ δεν έκαναν το συστηματικό, το μεθοδικό διάβασμα και στην ώρα της εξέτασης κάθε μαθήματος τα κατάφερναν και το περνούσαν. Εγώ δεν θεωρώ ότι έχω τέτοια τύχη, ικανότητα. Όταν δεν ξέρω κάτι, δεν μπορώ να ελιχθώ... σταματάω και δεν γράφω τίποτα. Αυτό που λέω τώρα βέβαια είναι για τους φοιτητές που δεν έχουν κάνει σωστή προετοιμασία, γιατί ο διαβασμένος καλά φοιτητής δεν πτοείται από αυτά. Εμένα το διάβασμα δεν θα υποστηρίξω πως μου αρέσει.... το αναβάλω, το αποφεύγω και δεν θέλω να το κάνω... είναι μείον αυτό αν και πιστεύω ότι ο μεγαλύτερος αριθμός, το 80% των φοιτητών θα έλεγα πως είναι έτσι, μόνο που στην εξεταστική καταφέρνουν και καλύπτουν την κατάσταση και ανατρέπουν το αποτέλεσμα το τελικό που κατά τα άλλα θα ήταν σίγουρη αποτυχία.... Δεν έδινα όλα τα μαθήματα και απ' αυτά που έδινα περνούσα κάποια.

Σ: Το ότι έχετε καθυστερήσει το αποδίδετε δηλαδή στο μη συστηματικό διάβασμα;

Ε: Κυρίως σ' αυτό... και θα πω και τα κλασσικά ότι μας χαλάει και η φοιτητική ζωή... Εγώ επειδή έδωσα και δεύτερη χρονιά, όπως σας είπα, και έκανα σημαντική προετοιμασία κουράστηκα πολύ. Ξέρω ότι δε στέκει και πολύ αυτό, αλλά έτσι το αισθάνομαι. Μετά... όταν μπήκα... δεν μπορούσα να διαβάσω, το πήρα λίγο χαλαρά... πες από δω και πες από κει... η παρέα άλλως στη μία σχολή και άλλος στην άλλη, αυτό κάναμε. Τώρα έχω φορτσάρει πολύ για αυτήν την εξεταστική και την άλλη. Με έχει πιάσει το πείσμα μου και είναι και θέμα εγωισμού... πρέπει επιτέλους να τελειώνω...

Φοιτητής Τμήματος Μηχανολόγων & Αεροναυπηγών Μηχανικών, 8^ο έτος

Πατέρας: τεχνίτης αλουμινίου, απόφοιτος Λυκείου

Μητέρα: οικιακά, απόφοιτη Γυμνασίου

Ε: Θεωρείτε πως η έλλειψη αξιοκρατίας χαρακτηρίζει τις σπουδές;

Σ: Σαφώς! Και να αξίζεις και να προσπαθείς, δε σου δίνεται η δυνατότητα να το αποδείξεις... Η γνώμη μου είναι πως όλες οι εξεταστικές και ο τρόπος με τον οποίον εξεταζόμαστε είναι απαράδεκτος... Τα Ευρωπαϊκά πρότυπα και τα ξένα πανεπιστήμια είναι παράδειγμα προς μίμηση, αλλά λόγω της έλλειψης σχεδιασμού όπως είπα... δεν πρόκειται ποτέ να φτάσουμε σε κάτι τέτοιο... Ο φοιτητής θα πρέπει να κρίνεται συνολικά... από τις παρακολουθήσεις του την πρώτη μέρα, μέχρι τη εξέταση του μαθήματος, δεν μπορείς να απαιτείς να έχεις κόσμο στο αμφιθέατρο για ένα μάθημα χωρίς ενδιαφέρον, που ο καθηγητής λέει τα ίδια και τα ίδια σαν να ακούς πληροφορίες από "Wikipedia" και να έχει την απαίτηση να τον παρακολουθείς και να συμμετέχεις ενεργά... και στο τέλος να σου πετάει και ένα ξερό βιβλίο και να σου λέει τώρα διάβασε και έλα δώσε... και ο,τι καταλάβεις κατάλαβες... και αν δεν κατάλαβες... στην επόμενη εξεταστική θα καταλάβεις... Λείπουν πολλά πράγματα... Ούτε προσωπική επαφή καθηγητή-φοιτητή υπάρχει, ούτε και ανατροφοδότηση, για να αλλάξει η ύλη, ο τρόπος παράδοσης και να γίνει το μάθημα προσιτό και ενδιαφέρον για όλους... Αυτά νομίζω πως θα έπρεπε να τα είχαν σκεφτεί χρόνια τώρα και κυρίως πως θα έπρεπε να τα είχαν εφαρμόσει κάποια στιγμή... Δεν είναι δα και κάτι τόσο δύσκολο...

Σ: Πιστεύετε πως θα πρέπει να γίνουν αλλαγές στο τμήμα στο οποίο σπουδάζετε;

Ε: Πολλές. Πολλά μαθήματα είναι άχρηστα. Οι παρακολουθήσεις είναι πάρα πολλές. Πρέπει λίγο να εκσυγχρονιστεί το τμήμα στη νέα εποχή. Να διδάσκει πράγματα χρήσιμα.

Ε: Αυτά που αναφέρετε για τις εξετάσεις και τη λάθος αξιολόγηση αφορούν και την Δευτεροβάθμια και τον τρόπο εισαγωγής των φοιτητών στην Τριτοβάθμια;

Σ: Σαφώς. Είναι αλληλένδετα όλα... και εκεί ακόμα χειρότερα και ο τρόπος που μπήκαμε απαράδεκτος... Υπάρχουν παιδιά που η κακή βαθμολογία τους δημιούργησε μια τραυματική εμπειρία... που δεν ήθελαν να ξαναδώσουν, να ξαναπροσπαθήσουν και που γενικά όλα τα χρόνια τα πήγαινε πίσω αυτό στο σχολείο... Υποτίθεται πως ο βαθμός δεν είναι τιμωρητικός, πως αποσκοπεί κάπου... Πέρα από έναν κακό βαθμό, που σημαίνει μια χαμηλή επίδοση και μια χαμηλή προσπάθεια από μέρους του μαθητή... παράλληλα πρέπει να υποδείξουν οι δάσκαλοι πως αυτό μπορεί να βελτιωθεί προς όφελος του μαθητή... να τον βοηθήσουν δηλαδή να βελτιωθεί και να του δείξουν έναν άλλο τρόπο να τα καταφέρει... το να λέει ο δάσκαλος "δεν κάνεις για σπουδές εσύ, πήγαινε στα χωράφια"... να το λέει με τον τρόπο του, με τη βαθμολογία του εννοώ... και ταυτόχρονα να αφήνει το μαθητή στο έλεος της μοίρας του... δεν μπορεί να φέρει κανένα αποτέλεσμα... Και με αυτές τις προϋποθέσεις οδηγούν τα παιδιά σε κάποιες πολύωρες εξετάσεις και κρίνουν εκεί το μέλλον μια ζωής για τη φοίτηση σε κάποια σχολή ή όχι... Πάρα πολύ ψυχοφθόρο το σύστημα... Πολύ κουραστικό για το τίποτα... Απαράδεκτο... Κρίνεται από μια εξέταση. Τραγικό! Α... και να πω και κάτι άλλο

για το Πανεπιστήμιο που ξέχασα.... πάει το σκονάκι σύννεφο... Κάτι πρέπει να κάνουν και για αυτό...Δηλαδή έλεος! Όλοι κάτι έχουμε κοιτάξει δεξιά-αριστερά...όλοι κάτι έχουμε ψιθυρίσει....αλλά το έχουν πια μετατρέψει το σκονάκι σε επιστήμη.... αυτό παραπάει... τόσο οργανωμένη κατάσταση που υποτιμά και τους υπόλοιπους, που έστω και υποτυπωδώς έχουν διαβάσει και έχουν προσπαθήσει... Και οι καθηγητές το ξέρουν και τίποτα δε γίνεται..και γι αυτό φταίει το λάθος σύστημα που δε ζητά πραγματική επιβεβαίωση των γνώσεων με τρόπο που δε χρειάζεται να έχεις μπροστά σου σημειώσεις, αλλά να βάλεις μόνο το μυαλό σου να δουλέψει και να σκεφτεί... Απλά πράγματα που αν μπουν σε λειτουργία, θα φέρουν πολύ καλά αποτελέσματα...

Φοιτήτρια Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης, 7^ο έτος

*Πατέρας: τυροκόμος, απόφοιτος Δημοτικού
Μητέρα: οικιακά, απόφοιτη Γυμνασίου*

Σ: Δηλώσατε Πάτρα μόνο για οικονομικούς λόγους δηλαδή;

Ε: Ναι, ξεκάθαρα...Μέσα μου θα ήθελα να είναι μακριά...Είναι το αίσθημα του να ξεφύγεις...να νιώθεις ότι ορίζεις όλα τα πράγματα εσύ...Ξέρεις...Έχεις τον δικό σου χώρο, κάνεις ό,τι θέλεις χωρίς να σε ελέγχουν και να σου λένε... "κάνε εκείνο, κάνε το άλλο" και κυρίως "κάνε αυτό, γιατί έτσι πρέπει να γίνει..." Πολλά "τα πρέπει" και "τα μη" σε μια επαρχιακή πόλη...Δεν το γνωρίζω αν στην Αθήνα είναι διαφορετικά τα πράγματα, όταν ο κύκλος των γνωριμιών είναι πολύ μεγάλος... συναναστρέφεται κανείς με πολλούς και διαφορετικούς ανθρώπους... Εδώ σε κάποιες μεριές της Πάτρας υπάρχουν ακόμα οι γειτονιές... δηλαδή οι γείτονες οι περιέργοι...και κυρίως υπάρχουν και οι συγγενείες... συγγενείς που θέλουν να μαθαίνουν και που μαθαίνουν, θέλεις δε θέλεις, για το τι κάνεις... Μου αρέσει πολύ η ανωνυμία εμένα...να μην ξέρει κανείς τι κάνω, τι σκέφτομαι, τις προθέσεις μου για το οτιδήποτε... να μην απολογούμαι δηλαδή... για το τι σπουδάζω, τι μαθήματα πέρασα, πότε θα τελειώσω, ποιους κάνω παρέα...ξέρεις, όλα αυτά τα σχετικά που όλοι οι περιέργοι ρωτάνε και χώνουν τη μύτη τους στη ζωή σου... Όταν είναι μόνος του κανείς και τα έχει αφήσει πίσω του όλα αυτά, είναι αλλιώς...Φέρνεις τους φίλους σου στο σπίτι, κοιμάσαι και βγαίνεις ό,τι ώρα θέλεις... γυρίζεις και ανάποδα το πρόγραμμα αν σου κάνει κέφι... είναι άλλη εμπειρία διαφορετική από το να σπουδάξεις στην πόλη σου...Έχεις ελευθερία κινήσεων, βγαίνεις, γυρνάς ό,τι ώρα θέλεις δεν δίνεις αναφορά που πας... Τρως όποτε θέλεις και ό,τι θέλεις...Το "φέε παιδί μου, όλη μέρα δεν έχεις φάει τίποτα..." αυτό που το βάζεις; Γενικά ήθελα να μείνω λίγο μόνη μου, γιατί μετά δεν ξέρεις πότε θα έχεις την ευκαιρία να φύγεις πάλι από το σπίτι σου.. Υπάρχουν και οι οικονομικές δυσκολίες και οι γονείς όσο μπορούν βοηθούν. Και κάποιοι που επεδίωξαν από νωρίς την ανεξαρτησία τους, τώρα επέστρεψαν στο πατρικό τους, γιατί δε μπορούν να καλύψουν τα τρέχοντα έξοδά τους. Ήθελα να είμαι για λίγο ανεξάρτητη... να βγαίνω με τους φίλους μου και να μην με ελέγχουν οι γονείς μου... Τώρα αυτό για άλλους λόγους, το ότι έμεινα δηλαδή Πάτρα, λειτούργησε μπουμέρανγκ παράλληλα... Κάνω τη ζωή που θα ήθελα να κάνω, με περιορισμούς βέβαια... και μου έχει βγει και μια αντίδραση σε πολλά πράγματα...Υπάρχει βοήθεια και πίεση ταυτόχρονα...Είναι ένας από τους λόγους αυτός που έχω καθυστερήσει να τελειώσω τη σχολή μου επειδή είμαι στην Πάτρα και έχω χαλαρώσει περισσότερο και ενοχλούμαι και με άλλα πράγματα παράλληλα...

Σ: Η καθυστέρηση των σπουδών σας οφείλετε σε κάποια αντίδραση λέτε;

Ε: Ναι...δεν θέλω να ρίξω τα βάρη σε άλλους τώρα, αλλά αν είσαι όλη την ώρα στο "πόσα μαθήματα πέρασες" και ..."κοίταξε να μας λες την αλήθεια και να μη μας κοροϊδεύεις"... ε... κάπου όλο αυτό σ' αυτή την ηλικία ξεκινάει από ενόχληση και καταλήγει σε

αντίδραση... για την καταπίεση που νιώθεις σε ένα τελείως προσωπικό σου θέμα...δε θέλω ούτε ερωτήσεις, ούτε απαντήσεις... είναι αυτό που έλεγα πριν...και αν έχω απαντήσεις τις έχω μόνο για τον εαυτό μου...αν έχω και αν τις έχω βρει... από την άλλη σου λένε "οι γονείς σου είμαστε, μένουμε μαζί και μας φέρεσαι σαν ξένους, δηλαδή αν δεν τα πεις στους γονείς σου, σε ποιον θα τα πεις...ρωτάμε κάτι άσχημο, γιατί παραξενεύεσαι"; Και αν το δεις και ανάποδα, όχι δε ρωτάνε κάτι άσχημο, μόνο που εγώ παίρνω ανάποδες γενικώς με όλες αυτές τις ερωτήσεις...

Σ: Για την επιλογή της Σχολής σας είχατε κάποια βοήθεια;

Ε: Όχι δεν είχα κάποια βοήθεια. Μου άρεσε πολύ αυτή η σχολή και ήθελα πολύ να περάσω σε αυτήν από μικρή, όπως είπα. Δεν έβαξα, δεν ρώτησα...

Σ: Δηλώσατε και άλλες πόλεις για "Παιδαγωγικό" στο μηχανογραφικό δελτίο;

Ε: Είχα δηλώσει πρώτο το "Παιδαγωγικό" της Πάτρας όπως είπα... και αν δεν το έπιανα είχα δηλώσει αμέσως μετά το "Παιδαγωγικό" της Αθήνας, των Ιωαννίνων, του Βόλου, της Κρήτης και της Ρόδου... δηλαδή σχεδόν τα πάντα... Αν θυμάμαι καλά, μόνο Αλεξανδρούπολη και Φλώρινα δεν έβαλα... Είχα βάλει πρώτα την Πάτρα ανεξάρτητα από το πόσα μόρια είχε... Έβαλα την Πάτρα και από κει και κάτω όσα τμήματα θα είχαν χαμηλότερα μόρια από την Πάτρα...Γενικά τις πιο ψηλές βάσεις τις έχουν πρώτα η Θεσσαλονίκη και μετά η Πάτρα νομίζω εγώ ξεκίνησα δηλώνοντάς από την Πάτρα και κάτω από την Πάτρα που είχε 18,200 μετά έβαλα της Λάρισας και της Ρόδου που είχαν 17,400 από κει και κάτω έβαλα τα πιο χαμηλά....

Σ: Ήταν δύσκολο να δουλεύετε και να σπουδάζετε ταυτόχρονα; Θεωρείτε πως εκτός από την πίεση την οικογενειακή που νιώθετε..όπως είπατε... σας εμπόδιζε και η δουλειά να τελειώσετε εγκαίρως το Πανεπιστήμιο;

Ε: Ναι ήταν πάρα πολύ δύσκολο να δουλεύω και να σπουδάζω ταυτόχρονα...αλλά προσπαθώ τόσα χρόνια να τα συνδυάσω και τα δύο.... και απ' ότι βλέπω όμως πολλά παιδιά που δεν δουλεύουνε έχουν καθυστερήσει τις σπουδές τους πολύ περισσότερο από μένα που δουλεύω.... Δεν προλαβαίνω να διαβάζω πάρα πολύ γιατί δουλεύω παράλληλα. Είναι δύσκολο να συνδυάζεις διάβασμα και δουλειά...Βασικά δούλευα πλήρες ωράριο και δεν μπορούσα να πηγαίνω στα μαθήματα τις περισσότερες φορές και αυτό ήταν η αιτία που έχω μείνει πίσω στα εξάμηνα και χρωστάω αρκετά μαθήματα...Επίσης έπαιξε πολύ σημαντικό ρόλο ότι δεν μπορούσε να παρακολουθήσω τις παραδόσεις, γι' αυτό δεν είχα και καλές σημειώσεις και έτσι δυσκολευόμουν να τα περάσω. Η δουλειά μου το πρώτο διάστημα ήταν πολύ απαιτητική, δεν μου έδιναν εύκολα άδεια γιατί σαν καινούρια έπρεπε να μάθω την δουλειά. Είναι και ο βασικός λόγος που με έχει πάει πίσω η σχολή... χρωστάω πολλά μαθήματα.... ελπίζω να τελειώσω το καλοκαίρι με τα περισσότερα από αυτά που χρωστάω, για να μπω σε μια σειρά και να τελειώνω επιτέλους... Μακάρι να τα καταφέρω και να τελειώσω μέχρι τα επόμενα Χριστούγεννα. Γιατί θέλω να κάνω και ένα μεταπτυχιακό έχω μαζέψει και κάποια λεφτά από τη δουλειά και πιστεύω ότι θα μπορέσω να το κάνω. Έχω μάθει ότι το "Παιδαγωγικό" της Πάτρας δεν βγάζει καλά μεταπτυχιακά. Πρέπει να το ψάξω περισσότερο... γιατί δεν μου αρέσουν οι κατευθύνσεις, οπότε δεν ξέρω αν αξίζει να το κάνω στην Πάτρα, επιπλέον θα πρέπει να συνδυάσω και τη δουλειά γιατί πηγαίνω πρωί και απόγευμα και απ' ότι ξέρω τα μεταπτυχιακά είναι απογευματινές ώρες.... οπότε θα πρέπει να συνδυάσω το μεταπτυχιακό μαζί με τη δουλειά ....Δεν ξέρω, θέλω να το ψάξω μήπως κάνω και κάποιο μεταπτυχιακό από απόσταση που θα με συμφέρει καλύτερα από θέμα ωραρίων, αλλά δεν ξέρω αν θα με συμφέρει από οικονομική άποψη....δεν το έχω ψάξει ακόμα θα το κοιτάξω και αναλόγως θα πράξω....θα επιλέξω ποιο με συμφέρει περισσότερο... Αλλά απ' ό,τι μου έχουν πει άλλα παιδιά που έχουν κάνει μια έρευνα, τα μεταπτυχιακά εξ αποστάσεως είναι λίγο ακριβά ίσως να το καθυστερήσω λίγο το μεταπτυχιακό να μην το κάνω με το που θα τελειώσω για να μπορέσω να μαζέψω περισσότερα χρήματα...

ΠΙΝΑΚΑΣ (από ανάλυση συνεντεύξεων και κωδικοποίηση δεδομένων)																								
ΑΑ	Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
1	6	3	1	4	1	1	10	1	5	5	4	5	1	2	1	3	1	1	3	11	11	2	1	1
2	1	4	2	4	9	15	9	14	4	4	4	1	1	2	1	6	4	1	5	2	2	1	1	4
3	10	2	1	2	16	8	14	14	4	3	1	1	6	2	1	2	2	1	5	8	8	1	1	8
4	5	2	2	3	13	15	14	14	4	4	1	1	4	2	4	5	8	1	5	4	4	12	1	2
5	8	2	1	2	10	15	10	14	4	4	1	1	4	2	4	2	1	1	5	2	11	2	1	1
6	2	4	1	4	13	6	13	7	3	4	1	4	1	1	1	2	7	1	4	1	1	12	1	3
7	13	2	2	3	1	6	5	13	5	4	4	1	1	2	4	4	6	1	5	11	11	9	1	1
8	15	1	1	2	9	6	10	14	4	4	1	1	5	1	1	6	5	1	4	7	7	2	1	1
9	8	2	2	3	13	15	14	10	4	4	1	1	1	2	3	2	3	1	5	10	10	8	1	6
10	12	2	1	2	3	2	4	10	5	5	1	4	2	2	1	3	1	1	1	3	3	11	1	5
11	7	3	1	4	10	13	10	14	2	2	1	1	1	2	4	5	7	1	2	10	1	1	1	5
12	15	1	2	1	5	15	10	13	4	4	1	1	1	2	4	2	2	1	4	5	5	12	1	3
13	11	1	2	1	4	2	3	4	5	5	5	5	4	2	2	3	1	1	4	2	11	10	1	1
14	10	2	1	2	10	5	10	14	4	4	2	1	1	2	4	4	1	1	1	10	5	5	1	5
15	17	1	1	2	7	15	1	13	3	4	1	1	1	1	4	5	8	1	1	10	11	7	1	9
16	17	2	2	2	7	8	11	14	5	5	2	1	1	2	2	5	8	1	2	11	6	3	1	6
17	3	1	2	1	10	11	13	12	4	5	1	2	1	2	1	2	8	1	4	2	2	1	1	1
18	3	2	2	2	10	15	10	10	4	4	1	1	6	2	1	1	8	1	1	11	3	4	1	5
19	14	1	2	1	12	8	4	11	4	5	2	1	2	2	4	1	1	1	5	2	2	1	1	2
20	4	2	1	3	4	4	14	14	4	4	1	1	6	2	4	6	1	1	4	11	6	8	1	6
21	7	2	1	2	4	15	14	13	3	1	1	1	6	2	4	5	7	1	5	3	3	3	1	1
22	5	1	2	1	1	4	1	10	5	1	5	1	6	2	4	5	7	1	5	2	2	6	1	6
23	16	2	1	3	11	2	4	11	4	5	2	2	2	2	4	6	1	1	1	1	1	3	1	1
24	9	2	1	3	13	15	14	14	4	2	1	1	2	2	4	6	1	1	4	9	11	2	1	7
25	14	1	2	2	5	13	10	13	4	4	1	1	3	2	4	6	4	1	4	5	5	1	1	10
26	11	1	2	1	13	15	4	14	4	4	1	1	1	2	3	6	1	1	5	5	6	1	1	8
27	11	1	2	1	14	15	14	14	1	1	1	1	6	2	4	1	6	1	1	11	11	3	1	1
28	16	1	1	1	10	15	10	10	4	4	1	1	5	2	3	6	3	1	3	2	11	3	1	10
29	3	1	2	1	5	8	13	13	2	5	1	1	4	2	1	5	6	1	6	2	11	3	1	3
30	11	1	2	1	10	15	14	10	1	2	1	1	5	2	4	1	1	1	6	6	6	12	1	3

Δείγμα 30 φοιτητών → 100%

ΑΑ :ΑΥΞΩΝ ΑΡΙΘΜΟΣ ΦΟΙΤΗΤΗ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ

Α : ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΤΜΗΜΑ ΦΟΙΤΗΣΗΣ

1. → Τμήμα Γεωλογίας
2. → Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων
3. → Τμήμα Επιστημών της Εκπαίδευσης και της Αγωγής στην Προσχολ. ηλικία
4. → Τμήμα Ηλεκτρολόγων Μηχανικών και Τεχνολογίας Υπολογιστών
5. → Τμήμα Θεατρικών Σπουδών
6. → Τμήμα Ιατρικής
7. → Τμήμα Μαθηματικών
8. → Τμήμα Μηχανικών Η/Υ και Πληροφορικής
9. → Τμήμα Μηχανολόγων και Αεροναυπηγών Μηχανικών
10. → Τμήμα Οικονομικών Επιστημών
11. → Τμήμα Παιδαγωγικό Δημοτ. Εκπαίδευσης
12. → Τμήμα Πολιτικών Μηχανικών
13. → Τμήμα Φαρμακευτικής
14. → Τμήμα Φιλολογίας
15. → Τμήμα Φυσικής
16. → Τμήμα Χημείας
17. → Τμήμα Επιστήμης των Υλικών

Β: ΕΤΟΣ ΣΠΟΥΔΩΝ

1. → 7ο έτος σπουδών
2. → 8ο έτος σπουδών
3. → 9ο έτος σπουδών
4. → 10ο έτος σπουδών

Γ : ΦΥΛΟ ΦΟΙΤΗΤΩΝ

1. → Άρρεν
2. → Θήλυ

Δ : ΗΛΙΚΙΑ ΦΟΙΤΗΤΩΝ

1. → 24 ετών
2. → 25 ετών
3. → 26 ετών
4. → 27 ετών

Ε:ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΠΑΤΕΡΑ, Ζ:ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΜΗΤΕΡΑΣ, Η:ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΠΑΠΠΟΥ (ΑΠΟ ΠΑΤΕΡΑ), Θ:ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΠΑΠΠΟΥ(ΑΠΟ ΜΗΤΕΡΑ)

1	Ανώτερα Επιστημονικά Επαγγέλματα	Γιατρός	Δικηγόρος							
2	Εκπαιδευτικοί	Δάσκαλος	Καθηγητής							
3	Επιστημονικά Επαγγέλματα (Λοιπά)	Πολιτικός μηχανικός	Γεωπόνος							
4	Δημόσιοι Υπάλληλοι	Δημόσιος Υπάλληλος								
5	Ιδιωτικοί Υπάλληλοι- Πωλητές	Ιδιωτικός Υπάλληλος	Τραπεζικός							
6	Υπάλληλοι γραφείου	Διοικητικός Υπάλληλος	Γραμματέας	Υπάλληλος Γραφείου						
7	Τεχνολόγοι- Τεχνικοί	Οδοντοτεχνίτης	Λογοθεραπευτής	Ηλεκτρονικός						
8	Υπηρεσίες Υγείας	Μαία	Νοσοκόμα	Κοινωνική λειτουργός						

9	Υπηρεσίες ασφαλείας	Αστυνομικός	Πυροσβέστης							
10	Μικροϊδιοκτήτες Οικογενειακής επιχείρησης	Ιδιοκτήτης μαγαζιού-μικρής επιχείρησης	Έμπορος	ιδιοκτήτης συνεργείου	Αρτοποιός	Κρεοπώλης	Ράφτης	Ιχθυοπώλης	Τυροκόμος	
11	Παροχή Υπηρεσιών (Λοιπά)	Λογιστής	Μεσίτης	Οδηγός ταξί	Ιδιοκτήτης γραφείου μεταφορών	Κλητήρας				
12	Δημόσιες επιχειρήσεις και Οργανισμοί	Υπάλληλος ΟΤΕ	Υπάλληλος ΔΕΗ							
13	Ειδικευμένοι εργάτες ημειδικευμένοι εργάτες	Οικοδόμος	Σιδηρουργός-τεχνίτης αλουμινίου	Χειριστής μηχανημάτων	Ξυλουργός	Ελαιοχρωματιστής	Ψυκτικός	Τσαγκάρης	Μαγείρισσα	Μοδίστρα
14	Ανειδίκευτοι εργάτες αγρότες	Αγρότης	Εργάτης	Κτηνοτρόφος	Έμπορος λαϊκής αγοράς					
15	οικιακά	Οικιακά								
16	Άνεργοι	Άνεργος								
17	Λοιπά- Μη κατατάξιμοι	Ναυτικός								

Ι:ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΠΑΤΕΡΑ, Κ:ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΜΗΤΕΡΑΣ Λ:ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΠΑΠΠΟΥ (ΠΑΤΕΡΑ) Μ:ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΠΑΠΠΟΥ (ΜΗΤΕΡΑΣ)	
1	Απολυτήριο Δημοτικού
2	Απολυτήριο Γυμνασίου
3	Πιστοποιητικό Επαγγελματικής Κατάρτισης Επιπέδου ΙΕΚ
4	Απολυτήριο Επαγγελματικού Λυκείου / Απολυτήριο Γενικού Λυκείου/Εξατάξιου Γυμνασίου
5	Πτυχίο ΑΕΙ /Πτυχίο ΤΕΙ

Ν:ΒΟΗΘΕΙΑ ΣΤΗ ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΗ ΤΟΥ ΜΗΧΑΝΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΔΕΛΤΙΟΥ					
ΝΑΙ	1	2	3	4	5
	Βοήθεια από καθηγητές σχολείου/φροντιστηρίου	Βοήθεια από γονείς	Βοήθεια από γονείς & καθηγητές	Βοήθεια από μεγαλύτερα αδέρφια	Βοήθεια από φίλους συνομηλικούς/γνωστούς
ΟΧΙ	6				

Ξ: ΛΑΘΟΣ ΣΤΗ ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΗ ΤΟΥ ΜΗΧΑΝΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΔΕΛΤΙΟΥ

1) → ΝΑΙ

2) → ΟΧΙ

Ο:ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΣΧΟΛΗΣ/ΤΜΗΜΑΤΟΣ			
ΝΑΙ	1	2	3
	Συζήτηση με οικογένεια, γονείς, αδέρφια	Συζήτηση με καθηγητές σχολείου/ φροντιστηρίου	Συζήτηση με φίλους/γνωστούς
ΟΧΙ	4		

Π: ΛΟΓΟΙ ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ

- 1) → Ενδιαφέρον για αντικείμενο σπουδών
- 2) → Επαγγελματικές προοπτικές
- 3) → Πίεση από γονείς-φίλους
- 4) → Επιλογή σπουδών με βάση το κύρος της σχολής/τμήματος
- 5) → Τυχαία επιλογή
- 6) → Συνδυασμός παραγόντων

Ρ: ΣΕΙΡΑ ΠΡΟΤΙΜΗΣΗΣ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΣΤΟ ΜΗΧΑΝΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ						
	1	2	3	4	5	6
	1 ^η επιλογή	2 ^η επιλογή	3 ^η επιλογή	4 ^η επιλογή	6 ^η επιλογή	10 ^η επιλογή
7	μετά την 10 ^η επιλογή					
8	μετά την 20 ^η επιλογή					

Σ: ΔΗΛΩΣΗ ΑΛΛΩΝ ΤΜΗΜΑΤΩΝ

1) → ΝΑΙ

2) → ΟΧΙ

Τ: ΓΝΩΣΗ ΤΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΣΠΟΥΔΩΝ			
ΝΑΙ	1	2	3
	Από διαδίκτυο	Από καθηγητές σχολείου/ φροντιστηρίου	Από συγγενείς
ΕΝ ΜΕΡΕΙ	4		
ΟΧΙ	5		

Υ: ΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΣΠΟΥΔΩΝ										
ΝΑΙ	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	Σερβιτόρος	Ιδιαίτερα μαθήματα	Οικογενειακή επιχείρηση	Φύλαξη	Ιδιωτικός υπάλληλος	Πωλητής	Αγροτικές εργασίες	Μόνιμη απασχόληση	Προγράμματα	Συνδυασμός
ΟΧΙ	11									

Φ: ΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ										
ΝΑΙ	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	Σερβιτόρος	Ιδιαίτερα μαθήματα	Οικογενειακή επιχείρηση	Φύλαξη	Ιδιωτικός υπάλληλος	Πωλητής	Οδηγός	Μόνιμη απασχόληση	Προγράμματα	Συνδυασμός
ΟΧΙ	11									

Χ: ΛΟΓΟΙ ΚΑΘΥΣΤΕΡΗΣΗΣ ΤΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

- 1) → Εργασία-οικονομικοί παράγοντες
- 2) → Προσωπικοί λόγοι/φοιτητική ζωή
- 3) → Αδυναμία διαχείρισης χρόνου /Αδυναμία ανταπόκρισης στο πρόγραμμα σπουδών
- 4) → Τυχαία επιλογή
- 5) → Πίεση από Πανελλήνιες εξετάσεις
- 6) → Έλλειψη ενδιαφέροντος για τις σπουδές
- 7) → Δυσαρέσκεια για υπάρχοντα προβλήματα (φοίτηση, εξετάσεις)
- 8) → Έλλειψη κινήτρων/απαγοήτευση
- 9) → Οικογενειακοί λόγοι
- 10) → Συμμετοχή σε δραστηριότητες
- 11) → Ταξίδια
- 12) → Συνδυασμός παραγόντων

Ψ: ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ ΣΠΟΥΔΩΝ

- 1) → ΝΑΙ
- 2) → ΟΧΙ

Ω: ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ ΤΟΥ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ ΤΗΣ ΚΑΘΥΣΤΕΡΗΣΗΣ ΤΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

- 1) → Σωστή αξιοποίηση χρόνου/τήρηση προγράμματος/στοχοθεσία.
- 2) → Εφαρμογή προνοιών (στέγαση, σίτιση).
- 3) → Κίνητρα για ολοκλήρωση σπουδών.
- 4) → Επαγγελματικός προσανατολισμός στο Λύκειο/σωστή πληροφόρηση στο Πανεπιστήμιο.
- 5) → Αποφυγή εργασίας κατά τη διάρκεια της φοίτησης.
- 6) → Αλλαγή του συστήματος εισαγωγής στην Τριτοβάθμια εκπαίδευση.
- 7) → Αλλαγή του τρόπου εξέτασης/ενεργητική συμμετοχή των φοιτητών.
- 8) → Εκπροσώπηση μέσω συλλογικών οργάνων για διεκδίκηση δικαιωμάτων ως προς τη φοίτηση/ολοκλήρωση των σπουδών.
- 9) → Έλεγχος από το Πανεπιστήμιο.
- 10) → Συνδυασμός παραγόντων